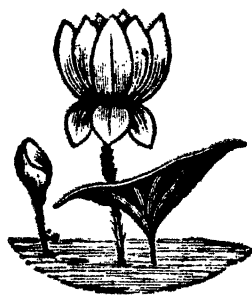

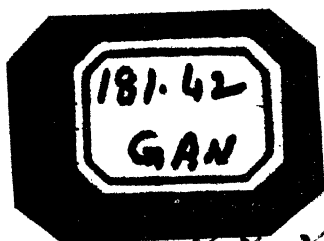
బ్రహ్మమీమాంసా దర్శనము

వ్యాస మహర్షి

Andhra Pradesh-Hyderabad.

1075
Rop

చంద్ర గణపతి శాస్త్రి

బ్రహ్మ మీ మాంసా దర్శనము

వ్యాస మహర్షి

చర్ల గణపతికాశ్రీ

సర్వస్వామ్య సంకలనము
మొదటి ముద్రణము
1000 ప్రతులు.

లితా ప్రెస్
భైరతాబాదు,
హైదరాబాదు-500004.

181.47
GAP

వెల: 10-00

చర్ల గణపతిశాస్త్రి
అర్చవిజ్ఞాన పరిషత్తు
భైరతాబాదు,
హైదరాబాదు-500004.

197
నైశాథి పుష్కరి

జ్ఞాన దీపిక

పతిజీవి ఏదో ప్రయోజనమును లక్ష్యమును అశించియే పని చేయును. కాని ఆ సరియైన లక్ష్యమేదో దానికి సరిగా దెలియదు. అది తెలిసినప్పుడు దానికోసమై సర్వవిధముల ప్రయత్నము చేయుటయు దానిని చేరుటయు జరగును. ఆ లక్ష్యమును చేరుటకు ముందుగా తానెవరో తానెక్కడి నుండి వచ్చెనో ఎక్కడికి బోవలయునో తెలిసికొనవలయును గదా. తన సంగతి తన లక్ష్యము తెలిసికొనకుండ చేయు ప్రయత్నము వ్యర్థమగుటయేగాక అది లక్ష్యమును జేర్చక విరుద్ధముగాఁ దీసికొనిపోవును. అందుచేతనే తాననేక కష్టనష్టములకు అధీనము కావలసి వచ్చుచున్నది. ఆ లక్ష్యములనే మన పూర్వులు పురుషార్థము లనిరి. అవి ధర్మార్థకామమోక్షములని నాలుగు. అందులో గూడ ధర్మమును, ధర్మముతోఁ గూడిన యర్థకామములను తెలిసికొని మోక్షమును పొందునఁ గాని సరియైన యానందము లక్ష్యమును జేరుటకు వీలుపడదు. అందుచే వానిని సరిగా దెలిసికొనవలయును. అట్లు తెలిసికొనక ప్రాణి అర్థకామములనే పురుషార్థములుగాఁ దలచి తాను అనంతమగు కష్టనష్టములను జూహ్వాది సహిత జన్మమరణములను పొందుచున్నది. కాన వానిని సరిగా దెలిపుచు తన నిజస్వరూపమేదో సరియైన లక్ష్యమేదో తెలిసికొని కష్టములు లేని నిత్యానందమును దానికి ముఖ్యసాధనమైన జ్ఞానమునుపొందు మార్గములను దెలిసికొనవలయును.

అట్టి మార్గములు మూడు. వానినే ప్రస్థానత్రయము అందురు. ఉపనిషత్తులు, భగవద్గీత, బ్రహ్మసూత్రములు అను నీ మూడు ప్రస్థానత్రయ మనఁబడును. ఆ యుపనిషత్తులు సూచించివిడి. వానిలో ముఖ్యములగు ఈశ, కేన, కఠప్రశ్నముండ, మాండూక్య తైత్తిరీయ ఐతరేయ ఛాందోగ్య బృహదారణ్యక నరసింహ పూర్వతాపినులకు. భగవద్గీతకు బ్రహ్మసూత్రములకు శంకరాదులు భాష్యములు వ్రాసిరి. ఇందు ఉపనిషత్తులు వేదముల శిరస్సులు. వేదములు భగవంతుని నిత్యానందుల వంటివి గాన ఆపౌరుషేయము లనఁబడును. భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునికి ఉపదేశించినది వ్యాసమహర్షి రచింపఁగాఁ

బ్రసిద్ధమైనది భగవద్గీత, ఈ రెంటిలోని విషయములను విమర్శనాద్వైతతో జరిపించి, అందు విరుద్ధములుగాఁ బైకి దోచిన విషయములను సమన్వయపఱచి, లోపభూయిష్ఠములగు నితర మతములను దర్శనములను ఖండించి తత్త్వమును నిర్ణయించినవి బ్రహ్మసూత్రములు. వీనికిఁ గర్త వ్యాసభగవానుఁడు. ఇది సర్వోత్తమమైన గ్రంథము. ఇది యుపనిషత్తులను ప్రమాణముగా గ్రహించి జిప్సఁబడినది.

మనమెవరము

మనస్సున్న ప్రాణి ఆలోచించుట మొదలుపెట్టెను. తానెవరు? తానెక్కడ? మండి వచ్చెనని. ఆలోచింపఁగా ఆలోచింపఁగా భావనకుఁ దోచినది. తాను పరమాత్మనని. ఆ పరమాత్మ నుండి విడివడిన తానుజీవాత్మనని. జలకణములకు మూలస్థానమేది. సముద్రమని వేఱుగఁ జెప్పవలసిన పనిలేదుగదా. నిప్పునెరసులకు మూలస్థానమేది. అగ్నిగోళమని చెప్పకయే తెలియుచున్నది. “తదేత త్సత్యం యథా సుదీప్తా త్పావకాద్విస్ఫులింగాః సహస్రశః పథవంతే సరూపాః” ఇదంతయు సత్యము. భాగుగా మండిన యగ్ని నుండి వేలకొలది సమానరూపములు గల నెఱసులు ప్రభవించునట్లు” అని ముందకోపనిషత్తు చెప్పవలసిన పనిలేదు. జీవాత్మయగు తనకు మూలమేది? పరమాత్మ యని స్పష్టపడుచున్నది. దీక్షింత ఆలోచన విమర్శన భావన అక్కరలేదే. కాని తన మనస్సుతో ఆలోచించకపోతే ఏమియు తెలియదు. ఆలోచింపవలెను. “తథాక్షణాన్వివిధాః సోమ్య భావాః ప్రజాయంతే తత్ర చైవాపియంతి”. ఆట్లే ఓ సోమ్యుడా! అక్షర పరమాత్మ నుండి వివిధములైన జీవులు బయలుదేలుచున్నవి, అందఱయమై పోవుచున్నవి. అని ముండకోపనిషత్తు చెప్పవలసిన పనేమున్నది. తాను చెప్పవలసి వచ్చినది ఎందుకు? ఎవరికి? మన మాలోచింపకపోవుటవలన, ఆలోచన చేయక సోమరిగా ఇంద్రియముల మత్తులోపడిన వారికి;

ఆ యక్షర పరమాత్మ ఎటువంటిది ?

“దివ్యోహ్యమూర్తః పురుషః సదా హ్యంతరోహ్యః; అప్రాణోఽమనాః శుభ్రః” ఆ యక్షర పరమాత్మ దివ్యమైనది శరీరము లేనిది. శరీర మను పుర ముండున్నది. అది పైని లోపల నున్నది. పుట్టుక లేనిది ప్రాణము లేనిది మనస్సులేనిది స్వచ్ఛమైనది. అసలు ఆ పరమాత్మకు శరీరము ప్రాణము

మనస్సు లేదు. స్వచ్ఛమైనది, యజమానుడు సేవకుడు గాడు. కాని తన పనులు చేయుచుకొనుటకు సేవకులను నియోగించుకొన్నాడు. అలాగే ఆ యాత్మ తన పనులను చేయుచుకొనుటకు ఇంద్రియము లనెడి సేవకులను పెట్టుకొన్నది. కన్నులు పెట్టుకొని చెవులను దిద్దుకొని చూచిను వినిను ఇలాగే అన్ని పనులు చేయుటకు అన్ని ఇంద్రియాలను పెట్టుకొన్నది. అసలు ఆ యాత్మకు చూచుటకు వినుటకు కన్నులు చెవులు మొదలైన వన్నియు అక్కిలులేదు. తనకు ఏ ఇంద్రియము లున్నవని కలలో చూచును వినును సంపదించును సకలకార్యములు దేశకాలముల నిర్బంధము లేకుండ విహరించును. అది స్వతంత్రమైనదే ఉద్ధమైనది. అది లోకాలలో విహరించునని కొన్నిది భూలోకములో విహరించవలెనని కొని ఆ భూలోకములోని వానిని జూచుకై తగిన వాహనములను ఆ వాహనములను లాగుటకు గజములను ఇంద్రియాలను ధరించినది. మఱి సేవకుల మాట విని యజమాని చెప్పినట్లు ఇంద్రియాల మాట విని జీవాత్మ చెడును. అందుకనియే ఇంద్రియాలను వశములో నుంచుకొని తిన్నగా పోషించిన జీవాత్మ తన ఇంద్రియాలకు వశమై ముచిదెద్ద పనులను జేయుచు, స్వర్గనరకములను, స్థావర కీట పశుపక్ష్యాది మూఢజన్మలను పొందుచున్నది. ఈ విషయములన్నిటిని శాస్త్రములలో శాస్త్రకర్తలు నిరూపించియున్నారు ఉపనిషత్తులు భగవద్గీత నిర్ణయించి చెప్పినవి. అందులో విషయములలో అనుమానముగా విరుద్ధముగా దోచిన విషయములను చర్చించి విమర్శించి సరియైన సమస్తయమును బ్రహ్మమీమాంసా దర్శనము చేసి జీవాత్మ పరమాత్మల విషయములలో దెలిసికొనవలసిన విషయములను సిద్ధాంతీకరించి చెప్పినది.

మనుష్యులు దూరదృష్టి లేక తమకు ప్రత్యక్షముగా గోపించినవే తమ యనుభవము లోని విషయములనే సత్యమనుకొని యట్లు ప్రవర్తించుటకు గుఱియై స్వర్గ నరకలోకములను అజ్ఞాన జన్మలను పొందిచున్నది. ఈ సత్యవిషయములను తెలిసికొనుటకు మన పూర్వులు ప్రత్యక్షము ఆనందము ఉపమానము శాబ్దము అను ప్రమాణములు చెప్పియున్నారు. లోకములోని పదార్థములను ధర్మాధర్మములను జీవాత్మ పరమాత్మను కొలిచి గ్రహించునవిగాన ప్రమాణములనబడెను. ఏదైనను ఒక పస్తవ్వుదా లేదా ఇను సుదేహము గలిగినపుడు ప్రమాణము నిశ్చయించి ఉన్నదో లేదో చెప్పును. శక్తియును

చర్మముగాని కన్నుగాని నాలుకగాని ముక్కుగాని తెలిసికొనలేవు. చెవి మాత్రమే తెలిసికొనును. ఇట్లే స్పర్శమును ఒక చర్మమెగాని యితరేంద్రియములు తెలిసికొనలేవు. ఇట్లే కన్ను ముక్కు నాలుకలు తమ విషయములను మాత్రమే గ్రహించును. ఇట్లు వీనిని తెలిసికొనుటను ప్రత్యక్ష ప్రమాణమందురు. ఈ సకలప్రపంచ వస్తువులు పంచేంద్రియములకు గోచరించును. కాన ఇవి ప్రత్యక్షములనబడును. కొన్ని ప్రత్యక్షప్రమాణముచే దెలిసికొనబడవు గాన అవి యున్నవా లేవా? అని సందేహము కలుగును. దూరముగా బర్వతమున నిప్పు ఉన్నదో లేదో సందేహము కలుగును. పొగ మాత్రము కనిపించును. అప్పుడు మనకుఁ బ్రత్యక్షప్రమాణముచే దెలిసిన పొగచే నిప్పును ఊహించి నిప్పు ఉన్నదని నిశ్చయింతుము. ఈ నిశ్చయమును గలిగించు ప్రమాణమును అనుమాన ప్రమాణమందుము, కారణములచే ఊహించి తెలిసికొనవలసినది కొన్ని. అవ్వె ధర్మాధర్మములు పుణ్యపాపములు అత్త పుత్రర్జు ఈశ్వరుడు మొదలైనవి. వీనిని గన్నులు చెవులు మొదలైన వాసచే దెలిసికొనలేము. జీవి సుఖముగా మంచి పుట్టుకలో ఉన్నచో ధర్మము పుణ్యము చేసెనని, కష్టములో చెడ్డ పుట్టుకలో ఉన్నచో అధర్మము పాపము చేసెనని కారణములనుబట్టి కార్యములను ఊహింపవలసి యున్నది. దీనిని అనుమాన ప్రమాణమందురు. ఇట్లు సరిగా ఊహించుకొనలేక అజ్ఞులు ధర్మాధర్మములను పుణ్యపాపములను భగవంతుని నమ్మక నమ్మినను బలహీనతచే చేయక స్వర్గ నరకాదులను నీచోత్తమ జన్మలను పొందుదురు, ఇట్టివారెనా న్నికాదులు. ఇంక పిల్లనిట్టి పెద్దపులిని తెలిసికొను పోలిక జ్ఞానము ఉపమానము. దూరమందు గ్రామ దేశ లోకాంతరములందలి విషయములను దెలిసిన యాపుల వాక్యమునుబట్టి తెలిసికొను జ్ఞానము ఉత్త వాక్యము శబ్దప్రమాణము. పరలోకము జన్మాంతరము ఈశ్వరాస్తిత్వము మున్నగు జ్ఞానములను ఈ శబ్దప్రమాణము తెలుపును. దీనిని తెలుపునవి వేదములు శాస్త్రములు ఉపనిషత్తులు స్మృతులు మున్నగునవి. స్వప్నాపి అగు పరమేశ్వరుడును ఆత్మయును పరమాత్మయును ప్రత్యక్షములు గావు. అవి ప్రత్యక్షమైన పక్షములో అవి సంకుచితములై యుండవలసివచ్చును. నాస్తికలైన చార్వాకములు పత్యక్షము నొక్కదానే ప్రమాణముగాఁ గైకొని ఈశ్వరాస్తిత్వమును నిరాకరించిరి.

1. చార్వాకి మతస్థులు లోకాయతీకులు ప్రత్యక్షప్రమాణమును మాత్రమే అంగీకరింతురు. ఈశ్వరుడు లేడందురు.

2. బౌద్ధులు జైనులు ప్రత్యక్షానుమానములను ప్రమాణముగా సంగీకరించిరి. సర్వజ్ఞ మునియే ఈశ్వరుడని బౌద్ధులు. తీర్థంకరులు పూజ్యులని జైనులు.

3. కొందఱు నై యాయుకులు ప్రత్యక్షానుమానోపమానములను మూటిని అంగీకరించిరి.

4. మఱికొందఱు నై యాయుకులు వేదాంతులు ప్రత్యక్షానుమానోపమాన శాబ్దములు ప్రమాణమనిరి. వీరు కర్మనుబట్టి ఫలము నీశ్వరు డిచ్చునని యుదురు.

5. ఈ వైనాలుగే గాక అర్థాపత్తి అనునది గూడఁ బ్రమాణమని ప్రాభాకరులు. దేవదత్తుఁడు బలిసియున్నాఁడు పగలు భుజింపఁడు అనుచోట పగలు భుజించుటలేదను నర్థమునుబట్టి రాత్రి భుజించుచున్నాఁడను నర్థము అ పన్నమైనది గాన అర్థాపత్తి.

6. అనువలబ్ధి గూడఁ బ్రమాణమె అని భాట్టవేదాంతులు.

7. సంభవము ఐతిహ్యము గూడఁ గలవని పౌరాణికులు.

8. చైష్టికము (చేష్టాజన్యము) గూడఁ గలదని తాంత్రికులు.

ఈ విధముగా అనేకులు అనేక విధములుగాఁ జెప్పియున్నారు. ఈ దర్శనములో పై మతములన్నియు సహేతుకముగను ఉపనిషత్తుల ప్రమాణము లతోను ఖండింపఁబడినవి.

అసలు ఈ యాత్మ పరిశుద్ధమైనదే గదా ఎందుకిట్లు అనేక విధములుగాఁ గనిపించుచున్నది. అంటే శరీరసంబంధమువలన జీవాత్మయొక్క జ్ఞానైశ్వర్యములు పోవుచున్నవి అని ఈ దర్శనము నిరూపించుచున్నది. (చూ. 162 పుట 3 వ అధ్యాయము 3 వ పాదము 3 వ సూత్రము) శరీర ప్రకృతిచే అది బలహీనము బలయుతము గూడనయి నీవకర్మలు పుణ్యకర్మలు చేయుచున్నది. జ్ఞానమును పోగొట్టుకొని అజ్ఞాని యగుచున్నది. శరీరమునకు వశమైనను అగ్ని వలె ముఱికిని పాపమును దగులపెట్టుచు ఆ తగులపెట్టునపుడు ఆ వస్తువుల దుర్గంధ సుగంధములవంటి పాపపుణ్యములను పొందుచు చివరకుఁ బ్రకృతిని జయించి శుద్ధము బుద్ధము నిత్యము ఆనందము నగుచున్నది. ఎప్పుడైతే నీవకర్మలు చేయునో అప్పుడది వాని ఫలితములను పొందుచున్నది. కాన క్రింది

విధముగా నీచాచి కర్మలకు వశముగాకుండునట్లు ప్రాణి తన నిజస్వరూపమును నిత్యశుద్ధ బుద్ధ స్వరూపమును పొందుటకు బ్రయత్నింపవలసి యున్నది.

1. శరీరబంధముచే ధనపుత్రాది వ్యామోహముగల వారు యమశోకమునో కీట పశుపక్ష్యాది జన్మలనో పొందుదురు.

2. ఇష్టా (యాగాదులు) పూర్త (వాపి కూప తటాకాదులు) దానధర్మాదులు చేసిన వారు ధూమయానము (పితృయాజము) ద్వారా చంద్రలోక స్వర్గాదులను పొంది ఆ పుణ్యములు అయిపోయిన తరువాత తిరిగి జరామరణసహిత మానవ జన్మలను పొందుదురు.

3. ఆత్మజ్ఞానము గలవారు జీవన్ముక్తులై దేహము వీడిన పిదప అర్చిరాది యానము (దేవయానము) ద్వారా పోవుచు ఒక అమానవ పురుషునిచే బ్రహ్మలోకమునకుఁ దీసికొని పోఁబడి జన్మలు లేకయుందురు.

4. జీవన్ముక్తులైన వసిష్ఠ సూర్యాదులు లోకానుగ్రహము కొఱకు జన్మలు పొందినను ఆ లోకానుగ్రహ కార్యము ముగిసిన పిదప ముక్తి పొందుదురు.

ఇందులో ఆత్మ జరామరణ రహితమైనది శాశ్వతము. జీవాత్మ పరమాత్మ లొక్కటే. ప్రపంచము జీవుఁడు అనాదులు అను విషయములు ఉపనిషదాదుల ప్రామాణ్యముతో నిరూపింపఁబడినవి.

గింజ ముందా చెట్టు ముందా అనునదివలె జీవుఁడు ముందా వాఁడు చేసిన కర్మలు ముందా అనునదియు అనాదియై. ఆత్మ మొదట శుద్ధమైనచో పుణ్యపాప కర్మలు దానికెట్లు అంటుకొనును. అందుకనియే పెద్దలు “జీవహశశ్చబద్ధాచిత్, తథా జీవేశ్వరయోర్విదా అవిద్యా తచ్చిత్తోర్వ్యోగః షడస్మాక మనాదయః”

1. జీవుఁడు 2. ఈశ్వరుఁడు 3. విశుద్ధమైన చైతన్యము 4. జీవేశ్వరుల భేదము 5. అవిద్య(మాయ) 6. మాయాచైతన్యములకుఁగల సంబంధము ఈ యాఱును అనాదులు అన్నారు. జీవాదులు ఒక వర్తలాకారములో తిరుగుచుండురు. గుండ్రని వలయమునకు ఎక్కడికక్కడ మొదలు అగును కాని మొదలని యేదియు నుండదు. ముందు దానికి వెనుకటిది కారణమగును. కాన ఈ వలయాకారములకు మొదలు చివరలు లేవు. అందుచే జీవులు అనాదిగా వారు చేసిన కర్మలనుబట్టి వలము లనుభవించుచుండురు. అందుచేత జీవి ముచిపని చేసిన

మంచి ఫలితమును చెడ్డఫలితమును చేసిన చెడ్డఫలితమును పొందుచుండును. గింజను కాల్చివేసినచో అది యింక మొలవనట్లు ఈ జీవి జ్ఞానాగ్నిచేత తన పుణ్యపాప కర్మలను కాల్చివేసినచో అప్పుడు అది ముక్తి పొందును నిత్యానందము పొందును. ఇంకెన్నటికి దుఃఖమిశ్రిత సుఖములను జన్మజరామరణములను పొందదు.

జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతేర్థున (గీత) సంచితములయిన అనగా ఇదివరలో చేసి ప్రోగు పెట్టిన కర్మలను, ప్రారబ్ధములు అనగా ఇదివరకటి కర్మలవల్ల ప్రారంభింపబడిన పుణ్యపాపములను, మూలములగు సంచితములు ప్రారబ్ధములు పోయెను గాన ఇంక అగామి అనగా ముందు జరుగఁబోవు కర్మలను అన్నిటిని జ్ఞానాగ్ని భస్మము చేసినైచును. ఇంక జన్మించుటకు బీజము లేదు గాన అది జన్మజరావ్యాధి మరణములను బొందక నిశ్చయమై శుద్ధమై ముక్తమై నిత్యానందమై యుండి బ్రహ్మైక్యమును పొందును. ఇట్టి స్థితియే యుత్తమస్థితి. ఇదే లక్ష్యము. దీనిని అనుభవించిన గాని దానిలోని సంపూర్ణ సంతోషము నిత్యానందము మనకు అర్థము కాదు.

ఇట్టి లక్ష్యస్థితిని తెలిసి ఆచరించి లక్ష్యము పొందువఱకు పరమాత్మ నుండి విడిచిన జీవాత్మజగత్తంతయు వివిధ పరిణామములను పొందునని వివిధ శాస్త్రకారులు నాలుగు వాదములను చెప్పిరి. 1. ఆరంభము 2. సంఘాతము 3. పరిణామము 4. వివర్తము.

ఆరంభ పక్షః కణభక్ష పక్షః సంఘాతపక్షస్తు భదంత పక్షః

సాంఖ్యోద్భవపక్షః పరిణామపక్షో వేదాంతపక్షస్తు వివర్తపక్షః

అందు ఆరంభపక్షము వైశేషికులది. సంఘాతపక్షము బౌద్ధులది. పరిణామ పక్షము సాంఖ్యులది. వివర్తపక్షము వేదాంతులది. మధురూదన సరస్వతీసంఘాత వాదమును గాక మిగిలిన మూడు పక్షములను తన ప్రస్తావనభేదమున నిరూపించి యుండెను. పంచభూతములు పరమాణువు మొదలు బ్రహ్మాండమువఱకు కారకవ్యాపారముచే జగత్తును ఆరంభింపఁ జేయునన్నది ఆరంభపక్షము. ఇది వైశేషియాదితార్కికులది. సర్వము ఉచితము అయినను బాహ్యవస్తువుల సంఘాతము ప్రపంచమును గలుగఁ జేయుచున్నదన్నది సంఘాతవాదము ఇది బౌద్ధ జైనాదులది సున్నముతములపాకులు కలిసినచో ఎటుపురంగు వచ్చినట్లు పరస్పర విశేషభక్తిగల వస్తువుల కలయికవల్ల విచిత్ర వస్తుజగత్తు పుట్టునని వాదాకారులు.

సత్త్వ రజస్తమో గుణాత్మక ప్రకృతి మహదహంకార క్రమముగా జగద్రూపముగా మాటుచున్నదని సూక్ష్మముగా నున్న కార్యమే కారణవ్యాపారముచే అభివ్యక్తమగుచున్నదనునది పరిణామవాదము. ఇది సాంఖ్యమోగ పాతంజల పాశుపతులది. స్వప్రకాశమై య్యోతీయమై షరమానంద రూపమై యుండు బ్రహ్మమై స్వమాయవల్ల బ్రతిబింబించి మిథ్యయగు జగద్రూపముగ కల్పింపఁబడుచున్నది అన్నది వివర్తవాదము. సర్వప్రస్థానకర్తలు చివరకు ఈ వివర్తవాదమునందె పర్యవసాితురు. వారు సర్వజ్ఞులైనను నాస్తికత్వమును వారించుటకై అనేక విధమార్గములను వివరించిరి. వారి మూలాశయములు తెలియక వేదవిరుద్ధమైన విషయమందు వారికి తాత్పర్యము గలదని యూహించి జరులు బుజుకుటిలమార్గముల వెంబడి పడిపోవుచున్నారు. అందుచే వారు బుజుమార్గము తెలియక నానా కష్టముల పాలగుచున్నారు. అంతఃకరణము శుద్ధమైన పిదప వారు బుజుమార్గమునే పట్టుకొనినచో నిత్య బుద్ధపరమానందమున నైక్యము పొందుదురని. మనమాశింపవచ్చును. కనుక జీవులు ఇటునంటి సర్వోత్తమ దర్శనమును సరిగా అర్థము చేసికొని ఆచరించి జీవన్ముక్తులై సర్వకష్టములనుండి బంధములనుండి విడివడి ఆనంద సముద్రమున ఓలలాడుదురుగాక.

బ్రహ్మసూత్రముల శైలి

ఈ బ్రహ్మసూత్రములు ధారణకు అనుకూలమైన సూత్రశైలిలో తిండుటచే ప్రసంగములనుబట్టి యా యా యర్థములను గ్రహించుకొనవలసియుండును. వీనికి టీక వ్రాయుటలో ఆ సూత్రముల కెంతవఱకు అర్థమో అంతమాత్రమే వ్రాయఁబడినది. దాని కనువాదమగు తెనుగు సూత్రములలో వాని పూర్వా పరసందర్భములనుబట్టి ఆయా శ్రుతి స్మృతివాక్యములను గలిపి వానికి పూర్తి యర్థము శంకర భాష్యానుసారముగ వివరించఁబడినది. దానిని బదుపదులు గ్రహింతురుగాక.

1976

అర్చవిజ్ఞాన పరిషత్తు

ఇ ట్లు

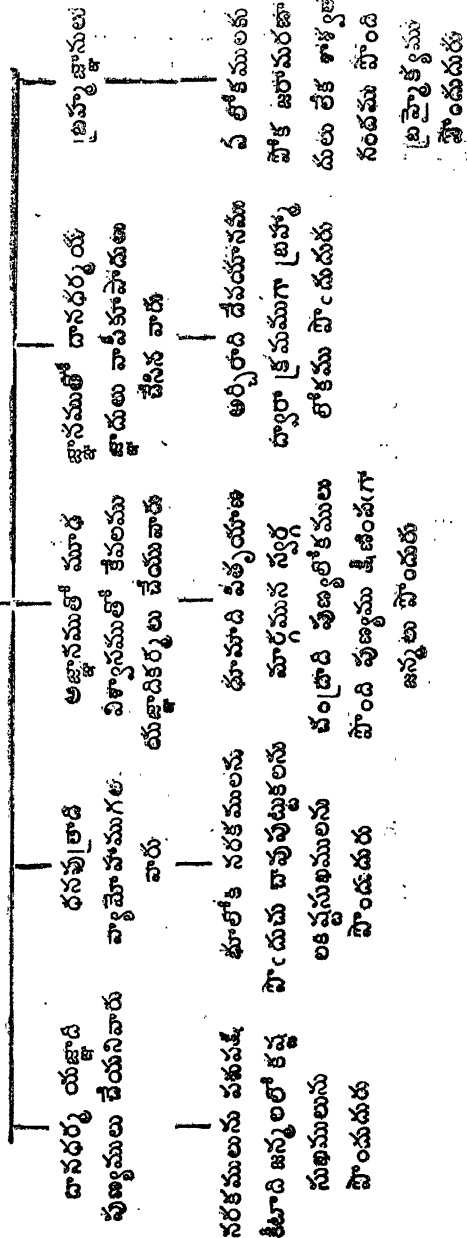
బుధ విధేయుడు

చ ర్ల గణ ప తి కా శ్రీ

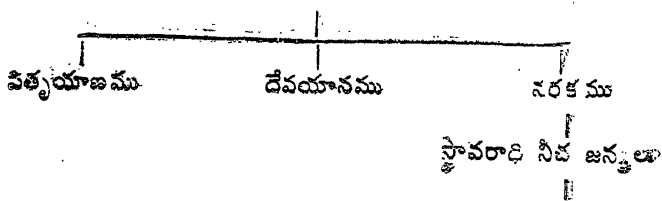
లోకములకు జీవుల రోకపోకలు

పరమాత్మ (అగ్ని గోళమువంటిది)

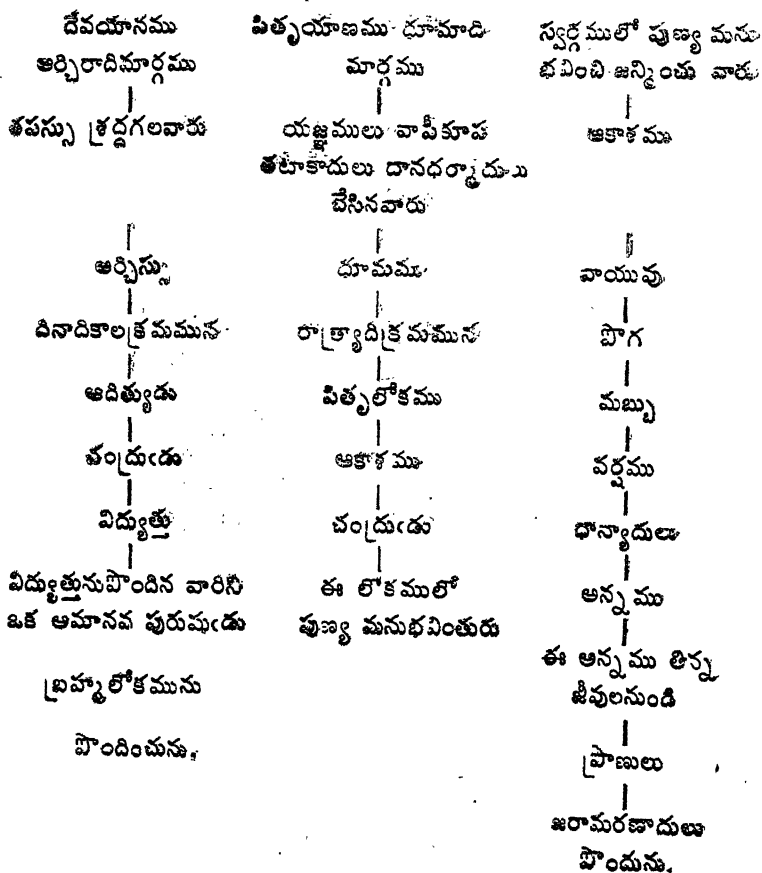
జీవాత్మలు (అగ్ని కణములవంటి వారు)

జీవుల ప్రయోగములు

జీవుల వివేచగతులు

విషయానుక్రమణిక

1 వ అధ్యాయము 1 వ పాదము.	పుట
1. సాంఖ్యోక్తము ప్రధానము బ్రహ్మముగాదు	3
2. బ్రహ్మము జగత్తునకుఁ గారణము	5
3. జీవుఁడు ఆనందమయుఁడు కాఁడు	7
4. సూర్యమండల మధ్యవేరి పురుషుఁడు పరమాత్మయే	9
5. ఆకాశప్రాణాయోతిస్సు లన బ్రహ్మమే	11
6. ప్రాణ గాయత్రిపదములు బ్రహ్మపరములు	13
7. ప్రాణ మన బ్రహ్మమే	15
1 వ అధ్యాయము 2 వ పాదము.	17
8. బ్రహ్మమే ఉపాసింపఁదగినది	19
9. భక్షకుఁడన బ్రహ్మమే	21
10. కిన్నులలోని వాఁడు పరమాత్మయే	23
11. అంతర్యామి బ్రహ్మమే	25
12. భూతయోని బ్రహ్మమే	27
13. నె శ్వానరుఁడన పరమాత్మయే జతరాగ్ని కాదు	29
14. పరమాత్మ వివరణము	31
1 వ అధ్యాయము 3 వ పాదము	33
15. భూమతత్త్వము బ్రహ్మమే	35
16. ఉపాస్యుఁడు పరమాత్మయే	37
17. చహరము పరమాత్మయే	39
18. హృదయమునుబట్టి పరమాత్మ అంగుష్ఠమాత్రుఁడు	42
19. వేదములు నిత్యములు	45
20. సూర్యాదులు అధిదేవతలు గోళములు గావు.	47
21. సత్యమును చెప్పువాఁడు బ్రాహ్మణుఁడు	49
22. ఆకాశపదము బ్రహ్మపరము	51
1 వ అధ్యాయము 4 వ పాదము	53
23. అజా అనఁగా పుట్టుకలేనిది అనియెగాని ప్రధానము అర్థము గాదు	55
24. అజ అనఁగా ప్రకృతి	57
25. అసత్తు అనఁగా బ్రహ్మమే	59
26. అత్మ యనఁగా పరమాత్మయే	61
27. జీవాత్మ పరమాత్మలు అభిన్నము	63
28. బ్రహ్మమే జగత్తునకుఁ గారణము	65

2 వ అధ్యాయము 1 వ పాదము	67
96. బ్రహ్మమె జగత్తునకుఁ గారణము	69
97. పరిమాత్మ ముద్భవఁడె	73
98. బ్రహ్మముకంటె ప్రపంచము వేఱు కాదు.	75
99. జీవాత్మ పరిమాత్మ లోకి డె	77
100. బ్రహ్మము విచిత్ర సృష్టలు చేయఁ గలదు	79
101. పరిమాత్మ విషమచిత్తుఁడు గాని నిర్దయుఁడు గాని కాఁడు	81
102. ప్రపంచము అనాది	83
2 వ అధ్యాయము 2 వ పాదము	84
103. ప్రధానము జగములకు కారణము కాదు	85
104. సాంఖ్యధర్మము అసమంజసము	87
105. పరిమాణువులు జగత్కారణములు గావు	89
106. పూర్ణవైనాశిక మత ఖండనము	91
107. సృష్టిసంఘాతము జగత్కారణము గాదు	93
108. వైనాశిక మతఖండనము	95
109. జైనమత ఖండనము	101
110. తార్కికుల యీశ్వర మతకల్పన సంగతము కాదు	103
111. పాంచరాత్రాగమ ఖండనము	105
2 వ అధ్యాయము 3 వ పాదము	107
112. క్రతులకు పరిస్పర విరోధము లేదు	109
113. బ్రహ్మమునకు జన్మము లేదు	111
114. ఆ బ్రహ్మమె సృష్టికర్త	113
115. జీవాత్మకు జన్మమరణములు లేవు	115
116. జీవాత్మ అమృతమాణము గలది గాదు	117
117. బాహ్యేంద్రియములకంటె మనసు వేఱుగ నున్నది	121
118. జీవుఁడు కర్త	125
119. ఈశ్వరుఁడు సుఖాదులు పొందఁడు	129
120. జీవుఁడు ఈశ్వరుని ప్రతిబింబము	131
2 వ అధ్యాయము 4 వ పాదము	133
121. ప్రాణములు బ్రహ్మమునుండి పుట్టెను అవి ఏదే	135
122. ప్రాణములు అమృతమాణము గలవి	137
123. ఇంద్రియములు భోగసాధనములు - జీవుఁడు భోక్త	139
124. ప్రాణము ఇంద్రియము గాదు	141

58.	సముద్రాదుల నామరూపములను ఈశ్వరుడే చేసెను	148
	3 వ అధ్యాయము 1 వ పాదము	144
59.	జీవులతోగూడ మాక్షుభూతములు పోవును	145
60.	శ్రద్ధ అనగా జలములు అర్థము	147
61.	పశువుల జీవులు దేవతల కుపకరణము	149
62.	పాపము చేసినదో యమలోకము పొందును	151
63.	నీలకర్మలు చేయువారు ఈ లోకమున పొందుదురు	153
64.	జన్మలెక్తువారు ఆకాశాదులతో సహనరూపము పొందుదురు	155
65.	చంద్రలోకము నుండి దిగువారు స్థావరభావము పొందరు	157
66.	పుణ్యపాపములచే బంధింపబడరాదు	159
	3 వ అధ్యాయము 2 వ పాదము	160
67.	దేహాదినంబుంబమున జీవునికి జ్ఞానైశ్వర్యశక్తి కలుగుటలేదు	161
68.	నిద్రలో జీవుడు బ్రహ్మమున ఏకీభవించును	163
69.	బ్రహ్మము నిర్గుణము	165
70.	రూపాలున్నట్లు చెప్పు శ్రుతులు ఉపాసకాపరములు	167
71.	బ్రహ్మము సత్యము దానికంటె వేత్రైవదేవియు లేదు	170
72.	జీవబ్రహ్మలు అభిన్నములు	173
73.	సర్వ కర్మఫలదాత ఈశ్వరుడే	177
	3 వ అధ్యాయము 3 వ పాదము	179
74.	విద్యోకు భేదము లేదు	181
75.	ఉగ్రీభోపాసనలు భిన్నములే	183
76.	బ్రహ్మమున కానందాదులు గలవు	185
77.	ఇంద్రియాదికములు మోక్షదాతయగు పురుషుని జూపుటకే	187
78.	స్వర్గాది సృష్టికర్త పరమాత్మయే	189
79.	ఉపాస్యుడొకడే ఉపాసనలు భిన్నములు	191
80.	దేవయాన మార్గము	199
81.	సగుణోపాసకులు దేవయానము పొందుదురు	201
82.	జీవన్ముక్తులును లోకములు నిలుపుటకు పుట్టుచుందురు	203
83.	జీవాత్మ పరమాత్మలకు విశేషణ విశేష్యభావము ఉపాసనకే	205
84.	ఉపాసనల ఫలము వేరుగా నుండును	209
85.	ప్రకరణముకంటె సూచనయే బలీయము	211
86.	మనశ్చయనాదులకు మానస కర్మలకు సామ్యము లేదు	213
87.	ఉపాసనల ఫలము వేరుగా నుండును	215

	వివ అధ్యాయము 4వ పాదము	223
88.	కేవలాత్మజ్ఞానమే మోక్షమునకు సాధనము	225
89.	ఉద్గీతాద్యుపాసనలు ఉపాసనా విధులు	233
90.	వైవస్వత యముడు గల డిత్వాదులు ఉపాసనాపరములు	238
91.	భిక్షాభిక్ష్యవిధులు వ్యర్థము కావు	237
92.	యాగాది కర్మలు మోక్షసాధనములు	239
93.	ఉత్తరస్థిని పొందినవారు క్రిందికి జాతరు	241
94.	ప్రతభిష్టులు బహిష్కరింపఁదగిన వారె	243
95.	మౌనము సహకారి	245
96.	బ్రహ్మవేత్త అజ్ఞాతుడై చరింపవలెను	247
97.	సగుణోపాసనలతోనేగాని నిర్గుణోపాసనలతో భేదము లేదు	249
	4 వ అధ్యాయము 1 వ పాదము	250
98.	సగుణోపాసనలతో అభేదము లేదు	251
99.	ఉపాసకుడు మార్పుండియె ధ్యానము చేయవలెను	253
100.	బ్రహ్మజ్ఞాని కడివఱకటి పాపములన్నియు పోవును	255
101.	కర్మలన్నంతవఱకు శరీరమే పనిచేయును	257
102.	జ్ఞానరహిత కర్మలును మోక్షమునకు సహకారులే	259
	4 వ అధ్యాయము 2 వ పాదము	261
103.	మనోవ్యాపారము ప్రాణమందు లయించును	263
104.	మిదాంసుడు బ్రహ్మలోకమును పొందును	265
105.	బ్రహ్మవేత్త ప్రాణము లతనియందె లయించును	267
106.	అజ్ఞానులు సర్వకర్మల ద్వారా ఆయా లోకములు పొందుదురు	269
107.	విద్యాసామర్థ్యముచే ఉత్తమగతిని పొందును	271
	4 వ అధ్యాయము 3 వ పాదము	274
108.	అర్చిగాది మార్గము	275
109.	అమానవ పురుషుడు బ్రహ్మమును పొందించును	277
110.	సగుణోపాసకులు క్రమముగ బ్రహ్మమును పొందుదురు	279
	4 వ అధ్యాయము 4 వ పాదము	285
111.	జీవుడు ఆత్మరూపముతోనే బ్రహ్మమును పొందును	287
112.	ముక్తునికి వేఱుగా శరీరేంద్రియములుండవని బాధరి	289
113.	ముక్తుడు సంకల్పమాత్రముచే సర్వకామములను పొందును	291
114.	ముక్తునికి జగద్వ్యాపారము తక్కు మిగిలిన సిద్ధులు గలుగును	293
115.	పరమేశ్వరునికి నిర్గుణరూపమును గలదు	294
116.	బ్రహ్మలోకము పొందినవారు తిరిగిరాదు	295

బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శనము

మొదటి యధ్యాయములో మొదటి పాదము
స్పష్టబ్రహ్మ బోధకశ్రుతి వాక్యసమన్వయము

౧ జిజ్ఞాసాధికరణము

ప్రతి అధికరణములోను, దెలుపఁదగిన యంశము ౧, సంశయము ౨, పూర్వపక్షము ౩, సిద్ధాంతము ౪, సమన్వయము ౫ అనునవియుండును.

ఏదైనను తెలుపునపుడు దానిలో తెలిసికొనవలసిన భాగము ఉండును. దానిలో సందేహము కలుగును. దానిలోనే తప్పుగా నిర్ధారణచేయు నితరమత ములవారి పూర్వపక్షమును దానిని ఖండించి చేయు సిద్ధాంతమును దానిని చెప్పు వాక్యముల సమన్వయమును ఉండును. దానినే అధికరణము అందురు. ఆ అధికరణములో ఇవన్నియు నుండునని భావము.

ఇవి యాయా సూత్రములలోఁ దెలిసికొనునది.

1. మూ. ౧. అథాఽతో బ్రహ్మ జిజ్ఞాసా.

అథ=మఱి. అతః=బ్రహ్మవిజ్ఞానమువలనఁ బరమపురుషార్థము సిద్ధించును గనుక. బ్రహ్మ జిజ్ఞాసా=బ్రహ్మమును దెలిసికొను కోరిక చేయవలెను.

సూ. మఱి యందువలన బ్రహ్మమును దెలిసికొనఁ గోరవలసి యున్నది. సాధన చతుష్టయమును సంపాదించిన పిదప బ్రహ్మమును దెలిసికొనఁగోరవలయునని “మఱి” అను పదము సూచించుచున్నది.

౧ నిత్యానిత్య వస్తువివేకము = ఏవి నిత్యవస్తువులో ఏవి యనిత్య వస్తువులో తెలిసికొనుట ౨ ఇహఽముత్రఫలభోగ విరాగము = భవనకనక కాంతా భూవస్తువాహనాదులైన ఇహలోకభోగములందును స్వర్గలోక భోగములందును వైరాగ్యము. ౩ శమాదిషట్క సంపద. 1 శమము=అంతరిండ్రియ నిగ్రహము, 2 దమము బహిరిండ్రియ నిగ్రహము ౩ ఉపరతి = శాస్త్రవిహిత కర్మల సంన్యసించుట. 4 తితిక్ష=శీతోష్ణ సుఖదుఃఖాదులను సహించుట.

5 సమాధానము = విషయవాంఛల నుండి మనస్సును మరల్చుట, 6 శ్రద్ధ = గురు వేదాది వాక్యములందు విశ్వాసము 7 మోక్షేచ్ఛ యను నివి నాలుగు సాధన పతృష్టయ మనబడును. ఇవి యన్నియుఁగలిగిన పిదప బ్రహ్మజిజ్ఞాస చేయవలెనని భావము. ఇవి కలుగకముందు మనస్సు విషయ భోగాదులందు లగ్నమైయుండును. కాన అట్టి మనసు నిర్గుణబ్రహ్మను సరిగాఁ దెలిసికొనలేదని గ్రహింపవలెను.

౨ జన్మాద్యధికరణము

2. మూ. జన్మా ద్యస్య యతః

జన్మాది=జన్మాదులు, అస్య=ఈజగత్తునకు, యతః=ఎవనివల్లనో.

సూ. జన్మస్థితిలయములకుఁ గారణమైనది బ్రహ్మము,

“యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే, యేనజాతాని జీవంతి, యత్ ప్రయంత్యభినంవిశంతి తద్విజిజ్ఞాసస్య తద్బ్రహ్మ” (తైత్తి. ౩ ౧) “దేనివల్ల ఈ ప్రాణులు పుట్టుచున్నవో, దేనిచే బుట్టి ప్రాణులు జీవించుచున్నవో దేనిని జేరి లయించుచున్నవో దానిని దెలిసికొనఁ గోరుము అది బ్రహ్మము ” అని శ్రుతిప్రమాణము.

౩ శాస్త్రయోనిత్వాధికరణము

3. మూ. శాస్త్రయోనిత్వాత్=శాస్త్రములు ప్రమాణముగా నుండుటవలన.

సూ. జన్మాదులకు బ్రహ్మమే కారణమని శాస్త్రప్రామాణ్యము వలనఁ దెలియుచున్నది.

“యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే” (ఎందువల్ల ఈ ప్రాణులు పుట్టుచున్నవో) (తై. ౩. ౧.) ఇత్యాది శ్రుతిశాస్త్రములు ప్రమాణములు.

౪ సమన్వయాధికరణము

4. మూ. తత్త సమన్వయాత్.

తత్త=ఆ శాస్త్రప్రమాణత్వమైతే, సమన్వయాత్=సమన్వయించుటవల్ల.

సూ. వేదాంత శాస్త్ర వాక్యములు బ్రహ్మమందే సమన్వయించుటవలన అవి బ్రహ్మమును ప్రకాశింపఁజేయునవి అని సిద్ధించుచున్నది.

సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ఓ సౌమ్యుఁడా మొదట ఇది యొక్కరే ఉండెను. ఆత్మానా ఇదమేవ అగ్రఆసీత్ ఆత్మయే ఇది మొదట ఒక్కరే ఉండెను “బ్రహ్మైద మమృతం పురస్తాత్” అమృతమైన యీ బ్రహ్మమే మొదట ఉండెను మెదలగునవి.

౫ ఈక్షత్యధికరణము

5. మూ. ఈక్షతేర్నాఽశబ్దం.

ఈక్షతేః = చూచుటవలన, అశబ్దం = వేదమందుఁ జెప్పఁబడక సాంఖ్య శాస్త్రమందుఁ జెప్పఁబడిన ప్రధానము, న=జన్మాదులకుఁగారణముగాదు.

సూ. శ్రుతిలో ‘చూచెను’ అని చెప్పఁబడుటవలన వేదమందుఁ జెప్పఁబడని జడమైన ప్రధానము చూడదుగాన అది జన్మాదులకుఁ గారణముగాదు.

“సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయ” ఓ సోమ్యుఁడా : ఈ సత్పదార్థమే మొదట ఉండెను. ఎక్కువగా ప్రజలను సృజింతును అని యా సత్పదార్థము చూచెను.” అని

సత్త్వరజస్తమో గుణసముదాయ రూపమును జడము నగునది ప్రధానము. అది జగత్తులకుఁగారణమని సాంఖ్యమతము. జడపదార్థమునకుఁ జూచుట సంభవింపదు గాన శ్రుతిలోని “చూచెను” అను దానికిఁ గర్తగాఁ బ్రధానమును జెప్పరాదని ఖండింపఁబడుచున్నది.

6. మూ. గౌణశ్చేన్నాఽత్యశబ్దాత్.

గౌణః చేత్=చూచుట గౌణమన్నచో, ఆత్యశబ్దాత్=ఆత్యశబ్దము ప్రయోగించుటవలన, న=అట్లనరాదు.

సూ. శ్రుతులలో జగత్కారణ బోధకముగ ఆత్యశబ్దమును ప్రయోగించుటవలన “జూచెను” అనుదానికి గౌణార్థము చెప్పరాదు.

“తత్రేజ ఐక్షత తాఆపఐక్షంత” (ఛాం. ౬. ౨ ౩. ౩.) ఆ తేజస్సు చూచెను ఆ నీరు చూచెను” అనుచోటవలె నిటఁగూడ చూచెను అనుదానికి ఔపచారికార్థము చెప్పవచ్చు నన్నచో “ఐతదాత్యమిదంసర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసిశ్వేతకేతో” (ఛాందో. ౬. ౧౪. ౩.) ఇదియంతయు ఈయాత్మ వలనఁగలిగినదే అది సత్యస్వరూపమైనది. అది యాత్మ. ఓశ్వేతకేతూ : నీవు

ఆ యాత్మయై యున్నావు.” అనుచోట జగత్కారణముగా ఆత్మను జెప్పట వలన “చూచెను” అనువానికి కర్తగా గౌఢార్థముగ జడమగు ప్రధానమును జెప్పరాదు. కాన జగత్కారణము అచేతనమగు ప్రధానము గాదు. ‘ఆ సత్త్వ దార్థము చూచెను’ అనుచోట ఆ సత్త్వదార్థము అనుగా చేతనమైన యాత్మయే కాని ప్రధానముకాదని భావము. అర్థము సరిపోవనపుడు దాని గుణములకు సంబంధించిన వేతొక యర్థమును జెప్పుదురు. దానిని గౌణము లక్ష్యార్థము జౌపచారికార్థము అని యందురు. దీని వివరము (చూ. నా సాహిత్య సౌందర్య దర్శనము 44 పుట)

7. మూ. తన్నిష్ఠస్య మోక్షోపదేశాత్.

తన్నిష్ఠస్య = ఆత్మయందు నిష్ఠగలవానికి మోక్షోపదేశాత్ = మోక్షము ఉపదేశించుటవలన.

సూ. జడమగు ప్రధానము యొక్క ధ్యానముచేత మోక్షము లభింపదు గాన ఆత్మ పదమునకుఁ జేతనమయిన యాత్మయే యర్థము గాని జడమగు ప్రధానముగాదు.

“స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో” (ఛాందో. ౬. ౧౪. ౩.) అది యాత్మ శ్వేతకేతూః సీవు ఆ యాత్మవై యున్నావు” అని మోక్షము పొందఁదగిన చేతనుఁడైన శ్వేతకేతువునకు ధ్యాననిష్ఠను ఉపదేశించి “ఆచార్యవాన్ పురుషోవేద తస్యతావదేవ, చిరంయావ న్న విమోక్ష్యే(=విమోక్ష్యతే) లభసంపత్స్యే(=సంప త్స్యతే)” (ఛాందో. ౬. ౧౪. ౨.) గురూపదేశము పొందిన పురుషుడు బ్రహ్మ మును దెలిసికొనును. వాడు దేహమున్నంతవఱకు మోక్షము పొందఁడు. పిదప సత్తుతో నైక్యముపొందును.” అని మోక్షము ఉపదేశింపఁబడినది. ఆ యుపదేశము జడమగు ప్రధానము యొక్క విషయమున సంభవింపదని భావము.

8. మూ. హేయత్వాఽవచనాచ్చ.

హేయత్వాఽవచనాత్ = ఆత్మపరమైన యర్థము హేయమని చెప్పక పోవుటవలనను.

సూ. సత్త్వదార్థమునకుఁ బ్రధానమే యర్థమైనచో ఆత్మపరమైన యర్థము హేయమని చెప్పియుండును. అట్లు చెప్పకపోవుటవలనను సత్త్వదమునకుఁ బ్రధానము అర్థముగాదు.

అరుంధతిని జూపఁదలంచి మొదట సప్తర్షులను పిదప అరుంధతి దగ్గర

నున్న పెద్దనక్షత్రమును జూపి తరువాత అది అదుంధతి గాదు ఆ పెద్దనక్షత్రము దగ్గరనున్న చిన్న నక్షత్రము అదుంధతి అని స్థూలారుంధతి న్యాయము ననుసరించి చెప్పనట్లు స్థూలముగా ఆ సత్పదార్థమనగా ఆత్మ యని చెప్పినను పివప సత్పదార్థ మనగా ఆత్మగాదు ప్రధానము అని యాత్మపరమైన యర్థమును నిషేధించి ప్రధానపరముగ అర్థము చెప్పకపోవుట వలన ఆ సత్పదార్థమునకుఁ బ్రధానము అర్థము అని చెప్పరాదని భావము.

9. మూ. స్వాప్యయాత్.

స్వాప్యయాత్=ఆత్మయందు నిద్రలో లయ మొందుటవలన.

సూ. నిద్రావస్థయందు అంతఃకరణముతోఁగూడిన ప్రాణులు తమ కారణమైన యాత్మస్వరూపమైన తనయందు లయమొందుట సంభవింపదు గాన సత్పదార్థము చేతనమైన యాత్మయే కాని ప్రధానముగాదు.

“యతైర్గతత్పురుషః స్వపితినామ సతా సోమ్య తదా సంపన్నోభవతి” (ఛాందో. ౬. ౮. ౧) “పురుషుఁడు నిద్రించు సమయమున ఓ సౌమ్యుఁడా : సత్పదార్థముతో నైక్యమొందుచున్నాఁడు.” అని శ్రుతి.

10. మూ. గతిసామాన్యాత్.

గతిసామాన్యాత్=అవగతి (జ్ఞానము) సమానముగ నుండుటవలన.

సూ. శ్రుతులన్నింటియందును జగత్తులకుఁ జేతనమే కారణమను నవగతి (జ్ఞానము) సమానముగ నుండుటవలన బ్రహ్మమే జగత్తునకుఁగారణము.

“యథాగ్నిర్జ్వలతః సర్వాదికోవిస్ఫులింగా విప్రతిష్ఠేరన్ ఏవమేవైతస్మాదాత్మనః సర్వేప్రాణా యథాయతనం విప్రతిష్ఠంతే ప్రాణేభ్యోదేవా,దేవేభ్యో లోకా (కౌషీ. ౩. ౩.) మండుచున్న యగ్ని నుండి యన్ని దిక్కులను నెరసులు ప్రవేశించు చున్నట్లు ఈ యాత్మనుండి సర్వప్రాణములు తమతమ స్థానములను బొందు చున్నవి. ఈ ప్రాణములనుండి సూర్యాదిదేవతలు ఆ దేవతలనుండి లోకములు వెడలుచున్నవి, “తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశః సంభూతః (తైత్తి. ౨. ౧) ఆయా యాత్మనుండియే యాకాశము పుట్టినది. “ఆత్మన ఏ వేదం సర్వం (ఛాం. ౭. ౨౬. ౧.) ఇది యంతయు ఆత్మనుండియే వెడలుచున్నది.” మొదలైన శ్రుతులన్నియు జగత్తులకు ఆత్మనే కారణముగఁ దెలుపుచున్నవని భావము.

11. మూ. శ్రుతత్వాద్వే.

శ్రుతత్వాత్ = శ్రుతులలో వినబడుట వలనను.

సూ. సర్వజ్ఞుడైన యీశ్వరుడు జగత్తులకుఁ గారణమని శ్రుతులలో వినబడుటవలనను సర్వమును దెలిసిన బ్రహ్మమే జగత్తులకుఁ గారణము.

“స కారణం కరణాధిపాధిపౌ నబాస్య కల్పిజ్జనితా న చాధిపః” (శ్వేతా. ౬. ౯.) సర్వేంద్రియములకు రాజాధిరాజైన యా సర్వజ్ఞుడైన యీశ్వరుడు జగత్తులకుఁ గారణము. ఇతనిఁబుట్టించినవాఁడుగాని యితనికిఁ బ్రభువుగాని లేడు.” అని శ్రుతియందు బ్రహ్మమే జగత్తులకుఁ గారణముగ వినబడుట వలన బ్రహ్మమే కారణమని భావము.

౬. ఆనందమయాధికరణము

12. మూ. ఆనందమయోఽభ్యాసాత్.

అభ్యాసాత్ = మాటిమాటికిఁ బ్రయోగింపబడుటవలన, ఆనందయః = ఆనందమయుడు.

సూ. శ్రుతులందు ఆనంద శబ్దము బ్రహ్మమందే చాలసార్లు ప్రయోగింపబడుటవలన యానందమయుడనఁ బరమాత్మయే కాని జీవుఁడుగాఁడు.

“ఏత మానందమయ మాత్మాన మపసంక్రామతి” (తై. ౨. ౮.) “విద్వాంసుఁడు ఈ యానందమయ దయిన పరమాత్మను బొందుచున్నాఁడు.” “ఆనందం బ్రహ్మణో విద్వాన్ న బిభేతి కుతశ్చన” (తై. ౨. ౯) “బ్రహ్మ నందమును దెలిసినవాఁడు దేనినుండియు భయపడఁడు.” “ఆనందో బ్రహ్మైతి వ్యతానాత్” (తై. ౩. ౬.) భృగువు ఆనందమును బ్రహ్మముగాఁ దెలిసికొనెను.” “విజ్ఞాన మానందం బ్రహ్మ” (బృ. ౩. ౯. ౨౮.) “విజ్ఞానరూపమును ఆనంద రూపమునైనది బ్రహ్మము” ఇత్యాదులందు ఆనందశబ్దము బ్రహ్మమందే ప్రయోగింపబడినదని భావము.

13. మూ. వికారశబ్దా న్నేతి చే స్న ప్రాచుర్యాత్.

వికారశబ్దాత్ = వికారార్థమగు మయప్రకృత్యయమువల్ల. ఇతి చేత్ = అని యన్నచో. న=అట్లనరాదు. ప్రాచుర్యాత్ = మయప్రకృత్యయము ప్రాచుర్యార్థక మగుటవలన.

సూ. ఆనందమయపదములోని “మయ” ప్రత్యయమునకుఁ బ్రాచుర్యమే యర్థముగాని వికారము అర్థముగాదు కాన ఆనందమయుడన పరమాత్మయే యర్థముగాని జీవుడుగాదు.

14. మూ. తద్దేతువ్యపదేశాచ్చ.

తద్దేతువ్యపదేశాత్ చ=దానికి, ఆనందమునకు పేతువుగాఁ జెప్పట వలనను.

సూ. ఆనందమునకు పేతువు బ్రహ్మమని వ్యపదేశించుట వలనను ఆనందమయపదములోని ‘మయ’ ప్రత్యయమునకుఁ బ్రాచుర్యార్థమే చెప్ప వలయును.

“ఏష హ్యేవానందయాతి” (తై. ౨. ౭.) “ఇతఁడె యానందపెట్టును” అను శ్రుతిలో బ్రహ్మమే యానందకారణముగాఁ జెప్పఁబడినని భావము.

15. మూ. మాంత్ర వర్ణికమేవ చ గీయతే.

మాంత్రవర్ణికం ఏవ చ = మంత్రవర్ణములందుఁ జెప్పఁబడిన బ్రహ్మమే గీయతే=చెప్పఁబడుచున్నది.

సూ. శ్రుతి మంత్రములందు వర్ణింపఁబడిన బ్రహ్మమే యిట ఆనందమయ శబ్దముచేఁ జెప్పఁబడినది.

“సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ” (తై. ౨. ౧.) “సత్యస్వరూపము జ్ఞాన స్వరూపము అనంతమునగునది బ్రహ్మము” అను మంత్రముచేఁ జెప్పఁబడిన బ్రహ్మమే “అన్యోఽంతర ఆత్మాఽనందమయః (తై. ౨. ౫) “ఆనంద మయుడు విజ్ఞానమయకోశముకంటె నితరమైన లోపలియాత్మ” అని చెప్పఁ బడినచని భావము.

16. మూ. నేతరోఽనుపపత్తేః.

ఇతరః=ఇతరమైనజీవుడు. అనుపపత్తేః=ఉపపన్నము కాకపోవుటవలన =ఆనందమయుడు కాడు.

సూ. సృష్టి మొదలగు క్రియలు జీవునియందు ఉపపన్నములు గాక పోవుటవలన ఆనందమయుఁ డన జీవుడు గాడు.

“సోఽకావయత బహుస్యాం ప్రజాయేయ ఇతి, స తపోఽతవ్యత స తప స్త్వప్త్యా ఇదంసర్వమస్మజత యదిదం కించ” (తై. ౨. ౬.) “నేను అనేక ముగ అగుదును అనేకముగఁ బుట్టుదును అని యా బ్రహ్మము సంకల్పించెను.” ఇట్లు సంకల్పించిన యా యీశ్వరుఁడె తపస్సుచేసి యాలోచించెను. అట్లు ఆలో చించి కనిపించు నీ ప్రపంచమును సృజించెను.” ఇత్యాది సృష్టికార్యములు జీవుని యందు సంభవింపవని భావము.

17. మూ. భేదవ్యపదేశాచ్చ.

భేదవ్యపదేశాత్ చ = జీవుని వేఱుగఁజెప్పటవల్లను ఆనందమయుఁ డన జీవుఁడు గాఁడు.

“రసంహ్యేవాయం లభ్యాఽఽనందీ భవతి. (తైత్తి. ౨. ౭) ఈ జీవుఁడు రసస్వరూపుఁడగు బ్రహ్మమును పొంది యానందముగలవాఁడగును” అని జీవుని ఆనందమయునికంటె వేఱుగ శ్రుతి చెప్పుచున్నదని భావము.

18. మూ. కామాచ్చ నాఽనుమానాపేక్షా.

కామాత్ చ = కోరికవలనను అనుమానాపేక్షా = అనుమానాపేక్ష న = లేదు

నూ. “సోఽకావయతి” అతఁడు కోరెను, అను శ్రుతిలో ఆనంద మయునికిఁ గోరికయున్నట్లు వినఁబడుటవలన జడమగు ప్రధానమునకుఁ గోరిక సంభవింపదు గాన అనుమాన ప్రమాణమును అపేక్షించి ప్రధానము జగములకుఁ గారణమని గాని అది ఆనందమయమగునని గాని చెప్పరాదు.

19. మూ. అస్మిన్నస్యచ తద్యోగం శాస్తి.

అస్మిన్ = ఈ యానందమయునియందు, అస్య = ఈ జీవునికి తద్యోగం = ఆత్మతో నైక్యమును మోక్షమును శాస్తి = శ్రుతి శాసించుచున్నది.

నూ. ఈ యానందమయమందు జీవునికి ఆత్మతో నైక్యమును శ్రుతి శాసించుచున్నది గాన ఆనందమయుఁడన పరమాత్మయే కాని జీవుఁడును ప్రధా నమును గాదు.

“యదాహ్యేవైష ఏతస్మి న్నదృశ్యేనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిలయనేఽభయం ప్రతిష్ఠాంబిందతే, అథసోఽభయం గతోభవతి యదాహ్యేవైష ఏతస్మి న్నుదర మంతరం కురుతే అథతస్య భయంభవతి” (తై. ౨. ౭.) “చూడరానివాఁడును

లింగశరీరములేనిదియు ఇట్టిదని చెప్పరానిదియు మాయాశూన్యమునగు బ్రహ్మమందు ఎవఁడు భయములేస్థితిని పొందునో యావిద్వాంసుఁడు జరామరణములులేని బ్రహ్మమును పొందును. ఈ బ్రహ్మమందు అల్పమైన భేదమును పొందువానికి జరామరణ భయమగును” అని శ్రుతి.

౭. అంతరధికరణము

20. మూ. అంతస్తద్ధర్మోపదేశాత్.

అంతః=సూర్యునిలోపల, తద్ధర్మోపదేశాత్=బ్రహ్మముయొక్క ధర్మము లపదేశించుటవలన.

సూ. బ్రహ్మముయొక్క యపహతపాపత్వాది(పాపరహితాది)ధర్మములు సూర్యమండలాంతర్వర్తియగు పురుషునియందు ఉపదేశించుటవలన సూర్యమండల గతపురుషుడు పరమాత్మయే.

“అథ య ఏషోఽంతరాదిత్యే హిరణ్యయః పురుషోద్యుశ్యతే హిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆప్రణఖాత్సర్వ ఏవసువర్ణః (ఛాందో. ౧. ౬. ౬) ఈ సూర్యు వందున్న పురుషుఁడు బంగారపు బొమ్మవంటివాఁడుగను బంగారపు గడ్డము మీసములుగలవాఁడుగను బంగారపు వెండ్రుకలు గలవాఁడుగను కాలిగోరువఱకు బంగారపు సర్వదేహముగలవాఁడుగను గనిపించుచున్నాఁడు. “తస్యయథా కప్యాసం పుండరీకమేవమక్షిణి తస్యోదితి నామ స ఏషసర్వేభ్యః పాపభ్యః ఉదిత ఉదేతిహ వై సర్వేభ్యః పాపభ్యో య ఏవంవేద” (ఛాందో. ౧. ౬. ౭. ౮.) ఆ పురుషుని కన్నులు కోఁతి పుష్పమువలెను ఎఱ్ఱతామరవలెను ఉన్నవి. అతఁడు పాపముల నన్నింటినుండి దాటినవాఁడు. అతనికి ఉదితియనిపేరు. (ఉదిత= దాటినవాఁడు) ఆ పురుషుని ఇట్లు తెలిసినవాఁడు సర్వపాపములనుండి దాటు చున్నాఁడు. అని శ్రుతిలో ఆ పురుషునికి అపహతపాపత్వాదిధర్మములు చెప్పఁబడినవి.

21. మూ. భేదవ్యపదేశాచ్ఛాన్యః.

భేదవ్యపదేశాత్ చ=భేదముగ వ్యవహరించుట వలనను, అన్యః=ఈశ్వరుఁడు వేఱు.

సూ. నియమింపఁబడు సూర్యశరీరాభిమాని జీవులకంటె నియామకుఁ

డయిన యీశ్వరుని వేఱుగ వ్యవదేశించుటవలన ఆ జీవులకంటె ఈశ్వరుఁడు భిన్నుఁడు.

“య ఆదిత్యేతిష్ఠన్నాదిత్యాదంతరో యమాదిత్యోనవేద, యస్యాఽఽదిత్యః శరీరం, య ఆదిత్యమంతరో యమయత్యేష తత్రాత్మా అంతర్యామ్యమృతః (బ్రహ్. ౩. ౭. ౯.) “సూర్యునియందుండి సూర్యుని కంటె వేఱుగా సూర్యుని లోపలనున్నవాఁడు. ఈయంతర్యామియగు నీశ్వరుని సూర్యుఁడు తెలిసికొనలేడు. ఆ యీశ్వరునికి సూర్యుఁడు శరీరము. ఆ యీశ్వరుఁడు లోపలండి సూర్యుని నియమించును. ఇతఁడె యీ యంతర్యామియైన యాత్మ ఇదె యమృతమైనది.” అను శ్రుతినిబట్టి యీశ్వరుఁడు నియమించువాఁడుగను సూర్యుఁడు నియమింప బడువాఁడుగను వేఱుగఁ జెప్పఁబడినది గాన ఈశ్వరుఁడు సూర్యాభిమాన జీవుని కంటె భిన్నుఁడని భావము.

౮. ఆకాశాధికరణము

22. మూ. ఆకాశస్తల్లింగాత్.

తల్లింగాత్=బ్రహ్మలింగములుండుటవలన, ఆకాశః=ఆకాశపదము బ్రహ్మ పరమైనది.

సూ. బ్రహ్మముయొక్క ధర్మములుండుటవలన శ్రుతిలోని యాకాశ పదము బ్రహ్మపరమైనది.

“అన్యలోకస్య కాగతి రిత్యాకాశ ఇతిహోవాచ సర్వాణిహవా ఇమాని భూతాన్యాకాశా దేవ సముత్పద్యంత ఆకాశం ప్రత్యస్తం యంత్యాకాశో హ్యై వై భ్యోజ్ఞాయానాకాశః పరాయణం” (ఛాందోః ౫. ౯. ౧)” ఈ లోకమునకు ఆశ్రయమేది యని శాలావత్సుఁడు జైవలి నడిగెను. ఆకాశమేయని జైవలి చెప్పెను. ఈ చరాచరములన్నియు ఆకాశమునుండియే పుట్టుచున్నవి. ఆకాశ మందె యస్తమించుచున్నవి. ఎందువలన ననగా ఈ భూతము లన్నిటికంటె ఆకాశమే గొప్పది. ఆకాశమే యాశ్రయము.” అని శ్రుతియందు ఆకాశమునుండియే చరాచరములన్నియుఁ బుట్టుచున్నవని యందె యస్తమించుచున్నవని అది యన్నిటికంటె గొప్పది యదె యాశ్రయము అని చెప్పటవలన ఆ యాకాశ పదము బ్రహ్మపరమైనదె గాని పంచభూతములలో నొకదైన యాకాశముగాదని భావము.

౯. ప్రాణాధికరణము

23. మూ. అతవప ప్రాణః

అతః ఏవ=ఆకారణము వలననే, ప్రాణః=ప్రాణము న(గా) బ్రహ్మము.

సూ. బ్రహ్మముయొక్క ధర్మములుండుటవలననే ప్రాణజ్ఞమును బ్రహ్మపరమైనది.

“కతమాసాదేవతా, ప్రాణజ్ఞతిహోవాచ, సర్వాణిహ వాఙ్మూని భూతాని ప్రాణమే వాభిసంపిశంతి, ప్రాణసుభ్యుజ్జిహతే నైషాదేవతా ప్రస్తావ మన్వాయతా” (ఛాందో. ౧. ౧౧. ౪. ౫) ప్రస్తోత యుషస్తి నిట్టు లచిగెను. “ఆ దేవత యేవర? ప్రాణము. ఈ సర్వభూతములు ప్రాణమునే ప్రవేశించుచున్నవి. ప్రాణము నుండియే పుట్టుచున్నవి ఈ ప్రాణదేవతయే యుపాసింపదగినది.” అని యుషస్తి చెప్పెను.” పైని జెప్పిన ధర్మములు బ్రహ్మముయొక్క ధర్మములేగాని ప్రాణవాయువుయొక్క ధర్మములుగావు. కాన ప్రాణపదము బ్రహ్మ పరమైనది యని భావము.

౧౦. జ్యోతిశ్చరణాధికరణము

24. మూ. జ్యోతిశ్చరణాధిధానాత్

చరణాధిధానాత్=చరణములు చెప్పుటవలన, జ్యోతిః=జ్యోతిస్సు అన(గా) బ్రహ్మము.

సూ. ఈ జ్యోతిస్సునకు సర్వభూతములు చరణములు అని చెప్పఁ బడుటచే తేజోవాచియగు జ్యోతిస్సునకు చరణములుండుట సంభవింపదు గాన శ్రుతిలోని జ్యోతిశ్శబ్దము బ్రహ్మపరమైనది.

“అథ యదతః పరోదివోజ్యోతిర్దీప్యతే. విశ్వతః పృష్ఠేషు సర్వతః పృష్ఠేషు అనుత్తమేషాత్తమేషులోకేష్విదం నావతద్యదిద మస్మిన్నంతః పురుషే జ్యోతిః” (ఛాందో. ౩. ౧౩. ౭.) మఱి యీద్వ్యులోకముకంటెను సమస్తప్రాణులకంటెను, భూరాదిలోకములకంటెను దీనికంటెను తమములేని యుత్తమలోకములకంటెను పైనున్న యా జ్యోతి యీ పురుషుని గర్భముననున్న జతరాగ్నిరూపజ్యోతిగాఁ బ్రకాశించుచున్నది” అను శ్రుతిలోని జ్యోతిః పదమునకు బ్రహ్మమే యర్థముగాని సూర్యాదిజ్యోతిగాదు. “పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని” (ఛాందో. ౩. ౧౨. ౬)

“ఇతని పాదము సమస్తభూతములు” అని పూర్వము బ్రహ్మమునకు మూడు పాదములు చెప్పి యా బ్రహ్మమునె ద్యులోకసంబంధముగా జ్యోతిర్వాక్యమందు గుర్తుగాఁ జెప్పటవలన ఈ జ్యోతిఃపదము మొదటఁ జెప్పిన బ్రహ్మమెగాని సూర్యాదిజ్యోతి గాదని భావము.

25. మూ. ఛందోఽభిధానాన్నేతి చేన్న తథా, చేతోఽర్పణనిగదాత్ తథాహి దర్శనం.

ఛందోఽభిధానాత్=గాయత్రీ ఛందస్సును జెప్పటవలన, ఇతిచేత్= గాయత్రీయే యన్నచో చేతోఽర్పణనిగదాత్=మనస్సుయటను జెప్పటవలన తథా=అట్లు, న=చెప్పరాదు. తథాహి=అట్లే, దర్శనం=బ్రహ్మదర్శన మగుచున్నది.

సూ. “గాయత్రీ వాఇదం సర్వం యదిదంకించ” (ఛాందో. 3. ౧౨. ౧) “ఈసర్వభూతములు గాయత్రీయే” అని గాయత్రీని ఉపక్రమించి చెప్పట వలన పాదములు గాయత్రీఛందస్సునకే యుండుట సంభవించును గాన గాయత్రీకే పాదములు చెప్పఁబడినవి బ్రహ్మమునకుఁగాదు” అని యన్నచో అక్కడ గాయత్రీఛందస్సుద్వారా గాయత్రీ యందున్న బ్రహ్మమందే మనస్సు ఉంచుట చెప్పఁబడుటవలనఁ బాదములు బ్రహ్మమునకెగాని గాయత్రీకిఁగాదు. సూర్యమండలాది శుద్ధస్థలములందుఁ బరమాత్మ ప్రకటమగుట కనిపించునట్లు గాయత్రీయందును బ్రహ్మదర్శనమగుచున్నది.

26. మూ. భూతాది పాదవ్యవధేశోపపత్తేత్యైవం.

భూతాది పాదవ్యవధేశోపపత్తేః చ=భూతాదులను పాదములుగఁ జెప్పట యుపపన్న మగుటవలనను, ఏవం=ఇట్లు.

సూ. భూతాదులను పాదములుగఁ జెప్పట బ్రహ్మమందే యుపపన్న మగునుగాని గాయత్రీ ఛందస్సునందు ఉపపన్నముగాదు గాన నిట గాయత్రీ పదముచే గాయత్రీయందున్న బ్రహ్మమే చెప్పఁబడుచున్నది.

గాయత్రీవా ఇదం సర్వం” (ఛాందో. 3. ౧౨. ౧) “ఈ ప్రపంచ మంతయు గాయత్రీయే” అను శ్రుతిలోని గాయత్రీ పదమునకు పంచ మహా భూతాది సకల ప్రపంచాత్మక బ్రహ్మత్వమే చెప్పఁబడినది. అది గాయత్రీ యందున్న బ్రహ్మమునకెగాని గాయత్రీ ఛందస్సునకు సందర్భింపదని భావము.

27. మూ. ఉపదేశ భేదాన్నేతి చేన్నోభయస్మిన్నప్యవిరోధాత్.

ఉపదేశభేదాత్=ఉపదేశములో ఒకచో దివి అని సప్తమిగనుదివః అని యొకచో పంచముగ విభక్తిభేదము ఉండుటవలన న=బ్రహ్మకు ప్రత్యభిజ్ఞానము లేదు, ఇతిచేత్=అని అన్నచో న=అట్లనరాదు, ఉభయస్మిన్ అపి=సప్తమీ పంచమీ విభక్తులు రెండిటియందుఁగూడ, అవిరోధాత్=విరోధము లేకపోవుటవలన.

సూ. “ఈ బ్రహ్మముయొక్క- యమృతరూపమైన మూఁడవపాదము ద్యులోకమందున్నది” అనుచో ద్యులోకమందు అని సప్తమిగను “మఱి యీ జ్యోతి యీద్యులోకముకంటెఁ బైని బ్రకాశించుచున్నది” అనుచో ద్యులోకము కంటె అని పంచమిగను విభక్తిభేదముగ నుపదేశించుటవల్ల ఇటు బ్రహ్మము యొక్క ప్రత్యభిజ్ఞానము లేదన్నచో ఉపదేశములో భేదమున్నను పరస్పరము అర్థవైరుధ్యము లేకపోవుటవలన బ్రహ్మముయొక్క ప్రత్యభిజ్ఞానము గాయత్రి యందుఁ జెప్పవచ్చును.

“త్రిపాదస్యామృతం దివి” (ఛాందో. ౩. ౧౨. ౫.) అనుచోట దివి అని సప్తమిగను “అథయదతః పరోదివో జ్యోతిర్ద్విపృతే” అనుచో దివః అని పంచమి గను ఉపదేశింపబడెను. దేగచెట్టునందున్నది చెట్టుపైనున్నది అను లోకవ్యవహారములోవలె ఇటును విరోధములేదని భావము లేక దివి అను సప్తమికి పంచమ్యర్థమైనను జెప్పుకొనవచ్చునని భావము.

౧౧. ఇంద్రప్రాణాధికరణము

28. మూ. ప్రాణస్తథానుగమాత్.

అనుగమాత్=పూర్వాపరశ్రుత్యనుగతినిబట్టి తదా=అట్లే, ప్రాణః=ప్రాణ మనఁగా బ్రహ్మము.

సూ. ముందు వెనుకల శ్రుతివాక్యములను బర్యాలోచింపఁగా సమన్వయ ముండుటవలనఁ బ్రాణపదము బ్రహ్మపరమైనది.

దివోదాసుని కుమారుడగు ప్రతర్దనుఁడనురాజు యుద్ధముచేతను పౌరుషముచేతను ఇంద్రునికిఁ బ్రియవాసమైన స్వర్గమునకుఁబోగా నింద్రుఁడు సంతసించి నీకు వరమిచ్చెదఁ గోరుమనియె. అప్పుడు ప్రతర్దనుఁడు ‘మనుష్యులకు మేలుగూర్చు దానిని నీవే యాలోచించియిమ్ము’ అనెను. అపుడింద్రుఁడు “సహా

వాచ ప్రాణోఽస్మి ప్రజ్ఞాత్మా తంమామాయురమృతముఃసానస్య” (కౌషీ. ౩. ౧.) నేనుప్రాణమును చేతనుడను అట్టి నన్ను ఆయువునకుఁ గారణముగను అమృత స్వరూపముగను ఉపాసింపుము అని యింద్రుఁడనియె.” అను శ్రుతిలో ప్రాణ పదము బ్రహ్మ పరమైనది. “సఏషప్రాణఏవ ప్రజ్ఞాత్మానందోఽజరోఽమృతం” (కౌషీ. ౩. ౮) ఆ ప్రాణమే చేతనస్వరూపమైనది. ఆనందమైనది చావుఁ బుట్టుకలు లేనిది. మోక్షరూపమైనది” అను శ్రుతితోఁ బై శ్రుతిని బర్యాలోచన చేసి మాడఁగా ప్రాణపదమునకు బ్రహ్మమనునర్థము సమన్వయించుచున్నది. ప్రాణపదము బ్రహ్మ పరమైనది. కానఁబ్రాణపదమునకిటుఁ బ్రాణవాయువనిగాని, జీవుఁడనిగాని ప్రాణదేవతయనిగాని అర్థము చెప్పరాదని భావము.

౬౭. మూ. నవక్తురాత్మోపదేశాదితి చేదధ్యాత్మ సంబంధ భూమాహ్మ్య స్మిన్.

వక్తుః=వక్తకు, ఆత్మోపదేశాత్ ఇతిచేత్=తన్నుఁగూర్చి యుపదేశించుట వల్ల అన్నచో, స=అట్లుగాదు, అస్మిన్=ఈ ప్రతర్దనాధ్యాయమందు, ఆధ్యాత్మ భూమాహి=ఆధ్యాత్మ విషయాధిక్యముగలదుగదా.

సూ. ఇంద్రపతర్దనుల గుఱించిన విషయముగల యీ యధ్యాయమందు ఆనందామృతత్వాదికమైన యధ్యాత్మ తత్త్వమునకు సంబంధించిన విషయ మధికముగ నుండుటవల్ల ఇటు ‘ఇంద్రుఁడు తన్నుఁగూర్చి మాత్రము చెప్పినేగాని బ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పలేదు’ అనరాదు.

“సఏష ప్రాణఏవ ప్రజ్ఞాత్మానందోఽజరోఽమృతం” (కౌషీ. ౩. ౮) ఆ యీ ప్రాణమే చేతనము ఆనందము చావులేనిది. మోక్షరూపమైనది, “సమ ఆత్మేతి విద్యాత్” అనందాది ధర్మములుగల యీ ప్రాణమే నా యాత్మయని తెలిసికొనవలెను.” “అయమాత్మాబ్రహ్మ సర్వానుభూః” ఈ ప్రత్యగాత్మయే సర్వమును అనుభవించు బ్రహ్మము. “మొదలైన యానందామృతత్వాదికాధ్యాత్మ తత్త్వమునకు సంబంధించిన విషయబాహుళ్యమునుబట్టి ప్రాణపదము బ్రహ్మ పరమనిభావము.

౭౦. మూ. శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవత్.

వామదేవవత్=వామదేవునివలె, శాస్త్రదృష్ట్యాతు = శాస్త్రదృష్టి చేతనైతే, ఉపదేశః=ఉపదేశముచేయఁబడినది.

సూ. పూర్వజన్మజ్ఞానముచే బ్రహ్మస్వరూపుడై “నేను మనువునైతిని, సూర్యుడనైతిని” అని తెలిసికొన్న వామదేవునివలె “నేనే పరబ్రహ్మమును, అనుశాస్త్రదృష్టిచే “నాలోని బ్రహ్మమును దెలిసికొనుము” అను భావముతో “నన్నె తెలిసికొనుము” అని యుపదేశించెను గాని వృత్రాసురుని జంపుట మొదలైన పనులు చేసిన నా భౌతికశరీరమును దెలిసికొన మని యుపదేశింపలేదు.

“అహంమరురభవం సూర్యశ్చ” అని వామదేవుడనుకొనెను. ఇట్లే “అహమేవ పరంబ్రహ్మ” అను శాస్త్రవృద్ధిచే “మామేవజానీహి” అని యింద్రుడు చెప్పెనని భావము.

31. మూ. జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నే తిచే న్ను ఉపాసాత్తైవిధ్యా దాశ్రిత త్యాదిహ తద్యోగాత్.

జీవముఖ్యప్రాణలింగాత్=జీవునికిముఖ్యమైన ప్రాణలింగమువలన, స=బ్రహ్మమని చెప్పరాదు, ఇతిచేత్=అని యన్నచో న=అట్లనరాదు, ఉపాసాత్తైవిధ్యాత్=మూడు విధములైన యుపాసన లుండుట వలన ఇహ=ఇందు ఆశ్రితత్వాత్=ఆయుపాసనలు ఆశ్రయింపఁబడుటవలన, తద్యోగాత్=అవి యిట సంబంధించియుండుటవలన.

సూ. జీవునియొక్కయుఁ బ్రధానమైన ప్రాణముయొక్కయు ధర్మములు గనిపించుటవలన నిట బ్రహ్మము అర్థము గాదన్నచో అందు జీవోపాసన, ప్రధాన ప్రాణోపాసన బ్రహ్మోపాసన యని యుపాసన మూడు విధములుగా నుండుట వలన ఆ మూడు విధములైన యుపాసనలు ఇట నంగీకరింపఁబడుటచే నిందు ఆ మూడు విధములైన యుపాసనలు స్థూలారుంధతీ న్యాయముగ నిర్గుణ బ్రహ్మజ్ఞానసాధనముగ సంబంధించియున్నవి గాన ఇందు బ్రహ్మమును గుఱించియే చెప్పఁబడినది.

“న వాచం విజ్ఞానీత వక్తారం విద్యాత్” వాక్కును దెలిసికొనఁగోరకుము వక్తను దెలిసికొనుము. “అథఖలు ప్రాణఏవ ప్రజ్ఞాత్మా ఇదం శరీరం పరిగృహ్యోత్థాపయతి” (కౌషీ. 3. 3) చేతనమైన యీ ప్రాణమే యీ శరీరమును అవలంబించి లేవఁదీయుచున్నది.” ఇత్యాది శ్రుతులు వక్తయగు జీవుని ప్రధాన ప్రాణమును; “స ఏష ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్మా ఆనందోఽజరోఽమృతం” ఆ యీ

ప్రాణమే చేతనము ఆనందము చావులేనిది మోక్షరూపమైనది” ఇత్యాది శ్రుతులు బ్రహ్మమును జెప్పుటచే మూఁడు విధములైన యుపాసనలు ఇట సమ్మతము. ఈ యుపాసనలద్వారా నిర్గుణ బ్రహ్మోపాసనము సుకరమగునని భావము.

ఇది

శ్రీ వెంకమాంబా నారాయణశాస్త్రి దంపతుల తనయుఁ డగు
చర్లగణపతిశాస్త్రిచే అనువదింపఁబడిన
బ్రహ్మమీమాంసా దర్శనమందు మొదటి యధ్యాయమున
స్పష్టబ్రహ్మ బోధకశ్రుతి వాక్యసమన్వయమును
మొదటి పాదము.

బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శనము

మొదటి యధ్యాయమున రెండవపాదము.

బ్రహ్మబోధ కాస్పష్టశ్రుతి వాక్యసమన్వయము.

౧. సర్వత్ర ప్రసిద్ధ్యధికరణము

1. మూ. సర్వత్ర ప్రసిద్ధోపదేశాత్.

సర్వత్ర=అన్ని శ్రుతులందు, ప్రసిద్ధోపదేశాత్=ప్రసిద్ధమైన బ్రహ్మమును ఉపదేశించుట వలన.

సూ. శ్రుతులందన్నిచోట్ల జగత్కారణముగఁ బ్రసిద్ధమైన బ్రహ్మమె యుపదేశింపబడుట వలన బ్రహ్మమె యుపాసింపదగినది.

“సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ “తజ్జలాన్” ఇతిశాంత ఉపాసిత. అథఖలు క్రతుమయః పురుషోయథాక్రతు రస్మిన్లోకే పురుషోభవతి. తథేతః ప్రేత్య భవతి సక్రతుం కుర్వీత “మనోమయః ప్రాణశరీరోభారూప స్సత్యకామ స్సత్య సంకల్పః” (ఛాందో. ౩. ౧౪. ౧. ౨.) ఇదియంతయు బ్రహ్మము. ఈ ప్రపంచము తజ్జ=ఆ బ్రహ్మమందె పుట్టినదై ల=అందెలయమై అన్=చేష్టగలదై యున్నది, అని యుపాసింపవలయు. సంకల్పరూపుడైన పురుషుడు ఈ లోక మందెట్టి సంకల్పము గలవాడగునో యట్టి సంకల్పము గలవాడుగనే పరలోకము పొందియున్నాడు. అతనిని ధ్యాసింపవలయును, అతడు మనోమయుడు ప్రాణశరీరుడు తేజోరూపుడు సత్యకాముడు సత్యసంకల్పుడు” అను శ్రుతిలో మనోమయత్వాది గుణములు గలిగి యుపాసింపదగినవాడై యుండువాడు బ్రహ్మముగాని జీవుడుగాదని భావము. “సర్వకర్మా సర్వకామః” సర్వకర్మలు గలవాడు సర్వకామములు గలవాడు. “ఏష మ ఆత్మా అంతర్హృదయేఽణియాన్ ప్రీహేర్వా యవాద్వా” నా హృదయ మధ్యమందున్న యాత్మ వడ్లగింజకంటెను యవగింజకంటెను మిగులఁ జిన్నది”. అను శ్రుతివాక్యములలో జీవుడే బోధింపబడుటవలన ఇట “మనోమయః ప్రాణశరీరః” మనోమయుడు, ప్రాణశరీరుడు

అనెడి గుణములు గూడ జీవునికి వర్తించునేమో యను సందేహము గలుగుచున్నది దానిని వారించుటకై యిట్లు చెప్పబడినది.

2. మూ. వివక్షిత గుణోపపత్తేశ్చ.

వివక్షిత గుణ=చెప్పదలచిన గుణములు, ఉపపత్తేశ్చ=బ్రహ్మమందు ఉపపన్నములగుట వలనను.

సూ. ఉపాసనయందు స్వీకరింపదగినవిగ నుద్దేశింపబడిన సత్య సంకల్పాది గుణములు బ్రహ్మమందె యుపపన్నములగును గావునను ఇట ఉపాస్యము బ్రహ్మమే.

“సత్యకామ సృత్యసంకల్పః” ఆ బ్రహ్మము సత్యమైన కామము గలది సత్యమైన సంకల్పము గలది. “య ఆత్మా ఆపహతపాప్మా” (ఛాందో. ౮. ౩. ౧) “ఆ యాత్మ పాపములేనిది” “అప్రాణో హ్యమనా శ్శుభ్రః” ఆ బ్రహ్మము ప్రాణములేనిది, మనస్సులేనిది, శుద్ధమైనది, ఇత్యాది శ్రుత్యుక్త గుణములు బ్రహ్మమందెగాని జీవునియందు ఉపపన్నములుగావని భావము.

3. మూ. అనుపపత్తేస్తు న శారీరః.

అనుపపత్తేః తు=ఉపపన్నములు గాకపోవుటవల్లనై తే, శారీరః=శరీరగత జీవుడు, న=ఉపాసింపదగినవాడుకాదు.

సూ. సత్యసంకల్పాది గుణములు జీవునియందు ఉపపన్నములుగావు గాన శరీర నిష్కణ్డగు జీవుడు ఉపాసింపదగినవాడు గాడు.

“సత్యసంకల్పః, ఆకాశాత్మా” సత్యసంకల్పుడు ఆకాశ స్వరూపుడు. “అవాకి అనాదరః” వాగాదీంద్రియ శూన్యుడు కోరికలు లేనివాడు. “జ్ఞాయాన్ పృథివ్యా జ్ఞాయా నంతరిక్షాత్” భూమికంటె గొప్పవాడు ఆకాశము కంటె గొప్పవాడు. “ఆకాశవత్సర్వ గతశ్చ నిత్యః” ఆకాశమువలె సర్వ గతుడు నిత్యుడు. ఇత్యాది గుణములు శరీరమందు బద్ధుడయిన జీవునికి సరిపడవని భావము.

4. మూ. కర్మకర్తృ వ్యపదేశాచ్చ.

కర్మకర్తృ=బ్రహ్మమును కర్మగను జీవుని కర్తృగను వ్యపదేశాచ్చ=వ్యవహరించుట వలనను.

సూ. ఉపాసింపదగిన బ్రహ్మమును కర్మగను ఉపాసించు జీవుని కర్త గను వ్యవహరించుటవల్ల గూడ ఇట ఉపాసింపదగినది బ్రహ్మమే.

“ఏత మితః ప్రేత్యాభిసంభవి తాస్మి” (ఛాందో. ౩. ౧౪. ౪.) మనో మయత్వాది గుణములు గల యీ యాత్మను ఈ శరీరమునుండి పొందెదను”. అను శ్రుతితో కర్తయగు జీవుడు కర్మమయిన యాత్మను పొందునని చెప్పబడినది గాన ఇట ఉపాసింపదగినది బ్రహ్మమే యని భావము.

5. మూ. శబ్ద విశేషాత్.

శబ్దవిశేషాత్ = పురుషుడను శబ్దవిశేషమును ఉపదేశించుట వలన.

సూ. ‘వరిగింజవలెగాని యవగింజవలెగాని చామగింజవలెగాని చామ బియ్యపు గింజవలెగాని సూక్ష్మమైన హిరణ్మయమైన పురుషుడు అంతరాత్మ యందుఁ గలఁడు’ అను శ్రుతితో అంతరాత్మకంటె వేఱుగఁ బురుషశబ్దమును ఉపయోగించుట వలన శరీరమునందలి జీవునికంటె మనోమయత్వాది గుణములు గల పరమాత్మ భిన్నుఁడు అతఁడే యుపాసింపదగినవాఁడు.

“యథా ప్రీహిర్వాయవోవా శ్లామాకోవా శ్లామాకతండులోవా ఏవమయ మంతరాత్మన్ పురుషో హిరణ్మయః” (శతపథ. ౧౦. ౬. ౩. ౨.) అను శ్రుతితో అంతరాత్మన్ అను బుద్ధసప్తమ్యంతార్థక పదముకంటె వేఱుగ “పురుషః”. అని ప్రథమాంతపదముచేఁ జెప్పబడు జీవుఁడును పరమాత్మయును భిన్నులని భావము.

6. మూ. స్మృతేశ్చ.

స్మృతేశ్చ = స్మృతినిబట్టియును.

సూ. “అర్హుః! ఈశ్వరుఁడెల్ల ప్రాణుల హృదయదేశ మందున్నాఁడు” అను స్మృతినిబట్టియు జీవునికంటె భిన్నుడైన యీశ్వరుడే యుపాసింపదగినవాఁడు.

“ఈశ్వర స్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్హుః తిష్ఠతి” (గీత. ౧౮. ౬౧) ఇట్లాది గీతావాక్యములు స్మృతులు. పై సూత్రమందును ఈ సూత్రమందును శరీరస్థజీవుని పరమాత్మను వేఱుగఁ జెప్పట ఘటాకాశము అనంతాకాశముల భేదమువలె అజ్ఞానులచే గ్రహింపబడు వ్యావహారిక దృష్టిచేతనేగాని వాస్తవిక దృష్టిచే మాత్రము గాదని తెలియునది.

7. మూ. అర్చకౌకస్త్యా తద్వ్యవదేశాచ్చ నేతిచేన్న నిచాయ్యత్వాదేవం వ్యోమవచ్చ.

అర్చకౌకస్త్యాత్=స్వల్పనివాసముగలవాడగుటవలన, తద్వ్యవదేశాచ్చ= అట్లువ్యవహరించుటవలనను. న=బ్రహ్మము అర్థముగాదు, ఇతిచేత్=అన్నచో, న= అట్లనరాదు, నిచాయ్యత్వాత్=సూక్ష్మహృదయమునఁ జూడఁదగినవాడగుటవలన, ఏవం=ఇట్లు, వ్యోమవచ్చ=ఘటాద్యాకాశమువలె.

సూ. 'ఈ యాత్మ నా హృదయములోపలనున్నది' ఇత్యాది భ్రతులలో స్వల్పమైన నివాసముగలవాడుగను "పరిగింజకంటెఁగాని యవగింజకంటెఁగాని మిక్కిలి యణువైనవాడు" ఇత్యాది భ్రతులలో అణువుగను వ్యవదేశింపఁబడుట వలనను జీవుడేగాని పరమాత్మ యిటుఁ జెప్పఁబడలేదనరాదు. అణియస్త్యాది గుణగణములతో నిండిన యీశ్వరుడు సూక్ష్మమగు హృదయపద్మమునఁ జూడఁ బడినవాడగుటవలన అనంతాకాశము ఘటాద్యాకాశముగను సకల వస్తుధాధిపతి యయోధ్యాదిపతిగను వ్యవహరింపఁబడినట్లు ఇట ఈశ్వరుడే వ్యవహరింపఁబడెను గాని జీవుడు వ్యవహరింపఁబడలేదు.

"ఏష మ ఆత్మా అంతర్హృదయే" ఇత్యాదులలో స్వల్పస్థానము గలుగు నట్లు "అణియాన్ ప్రీహేర్వాయవాద్వా" ఇత్యాదులలో అణియస్త్యము గలుగు నట్లుగఁ గనిపించుటచే జీవుడే చెప్పఁబడుచున్నాడని సందేహము గలుగఁగా నిది చెప్పఁబడెను.

8. మూ. సంభోగప్రాప్తిరితిచేన్న వైశేష్యాత్.

వైశేష్యాత్ = బ్రహ్మమందు గుణవిశేషములుండుటవలన, సంభోగ ప్రాప్తిః = ఫలభోక్తృత్వాదులు ప్రాప్తించును, ఇతిచేత్ = అని అన్నచో, న=అట్లనరాదు.

సూ. ఆకాశమువలె సర్వగతుడగు బ్రహ్మమునకు సర్వప్రాణి హృదయ ములతో సంబంధముండుటవలన అతనికి ఫలభోక్తృత్వాదులు సంభవించునన రాదు. మిథ్యాజ్ఞానముగల జీవునికంటె సమగ్ధానముగల పరమాత్మకు గుణవిశేష ముండుట వలన ఫలభోక్తృత్వాదు లతనికి సంభవింపవు.

౨. అత్త్రీధికరణము

9. మూ. అత్రా చరాచరగ్రహణాత్.

చరాచరగ్రహణాత్ = చరాచరములను భక్షించువాడుగా గ్రహింపఁబడుట వలన, అతః=భక్షకుఁడు బ్రహ్మమే.

సూ. చరాచరములను భక్షించువాడుగ గ్రహింపఁబడుట వలన అతః (=భక్షకుఁడు) అనఁగాఁ బరమేశ్వరుడే.

“యస్య బ్రహ్మ చ క్షత్రంచ ఉభే భవత ఓదనః మృత్యుర్యస్మిం పసేచనం క ఇత్యావేద యత్రనః” (కఠ. ౧. ౨. ౨౪.) అతనికి బ్రహ్మక్షత్రములు రెండు అన్నము. మృత్యువు ఊరఁగాయ. అతఁడెచ్చటనుండునో యెవ్వఁడెఱుఁగును. అనుశ్రుతిలో ఆ యన్నమును భక్షించువాడు అగ్నియా? జీవుఁడా? పరమాత్మయా? అని సందేహము గలుగఁగా మృత్యువు ఊరఁగాయగా అనఁగా చరాచరములను భక్షించువాడుగాఁగూడ గ్రహింపఁబడుటవలన అతఁడు పరమేశ్వరుడే, కాన బ్రహ్మక్షత్రములను భక్షించువాడు అగ్నిగాని జీవుఁడుగాని కాఁడని తెలుపుట కిది చెప్పఁబడెనని భావము.

10. మూ. ప్రకరణాచ్చ.

ప్రకరణాచ్చ=ప్రకరణమునుబట్టియును.

సూ. “పుట్టఁడు చనిపోఁడు జ్ఞానముగలవాడు” మొదలగు శ్రుతుల ప్రకరణమునుబట్టియు ఇట భక్షకుడనఁగాఁ బరమేశ్వరుడే.

“నజాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిత్” (కఠ. ౧. ౨. ౧౮) ఇత్యాది బ్రహ్మబోధక శ్రుతుల ప్రకరణమునుబట్టి పరమేశ్వరుడనియే గ్రహింపవలయునని భావము.

౩. గుహాప్రవిష్టాధికరణము

11. మూ. గుహం ప్రవిష్టా వాత్మానౌ హి తద్దర్శనాత్.

తద్దర్శనాత్=శ్రుతిలో అట్లుగనిపించుటవలన, ఆత్మానౌ = జీవాత్మ పరమాత్మలు, గుహం=హృదయగుహను ప్రవిష్టా=ప్రవేశించినవారు.

సూ. “సుకృతజన్యమగు శరీరమునఁ గర్మఫలమును అనుభవించుచు గొప్పదైన హృదయగుహను బ్రవేశించినారు. ఇత్యాదిశ్రుతులలో గుహను బ్రవేశించినట్లు చెప్పఁబడినవారు జీవుఁడును పరమాత్మయునుగాని బుద్ధిజీవులు

మాత్రము గారు. శ్రుతులలో జీవునికిని పరమాత్మకును హృదయ గుహప్రవేశము గనిపించుచున్నది

“ఋతం పిబంతౌ సుకృతస్య లోకే గుహం ప్రవిష్టౌ పరమే పరాధ్యే” అను శ్రుతిలో సందేహవారణకై యిట్లు చెప్పబడినది. “ఆత్మాన మన్విచ్ఛ గుహం ప్రవిష్ఠం” “హృదయ గుహను బ్రవేశించిన యాత్మను అన్వేషింపుము” ఇత్యాదిశ్రుతులలో జీవునికిఁ బరమాత్మకు గుహప్రవేశమున్నట్లు తనిపించు చున్నది గాన ఇట బుద్ధి జీవులను జెప్పరాదనిభావము.

12. మూ. విశేషణాచ్చ.

విశేషణాచ్చ=విశేషించి చెప్పుట వలనను.

సూ. శ్రుతులలో జీవునిని బ్రహ్మము పొందు వానినిగాను, బ్రహ్మమును జీవునిచేఁ బొందఁదగినవానినిగాను విశేషించి చెప్పుట వలనను హృదయ గుహను బ్రవేశించినవారు జీవాత్మ పరమాత్మలే గాని బుద్ధి జీవులు గారు.

“ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథమేవతు (కత. ౧. ౩. ౩.) ఆత్మను రథికునిగాను శరీరమును రథముగాను దెలిసికొనుము” అనుచోట రథికునిగ నిరూపింపబడిన జీవాత్మను సంసారమోక్షములను బొందువానినిగాఁ జెప్పబడెను. “సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి, తద్విష్ణోః పరమంపదం (కత. ౧. ౩. ౯.) “ఆ జీవుఁడు సంసారసాగరమున కావలియొద్దైన యుత్కృష్టమగు పిష్టుపదమును బొందుచున్నాఁడు” అను శ్రుతిలోఁ బరమాత్మ పొందఁదగినవాఁడుగఁ దెలుపఁ బడెను. “అధ్యాత్మయోగాధిగమేన దేవం మర్త్యా ధీరో హర్షశోకౌ జహాతి” అధ్యాత్మయోగమును దెలిసికొనుటచేత ఈశ్వరుని దలఁచి ధీరుఁడు హర్షశోక ములను విడచుచున్నాఁడు” అను శ్రుతిలో జీవునిని దలఁచువానినిగాను ఈశ్వరుని దలఁపఁదగినవానినిగాను దెలుపఁబడెను. వీనినిబట్టి హృదయగుహను బ్రవేశించు వారు జీవాత్మ పరమాత్మలని భావము.

౪. అంతరాధికరణము

13. మూ. అంతర ఉపపత్తేః.

ఉపపత్తేః = శ్రుతిధర్మములు ఉపపన్నములగుటవలన, అంతరః = కను లందలి పురుషుఁడు బ్రహ్మమే.

సూ. “కనులందుఁ గనిపించుచున్న యీ పురుషుఁడె యాత్మ, అమృత రూపుఁడు అభయుఁడు బ్రహ్మము అని చెప్పెను” ఇత్యాది శ్రుతులలోఁ జెప్పఁ బడిన కనులలోని పురుషుఁడు పరమాత్మ అని చెప్పినప్పుడే శ్రుత్యుక్త ధర్మములు ఉపసన్నములగును గాన ఆ కనులలోని పురుషుఁడు పరమాత్మయేగాని ప్రతి బింబముగాని జీవుఁడుగాని యింద్రియాధిదేవతగాని కారు.”

“య ఏషోఽక్షిణి పురుషోద్యశ్యతే ఏష ఆత్మేతిహోవాచ ఏతదమృతమే తదభయ మేత ద్రృహేతి” (ఛాందో. ౯. ౪. ౧౫. ౧.) ఇత్యాదులందుఁ జెప్పఁబడినవాడు పరమాత్మయే. అమృత్యాభయత్వాదులు బ్రహ్మముయొక్క ధర్మములుగాని జీవాదుల ధర్మములుగావని తెలియునది.

14. మూ. స్థానాది పృథ్వీశాచ్ఛ.

స్థానాదిపృథ్వీశాత్=పరమాత్మకు స్థానాదులను జెప్పుటవలనను.

సూ. పరమాత్మకు స్థాననామ రూపములను జెప్పుటవలనను గన్నులలోని వాఁడు పరమాత్మయేగాని ప్రతిబింబాదులుగావు.

పరమాత్మకు ఆదిత్యమండలభాగము, హృదయ పద్మము, కన్నులలోని దేశము స్థానములుగను “అస్యోదితినామ” (ఛాందో. ౧. ౬. ౭.) అని అదితి ప్రణవము మొదలగునవి నామములుగను, య ఏషోఽతరాదిత్యే హిరణ్యయః పురుషోద్యశ్యతే హిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆ ప్రాణభాత్సర్వ ఏవసువర్ణః (ఛాందో. ౧. ౬. ౬.) ఆదిత్యునందు హిరణ్యయుఁడై కనిపించు పురుషుఁడు హిరణ్యయశ్శ్రువులు గలవాడు హిరణ్యయకేశుఁడు, ప్రాణము మొదలు నఖముల వఱకు సువర్ణమయుఁడు” అని హిరణ్యశ్మశ్రువు మొదలగు రూపములును నిర్గుణ బ్రహ్మకు ఉపాసనకై చెప్పఁబడినవి తెలియునది.

15. మూ. సుఖవిశిష్టాభిధానా దేవచ.

సుఖవిశిష్ట=సుఖముతోఁగూడిన బ్రహ్మమును, అభిధానాదేవచ=చెప్పుట వలననే గూడ.

సూ. ప్రాణము బ్రహ్మము, ఆనందము బ్రహ్మము, ఆకాశము బ్రహ్మము” అని మొదటి శ్రుతిలో ఆనంద విశిష్టుఁడగు బ్రహ్మమును జెప్పట వలననే గూడ తరువాతి “కనులందుఁ గనిపించుచున్న యీ పురుషుఁడె యాత్మ” అనుశ్రుతిలోఁ జెప్పఁబడిన కనులలోని పురుషుఁడు బ్రహ్మమేగాని ప్రతిబింబాదులుగాఁడు

“ప్రాణోబ్రహ్మ, కంబ్రహ్మ, ఖంబ్రహ్మ” (ఛాందో. ౪. ౧౪. ౧.) అనుశ్రుతి మొదటిది. తరువారదైన “సవిషోఽపిణి పురుషోద్యత్యతే” అను శ్రుతిలో చెప్పబడిన పురుషుడు బ్రహ్మమే. కం అనగా సుఖము, ఖం అనగా ఆకాశము. ఇట సుఖమనగా భౌతికసుఖము గాదు. బ్రహ్మానందము. సుఖ విశేషమునుబట్టి యాకాశమనగా ఆకాశభూతము గాదు. బ్రహ్మమే. ఆకాశమునుబట్టి సుఖమనగా బ్రహ్మము. ఈ శ్రుతినిబట్టియు, బూర్వశ్రుతిలోని పురుషుడు బ్రహ్మమని తెలియవలెను.

16. మూ. శ్రుతోపనిషత్క గత్యభిధానాచ్చ.

శ్రుతోపనిషత్క=ఉపనిషద్ద్రహస్యమును పొందువానికి, గతి=ఉత్తమగతి, అభిధానాత్తేచ=చెప్పటవలనను.

సూ. ఉపనిషత్తుల రహస్యమును గ్రహించినవానికి, గలిగెడి యుత్తమ గతి, కంటిలోని పురుషునుపాసించువానికిని గలుగునని చెప్పటవలనను ఆ కంటియందున్న పురుషుడు బ్రహ్మమే.

“అథోత్తరేణ తపసా బ్రహ్మ చర్యేణ శ్రద్ధయా విద్యయా ఆత్మాన మస్యైవ్య ఆదిత్య మభిజయంతే ఏతద్వై ప్రాణానా మాయతనమ్ తదమృత మభయ మేత త్పరాయణ మేతస్మా న్న పునరావర్తంతే” (ప్రశ్న. ౧. ౧౦) “మఱియు తపస్సుచేతను బ్రహ్మచర్యముచేతను శ్రద్ధచేతను విద్యచేతను ఆత్మను ఆస్నేషించి యుత్తరాయణముద్వారా సూర్యుని జయించుచున్నారు. ఈ హిరణ్య గర్భలోకమే ప్రాణముల కాధారము, ఇదే జరామరణములులేనిది, భయములేనిది. ఇదే యుత్తమగతి. దీని నుండి తిరిగి జన్మమరణములను బొందరు.” అను శ్రుతిలోని యుత్తమ గతియే “అథ యదు చైవాస్మిన్ శవ్యం కుర్వంతి యదిచన, అక్షిష మేవ అభిసంభవంతి... ఆదిత్యాచ్ఛంద్ర మనం చంద్రమసో విద్యుతం తయ్యుషోఽమానవః స ఏనాన్ బ్రహ్మగమయతి ఏష దేవపథో బ్రహ్మపథః, వీరేన శ్రుతిపద్యమానా ఇమం మానవ మావర్తం నావర్తంతే నావర్తంతే. (ఛాందో. ౪. ౧౫ ౫.) కంటియందున్న పురుషు నుపాసించినవారు శరీరమును విడిచిన పిదప వాని పుత్రాదులు వానికి శవ సంస్కారము చేసినను చేయ కున్నను అర్చిరాదిలోకములు పొంది సూర్యుని బొందుదురు... సూర్యుని నుండి చంద్రుని, చంద్రుని నుండి విద్యుట్లోకమును పొందుదురు. అక్కడ నుండి యొక దివ్యుడగు పురుషుడు వీరిని బ్రహ్మమును పొందించును. ఇదియే దేవమార్గము.

ఇదే బ్రహ్మమార్గము, ఈ మార్గమున బ్రహ్మమును పొందినవారు జన్మమరణములుగల కల్పమును ఈ మనుష్య శరీరమును పొందరు పొందరు.” అను శ్రుతిలోఁ గంటి యగుదున్న పురుషునుపాసించిన వారికిఁ జెప్పఁబడుట వలన ఈ కంటియందున్న పురుషుడు బ్రహ్మమే యని భావము.

17. మూ. అనవస్థితే రసంభవాచ్చ నేతరః.

అనవస్థితేః=ఉండకపోవుటవలన, అసంభవాచ్చ=అసంభవమగుటవలననున ఇతరః=ఇతరుఁడుగాఁడు.

సూ. ప్రతిబింబము కంటి యెదుట ఎల్లప్పుడు నుండకపోవుట వలనను అమృతత్వాదిధర్మములు ప్రతిబింబమునందు అసంభవమగుటవలనను కంటిలోని పురుషుఁడు బ్రహ్మమేగాని ప్రతిబింబముగాదు.

౩. అంతర్యామ్యధికరణము

18 మూ. అంతర్యామ్యధి దైవాదిషు తద్ధర్మ వ్యపదేశాత్.

అధిదైవాదిషు=అధిదేవతలందు, తద్ధర్మవ్యపదేశాత్=బ్రహ్మధర్మములను వ్యపదేశించుట వలన, అంతర్యామి=అంతర్యామి బ్రహ్మమే.

సూ భూమి మొదలైన యధిదేవతలందు బ్రహ్మధర్మములు వ్యపదేశించుట వలన ఆయధిదేవతలలో నుండి వానిని నియమించువాఁడు బ్రహ్మమే.

“యః పృథివ్యాంతిష్ఠన్, పృథివ్యా అంతరో యం పృథివీ నవేద, యస్య పృథివీ శరీరం యః పృథివీ మంతరో యమయతి ఏషత ఆత్మా అంతర్యామి అమృతః (బృహదా. ౩. ౭. ౧ ౨.) “ఎవఁడు భూమియందున్నవాఁడై భూమిలోపల నుండెనో, భూమి ఎవనిని ఎఱుంగదో, ఎవనికి భూమికి శరీరమో, ఎవఁడు భూమిలో నుండి నియమించుచుండెనో, ఇతఁడే నీకు ఆత్మ అమృతుఁడు అంతర్యామియును” ఇత్యాది శ్రుతులలో అమృతత్వాది బ్రహ్మధర్మములు చెప్పఁబడుటచే వానికి సంబంధించిన పూర్వవాక్యములలోని అంతర్యామి పరమాత్ముఁడె.

19. మూ. నచస్మార్త మతద్ధర్మాభిలాషాత్.

అతద్ధర్మాభిలాషాత్ = ప్రధానమందులేని ధర్మములను జెప్పుట వలన, స్మార్తం=కపిలస్మృతియందుఁజెప్పఁబడిన ప్రధానమున చ=అంతర్యామియుఁగాదు.

సూ. ప్రధానమందులేని ద్రష్టృత్వాది ధర్మములు ఇటఁ జెప్పఁబడుట వలనఁ గపిలస్మృతి యందుఁ జెప్పఁబడిన ప్రధానము అంతర్యామిగాదు. పరమాత్మయే అంతర్యామి.

“అదృష్టో ద్రష్టా, అశ్రుతః శ్రోతా, అమతో మంతా, అవిజ్ఞాతోజ్ఞాతా” (బృహ. 3. 2. 23) ఆ బ్రహ్మము చూడఁబడనివాడైనను చూచువాఁడు, వినఁబడనివాడైనను వినువాఁడు తలంపఁబడనివాడైనను తలఁచువాడు, తెలియఁబడనివాడైనను దెలియువాఁడు. ఇత్యాది శ్రుతులందుఁ జెప్పఁబడిన ద్రష్టృత్వ శ్రోతృత్వాదులు జడమైన ప్రధానమందు సంభవింపవని భావము.

20. మూ. శారీరశ్చోభయేఽపి భేదేనైవ మధీయతే.

ఉభయేఽపి=కొఱు, మధ్యందినశాఖీయులగు వారిద్దఱును, భేదేన=భేదముగా, ఏనం=ఈ జీవుని అధీయతే=చదువుచున్నారు. కాన శారీరశ్చ=శరీరజీవుఁడును బ్రహ్మమె.

సూ. కణ్వశాఖీయులును మధ్యందిన శాఖీయులును ఈ జీవుని బరమాత్మకంటె వేఱుగాఁ జదువుచున్నారు. కాన ఆచుధిదేవతలలో నుండి నియమించువాఁడు పరమాత్మయే గాని శరీరజీవుఁడు గాఁడు

“యో విజ్ఞానేతిష్ఠన్” (బృహ. 3. 2. 22.) ఎఁడు విజ్ఞానాత్మయగు జీవుని యందుండెనో, అని కణ్వశాఖీయులును, “య ఆత్మనితిష్ఠన్” ఎవఁడు ఆత్మయందు ఉండెనో అని మధ్యందిన శాఖీయులును జీవునికంటె బ్రహ్మమును వేఱుగాఁ జెప్పటచే అంతర్యామి పరమాత్మయే యని భావము. అంతర్యామి జీవుఁడన్నచో “నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా” ఇతనికిందె మఱియొక ద్రష్టలేఁడు” ఇత్యాదిశ్రుతులు విరోధించునని భావము.

౩. అదృశ్యత్వాద్విధికరణము

21. మూ. అదృశ్యత్వాదిగుణకో ధర్మోక్తేః

ధర్మోక్తేః=సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మములు చెప్పఁబడుటవలన, అదృశ్యత్వాదిగుణకః=అదృశ్యత్వాదిగుణములు గలవాఁడు బ్రహ్మమె.

సూ. సర్వజ్ఞత్వాది ధర్మములు చెప్పఁబడుటవలన అదృశ్యత్వాది గుణములతోఁగూడిన భూతయోని పరమాత్మయేగాని ప్రధానముగాదు.

“అథ పరా యయా తదక్షర మధిగమ్యతే, యత్తదద్రేశ్య, మగ్రాహ్యమగోత్ర. మవర్ణ, మచక్షుః శ్రోత్రం తదపాణిపాదం, నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం యద్భూతయోనిం పరిపశ్యంతి ధీరాః” (ముండక. ౧. ౧. ౩. ౬.) “దేనివలన ఆయక్షర స్వరూపము తెలియబడుచున్నదో ఆ విద్య పరివిద్య యనబడును. ఆయక్షరము అదృశ్యము గ్రహింపరానిది గోత్రము లేనిది, రంగులేనిది, కనులు చెవులు లేనిది, చేతులు కాళ్లు లేనిది, నిత్యము వ్యాపించినది, అంతటనున్నది, మిగుల సూక్ష్మమైనది, మార్పు లేనిది దీనినే ధీరులు భూతములకుఁ గారణముగాఁ జూచుచున్నారు. “అక్షరాత్సంభవతీహ విశ్వం” (ముండక. ౧. ౧. ౭.) అక్షరస్వరూపనుండి యీ విశ్వము గలుగుచున్నది. “ఇక్ష్వాకుః య అదృశ్యత్వాది గుణములు గల యక్షరము అనగాఁ బ్రధానమునది యగునేమియును సందేహము గలుగఁగా “య స్సర్వజ్ఞః సర్వవిత్” “ఆతః డె సర్వమును దెలిసినవాఁడు సర్వవేత్త” అని వైవాక్యములకుఁ జిహ్వా జగత్కర్తయనున యక్షరము సర్వజ్ఞుఁడు సర్వవేత్తయని చెప్పుటచే నిట జ్ఞానములేని జడమగు ప్రధానము ఆ యక్షరమునకు అర్థముగాదని నిశ్చయింపబడుచున్నదని భావము.

2. మూ. విశేషణభేదవ్యపదేభాభ్యాంచ నేతరో.

విశేషణ భేదవ్యపదేభాభ్యాం=విశేషణములతోను భేదముగాను వ్యపదేించుటవలన, ఇతరో=ప్రధానమును జీవుఁడును, న=కారు.

సూ. “పురుషుఁడు మూర్తిలేనివాఁడు దివ్యుఁడుగదా లోపల వెలుపల నున్నవాఁడు పుట్టుకలేనివాఁడు ప్రాణమనస్సులు లేనివాఁడు. శుభ్రమైనవాఁడు” అనుశ్రుతిలో మూర్తిలేనివాఁడు మొదలగు విశేషణములను బట్టియు, “ఉత్కృష్టమైన యక్షరముకంటె నా పురుషుఁడు పరుఁడు” అని యక్షరమగు ప్రధానము కంటె వేలుగఁజెప్పుటను బట్టియు అదృశ్యాదిగుణములుగల భూతయోని పరమాత్మయే గాని ప్రధానమును జీవుఁడును గాని గారు.

“దివ్యోహ్యమూర్తః పురుషః సబాహ్యంభ్యంతరోహ్యః అప్రాణోహ్యమనాః శుభ్రః” (ముండక. ౨. ౧. ౨.) అనుశ్రుతిలోని విశేషణములనుబట్టియు, “అక్షరాత్పరతః పరః” అనుశ్రుతిలో భేదముగాఁ జెప్పుటను బట్టియు అదృశ్యాదిగుణయుక్తుఁడు పరమాత్మయని భావము.

23. మూ. రూపోపన్యాసాచ్చ.

రూపోపన్యాసాచ్చ=రూపమును ఉపన్యసించుట వలనను.

సూ. ఈ భూతయోగికి “తల యగ్ని కన్నులు సూర్య చంద్రులు, చెవులు దిక్కులు, వాక్కులు వేదములు. ప్రాణము వాయువు హృదయము విశ్వము, ఇతని పాదములనుండి భూమి పుట్టెను, ఇతఁడు సర్వప్రాణులకు అంతరాత్మ” అని శ్రుతిలో రూపము ఉపన్యసించుట వలనను ఆ భూతయోని పరమాత్మయే.

“అగ్నిర్మూర్ధా, చక్షుషీ చంద్రసూర్యౌ, దిశఃశ్రోత్రే, వాగ్వివృతాశ్చ వేదాః, వాయుఃప్రాణో, హృదయం విశ్వ మస్య పద్భ్యాంపుథివీ, హ్యేష సర్వ భూతాంతరాత్మా” (ముండక. ౨ ౧. ౪.) అనుశ్రుతిలో ఆభూతయోగికిఁ జేయఁబడిన రూపోపన్యాసమునుబట్టియు ఆ భూతయోని పరమాత్మయే యని భావము.

౩. వైశ్వానరాధికరణము

24. మూ. వైశ్వానరః సాధారణ శబ్దవిశేషాత్.

సాధారణ శబ్ద విశేషాత్=సాధారణ వాచక శబ్దమునకు విశేషము చెప్పట వలన, వైశ్వానరః=వైశ్వానరుఁడు బ్రహ్మమే.

సూ. జఠరాగ్ని, అగ్ని, అగ్నిదేవతయను స్వర్థములందు వైశ్వానరశబ్దము సామాన్యమైనను ఇందు ద్యుమూర్ధత్వాది విశేషములు చెప్పఁబడుట వలన వైశ్వానరుఁడనఁగా బ్రహ్మమే.

“తస్యహవా ఏతస్యాత్మనో వైశ్వానరస్యమూర్ధైవ, సుతేజాశ్చక్షు ర్విశ్వ రూపో, వాయుఃప్రాణః, పృథగ్వర్తా, సందేహోబహుశో. వస్తీరేవ రయః, పృథివ్యేవ పాచా, పురఏవవేది. ర్లోమానిబర్హి, ర్హృదయంగార్హ పతోః, మనో అన్యాహర్యపచన, ఆన్యమాహవనీయః” (ఛాందో. ౫ ౧౮. ౨.) “ఆత్మ రూపుడైన యీ వైశ్వానరునకు తలద్యులోకము, కన్నులు సూర్యుఁడు, ప్రాణము వేణుమార్గములు గలగాలి, అంతరాళము ఆకాశము, మూత్రకోశము ధనము గూర్పు జలము, కాళ్లు భూమి, పక్షస్థలమువేది, రోమములు బర్హిస్సు, హృదయము గార్హత్యాగ్ని, మనస్సు దక్షిణాగ్ని, ముఖము అహవనీయాగ్ని” అని శ్రుతిలోఁ జెప్పఁబడిన “ద్యులోకమతల” మొదలగు విషయములు జఠరాగ్నికిఁ

గాని అగ్నిదేవతకుఁగాని, సంభవింపవు గాన నిట వైశ్యానరుడనఁగాఁ బరమాత్మయై యని యర్థము చెప్పవలయునని భావము.

25. మూ. సృర్యమాణ మనుమానంస్యాదితి.

సృర్యమాణం=సృతిలోఁ జెప్పఁబడినది, అనుమానంస్యాత్ ఇతి=సూచనగాఁగూడ నుండునని.

సూ. “ఎవనికి అగ్నిముఖమో ద్యులోకము తలయో” అని సృతిలోఁ జెప్పఁబడిన విషయముగూడ వైశ్యానర శబ్దమునకుఁ బరమాత్మపరమైన యర్థమునె చెప్పవలయునని సూచించుచున్నది.

“యస్యాగ్ని రాస్యం, ద్యౌర్ముద్గా, ఖంనాభి, శ్చరణౌక్షితిః, సూర్య శ్చక్షు, ర్దిశః శ్రోత్రం అస్మైలోకాత్మనే నమః” ఎవనికి అగ్ని ముఖమో ద్యులోకము తలయో ఆకాశము నాభియో క్షితివాచములో, సూర్యుఁడు కన్నో, దిక్కులు చెవులో, అట్టి లోకస్వరూపుఁడైన వానికి నమస్కారము.” ఇత్యాది స్మృతులు ఈ విషయమునే తెలుపుచున్నవని భావము.

26. మూ. శబ్దాదిభ్యోఽతః ప్రతిష్ఠానా న్నేతిచేన్న తథా దృష్ట్యప దేశాదసంభవాత్ పురుషమపిచైన మధీయతే.

శబ్దాదిభ్యః=వైశ్యానరశబ్దము మొదలగువానివల్లన, అంతఃప్రతిష్ఠానాత్=హృదయములోనున్నట్లు చెప్పటవలనను, న=పరమాత్మకాఁడు. ఇతిచేత్=అన్నచో, తథా=అట్లు, న=కాదు, దృష్ట్యపదేశాత్=పరమాత్మదృష్టిని ఉపదేశించుటవలనను, అసంభవాత్=అసంభవమగుటవలనను, ఏనం=ఏనిని, పురుషం అపి=పురుషునిగాఁగూడ అధీయతే చ=చెప్పుచున్నాఁడుగూడ.

సూ. వైశ్యానరశబ్దము అగ్నిపరముగఁ బ్రయుక్తమగుట వలనను వైశ్యానరునికి త్రేతాగ్నులను ఆవయవములుగఁ జెప్పటవలనను వైశ్యానరుఁడు హృదయములోనున్న వాఁడుగఁ శ్రుతిలోఁ జెప్పఁబడుట వలనను ఇట వైశ్యానరుడనఁగా జతరాగ్నియని చెప్పవలయునేగాని పరమాత్మ యని చెప్పరాదు. అన్నచో అట్లనరాదు. జతరాగ్నియందుఁ బరమాత్మ దృష్టిచే నుపాసన చెప్పఁ బడుటవలనను ద్యులోకముతల మొదలగు విషయములు జతరాగ్నియందు సంభవింపకపోవుటవలనను వాజసనేయులు ఈ వైశ్యానరుని బరమపురుషునిగఁ బరిచయించుటవలనను వైశ్యానరుడనఁగాఁ బరమాత్మయై యగుఁగాని జతరాగ్నికాదు.

“సపిషోఽగ్నివైశ్వానరః” ఆ యీ యగ్ని వైశ్వానరుడు. “హృద యంగార్హపత్యః” ఇతనికి హృదయముగార్హపత్యాగ్ని “పురుషేఽతః ప్రతిష్ఠితంవేద” “వైశ్వానరుని పురుషునిలోపలనున్నవానినిగఁ దెలిసికొనుము” (ఛాందో. ౫. ౧౮. ౨) ఇత్యాదులు వైశ్వానరపదమునకు జతరాగ్నియను నర్థమును జెప్పవలయునని బోధించుచున్నవి గాన వైశ్వానరుడనగా జతరాగ్ని యని పూర్వపక్షము. “సపిషోఽగ్నివైశ్వానరో యత్పురుషః సయోమైతమేవ మగ్నిం వైశ్వానరం పురుషం పురుషేఽతః ప్రతిష్ఠితంవేద” ఆ యితఁడు జత రాగ్ని యుపాధిగఁగల వైశ్వానరుడు. ఈ వైశ్వానరుని బూర్హునిగాను మూర్ధ విబుకములకు మధ్యనున్న వానినిగను దెలిసికొనువాడు అంతట భోగ్యమును భుజించును” (శతపథ. ౧౦. ౬. ౧. ౧౧.) ఈ వాజసనేయుల శ్రుతి సిద్ధాంతము అని చెలియునది.

27. మూ. అతఏవ న దేవతా భూతంచ.

అతఏవ=కనుకనే, దేవతా=అగ్న్యభిమాన దేవతయును భూతంచ= అగ్నిభూతమును, న=కాదు.

సూ. ద్యుమూర్ధత్వాది ధర్మ విశేషములు సంభవింపక పోవుచున్నవి గనుకనే వైశ్వానరుడనగా అగ్న్యభిమానదేవతగాని పంచభూతములలోని అగ్ని గాని కాదు. పరమాత్మయే.

28. మూ. సాక్షాదప్యవిరోధం జైమినిః

సాక్షాత్ అపి=సాక్షాత్తుగాఁగూడ, అవిరోధం=విరోధములేదని, జైమినిః= జైమిని.

సూ. వైశ్వానరపదమునకు జతరాగ్నిరూపమైన పరమాత్మయనిగాని జతరాగ్నియందలి పరమాత్మయనిగాని చెప్పి యా వైశ్వానరుని ఉపాసింప వలయునని చెప్పఁబడెను గాని అట్లు చెప్పక వైశ్వానరపదమునకు విశ్వరూపుఁ డైన నరుడని ప్రత్యక్షముగా యోగికార్థము చెప్పి పరమాత్మ యర్థము చెప్పి నను విరోధము లేదని జైమిని యనియె.

విశ్వరూపుడైన నరుడు అని వైశ్వానరపదమునకు “అగ్రం నయతి” ముందుకుఁ దీసికొనిపోవును అని యగ్ని పదమునకు వ్యుత్పత్తి చెప్పినను విరోధము లేదని జైమిని తలఁచెనని భావము.

29. మూ. అభివ్యక్తే రిచ్ఛాశ్మరభ్యః

అభివ్యక్తే = అభివ్యక్తమగుట; చలన, ఇతి = అని, ఆశ్మరభ్యః = ఆశ్మరభ్యుడనియె.

సూ. ఉపాసకుల ననుగ్రహించుటకై పరమాత్మ హృదయాదులందు లొడితెఱుడు మాత్రమే పరిమాణము గలవాఁడుగ నభివ్యక్తమగుట చలన లొడి తెఱుడు మాత్రమే పరిమాణముగలవాఁడుగఁ జెప్పఁబడిన వైశ్వానరుఁడు పర మాత్మయై యగునని యాశ్మరభ్యుడనెను.

“ప్రాదేశమాత్ర మభివిమాన మార్థ్యానం వైశ్వానరముపాస్తే” లొడి తెఱుడు మాత్రమే పరిమాణముగలవాఁడును ఇంతవాఁడని పరిమాణములేనివాఁ డును నైన పరమాత్మస్వరూపుడైన వైశ్వానరుని ఉపాసించుచున్నాఁడు. (ఛాందో. ౩. ౯. ౧) అను ప్రతిబోధి జెప్పఁబడిన పరిమాణము ఉపాసకులకై చెప్పఁబడినని భావము.

30. మూ. అనుస్మృతేర్వాదరిః

అనుస్మృతేః = స్మరణ ననుసరించి అని వాదరిః = వాదరియనియె.

సూ. లొడితెఱుడు మాత్రమే పరిమాణముగల హృదయమందలి మనస్సుచే స్మరింపఁబడినవాఁడగుటవల్ల ఆస్మరణనుబట్టి పరమాత్మ లొడితెఱుడు మాత్రమే పరిమాణముగలవాఁడుగఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁడని వాదరి యనెను.

31. మూ. సంపత్తేరితి జైమిని స్తథాహి దర్శయతి.

సంపత్తేః = అపయవాది సంపత్తివలన, ఇతి = అని, జైమినిః = జైమిని యనెను. తథాహి = అట్లే, దర్శయతి = బ్రాహ్మణము చూపుచున్నది.

సూ. తల మొదలుకొని గడ్డము వఱకుఁగల యవయముల సంపత్తి గలవాఁడగుట వలనఁ బరమాత్మ లొడితెఱుడు మాత్రమే పరిమాణముగలవాఁడని చెప్పఁబడినది యని జైమిని యనెను. అట్లే వాజ్ఞసనేయ బ్రాహ్మణమును చూపుచున్నది.

“ప్రాదేశమాత్ర మివహవైదేవాః సువిదితా అభినంపన్నాస్తథా తు వ ఏతాన్ వక్ష్యామి యథా ప్రదేశ మాత్రమేవాభి సంపాదయిష్యామితి.” దేవతలు లొడితెఱుడు పరిమాణము గలవానివలె నున్న యీశ్వరుని దెలిసికొని

“సవిషోఽగ్నితైశ్చానరః” ఆ యా యగ్ని తైశ్చానరుడు. “హృద యంగార్హపత్యః” ఇతనికి హృదయముగార్హపత్యాగ్ని “పురుషేఽతః ప్రతిష్ఠితంవేద” “వైశ్వానరుని పురుషునిలోపలనున్నవానినిగఁ దెలిసికొనుము” (ఛాందో. ౫ ౧౮. ౨) ఇత్యాదులు వైశ్వానరపదమునకు జతరాగ్నియను నర్థమును జెప్పవలయునని బోధించుచున్నవి గాన వైశ్వానరుడనగా జతరాగ్ని యని పూర్వపక్షము. “సవిషోఽగ్నితైశ్చానరో యత్పురుషః సయోమైతమేవ మగ్నిం వైశ్వానరం పురుషం పురుషేఽతః ప్రతిష్ఠితంవేద” ఆ యితఁడు జత రాగ్ని యుపాధిగఁగల వైశ్వానరుడు. ఈ వైశ్వానరుని బూర్హునిగాను మూర్ధ చిబుకములకు మధ్యనున్న వానినిగను దెలిసికొనువాడు అంతట భోగ్యమును భుజించును” (శతపథ. ౧౦. ౬. ౧. ౧౧.) ఈ వాజసనేయుల ప్రుచి సిద్ధాంతము అని దెలియునది.

27. మూ. అతవీవ న దేవతా భూతంచ.

అతవీవ=కనుకనే, దేవతా=అగ్న్యభిమాన దేవతయును భూతంచ= అగ్ని భూతమును, న=కాదు.

సూ. ద్యుమూర్ధత్వాది ధర్మ విశేషములు సంభవింపక పోవుచున్నవి గనుకనే వైశ్వానరుడనగా అగ్న్యభిమానదేవతగాని పంచభూతములలోని అగ్ని గాని కాదు. పరమాత్మయే.

28. మూ. సాక్షాదప్యవిరోధం జైమినిః

సాక్షాత్ అపి=సాక్షాత్తుగాఁగూడ, అవిరోధం=విరోధములేదని, జైమినిః= జైమిని.

సూ. వైశ్వానరపదమునకు జతరాగ్నిరూపమైన పరమాత్మయనిగాని జతరాగ్నియందలి పరమాత్మయనిగాని చెప్పి యా వైశ్వానరుని ఉపాసించ వలయునని చెప్పఁబడెను గాని అట్లు చెప్పక వైశ్వానరపదమునకు విశ్వరూపుడైన నరుడని ప్రత్యక్షముగా యోగికార్థము చెప్పి పరమాత్మ యర్థము చెప్పి నను విరోధము లేదని జైమిని యనియె.

విశ్వరూపుడైన నరుడు అని వైశ్వానరపదమునకు “అగ్రం నయతి” ముందుకుఁ దీసికొనిపోవును అని యగ్ని పదమునకు వ్యుత్పత్తి చెప్పినను విరోధము లేదని జైమిని తలఁచెనని భావము.

29. మూ. అభివ్యక్తే రిచ్ఛాశ్మరభ్యః

అభివ్యక్తేః = అభివ్యక్తమగుట వలన, ఇతి = అని, ఆశ్మరభ్యః = ఆశ్మరభ్యుడనియె.

సూ. ఉపాసకుల ననుగ్రహించుటకై పరమాత్మ హృదయాదులందు లొడితెఱుడు మాత్రమే పరిమాణముగలవాఁడుగ నభివ్యక్తమగుట వలన లొడి తెఱుడు మాత్రమే పరిమాణముగలవాఁడుగఁ జెప్పఁబడిన వైశ్వానరుఁడు పర మాత్మయై యుగనని యాశ్మరభ్యుడనెను.

“ప్రాదేశమాత్ర మభివిమాన మాత్మానం వైశ్వానరముపాస్తే” లొడి తెఱుడు మాత్రమే పరిమాణముగలవాఁడును ఇంతవాఁడని పరిమాణములేనివాఁ డును నైన పరమాత్మస్వరూపుఁడైన వైశ్వానరుని ఉపాసించుచున్నాఁడు. (ఛాందో. ౩. ౯. ౧) అను శ్రుతితోఁ జెప్పఁబడిన పరిమాణము ఉపాసకులకై చెప్పఁబడినది భావము.

30. మూ. అనుస్మృతేర్బాదరిః

అనుస్మృతేః = స్మరణ ననుసరించి అని బాదరిః = వాదరియనియె.

సూ. లొడితెఱుడు మాత్రమే పరిమాణముగల హృదయమందలి మనస్సుచే స్మరింపఁబడినవాఁడగుటవల్ల ఆస్మరణనుబట్టి పరమాత్మ లొడితెఱుడు మాత్రమే పరిమాణముగలవాఁడుగఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁడని బాదరి యనెను.

31. మూ. సంపత్తేరితి జైమిని స్తథాహి దర్శయతి.

సంపత్తేః = అవయవాది సంపత్తివలన, ఇతి = అని, జైమినిః = జైమిని యనెను. తథాహి = అట్లే, దర్శయతి = బ్రాహ్మణము చూపుచున్నది.

సూ. తల మొదలుకొని గడ్డము వఱకుగల యవయవముల సంపత్తి గలవాఁడగుట వలన పరమాత్మ లొడితెఱుడు మాత్రమే పరిమాణముగలవాఁడని చెప్పఁబడినది యని జైమిని యనెను. అట్లే వాజసనేయ బ్రాహ్మణమును జూపుచున్నది.

“ప్రాదేశమాత్ర మివహవైదేవాః సువిదితా అభిసంపన్నాస్తథా తు వ ఏతాన్ వక్ష్యామి యథా ప్రదేశ మాత్రమేవాభి సంపాదయిష్యామీతి.” దేవతలు లొడితెఱుడు పరిమాణము గలవానివలె నున్న యీశ్వరుని దెలిసికొని

వానినే పొందిరి. లొడితెఁడంత గలవానిగనే ఈ యీశ్వరుని పొందించఁగలను అని” “సహోవాచ మూర్ధాన ముపదిశ స్నువా చైషవా అతిష్ఠా వైశ్వానరఇతి. చక్షుషీ ఉపదిశ స్నువా చైష వైసుతేజా వైశ్వానరఇతి, నాసికే ఉపదిశ స్నువా చైష వైపుతగ్వర్మాత్మా వైశ్వానరఇతి” “అశ్వపతిరాజు ప్రాచీనశాలాదులతోఁ జెప్పి తన శిరస్సును జూపుచు ఇదే ద్యులోకమను వైశ్వానరుని శిరమని చెప్పెను. కన్నులను జూపుచు శుభతేజస్సుగల సూర్యుఁడను వైశ్వానరుని కన్నులనెను ముక్కులలోని ప్రాణమును జూపుచు ఇదే వాయురూపమైన వైశ్వానరుని ప్రాణమనెను.” “ముఖ్య మాతాశ ముపదిశన్ ఉవాచైషవై బహులో వైశ్వానరఇతి. ముఖ్యా అప ఉపదిశస్నువాచైషవై రయి రైశ్వానరఇతి. చుబుక ముపదిశన్ ఉవాచైషవై ప్రతిష్ఠా వైశ్వానరఇతి” నోటిలోని ఆకాశమును జూపుచు ఇదే బహుగుణముగల యాకాశమను వైశ్వానరుని దేహమధ్యభాగ మనెను. నోటిలోని చొంగనీటిని జూపుచు ఇదే వైశ్వానరుని పొత్తికడుపులోని జలమనెను. చుబుకమును జూపుచు ఇదే పృథివి యను వైశ్వానరుని పాదము లనెను.” ఈ శ్రుతిలో తలదగ్గర నుండి చుబుకమువఱకుఁ గల యవయవములు లొడితెఁడు పరిమాణము గలుగుటచే లొడితెఁడు పరిమాణముగల వాఁడుగఁ జెప్పఁబడెననిభావము.

82. మూ. ఆమనంతి చైనమస్మిన్.

ఏవం=ఈ బ్రహ్మమును, అస్మిన్=ఈ ప్రదేశమందు, ఆమనంతిచ= చెప్పుచున్నారుగూడ.

సూ. ఈ పరమాత్మను లొడితెఁడు మాత్రమే పరిమాణముగల తలకు చుబుకమునకు మధ్యగల ప్రదేశము గలవానినిగ జాబాలురు చెప్పుచున్నారుగూడ.

ఇది

శ్రీ వెంకమాంబా నారాయణశాస్త్రి దంపతుల తనయుఁ డగు

చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే అనువదింపఁబడిన

బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శన మందు మొదటి అధ్యాయమున

సృష్టబ్రహ్మ బోధకశ్రుతి వాక్యసమన్వయమును

రెండవ పాదము.

బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శనము

మొదటి యధ్యాయమున మూడవ పాదము.

జ్ఞేయబ్రహ్మబోధకాఽస్పష్టశ్రుతి వాక్యసమన్వయము.

౧. ద్యుభ్యాద్యద్యధికరణము

1. మూ. ద్యుభ్యాద్యాయతనం స్వశబ్దాత్.

స్వశబ్దాత్=ఆత్మశబ్దమునుబట్టి, ద్యుభ్యాద్యాయతనం=ద్యులోక భూలోకాదులకు స్థానము బ్రహ్మమే.

సూ. “ద్యులోకము భూలోకము అంతరిక్షము, సర్వప్రాణములతో మనస్సును దేనియందుఁ గలిసియున్నవో దానిని ఒక్కటె యగు నాత్మనుగాఁ దెలిసికొనుఁడు. ఇతర వాక్కులను వీడుఁడు. ఇది మోక్షమునకు వంతెన” ఇత్యాది శ్రుతులలో ఆత్మశబ్దమును ప్రయోగించుటవలన ద్యులోక భూలోకాదులకు స్థానమైనది పరమాత్మయేగాని ప్రధానమును వాయ్వాదులునుగావు.

“యస్మిన్ ద్యౌః పృథివీ చాంతరిక్ష మోతం మనస్సహప్రాజైశ్చ సర్వైస్తదేకం జానథ ఆత్మాన, మన్యావాచోవిముంచథ అమృతస్యైష సేతుః (ముండక. ౨ ౨ ౫.)”

2. మూ. ముక్తోపసృప్యవ్యపదేశాత్.

ముక్త=ముక్తులచే, ఉపసృప్య=బొందఁదగినవాఁడుగ, వ్యపదేశాత్=వ్యపదేశింపఁబడుటవలన.

సూ. రాగద్వేషాది దోషముక్తులచేఁ బొందఁదగినవాఁడుగ వ్యపదేశింపఁబడుటవలన ద్యులోకాదులకు స్థానమైనది చేతనమగు పరమాత్మయేగాని జడములగు ప్రధానాదులుగావు.

“భిద్యతే హృదయగ్రంథి శ్చిద్యంతే సర్వసంశయాః క్షీయంతే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే” కార్యకారణరూపమగు బ్రహ్మము చూడఁబడఁగా

హృదయబంధములు విడిపోవును. అన్ని సంశయములు పోవును కర్మలంటవు” అని చెప్పి “తథా విద్వాన్నామరూపా ద్విముక్తః పరాత్పరం పురుష ముపైతి దివ్యం” అట్లు విద్వాంసుడు నామరూపములనుండి విముక్తుడై పరాత్పరుడు దివ్యుడునగు పురుషుని పొందును” అని చెప్పబడియె, “యదాసర్వే ప్రముచ్యంతే కామాయేఽస్య హృది స్థితాః అభమర్త్యోఽమర్త్యోభవతి అతబ్రహ్మ సమచక్షుతే” (బృహ. ౪. ౪. ౭.) ఏని హృదయములందున్న సర్వకామములు పోయినప్పుడు మర్త్యుడు ముక్తుడై యీ లోకముననే బ్రహ్మమును పొందును” ఇత్యాది శ్రుతు లందుఁ బొందఁదగినవాడుగఁ జెప్పబడుటచే నాపొందఁదగినవాడు బ్రహ్మమే గాని జడమైన ప్రధానాదులు గావని భావము.

3. మూ. నానుమాన మతచ్ఛబ్దాత్.

అతచ్ఛబ్దాత్ = ప్రధానాదులను బోధించు శబ్దములు లేకపోవుటవలన అనుమానం=అనుమాసిద్ధము న=కాదు.

సూ. శ్రుతులలోఁ బరమాత్మను ప్రతిపాదించు శబ్దములేగాని జడములగు ప్రధానాదులను ప్రతిపాదించు శబ్దములు లేకపోవుటవలన నిట ద్యులోక భూలోకాదులకు స్థానము ప్రధానాదులగునని యనుమాన ప్రమాణముచే నూహింపరాదు.

4. మూ. ప్రాణభృచ్ఛ.

ప్రాణభృచ్ఛ=ప్రాణధారియగు జీవుడును (న=కాదు)

సూ. సర్వజ్ఞత్వాది ధర్మములు సంభవింపకపోవుటవలనఁ బ్రాణధారి యగు జీవుడును ద్యులోకాదులకు స్థానముగాఁడు.

5. మూ. భేద వ్యపదేశాత్.

భేదవ్యపదేశాత్=వేరుగ వ్యపదేశించుటవలన.

సూ. జీవునిదెలిసికొనువాడుగను, పరమాత్మను దెలిసికొనఁదగినదిగను భిన్నముగ వ్యపదేశించుటవలనను జీవుడు ద్యులోకాదులకు స్థానముగాఁడు.

6. మూ. స్థిత్యదనాభ్యాంవ.

స్థిత్యదనాభ్యాంవ=సాక్షిగానుండుటవలనఁ గర్మ ఫలానుభవము వలనను.

సూ. “మంచి పక్షములు గలిగి కలిసియున్న జీవేశ్వరు లనెడి రెండు పక్షులు ఒక చెట్టునే యాశ్రయించియున్నవి. వానిలో జీవుడు రుచికరమైన

కర్మఫలము ననుభవించును. మఱియొకఁడు అనుభవింపక సాక్షియై యున్నాఁడు” (ముండక. ౩. ౧. ౧.) అనుశ్రుతిలో బ్రహ్మము కర్మలకు సాక్షిగా నుండుట యును జీవుఁడు కర్మఫలమును అనుభవించుటయును జెప్పటచేతను జీవుఁడు ద్యులోకాదులకు స్థానముగాఁడు.

“ద్వాసుపర్ణా సయుజ్ఞా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్యజాతే, తయోరన్యః పిప్పలంస్వాద్వత్తి అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి. (ము. ౩. ౧. ౧.)

౨. భూమాధికరణము

7. మూ. భూమా సంప్రసాదా దధ్యుపదేశాత్.

సంప్రసాదాత్=ప్రాణముకంటె, అధి=ఎక్కువగా, ఉపదేశాత్=ఉపదేశించుటవల్ల.

నూ. నామాదులకంటె ఆశను ఆశకంటె ప్రాణమును గొప్పదిగాఁజెప్పి ప్రాణముకంటె బిడప “భూమతత్త్వమే తెలియఁగోరఁదగినది” అని యుపదేశించుటచే భూమతత్త్వము (=ఆ గొప్ప తత్త్వము.) బ్రహ్మమెగాని ప్రాణ వాయువుగాదు.

“అస్తీభగవోనామ్నోభూయశ్శతి” భగవంతుఁడా : నామముకంటె గొప్ప దున్నదా? అని సనత్కుమారుని నారదుఁడడిగెను” “వాగ్దావనామ్నోభూయసీ” “వాక్యేనామముకంటె గొప్పది అనెను”. “అస్తీభగవోవావో భూయః” “భగవంతుఁడా : వాక్కుకంటె గొప్పదున్నదా” “మనోవావాచో భూయః” “మనస్సే వాక్కుకంటె గొప్పది” ఈ విధముగ ప్రాణము వఱకుఁ జెప్పి “ప్రాణోవా ఆశాయా భూయాన్” “ప్రాణమే ఆశకంటె గొప్పది” (ఛా. ౩. ౧౫. ౧.) అని శ్రుతులలోఁ జెప్పి ప్రాణముకంటె నింకేమియుఁ జెప్పక “భూమా త్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్యః” “భూమతత్త్వమే తెలిసికొనఁ గోరఁదగినది” “యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యద్రుచ్యతోతి నాన్యద్విజ్ఞానాతి సభూమా” (ఛా. ౩. ౨౪. ౨.) వేతాకటి చూడఁడో వేతాకటి వినఁడో వేతాకటి తెలియఁడో అదే భూమము అపరిచ్ఛిన్నము” అని యీ భూమతత్త్వమును జివరఁ జెప్పుటచే నన్నిటికంటె గొప్పది భూమతత్త్వము అని చెప్పుటచే ఆ భూమమే బ్రహ్మము అని భావము.

8. మూ. ధర్మోప పత్రేశ్చ.

ధర్మోపపత్రేశ్చ=సుఖరూపత్వాది ధర్మములు ఉపపన్నములగుట వలనను.

సూ. భూమమునకుఁ జెప్పఁబడిన సుఖరూపత్వాది ధర్మములు బ్రహ్మ మని చెప్పినప్పుడే యుపపన్నము లగుటవలనను భూమమనఁగా బ్రహ్మమేగాని భూతాకాశముగాదు.

“యోవై భూమాతత్పుఖం నాల్పే సుఖమస్తి భూమైవసుఖం” ఏది భూమమో అదియే సుఖము. అల్పమందు సుఖములేదు. భూమమైసుఖము” “యోవై భూమా తదమృతం” “ఏదిభూమమో అదియే యమృతము” (ఛాందో. ౭. ౨౩. ౯.) అనిశ్రుతులందు భూమమునకుఁ జెప్పఁబడిన సుఖత్వాది ధర్మములు భూతాకాశమునకు సంభవింపవుగాన-భూమమనఁగా బ్రహ్మమని భావము.

౩. అక్షరాధికరణము

9. మూ. అక్షర మంబరాంత ధృతేః

అంబరాంత ధృతేః=అకాశము వఱకు ధరించుటవలన, అక్షరం=అక్షర మనఁగా బ్రహ్మమె.

సూ. భూమి మొదలుకొని యాకాశమువఱకు అక్షరము ధరించుచున్న దని శ్రుతియందుఁ జెప్పఁబడుటవలన ఆ యక్షరమనఁగా బ్రహ్మమే గాని వర్ణములుగావు.

“కస్మిన్ను ఖల్వాకాశ ఓతశ్చ ప్రోతశ్చ” “అకాశము దేనియందుఁ బడుగు పేకలందు వస్త్రమువలెఁ గలిసియున్నది.” అని యాజ్ఞవల్క్యుని గార్గి యడుగఁగా “సహోవాచ ఏతద్వై తదక్షరం గార్గీ బ్రాహ్మణా అభివదంత్య స్థూలమనఁ” ఓ గార్గీ : ఆకలిసి మెలసి యున్నది యక్షరమని బ్రహ్మవేత్తలు చెప్పుచున్నారు. అది స్థూలమునుగాదు. సూక్ష్మమునుగాదు.” అని యాజ్ఞవల్క్యఁ డనెను. (బృహ. ౩. ౮. ౮.) అని శ్రుతి.

10. మూ. సాచప్రశాసనాత్.

సా చ=ఆశ్రుతియును, ప్రశాసనాత్=శాసించుటవలన.

సూ. ఓ గార్గీ : ఈ యక్షరుని శాసనమందు సూర్యచంద్రులు నిలఁబడి యున్నారు” అనుశ్రుతిలో శాసనము చెప్పఁబడుటవలన భూమి మొదలుకొని ఆకాశము వఱకును ధరించుట పరమాత్మయొక్క కర్మయే.

“ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి సూర్యా చంద్రమసౌ విధృతౌ. తిష్ఠతః” (బృహ ౩. ౮. ౯) అనిశ్రుతి.

11. మూ. అన్యభావవ్యాప్తత్రేళ్ళు

అన్యభావవ్యాప్తత్రేళ్ళు=ఇతర భావములను నివర్తింపజేయుట వలనను.

సూ. పరమాత్మకంటె నితరమగు ప్రధానాదుల ధర్మములు ఈ యక్షరుని యందు నివర్తింపజేయుటవలనను అక్షరపదమునకు బ్రహ్మమే యర్థము.

“తద్వా ఏతదక్షరం గార్గి అద్భుష్టం ద్రష్టృ అశ్రుతం శ్రోతృ అమతం మంతృ అవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతృ” “ఓ గార్గీ : చూడఁబడని దానిని జూచునదియుఁ, వినఁబడనిదానిని వినునదియు, మననము చేయఁబడనిదానిని మనము చేయునదియు, దెలియఁబడనిదానిని తెలిసికొనునదియు నగునది యీ యక్షరమే” (బృహ. ౩. ౮. ౧. ౧.) అని శ్రుతిలో జడమగు ప్రధానధర్మములగు చూడకపోవుట మొదలగునవి యీ యక్షరమందు నివర్తింపజేయఁబడెను. “అచక్షుష్కమశ్రోత్ర మవా గమనః” ఈ యక్షరము కన్నులులేనిది చెవులులేనిది వాక్కులు లేనిది మనస్సు లేనిది (బృహ. ౩. ౮. ౮.) అని చెప్పుటచే దీనికి జీవుఁడనిగాని అర్థము చెప్పరాదని భావము.

౪. ఈక్షతికర్మాధికరణము

12. మూ. ఈక్షతికర్మ వ్యవదేశాత్ సః

ఈక్షతి=చూచుటలో, కర్మవ్యవదేశాత్=బ్రహ్మమును కర్మగా వ్యవదేశించుటవలన, సః=అతఁడు బ్రహ్మమే

సూ. శ్రుతిలోఁ జివర “స్థావరజంగమములకంటెఁ బరుఁడైన హిరణ్యగర్భునికంటెఁ బరుఁడై యెల్లశరీరములందున్న పరమాత్మను త్రిమాత్రకమైన యోంకారమును ఉపాసించినవాఁడు చూచుచున్నాఁడనుచోట చూచుటలో బ్రహ్మమును గర్మగా వ్యవదేశించుటవలనఁ దత్పూర్వశ్రుతి యందును జెప్పఁబడిన యోంకారముచే నుపాసింపఁదగినవాఁడు పరమాత్మయేగాని అపరుఁడగు హిరణ్యగర్భుఁడుగాఁడు.

వివ:- “ఏతద్వై సత్యకామ పరంచాపరంచ బ్రహ్మ యదోంకారస్తస్మాద్విద్వానేతేనైవాయతనే నైకతర మన్వేతి” ఓ సత్యకామ : పరుఁడగు పర

మాత్మయు అపరుడగు కార్యబ్రహ్మయు అనఁగా పరణ్య గర్భుఁడును ఓంకారమే. విద్వాంసుఁడు ఈ యొంకారోపాసనచేతనే పరమాత్మనో పరణ్య గర్భునినో ఎవరో యొకరిని పొందుచున్నాఁడు. అని ప్రారంభించి “యః పునరేతంత్రిమాత్రేణోమిత్యేతే నైవాక్షరేణ పరంపురుష మభిధ్యాయిత” (ప్ర. ౩. ౨. ౩.) ఎవఁడు త్రిమాత్రకమైన ఓం అను నక్షరముచే పరమ పురుషుని ధ్యానించునో అనుచోట నుపాసింపఁదగినవాఁడు పరణ్య గర్భుఁడా ? పరమాత్మయా ? అని సందేహము గలుగఁగా “స ఏతస్మాజ్జీవ ఘనాత్పరాత్పరం పురిశయం పురుష మీక్షతే” (ప్ర. ౩. ౩.) స్థావరజంగమములకంటెఁ బరుడగు పరణ్యగర్భునికంటెఁ బరుఁడై యెల్ల శరీరములందున్న పరమాత్మను త్రిమాత్రక మగు నోంకారము నుపాసించినవాఁడు చూచుచున్నాఁడు. అని పై శ్రుతులకుఁ జివరఁ గర్మగా ఆత్మ జెప్పఁబడుట వలన ఓంకారముచే నుపాసింపఁదగినవాఁడు పరమాత్మయేగాని పరణ్య గర్భుఁడు గాఁడని భావము.

౩. దహరాధికరణము

13. మూ. దహర ఉత్తరేభ్యః

ఉత్తరేభ్యః=ఽపర చెప్పఁబడిన కారణముల బట్టి, దహరః=సూక్ష్మము (బ్రహ్మమే)

సూ. శ్రుతిలోఁ జివరఁ జెప్పఁబడిన దహరా (సూక్ష్మా) కాశస్థితి పృథి వ్యాది కారణములఁ బట్టియు అపహతపాపృత్వాదికారణములఁ బట్టియు దహర (సూక్ష్మ) మనఁగాఁ బరమాత్మయేగాని భూతాకాశ జీవులు గారు.

వివ:-“అథ యదిద మస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరం పుండరీకం వేశ్మ దహరోస్మిన్నంతరాకాశ స్తస్మిన్యదంత స్తదన్వేష్టవ్యం తద్వాప్ విజిజ్ఞాసితవ్యం” (ఛాందో. ౮. ౧. ౧.) మఱి యీ బ్రహ్మపురమగు శరీరమందు దహర (సూక్ష్మ) మైన పద్మమువంటి గృహమున్నది. దీనియందు దహర (సూక్ష్మ) మైన ఆకాశరూప బ్రహ్మము గలదు. ఆ హృదయపద్మమందలి దహరాకాశము (అనఁగ బ్రహ్మము) వెదకఁ దగినది. అదే తెలిసికొనఁదగినది. అనుశ్రుతిలో దహరాకాశమనఁగా భూతాకాశమా జీవుఁడా ? పరమాత్మయా అను సందేహము గలుగఁగా “స బ్రూయాద్యావాన్యా అయమాకాశస్తావా నేషోంతర హృదయ ఆకాశ ఉభేఅస్మిన్ద్యావాపృథివీ అంతరేవ నమాహితే” ఈ భూతాకాశ మెంత

పరిమాణము గలదో యీ హృదయాకాశము గూడ నంతయే పరిమాణముగలది భూమ్మకాశములు రెండునులోని యీ బ్రహ్మకాశమందే యున్నవి. అని చెప్పవలయును. అని శ్రుతిలో దహరాకాశమందు భూమ్మకాశములున్న వనుట వలనను, “ఏష ఆత్మాఽపహత పాప్మా విజరో విమృత్యుర్విశోకోఽపిజిఘత్తోఽపిపాస స్సత్యకామ స్సత్యసంకల్పః” ఈ దహరాకాశరూపమగు పరమాత్మ పాపములు లేనివాడు, ముసలితనము లేనివాడు, మృత్యువులేనివాడు, శోకము లేనివాడు, భోజనేచ్ఛలేనివాడు, దప్పికలేనివాడు, సత్యకాముడు సత్య సంకల్పుడు, ఇత్యాదులలో పాపములేనివాడు మొదలగు ధర్మములు గలవాడగుటవలనను దహరాకాశము పరమాత్మయై. భూతాకాశము భూమ్మకాశము లందు పాపములు లేకపోవుట మొదలగు ధర్మములు లేకపోవుటచే దహరాకాశ పదవాచ్యముగాదని భావము.

14. మూ. గతిశబ్దాభ్యాం తథాహి దృష్టం లింగంచ.

గతిశబ్దాభ్యాం=బ్రహ్మలోకగతిచేత బ్రహ్మలోక శబ్దప్రయోగముచేతను, తథాహి=అట్లును, దృష్టం=చూపబడినది, లింగంచ=సూచకమును.

నూ. “జీవులెల్లరు సుషుప్తికాలమున రోజురోజు ఈ బ్రహ్మలోకముఁ బొందుచు దానిని బొందినట్లు తెలిసికొనరు” అను శ్రుతిలో బ్రహ్మలోకమును బొందునట్లు చెప్పుటచేతను, దహరాకాశమునకు బదులుగ బ్రహ్మలోక శబ్దమును బ్రయోగించుటచేతను, శ్రుత్యంతరమున నట్లే “ఓ సౌమ్యః డా నిద్రాకాలమందు జీవుడు సద్రూపుడగు బ్రహ్మముతోఁ గలిసివఱడగుచున్నాడు” అని గని పించుటచేతను, దహరమనఁగఁ బరమాత్మయై, రోజురోజు బ్రహ్మలోకగమనమే దహరము పరమాత్మయనుటకు సూచకము.

వివ:- “ఇమాః సర్వాః ప్రజా అహరహ ర్గచచ్ఛత్య ఏతం బ్రహ్మలోకం నవిందంతి” (ఛాం. ౮. ౩. ౨) అని శ్రుతి. “సతాసోమ్య తదా సంపన్నోభవతి” (ఛా. ౬. ౮. ౧) అనునది శ్రుత్యంతరము.

వివ:- బ్రహ్మలోకమును చోట బ్రహ్మమే లోకము బ్రహ్మలోకములని చెప్పవలయును. లోకమునగా నిద్ర పొందిన వానిని “బ్రహ్మమైన వాడు బ్రహ్మత్వమును బొందును” అనియు, ననుట దృష్టము.

15. మూ. ధృతేశ్చమహిమోఽస్మిన్నపలభ్యే.

ధృతే=లోకధారణ రూపమైన, మహిమ్నః=మహిమ వల్లను, అస్య=దీనికి, అస్మిన్=దీనియందు, ఉపలభ్యే=ఆ మహిమ యుపలబ్ధిమగుట వల్లను.

సూ. ఈ దహరాకాశమునకు శ్రుతిలో లోకధారణ రూపమగు మహిమ చెప్పబడుటవలన శ్రుత్యంతరమున నా మహిమ యుపలబ్ధిమగుట వలనను దహరాకాశమన దానికిఁ బరమాత్మయే యర్థము.

వివ:- “దహరోస్మిన్నంతరాకాశః” దీనిలోనున్న దహరము ఆకాశము వంటిది అని దహరమును బ్రస్తావించి ఆకాశముతో సామ్యమును జెప్పి దాని యందే యాత్మశబ్దమును బ్రయోగించి “అథ య ఆత్మా స సేతు ర్విధృతి రేషాం లోకానామసంభేదాయ (ఛా. ౮. ౪. ౧)” దహరాకాశ రూపమైన యాత్మ భూరాదిలోకముల రక్షణ కొరకు సేతువు వానిని ధరించునది. అను శ్రుతిలో లోకధారణము చెప్పబడినది. “ఏతస్యవా అక్షరస్య ప్రజాసనే గార్గీ సూర్యా చంద్రమ సౌ విధృతౌతివృతః” (బృ. ౩. ౮. ౯.) ఓగార్గీ యా యక్షరుని జాసన మందు సూర్యచంద్రులు నియమింపబడి యున్నారు. అని ధారణ మహిమకు శ్రుత్యంతరము. “ఏష సర్వేశ్వర ఏష భూతాధిపతిరేష భూతపాల ఏష సేతుర్విధరణ ఏషాం లోకానామసంభేదాయ” (ఛా. ౮. ౪. ౧.) ఇతఁడే సర్వేశ్వరుఁడు ఇతఁడే భూతనాథుఁడు, ఇతఁడు భూతరక్షకుఁడు, ఇతఁడు లోకరక్షణకు సేతువు ధరించువాఁడు” అనియు శ్రుతి.

౬. ఉత్తరాధికరణము

16. మూ. ఉత్తరాచ్చేదావిర్భూతస్వరూపస్తు

ఉత్తరాత్=ఉత్తరశ్రుతి వాక్యపరామర్శవలన, చేత్=అన్నచో ఆవిర్భూత స్వరూపః=ఆవిర్భవించిన స్వరూపముగలవాఁడు.

సూ. “ఈ జీవుఁడు ఈ శరీరమునుండి లేచి పరమాత్మజ్యోతిని పొంది తన స్వరూపమును పొందును అతఁడు ఉత్తమపురుషుఁడు” అను తరువాతి శ్రుతివాక్యమును బరామర్శించుటవలనను దహరాకాశమనఁగా జీవుఁడె యగు నకనియందుఁ బరమాత్మ ధర్మములును సంభవించునన్నచో నచ్చటఁ గూడఁ దన స్వరూపమగు బ్రహ్మరూపము ఆవిర్భవించఁగా బ్రహ్మత్వమును బొందిన జీవుఁడె యిటు వివక్షింపబడెను గాన బ్రహ్మత్వమును బొందని జీవుఁడిట నర్థముగాదు.

వివ:- “ఏష సంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతి రుప సంపద్యస్వేనరూపే జాభినిష్పద్యతే స ఉత్తమః పురుషః” అని తరువాతి శ్రుతి. “సయోహవై తత్పరమంబ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి” (ముం. ౩. ౨. ౯.) ఆ పరమబ్రహ్మము దెలిసినవాడు బ్రహ్మమే యగును” ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి జీవుడు బ్రహ్మమగును. ఆ బ్రహ్మస్వరూపమును బొందని జీవుని దహరాకాశ పదమున కర్థము చెప్పినచో నిట అపహతపాపృత్వాదిధర్మ వైరుధ్యముండును ఇంక బ్రహ్మత్వమును బొందిన జీవుడు బ్రహ్మమే గనుక ఆ బ్రహ్మత్వమును బొందిన జీవుని జెప్పినచో అపహతపాపృత్వాదిధర్మవిరోధములు గలుగవని భావము.

17. మూ. అన్యార్థశ్చ పరామర్శః.

అన్యార్థః చ=అన్యప్రయోజనార్థమును, పరామర్శః=పరామర్శము.

సూ. పరమజ్యోతియు నపహతపాపృత్వాది ధర్మములు గల పర మాత్మయై యుపాసింపఁదగినవాడు అతని నుపాసించిన జీవుడు బ్రహ్మముతో నైక్యము పొందునను మఱియొక ప్రయోజనమునకై గూడ నిట జీవుడు పరా మర్శింపఁబడెను.

18. మూ. అల్పశ్రుతేరితిచేత్తదుక్తం.

అల్పశ్రుతేః=అల్పత్వమును జెప్ప శ్రుతినిబట్టి ఇతిచేత్=అన్నచో తత్= ఆ సంగతి ఉక్తం=ఇదివరకె చెప్పబడినది.

సూ. “ఇతని లోపలనున్న యాకాశము సూక్ష్మమైనది” అనుశ్రుతిలో అల్పత్వము శ్రుతమగుటవలన నిట దహరాకాశమనఁగా జీవుడె యగునన్నచో ఉపాసనకై అల్పత్వముగ నిదివఱకె చెప్పఁబడెను గాన నిట జీవుడని చెప్పరాదు.

వివ:- (చూ. బ్రహ్మమీమాం ౧ అ. ౨ పా. ౭ సూ.)

౭. అనుకృత్యధికరణము

19. మూ. అనుకృతేస్తస్యచ.

తస్య=ఆ బ్రహ్మముయొక్క, అనుకృతేః =అనుకరణము వలనను

సూ. సూర్యచంద్రాదులు ఆ బ్రహ్మము ననుకరించి ప్రకాశించుచున్నవని చెప్పట వలన “అతని కంటిచే నిది యంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది” అను

శ్రుతిలో 'అతని' అనగాఁ బరమాత్మయొక్క అనియేగాని తేజోభూతము యొక్క అని అర్థము గాదు.

వివ:- “నతత్ర సూర్యోభాతి నచంద్ర తారకం నేమావిద్యుతోభాంతి మతోఽయమగ్నిః తమేవభాంత మనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వ మిదం విభాతి” (ముం. ౨. ౨. ౧౦.) ఆ బ్రహ్మము ముందట సూర్యుడు ప్రకాశింపలేడు, చంద్రుడు నక్షత్రములు ప్రకాశింపలేవు, ఈ మెఱపులు మెఱయలేవు, ఈ యగ్ని యొక్కడఁ బ్రకాశింపఁగలడు, ప్రకాశించునతని ననుసరించియే యిది యంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది. అతని కాంతిచేత నిది యంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది. అనిశ్రుతి.

20. మూ. అపిచన్మర్యతే.

వివ:- స్మృతులందుఁ జెప్పఁబడుచున్నదిగూడ.

సూ. పరమాత్మ కిట్టి రూపము స్మృతులందును జెప్పఁబడుచున్నది.

వివ:- “నతద్భాసయతే సూర్యోనశశాంకో నపావకః, యద్గత్వాన నివర్తంతే తద్దామ పరమంమమ” (గీత. ౧౫. ౧౨.) ఏనాపరమదామమును బొంది తిరిగిరావో యట్టిదాని సూర్యుడు ప్రకాశింపఁజేయలేడు, చంద్రుడు ప్రకాశింపఁ జేయలేడు, అగ్ని ప్రకాశింపఁజేయలేడు. “యదాదిత్యగీతం తేజో జగద్భాసయతేఽఖిలం యచ్ఛంద్రమనియచ్ఛాగ్నౌ తత్రేజోవిధిమామకం (గీత. ౧౫. ౧౩. ౧౨) సకలజగత్తును బ్రకాశింపఁజేయు సూర్యుని తేజస్సును చంద్రునితేజస్సును, అగ్ని తేజస్సును, నా తేజస్సునుగాఁ దెలిసికొనుము” అని భగవద్గీత.

22. మూ. శబ్దాదేవప్రమితః

శబ్దాదేవః=భూతభవ్యములకు ఈశానుఁడను శబ్దమువల్లనే ప్రమితః=బొటనవ్రేలంత ప్రమాణము గలవాఁడు.

సూ. “మూఁడు కాలములందలి వస్తువులకుఁ బ్రభువగు పురుషుఁడు శరీరమధ్య బొటనవ్రేలంతయై యున్నాఁడు” ఇత్యాది శ్రుతులలో “మూఁడు కాలములందలి వస్తువులకుఁ బ్రభువు” అను శబ్దమును బ్రయోగించుటవలన బొటనవ్రేలంత పరిమాణము గలవాఁడు పరమాత్మయే.

వివ:- “అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మనిత్యతీతః ఈశానో భూత భవ్యస్య” (కఠ. ౨. ౧. ౧౨.) అనిశ్రుతి.

23. మూ. హృద్యపేక్షయాతు మనుష్యాధికారత్వాత్.

మనుష్యాధికారిత్వాత్ = మనుష్యుఁడె అధికారి యగుటవలన, హృద్య పేక్షయాతు=హృదయమునుబట్టియే.

సూ. శాస్త్రమునకును ఉపాసనాజ్ఞానములకును మనుష్యుఁడె యధికారి కాన ఆ మనుష్యుని హృదయముయొక్క పరిమాణమునుబట్టియే సర్వగతుఁడైన పరమాత్మకు అంగుష్ఠమాత్ర పరిమాణత్వము చెప్పబడినది.

౮. దేవతాధికరణము

24. మూ. తదుపర్యపి బాదరాయణః సంభవాత్

సంభవాత్=సంభవించుటవలన, తదుపరిఅపి=మనుష్యులకంటె పైవారగు దేవతలకునని, బాదరాయణః=బాదరాయణుఁడు.

మనుష్యులకంటెఁ బైనున్న దేవతలకును శాస్త్రాదులందు అధికారము సంభవించుటవలన దేవతల హృదయ పరిమాణమునుబట్టియుఁ బరమాత్మకు దేవతల అంగుష్ఠమాత్ర పరిమాణత్వము చెప్పవచ్చునని బాదరాయణుఁడు.

25. మూ. విరోధః కర్మణీతిచేన్నానేకప్రతిపత్తేర్దర్శనాత్.

కర్మణీ=కర్మలందు, విరోధః=విరోధము, ఇతిచేత్=ఉన్నదన్నచో, అనేక ప్రతిపత్తేః=అనేకమైనచోట్ల ప్రతిపన్నమగుట, దర్శనాత్=పురాణాదులలోఁ గని పించుటవలన న=అట్లనరాదు.

సూ. మనుష్యులకు వలెనే దేవతలకును శరీరములున్నట్లు లంగీకరించి దేవతల హృదయపరిమాణమంతగ పరమాత్మ అంగుష్ఠమాత్రుఁడై యుండునని యంగీకరించినపుడు అనేకస్థలములందు అనేకులగుజనులచే నొక్కసమయముననే చేయబడు యాగకర్మలందు దేవతలు హవిస్సులు భుజించుటకై వచ్చుట విరోధించునుగదా యన్నచో దేవతలు ఒక సమయముననే యనేక రూపములు ధరించుట, యణిమాది సిద్ధులుగల యోగులకువలెఁ బురాణాదులందుఁ గనిపించుట వలన విరోధింపదు.

26. మూ. శబ్దఇతిచేన్నాంతః ప్రభవాత్ ప్రత్యక్షానుమానాభ్యామ్.

శబ్ద=వేదసంబంధివిరోధము, ఇతిచేత్=అన్నచో, ప్రత్యక్షానుమానాభ్యామ్=శ్రుతిస్మృతులబట్టి, అంతఃప్రభవాత్=దేవతలు ఆ వేదములనుండి పుట్టుటవలన న=ఆవిరోధములేదు.

సూ. దేవతలకు శరీరమును అంగీకరించినపుడు ఆ శరీరములకు నాశము సంభవించును గాన నశించిపోవు దేవతలను గురించి చెప్పు వేదశబ్దములు అని త్యములని విరోధము సంభవించునన్నచో శ్రుతి స్మృతి ప్రమాణములఁబట్టి దేవతాది సకల ప్రపంచము ఆవేదములనుండి ప్రభవించుచున్నదని తెలియు చుండుటవలన నట్టి విరోధమునులేదు.

వివ:- ద్రవ్య గుణకర్మలవల్ల ఇత్యాది వ్యక్తులు పుట్టును. ఆ ఇత్యాది వ్యక్తులకును శబ్దములకును సంబంధములేదు. శబ్దములకును ఆ వ్యక్తుల యాకృతికిని మాత్రము సంబంధము గలదు. వ్యక్తులనంతములు గాన శబ్దమువల్ల వ్యక్తులు గ్రహింపఁబడవు. దేవాదుల ఆకృతి నిత్యము గాన ఆకృతి బోధకములగు వేద శబ్దములు నిత్యమగుటతో విరోధములేదు. శబ్దమనఁగా వర్ణాద్యవయవాత్మకమైనను వర్ణవిశేషరచనాభిన్నమై అర్థమును స్ఫుటముచేయు స్పృటశబ్దమని గ్రహింపవలెను. “ఏత ఇతి వైప్రజాపతిర్దేవా సస్సృజత్” (బృ. ౧. ౨. ౪.) వేదము వలన దేవతలిట్టివారని బ్రహ్మ అదేవతలను సృజించెను, “వేదేన నామరూపే వ్యాకరోత్సతాసతీ ప్రజాపతిః” సవసదాత్మకమగు నామరూపములను వేద సహాయముచేఁ బ్రజాపతి సృజించెను. “స భూరితివ్యాహరన్ స భూమి మస్సృజత్” (త్రై. బ్రా. ౨. ౨. ౪. ౨.) భూలోకమని పలికి భూమిని సృజించెను. ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టియు, “అనాది నిధనా నిత్యావగుత్సృష్టా స్వయంభువా, ఆదౌ వేదమయీ దివ్యాయతః సర్వాః ప్రవృత్తయః” సర్వప్రవృత్తులకుఁ గారణమైనట్టియు, ఆద్యంతములు లేనట్టియు, వేదమయవాక్కు ప్రజాపతిచే ప్రకాశింపఁ జేయబడెను. “నామరూపంచ భూతానాం కర్మణాంచ ప్రవర్తనం, వేదశబ్దే భ్యవేదా నిర్మమే స మహేశ్వరః (మను. ౧. ౨౧) సర్వప్రాణుల నామరూపములను, కర్మల ప్రవర్తనములను మహేశ్వరుఁడు ఆదియందు వేదశబ్దముల నుండియే సృజించెను. “సర్వేషాంతు సనామాని కర్మాణి పృథక్ పృథక్, వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ పృథక్ సంస్థాశ్చ నిర్మమే” అన్ని ప్రాణుల నామములను, కర్మలను, వేటువేటు ఆవయవములను వేటువేటుగ నితఁడు వేదశబ్దములనుండి నిర్మించెను. ఇత్యాది స్మృతులను బట్టియు వేదములనుండి లోకోత్పత్తి యగుచున్నదని భావము.

27. మూ. అత ఏవచ నిత్యత్వమ్.

అత ఏవచ=కనుకనే, నిత్యత్వం=వేదములకు నిత్యత్వము.

సూ. దేవతాది సకల ప్రపంచము ఆవేదములనుండి ప్రభవించుచున్నది గనుకనే వేదములు నిత్యములు.

వివ:- “యజ్ఞేనవాచః పవపీయ మాయస్తా మర్వచందన్నృషిషు ప్రవిష్టాం” (బు సం. ౧౦. ౭ ౧ ౩.) యజ్ఞములు చేయు యజమానులు యజ్ఞముచేత వేదములను గ్రహించు నర్హతను పొందినవారై మంత్రద్రవ్యలగు ఋషులందు నిలిచియున్న వేదవాక్కును గ్రహించిరి అని శ్రుతి. “యుగాతేఽంతర్హితాన్ వేదాన్ సేతిహసాన్ మహర్షయః, లేభిరే తపసాపూర్వ మనుజ్ఞాతాః స్వయంభువా” అతీతానాగతజ్ఞానముగల మహర్షులు ప్రళయకాలమున మఱుగు పడియున్న, యితిహాసములతోఁ గూడిన వేదములను స్వయంభువుచేఁ జక్కఁగఁ దెలుపఁబడినవారై తపస్సుచే సృష్టికి మొదట గ్రహించిరి. అని వ్యాసస్మృతి.

28. మూ. సమాననామరూపత్వాచ్చాపృతావప్యవిరోధోదర్శనాత్స్మృతేశ్చ.

ఆవృతావపి = మరలమరల సృష్టివచ్చుటయందును, సమాననామరూపత్వాత్=సమానమైన నామరూపములు గలదగుటవలన, దర్శనాత్=అట్లు గని పించుటవలన, స్మృతేః చ=స్మృతినిబట్టియు, అవిరోధః=విరోధములేదు.

సూ దేవతాది సకలప్రపంచముయొక్క పుట్టుకకు నాశమునకు మూలమైన మహాసృష్టిప్రళయములు మరలమరల వచ్చుచున్నను శ్రుతిస్మృతులనుబట్టి దేవతాది సకల ప్రపంచముయొక్క నామరూపములు పూర్వసృష్టితో సమానముగ నుండునట్లు తెలియుటవలన “ప్రళయములో వేదములు నశించును గదాయను విరోధముగాని యట్టివానికి అప్రామాణ్యరూపవిరోధముగాని” గలుగదు.

వివ:- “యోబ్రహ్మణం విదధాతి పూర్వం యోవైవేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై, తంహి దేవమాత్మ బుద్ధిప్రకాశం ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే (శ్వేతా. ౬. ౧౮.) ఎవఁడు పూర్వము బ్రహ్మను సృజించెనో, ఆ బ్రహ్మకొఱకెవ్వఁడు వేదము లిచ్చెనో యట్టి బుద్ధిప్రకాశకుడైన వానిని మోక్షకామి నైన శరణు పొందుదును. “సూర్యాచంద్రమసౌధాతా యథాపూర్వమకల్పయత్” (బు. సం. ౧౦. ౧౯౦. ౩.) బ్రహ్మ సూర్యచంద్రులను పూర్వమువలె సృజించెను ఇత్యాది శ్రుతులను బట్టియు, “ఋషీణాం నామధేయాని యాశ్వవేదేషు దృష్టయః, శర్వర్యంతే ప్రసూతానాం తాన్వై వైభ్యోదదాత్యజః, యథర్తావృతులింగాని నానారూపాణి పర్యయే దృశ్యంతే తానితాన్యేవ తథాభావాయుగాదిషు.

యథాభిమానినోఽతీతస్తుల్యాస్తే సాంప్రతై రిహ దేవాదేవై రతీ తైర్ని రూపై ర్నామభి
రేవచ" బ్రహ్మకు రాత్రియగు ప్రళయము చివర జన్మించిన ఋషులకు పేర్లను,
వేదములను గుఱించిన జ్ఞానములను పూర్వసృష్టి యందలి వానిని ఇచ్చుచున్నాడు.
పూర్వసృష్టియందున్న నామరూపములలోనే, సృజించెను. పూర్వదేవతలు ఇప్పటి
చక్షురాద్యభిమానదేవతలతో సమానముగనే యుండిరి." ఇత్యాది స్మృతులను
బట్టియు ప్రతికల్పనమునందు సకలదేవతాది ప్రపంచము సమాననామరూపములతో
నున్నట్లు తెలియుచున్నది. కాన మహాప్రళయమున వేదములు వానసారూపముగ
పరమేశ్వరుని యందున్నవి గాన నవి నిత్యములు. వానిని ఈశ్వరుడు సృష్టిలో
బ్రహ్మకు ప్రకటము చేయుచుండెను గాన వాని కనిత్యత్వముగాని యప్రామాణ్యము
గాని లేదని భావము.

29. మూ. మధ్వాది వ్యసంభవాదనధికారం జైమినిః.

మధ్వాదిషు=మధూపాసాదులందు, ఆసంభవాత్=ఒకదేవత నింకొకదేవత
ఉపాసించుట అసంభవమగుటవలన, అనధికారం = దేవతలకధికారములేదని,
జైమినిః=జైమిని.

సూ. "ఈ సూర్యుని దేవతలకు మధువుగ నుపాసింపవలెను" ఇత్యాది
శ్రుతులబట్టి సూర్యదేవతను దేవతయగు నింకొక సూర్యుడు ఉపాసించుట
అసంభవము గాన ఈ దృశశ్రుతికంటె నభిన్నమగు బ్రహ్మవిద్య నభ్యసించుటకు
దేవతల కధికారములేదని జైమిని యనియె.

వివ:- "అసావాదితోఽ దేవమధు" (ఛాందో. 3. ౧. ౧.) అనిశ్రుతి.

30. మూ జ్యోతిషీభావాచ్చ.

జ్యోతిషీ=జ్యోతిర్మండలమందు, భావాచ్చ=ప్రయోగముండుటవలనను.

సూ. సూర్యాది శబ్దములు అచేతనమగు తేజోమండలమందు ప్రయో
గింపఁబడుటవలనను సూర్యాది దేవతలకు బ్రహ్మవిద్యయందు అధికారములేదు.

వివ:- పురాణాదులందు సూర్యాదులకు జేతనత్వము చెప్పఁబడెను.
ఆ పురాణాదులు పౌరుషేయములు గాన నవి ప్రమాణములు గావని మీమాంసకులు
అందురు.

౩1. మూ. భావంతుభాదరాయణోఽస్తిహి.

భావంతు = విద్యాధికారముండుటనైతే భాదరాయణః = భాదరాయణుడు అంగీకరించున్నాడు, అస్తిహి=అధికారమున్నదిగదా.

సూ. దేవాదులకు బ్రహ్మవిద్యయందు నధికారము మాత్రమున్నదని భాదరాయణుడు తలచుచున్నాడు గాన దేవాదులకు బ్రహ్మవిద్య యందు అధికారమున్నది.

వివ:- అదిత్యాదిదేవతావాచకములగు పదములు వానివాని మండలముల యధిదేవతలను జెప్పుచున్నవి గాని యచేతనమగు తేజోమండలములనుగూర్చి చెప్పుటలేదు. “తద్వ్యోమోదేవానాం ప్రత్యబధ్యత సవిత తదవభత్ర ధద్వాణాం తథామనుష్యాణాం” (బృ. ౧. ౪. ౧౦) దేవతలలో నెవ్వడెవ్వడు ఆ బ్రహ్మమును దెలిసికొనెనో వాడు ఆ బ్రహ్మమే యయ్యెను, అట్లే ఋషులలోను మనుష్యులలోను బ్రహ్మమును దెలిసికొన్నవాడు బ్రహ్మమే అగును. ఇత్యాదులను బట్టి దేవతలకును బ్రహ్మవిద్యాధికారమున్నదని తెలియుచున్నదని భావము. “మేధాతిథిం హకాన్వాయన మిం ద్రో మేషో భూత్వా జహార” (షడ్వింశ. బ్రా. ౧. ౧) ఇంద్రుడు మేషమై కాన్వాయణుడైన మేధాతిథి యను మునిసుతుని హరించెను “ఆదిత్యో పురుషో భూత్వా కుంతీసుపససార” సూర్యుడు పురుషరూపము గలవాడై కుంతిని సమీపించెను. ఇత్యాది స్మృతులనుబట్టి సూర్యులు అధిదేవతలుగ గ్రహింపవలయునని భావము.

౯. అపశూద్రాధికరణము

౩2. మూ. శుగన్య తదనాదర శ్రవణాత్తదాద్రవణాత్ సూచ్యతేహి.

తదనాదర శ్రవణాత్ = ఆ హంసల యనాదరవాక్యముల వినుటవలన, తదాద్రవణాత్=అప్పుడు రైక్యునిదగ్గరకు పరుగెత్తుటవలన అన్యఃఈ జానశ్రుతి యను రాజునకు శుక్ దుఃఖము, సూచ్యతేహి=సూచింపబడుచున్నదిగదా.

సూ. హంసల యనాదరవాక్యములు వినుటవలన వెంటనే జానశ్రుతి యను రాజు శోకముపొంది రైక్యుడను ముని దగ్గరకు ఆత్మజ్ఞానము పొందుటకు పరువెత్తగా నా రైక్యుడు అతని దుఃఖము చూచి సంబోధించిన “ఓ శూద్రా” అను పదముచే శోకము సూచింపబడుచున్నది గాని శూద్రజాతివాడా! యని

సూచింపబడుటలేదు గాన “అయ్యో ఓ శూద్రా : (=దుఃఖించినరాజా !) శుక్= దుఃఖముచే, ద్రా=రైక్యునిడ గర్గకు పరుగెత్తినవాడా. హారములతోఁ గూడిన యీ రథము గోవులతోఁ గూడ నీకే యుండుఁగాక ” అనుశ్రుతితో శూద్రపదమునుబట్టి శూద్రునకు బ్రహ్మవిద్యాధికారమున్నదనరాదు

వివ:- “పూర్వము అన్నదాతయగు జానశ్రుతియను రాజు గలఁడు. అతని యన్నదానమునకు సంతసించి ఋషులు అతనికి మేలుచేయఁగోరి జానశ్రుతి మేడపై నిద్రించుచుండఁగా హంసరూపములు ధరించి యతనిపైనుండి పోవుచుండిరి. అప్పుడు ముందు హంసను జూచి వెనుకటి హంస “ఓయీ యీ నిద్రించు జానశ్రుతి తేజస్సు స్వర్గమును నైతము వ్యాపించినది యతనిపైనుండి పోయినచో ఆ తేజము కాల్చివైచును అనఁగా రెండవ హంస “ఓయీ విద్యా విహీనుఁడగు నితనిని బండికింద ధ్యానమునందున్న రైక్యునితోఁ బోల్చితివే బ్రహ్మనిష్ఠుఁడగు రైక్యుని తేజము దురతిక్రమముగాని యాత్మజ్ఞానము లేని యితని తేజము అట్టిదిగాదని పలుకఁగా మొదటి హంస “ఈ రాజు మనమాట లకు భిన్నుఁడై రైక్యునాశ్రయించి విద్య నేర్చుకొనును ” అని పలికెను. అంత రాజా మాటలు విని దుఃఖించి రైక్యుని జేరి గోవులను రథములను ఇచ్చి విద్యోప దేశము చేయుమనఁగా రైక్యుడు “అహ హారేత్త్యా శూద్ర తవైవ సహగోభిరస్తు” (చాందో. ౪. ౨ ౩) అయ్యో ఓ శూద్రా (=దుఃఖముచే పరువెత్తినవాడా) హారములతోఁ గూడి యీ రథము గోవులతోఁ గూడ నీకేయుండుఁగాక అని యనెను.

38. మూ. శ్మత్రియత్వావగతేశ్చోత్తరత్ర చైతరథేన లింగాత్.

ఉత్తరత్ర=ముందుముందు, చైతరథేన=చైతరథునితో, లింగాత్= సంబంధమున్న లింగమునుబట్టి, శ్మత్రియత్వావగతేశ్చ=శ్మత్రియుఁడని తెలియుట వలనను.

సూ. ముందు ముందు సంసర్గవిద్యావాక్యశేషమున శ్మత్రియుఁడగు చైత్ర రథునితో నీజానశ్రుతికి సంబంధమున్న కారణమునుబట్టి యితఁడును శ్మత్రియుఁడె యని తెలియుటవలనను జానశ్రుతిని శూద్రజాతివాడా యని పిలుచుట తగదు గాన నిట శూద్రపదమునకు దుఃఖముచే పరువెత్తినవాడా యని యొగిత్వార్థమునే చెప్పవలయు.

వివ:- “తస్మాచ్చైత్ర రథిర్నామైకః క్షత్రపతిరజాయత” (ఆ చిత్ర రథుని వలన చైత్రరథియను క్షత్రియుడు పుట్టెను) అనడానిచే చైత్రరథుడు క్షత్రియుడు అని తెలియుచున్నది.

84. మూ. సంస్కార పరామర్శా తదభావాభిలాషాచ్చ.

సంస్కార పరామర్శా=ద్విజులకే ఉపనయనాది సంస్కార పరామర్శ వలన, తదభావాభిలాషాచ్చ=ఇతరుల కాసంస్కారము లేదని చెప్పుట వలనను.

సూ. బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యులకే శ్రుతులందు ఉపనయన వేదాధ్యయనాది సంస్కారము విధించుట వలనను శూద్రుల కట్టియుపనయనాది సంస్కారము లేకపోవుట వలనను శూద్రునకు బ్రహ్మవిద్య యందధికారము లేదు.

85. మూ. తదభావనిర్ధారణే చ ప్రవృత్తేః

తదభావనిర్ధారణే = ఆశూద్రత్వము లేదని నిర్ధారణ చేయుటయందు, ప్రవృత్తేః=ప్రవర్తించుటవలన.

సూ. సత్యము పలుకుటచే జా బాలుని యందు శూద్రత్వము లేదని బ్రాహ్మణుడని నిశ్చయించి గౌతముడు వానికి ఉపనయనము వేదాది విద్య లుపదేశించుటకు బ్రవర్తించుట వలనను శూద్రునికి బ్రహ్మవిద్యాధికారము లేదు.

వివ:- “నైత దబ్రాహ్మణో వివక్తు మర్హతి సమిధం సోమ్యాహరోప త్యానేష్యే న సత్యాదగాః” (చాం. ౪. ౪. ౫) (ఈ సత్యమును బ్రాహ్మణుడు గానివాడు చెప్పడు ఓ సౌమ్యుడా! సమిధలను తెమ్ము నీకు బ్రహ్మవిద్యనుపదేశించుటకు ఉపనయనమును (దగ్గఱకుఁ దీసికొందును) నీవు సత్యము నుండి తొలగలేదు) అనుశ్రుతినిబట్టి సత్యము పలికినవాడు బ్రాహ్మణుడు గాన సత్యము పలుకుట బ్రాహ్మణ లక్షణము. అందు చేసత్యము పలుకనివాడు శూద్రుడు అట్టి శూద్రునకు బ్రహ్మవిద్యాధికారము లేదని భావము.

86. మూ. శ్రవణాధ్యయనార్థ ప్రతిషేధాత్ స్మృతేశ్చ.

శ్రవణాధ్యయనార్థ ప్రతిషేధాత్=వేదశ్రవణమును పాఠమును అర్థమును నిషేధించుట వలన, స్మృతేశ్చ=స్మృతివలనను.

సూ. వేదశ్రవణమును, వేదాధ్యయనమును, వేదార్థమునుదెలిసికొనుటయు స్మృతులందుఁ బ్రతిషేధింపఁబడుట వలనను శూద్రునికి బ్రహ్మవిద్యాధికారములేదు.

వివ:- “ద్విజాతీనా మధ్యయన మిజ్ఞా దానం” (ద్విజులకు బ్రాహ్మణ శ్రుతియ వైష్యులకు వేదాధ్యయనము, యజ్ఞము దానమును గర్మలు) అని చెప్పబడె శూద్రులకు వేదాధికారము లేదని భావము. “శ్రావయే చ్చతురోఽర్హాన్” (నాలుగు వర్ణములవారికి ఇతిహాస పురాణములను వినిపింపవలయును) అనుటచే ఇతిహాసపురాణములను దెలిసికొనుటకేగాని వేదమున కధికారము లేదని తెలియుచున్నది.

౧౦. కంపనాధికరణము

౩7. మూ. కంపనాత్.

కంపనాత్=కంపించుటవల్ల.

సూ. ‘ఈ జగమంతయుఁ బ్రాణముయొక్క కదలికవల్లనే పుట్టుచున్నది’ యని శ్రుతిలోఁ జెప్పబడవల్ల అందులోఁ బ్రాణమనఁగా నిట బ్రహ్మమే గాని గాలిగాదు.

వివ:- “యదిదం కించ జగత్సర్వం ప్రాణ ఏజతి నిస్సృతం” (కాత. ౨. ౬. ౨) అనిశ్రుతి. గాలివల్లఁ బ్రపంచము పుట్టదు గావునను ఆ శ్రుతి పూర్వాపరములందు బ్రహ్మమును గుఱించి చెప్పఁబడినది గానను అట్లఁ బ్రాణమనఁగా బ్రహ్మమని చెప్పవలయునని భావము.

౧౧. జ్యోతి రధికరణము

౩8. మూ జ్యోతిర్దర్శనాత్.

దర్శనాత్=శ్రుతిలోఁ గనిపించుటవలన. జ్యోతిః=జ్యోతి అన బ్రహ్మమే.

సూ. “ఈ జీవుఁడు శరీరమునుండి లేచి పరమమైన జ్యోతిని పొంది తన రూపమును బొందుచున్నాఁడు” అను శ్రుతిలోని జ్యోతిః పదమునకు శ్రుతివాక్యముల ప్రకరణమున బ్రహ్మమే యని యర్థము కనిపించుటవలన జ్యోతి యనఁగా బ్రహ్మమనియే గాని భౌతిక తేజస్సు అని అర్థము చెప్పరాదు.

వివ:- “ఏష సంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముఖాయ పరంజ్యోతిరుప సంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే” (ఛా. ౮. ౧౨. ౩) అని శ్రుతి. య ఆత్మా

అపహతపాపా... సోన్వేష్టవ్యస్సవిజిజ్ఞాసితవ్యః (ఛా. ౮. ౭ ౧) (అపహత పాపమయిన యాత్మ యన్వేషింపదగినది తెలిసికొనదగినది) “అశరీరంవాప సంతం ప్రియాప్రియే స్పృశతః (ఛా. ౮. ౧౨. ౧) (తాను శరీరములేనివాడని తెలిసికొన్నవానిని ప్రీయముగాని అప్రియముగాని స్పృశింపవు) అను శ్రుతి ప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడిన పాపరాహిత్యము శరీరశూన్యత్వము మొదలగు గుణములు గల జ్యోతి బ్రహ్మమే గాని భౌతిక తేజస్సు గాదని భావము.

౧౨. అర్థాంతరత్వవ్యపదేశాధికరణము

౩౪. మూ. ఆకాశోఽర్థాంతత్వాది వ్యపదేశాత్.

అర్థాంతరత్వాదివ్యపదేశాత్ = నామరూపాదులకంటె నితరమైనది మొదలుగా వ్యపదేశించుటవల్ల, ఆకాశః=ఆకాశపదము బ్రహ్మపరము.

సూ. “ఆకాశమే నామరూపములను నిర్వహించునది ఆ నామరూపములు దేసకంటె భిన్నములో యది బ్రహ్మ” అను శ్రుతిలో ఆకాశమును నామరూపములకంటె వేరొకదానిగ వ్యపదేశించుట మొదలగువానివల్ల అందలి యాకాశపదము బ్రహ్మపరమైనది.

వివ:- ‘ఆకాశోహవై నామరూపయోర్నిర్వహితాతేయదంతరా తద్బ్రహ్మ’ అని (ఛా. ౮. ౧౪. ౧) అని శ్రుతి నామరూపములకంటె భిన్నమైనది బ్రహ్మ మొక్కటె మిగిలిన ప్రపంచమంతకు నామరూపములు గలవు గాన నామరూపములకంటె వేరుగఁ జెప్పఁబడినది బ్రహ్మమే యగునని భావము

౧౩. సుషుప్త్యధికరణము

40. మూ. సుషుప్త్యక్రాంత్యేర్భేదేన.

సుషుప్త్యక్రాంత్యేః=సుషుప్తియందు దేహము విడుచునపుడు భేదేన=భేదముగ చెప్పటచే.

సూ. ‘అత్మయేవఁడు’ అని జనకుండు ప్రశ్నింపఁగా “విజ్ఞానమయుఁ డును ప్రాణములందును, హృదయములోపల జ్యోతిస్స్వరూపుఁడనగు పురుషుఁడె యా యాత్మ” అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు సమాధానముగఁ జెప్పిన శ్రుతిలోని పురుషుని, ప్రకరణమున సుషుప్తియందు దేహము విడుచునమయమందు శరీర గత

జీవునికంటె భేదముగ వ్యవదేశించుట వలన నీ పురుషుడు పరమాత్మయేగాని జీవుడుగాడు.

వివ:- “కతమ ఆత్మేతి” “యాయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషు హృద్యంత ర్జ్యోతిః పురుషః” (బృ. ౪. ౩. ౭) అని శ్రుతిలోని పురుషునిగూర్చి సందేహము “అయం పురుషః ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్కృతోన బాహ్యం కించన వేదనాంతరం” (బృ. ౪. ౩. ౨౧) (ఈ జీవుడు పరమాత్మచే గొఱిలింపబడి బాహ్యమును ఆంతరమును దెలిసికొనడు) అని సుషుప్తియందు పరమేశ్వరునికంటె జీవుడు భిన్నుడుగఁ జెప్పబడెను. ‘అయంశారీర ఆత్మాప్రాజ్ఞేనాత్మ నాన్వారూఢ ఉపసర్జన్యతియత్రైత దూర్వోబ్ధ్యాసీ భవతి’ (బృ. ౪. ౩. ౩౫) ఈ జీవుడు దేహము విడుచుపుడు వైకి నూపిరి కలవాడై పరమేశ్వరునిచే గూడినవాడై ధ్వనిచేయుచుఁ బోవుచున్నాడు) అని దేహము విడుచుచుపుడు ఈ జీవునికంటెఁ బరమేశ్వరుడు భిన్నుడుగఁ జెప్పబడెను.

41. మూ. పత్యాధిశబ్దేభ్యః

పత్యాధిశబ్దేభ్యః=అధిపతి మొదలగు శబ్దములఁబట్టి

నూ. “ఇతఁడు సర్వమును వశమందుంచుకొన్నవాడు, సర్వమున కేశ్వరుడు, సర్వమున కధిపతి” అను తరువాతి శ్రుతిలోని అధిపతి మొదలగు పదములనుబట్టియు ఈ పురుషుడు పరమేశ్వరుడేగాని జీవుడుగాడు.

వివ:- “సర్వస్యవశీ సర్వస్యేశానః సర్వస్యాధిపతిః” (బృ. అని శ్రుతి.

ఇది

శ్రీ వెంకమాంబా నారాయణశాస్త్రి దంపతుల తనయుఁ డగు

చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే అనువదింపబడిన

బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శన మందు మొదటి యధ్యాయమున

స్పష్టబ్రహ్మ బోధకశ్రుతి వాక్యసమన్వయమున

మూఁడవపాదము.

బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శనము

మొదటి యధ్యాయమున నాలుగవ పాదము.

బ్రహ్మబోధకాఽస్పష్టశ్రుతి వాక్యసమన్వయము.

౧. అనుమానికాధికరణము

1. మూ. అనుమానికమ ప్యేకేషా మితిచేన్న శరీరరూపక విన్యస్తగృహీతే ద్దర్శయతి చ.

అనుమానికమపి=అనుమానప్రమాణసిద్ధమగు ప్రధానముగూడ. ఏకేషాం=కొందఱయొక్క మతమున, ఇతిచేత్=అన్నచో అట్లనరాదు, శరీరరూపక విన్యస్త గృహీతే=శరీరమును రూపకముగానుంచి గ్రహించుటవలన, దర్శయతిచ=అట్లని శ్రుతి చూపుచున్నదిగూడ.

సూ, 'మహత్తుకంటె అవ్యక్తము గొప్పది యవ్యక్తముకంటె బురుషుడు గొప్పవాడు' అను శ్రుతిలోని యవ్యక్తము అనగా అనుమానప్రమాణముచే సిద్ధమైన ప్రధానమే కొందఱ మతమున నగునన్నచో 'అత్యను రథికునిగాఁ దెలియుము శరీరమును రథముగాఁ దెలియుము' అనుచోట రథముగా నారోపింపఁబడిన శరీరమే యిట అవ్యక్తపదముచే గ్రహింపఁబడుటవలన అవ్యక్తమనగా శరీరమేగాని ప్రధానముగాదు. ఇట్లే యుత్తర శ్రుతియందుఁ గనిపించుచున్నది.

వివ:- 'మహతః పరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పురుషః పరః (కాఠ. ౧ ౩ ౧౧) అని శ్రుతిలోని అవ్యక్తపదమునకు, 'ఆత్మానంరథికం విద్ధి శరీరం రథమేవచ' అను తరువాతి శ్రుతిలో రథముగ నారోపింపఁబడిన శరీరమే అర్థమని శ్రుతి చూపుచున్నదని భావము.

2. మూ. సూక్ష్మంతు తదర్హత్వాత్.

తదర్హత్వాత్ = అవ్యక్తపదమున కర్హమగుటవల్ల, సూక్ష్మంతు = అవ్యక్తమనగా సూక్ష్మశరీరమే.

సూ. శరీరము వ్యక్తమగుచున్నది గాన అవ్యక్తపదముచే శరీరమని చెప్పుట తగదన్నచో సూక్ష్మశరీరమైనచో అవ్యక్తపదార్థమునకు అర్హమై యుండుట వలన అవ్యక్తపదముచే శరీరమే యని యర్థము చెప్పుటలో విరోధములేదు.

3. మూ. తదధీనత్వాదర్థవత్.

తదధీనత్వాత్=అవ్యక్తము ఆ యీశ్వరుని కధీనమగుటవల్ల, అర్థవత్=సృష్టిలో సార్థకమగుచున్నది.

సూ. స్థూల శరీరమునకు బీజరూపముగా నున్న యవ్యక్తము ఈశ్వరాధీనమగుటవలనఁ బ్రపంచసృష్టి రూపప్రయోజనము చేయుటలో సార్థకమగుచున్నది.

ఈ సూత్రము కర్థాంతరమగు సూత్రము.

స్థూలశరీరము సూక్ష్మ శరీరమున కధీనమై యుండుటవలన అవ్యక్తపదము శరీరమున కర్థవంతమగుచున్నది.

4. మూ. జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ.

జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ = అవ్యక్తము తెలిసికొనదగినదిగాఁ జెప్పకపోవుట వలనను.

సూ. ప్రధానము దెలిసికొనదగిన దానినిగ సాంఖ్యులచేఁ జెప్పఁబడినట్లు అవ్యక్తము దెలిసికొనదగినదని యిందుఁ జెప్పఁబడకపోవుటవలనను అవ్యక్తమనఁగా శరీరమేగాని ప్రధానముగాదు.

5. మూ. వదతీతిచేన్న ప్రాజ్ఞోపి ప్రకరణాత్.

వదతీతిచేత్=శ్రుతిచెప్పుచున్నదన్నచో, న=అట్లుగాదు, ప్రకరణాత్=ప్రకరణమునుబట్టి, ప్రాజ్ఞోపి=ప్రాజ్ఞాఁడగు బ్రహ్మమే.

సూ. “శబ్దము, స్పర్శము, రూపము, మార్పు, రసము గంధము లేనిదియు నిత్యమైనదియు ఆద్యంతము లేనిదియు మహత్తుకంటె నతీతమైనదియు, ద్రువమైనదియు నగుదానిని దెలిసి మృత్యుముఖము నుండి విడువఁబడుచున్నాఁడు” (కాఠ. ౨.౩ ౧౫) అను శ్రుతి అవ్యక్తమును దెలిసికొనవలయునని చెప్పుచున్నది గదా యన్నచో అక్కడఁ బ్రకరణమునుబట్టి ప్రాజ్ఞాఁడైన పరమాత్ముని తెలిసికొనవలయునని శ్రుతి చెప్పుచున్నదే గాని యవ్యక్తమును జెప్పుటలేదు.

౧. అధ్యాయం. ౪. పా. అజాఅనగ పుటుకలేనిది అనియేగాని ప్రధానము అర్థముగాదు 55

6. మూ. త్రయాణామేవ చైవముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ.

త్రయాణామేవచైవం=అగ్ని జీవపరమాత్మల ము వ్యురికే ఇట్లు, ఉపన్యాసః= ఉపన్యాసము, ప్రశ్నశ్చ=ప్రశ్నయును.

సూ ఆ కతవల్లి ప్రకరణమందు అగ్ని, జీవ, పరమాత్మలు మువ్వరిని గూర్చియే ఇట్లు ప్రస్తావించుటయు, ప్రశ్నించుటయు, గలదు గాని ప్రధానమును గూర్చి యటఁ బ్రస్తావింపఁబడలేదు.

7 మూ. మహద్వచ్య.

మహద్వచ్య=మహాత్పదమువలెను.

సూ. సత్త్వగుణప్రధాన ప్రకృతియొక్క పరిమాణమైన సత్రామాత్రమందు సాంఖ్యులచే వాడఁబడిన మహాత్మ అను శబ్దము శ్రుతులందు వేఱుగ వాడఁబడినట్లు అవ్యక్తపదమును శ్రుతులలో వేఱుగ వాడఁబడుట వలనను అవ్యక్తమనఁగాఁ బ్రధానముగాదు.

వివ:- “బుద్ధేరాత్మా మహాన్ పరః (కాత. ౧. ౩. ౧౦) బుద్ధికంటే ఆత్మ ఎక్కువ మహాత్తుగలది. ‘వేదాహమేతం పురుషం మహాంతం (శ్వే. ౩. ౮)’ (ఎక్కువవ్యాపకుడగు ఈ పురుషుని నే నెఱుఁగుదును ఇత్యాది శ్రుతులందు మహాత్పదము ప్రధానార్థమందు వాడఁబడలేదని భావము.

౨. చమసాధికరణము

8. మూ. చమసవదవిశేషాత్.

చమసవత్=చమసశబ్దమునకువలె, అవిశేషాత్=సామాన్యవాచియగుటవలన.

సూ చమస శబ్దమునకువలె అజాశబ్దమునకు ఈ యర్థవిశేషమునే చెప్పవలయునను నియమము లేకపోవుట వలన అజాశబ్దమునకుఁ బ్రధానమును నర్థమును జెప్పరాదు.

వివ:- ‘అర్వాగ్నిలశ్చమస ఊర్ధ్వబుధ్నః’ (బృ. ౨. ౨ ౩) (పైని గుండ్రనియాకారము గలిగి క్రింద బిలమున్నది చమసము) ఇక్కడ చమసమును దానికి పైని గుండ్రని యాకారము క్రింద బిలముగల పదార్థమేదైనను అర్థమే యగును. అంతియేగాని విశేషముగ నిట్టిదే చమసము అనుటకు వీలులేదు ఇట్లే ‘అజామేకాం లోహిత్ భుక్తకృష్ణాంబహ్విః ప్రజాః సృజమానాం సరూపాః, అజో

హ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతే జహాత్వేనాం భుక్తభోగామజోఽన్యః' (శ్లో. ౪. ౫) ఒక మేకపోతు ఎఱుపు తెలుపు నలుపు రంగులుగల, తనతో సమానాకారము గల చాల పిల్లలను గనుచున్న యొకయాడు మేకను ప్రేమించుచున్నదై యనున రించుచున్నది. మఱియొక మేకపోతు అనుభవంపఱచిన యాడు మేకను వదలిపోవుచున్నది. అనుశ్రుతిలో అజా అనుదానికి పుట్టుకలేనిది యను వ్యుత్పత్తిచే ప్రధానమునుజెప్పి, ఎఱుపు తెలుపు నలుపు రంగులచే రజోగుణము, సత్త్వగుణము తమోగుణము అని చెప్పి, చాల పిల్లలను అనగా సంతానమును అనిచెప్పి, అజుడు అనగా నొక పురుషుడు అజను అనగా ఆ ప్రకృతిని అవిద్యచే ప్రేమించుచు అవివేకముచే నదియే యాత్మ యని నేను సుఖిని నేను దుఃఖిని నేను మూఁడుఁడను, అని యనుసరించుచున్నాడు. మఱియొక పురుషుడు విరక్తుడై భోగాపవర్గములుగల యీ ప్రకృతిని విడచుచున్నాడు అని ప్రధాన పరముగాఁ జెప్పవచ్చును కాని ప్రధానపరముగాఁ జెప్పవలయునని నియమము చేయు సూచనలు లేకపోవుటచే అజా అను దానికి చమసపదమునకువలె సామాన్యార్థమునే చెప్పవలయునేగాని ప్రధానమని చెప్పరాదనిభావము.

9. మూ. జ్యోతిరుప్రకమా తు తథా హ్యధీయత ఏకే.

జ్యోతిరుప్రకమా తు=అజాపదము జ్యోతిస్సు మొదలగు వానికిఁ బ్రకృతియగు నదియే, తథాహి=అట్లే, ఏకే=కొన్ని శాఖలవారు, అధీయతే=పఠించుచున్నారు.

సూ. తేజోజలాన్నరూపమై పరమేశ్వరునివల్ల జనించి పృథివ్యప్రేక్షోవాయువులకుఁ బ్రకృతియై యుండు దానినే యజాపదమునకు అర్థముగాఁ జెప్పవలయును. అట్లే కొందఱు సామశాఖలవారు గానము చేయుచున్నారు.

వివ:- 'యదగ్రేరోహితం రూపం తేజస స్తద్రూపం యచ్ఛక్తం తదపాం, యత్కృష్టం తదన్నస్య' (ఏది ఎఱ్ఱనిదై యున్నదో అది తేజస్సుయొక్క రూపము, తెలుపు నీళ్ళ రూపము. నలుపు అన్నముయొక్కరూపము) "మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం" (మాయను ప్రకృతిగను, మహేశ్వరుని మాయగల వానినిగ దెలియుము) "యోయోనిం యోనిషధి ఓష్ఠ త్యేకః" (శ్లోతశ్చ. ౪. ౧౦. ౧౧) (ఒక్కఁడగు పరమేశ్వరుడె ప్రతి జీవోపాధులను ప్రేరేపించుచున్నాడు. పైవానినిబట్టి అజ అనగా పరమేశ్వరుని కధీనమై యుండి ప్రకృతియని పిలవఁబడునదేగాని స్వతంత్రముగా సాంఖ్యులచేఁ జెప్పబడు ప్రధానము మాత్రము గాదని తెలియునది

10. మూ. కల్పనోపదేశాచ్చ మధ్యాదివ దవిరోధః

మధ్యాదివత్=సూర్యాదులను మధువు మొదలగువానివలెను, కల్పనోపదేశాచ్చ=కల్పించి యుపదేశించుటవలనను, అవిరోధః=విరోధము లేదు.

సూ. సూర్యుని మధువుగను, వాక్కును గోవుగను, ద్యులోకాదులను అగ్న్యాదులు గను గల్పన చేసి చెప్పినట్లు అవ్యక్తమును మేకగాఁ గల్పనచేసి యుపదేశించుట వల్ల “అజాపదమునకుఁ బ్రకృతియను నర్థముచెప్పట” విరోధించుననరాదు.

వివ:- “అసౌవా ఆదిత్యో దేవమధు” ఇత్యాదులందు సూర్యాదులను మధ్యాదులుగఁ గల్పన చేయఁబడినదని భావము.

౩. సంఖ్యోప సంగ్రహాధికరణము

11. మూ. నసంఖ్యోప సంగ్రహాదపి నానాభావా దతిరేకాచ్చ.

సంఖ్యోపసంగ్రహాదపి = అయిదయిదు సంఖ్యలచే సంగ్రహింపఁబడు చున్నప్పటికిని నానాభావాత్=వేఱుగా నుండుటవల్లను, అతిరేకాచ్చ=ఆత్మాకాశములు ఎక్కువగా నుండుటవల్లను, న=ప్రధానమనరాదు.

సూ. శ్రుతియందు చెప్పఁబడిన అయిదు అయిదు సంఖ్యలచే నిరుపది యైదు తత్త్వములు సంగ్రహింపఁబడుచున్నవి గాన అవి సాంఖ్యులచే లెక్కింపఁ బడుటచే శ్రుతిలోని అజాపదముచేఁ బ్రధానమే గ్రహింపఁబడునన్నను, ఆ యిరువదియైదు తత్త్వములు అయిదేసి చొప్పున సజాతీయముగా నుండక వేఱువేఱు భావములుగ నుండుటవల్లను, ఇరువదియైదుకంటె నెక్కువగా ఆత్మాకాశములు ఉండుటవల్లను, ప్రధానమని చెప్పరాదు.

వివ:- “యస్మిన్ పంచ పంచ జనా ఆకాశశ్చ ప్రతిష్ఠితః తమేవమన్య ఆత్మానం, విద్వాన్ బ్రహ్మైవమృతోఽమృతం” (బృ. ౪. ౪. ౧) (పంచజన సంజ్ఞగల యైదు (ప్రాణ చక్షుశ్రోత్రాన్నమనంబులు) ఆకాశమును ఏ బ్రహ్మమునందుఁ గల్పింపఁబడినవో ఆ బ్రహ్మమునే నేను అని తలఁచుచున్నాను. అమృతస్వరూపమగు బ్రహ్మమును దెలిసినవాఁడనై నేను అమృతస్వరూపమగు చున్నాను. మఱియు 5 జ్ఞానేంద్రియములు 5 కర్మేంద్రియములు 5 పంచభూతములు 5 శబ్దస్పర్శరూప రసగంధములు. ఈ నాలుగు గణములు సజాతీయములైనను ప్రధానము మహత్తత్త్వము, అంతఃకరణము, బుద్ధి, అహంకారములు

ఒక జాతికిఁ జెందకపోవుట 5వది సజాతీయగణనముగాదు గానఁబడు పంచజనము లనగా పంచవింశతితత్త్వములు గావని భావము.

12. మూ. ప్రాణాదయో వాక్యశేషాత్.

వాక్యశేషాత్=తరువాతివాక్యశేషమునుబట్టి, ప్రాణాదయః=ప్రాణాదులను గ్రహింపవలయును.

సూ. తరువాతి వాక్యశేషమునుబట్టి ఆ యయిదును పంచప్రాణములని గ్రహింపవలయును.

వివ:- 'ప్రాణస్యప్రాణముత చక్షుషశ్చక్షు రుతశ్రోత్రస్య శ్రోత్రమన్న స్యాన్నం మనసో యేమనోవిదుః' ప్రాణమునకుఁ బ్రాణమైనదానిని, కంటికిఁ గన్నైనదానిని, చెవికిఁ జెవియైనదానిని అన్నమునకు అన్నమైనదానిని, మనస్సుకు మనస్సైనదానిని ఎవరు తెలిసికొందురో వారు బ్రహ్మము నెఱుఁగుదురు అని తరువాతి వాక్యములోఁ జెప్పఁబడినదానిని బట్టి ఆ పంచజనములు ప్రాణము, కన్ను, చెవి, అన్నము, మనస్సు అని తెలియునది యని భావము జనము అనగా జన్యములు ఇంద్రియములని చెప్పవచ్చును. లేక జనులు అనఁగా పురుషులు అని చెప్పవచ్చును. "తేవా ఏతే పంచ బ్రహ్మపురుషాః" (ఛా. 3. 13. 2) అను శ్రుతిలో పైని జెప్పఁబడిన ప్రాణాదులైదును మహారాజునకు ద్వారపాలకులువలె బ్రహ్మమునకు ద్వారపాలకులయిన పురుషులు ఆ యయిదు జనులు పురుషులుగ వ్యవహరింపఁబడిరి. కనుక ప్రధానము వేదప్రతిపాదితముగాదని భావము.

13. మూ. జ్యోతి మైకేషామసత్యన్యే.

ఏకేషాం=కొందఱుమతమున, అన్యే=అన్యపదము, అసతి=లేకపోఁగా, జ్యోతిషా=సూర్యజ్యోతిస్సుచే ఆయిదగును.

సూ. కొందఱు శ్రుతిపాఠములో 'అన్నమునకన్నమైనదానిని' అను పాఠము లేకపోయినను పూర్వవాక్యమువందలి జ్యోతిస్సు పదముచే సూర్య జ్యోతిస్సు గ్రహింపఁబడును గాన అన్నపదము లేనప్పుడు సూర్యజ్యోతిస్సుచే ఆయిదు అగును.

వివ:- 'తద్దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతిరాయర్హోపాసతేఽమృతం' ఆ దేవతలు సూర్యాది జ్యోతిస్సులకు జ్యోతియయిన బ్రహ్మమును ఆయువుగ నుపాసించు

వివ:- 'తత్సత్యమిత్యాచక్షతే' అనుదానిని 'అసద్వ్యా ఇదమగ్ర ఆ సీత్' (ఛాం. ౩. ౧౯. ౧) ఈ శ్రుతి సమాకర్ష చేయుచున్నదని భావము.

౨. జగద్వాచిత్యాధికరణము

16. మూ. జగద్వాచిత్యాత్.

జగద్వాచిత్యాత్=ఏతత్ పదము జగత్తును జెప్పనది యగుటవలన.

సూ. 'బలాకా పుత్రుఁడనైన యో బ్రాహ్మణుఁడా! యెవఁ డీపురుషులకుఁ గర్తయో, యిది యెవని కర్మయో యతఁడె తెలిసికొనఁదగినవాఁడు' అను శ్రుతిలోని 'ఇది' యను పదము జగత్తును జెప్పనది గాన నీ శ్రుతిలోఁ దెలిసికొనఁదగినది బ్రహ్మమే గాని ప్రాణాదులు గావు.

వివ:- 'యోవై బాలాక ఏతేషాం పురుషాణాం కర్తాయస్యనై తత్కర్మ స వైవేదితవ్యః (కా. బ్రా. ౩. ౧౯) అను శ్రుతిలోని ఏతత్ పదము జగద్వాచకమని భావము.

17. మూ. జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతి చేత్తద్వ్యాఖ్యాతం.

జీవముఖ్యప్రాణలింగాత్=జీవునిముఖ్యప్రాణలింగమువలన, న=అట్లనరాదని ఇతిచేత్=అన్నచో, తత్=అది, వ్యాఖ్యాతం=వ్యాఖ్యానింపబడినది.

సూ. పూర్వశ్రుతి వాక్యశేషమందు జీవుని, ముఖ్యప్రాణమును సూచించు లింగములుండుటవలన నిట జీవుఁడని గాని, ముఖ్యప్రాణమనిగాని చెప్పట న్యాయము బ్రహ్మమని చెప్పట న్యాయము గాదన్నచో ఉపాసనకై యట్లు చెప్పఁబడినదని పూర్వము వ్యాఖ్యానింపఁబడినదిగాన నిట బ్రహ్మమే చెప్పఁబడినది.

వివ:- (చూ. అధ్యాయ. ౧ పాద. ౧. ౩౧. సూ.)

18. మూ. అన్యార్థంతు జైమినిః ప్రశ్నోవ్యాఖ్యానాభ్యా మపి వై కే.

ప్రశ్నోవ్యాఖ్యానాభ్యాం = ప్రశ్నోత్తరములనుబట్టియు, అన్యార్థంతు = అన్య ప్రయోజనముకొరకై అని, జైమినిః=జైమిని, అపిచ=మఱియు, ఏకే=కొందఱు శాఖంబారు నిట్లే.

సూ. శ్రుతియందలి ప్రశ్నోత్తరములనుబట్టి యందు జీవప్రాణముల నుదాహరించుట బ్రహ్మను దెలుపుటకై యని జైమిని తలంచుచున్నాఁడు. వాజసనేయులు నిట్లే తలంచుచున్నారు.

వివ:- 'తత్సత్యమిత్యాచక్షతే' అనుదానిని 'అసద్వ్యా ఇదమగ్ర ఆ సీ (ఛాం. ౩. ౧౯. ౧) ఈ శ్రుతి సమాకర్ష చేయుచున్నదని భావము.

౫. జగద్వాచిత్యాధికరణము

16. మూ. జగద్వాచిత్యాత్.

జగద్వాచిత్యాత్=ఏతత్ పదము జగత్తును జెప్పనది యగుటవలన.

సూ. 'బలాకా పుత్రుడనైన యో బ్రాహ్మణుడా యేవః డీపురుః లకుః గర్తయో, యిది యేవని కర్మయో యతఃడె తెలిసికొనఁదగినవాడు' అః శ్రుతిలోని 'ఇది' యను పదము జగత్తును జెప్పనది గాన నీ శ్రుతిలోఁ దెలి కొనఁదగినది బ్రహ్మమే గాని ప్రాణాదులు గావు.

వివ:- 'యోవై బాలాక ఏతేషాం పురుషాణాం కర్తాయస్యనై తత్కర్త స నైవేదితవ్యః (కౌ. బ్రా. ౪. ౧౯) అను శ్రుతిలోని ఏతత్ పదము జగద్వాచకమని భావము.

17. మూ. జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతి చేత్తద్వ్యాఖ్యాతం.

జీవముఖ్యప్రాణలింగాత్=జీవునిముఖ్యప్రాణలింగమువలన, న=అట్లనరాదః ఇతిచేత్=అన్నచో, తత్=అది, వ్యాఖ్యాతం=వ్యాఖ్యానింపబడినది.

సూ. పూర్వశ్రుతి వాక్యశేషమందు జీవుని, ముఖ్యప్రాణమును సూచించు లింగములుండుటవలన నిట జీవుడని గాని, ముఖ్యప్రాణమనిగాని చెప్పట న్యాయము బ్రహ్మమని చెప్పట న్యాయము గాదన్నచో ఉపాసనకై యట్లు చెప్పఁబడినదని పూర్వము వ్యాఖ్యానింపఁబడినదిగాన నిట బ్రహ్మమే చెప్పఁబడినది.

వివ:- (చూ. అధ్యాయ. ౧ పాద. ౧. ౩౧. సూ.)

18. మూ. అన్యార్థంతు జైమినిః ప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యా మపి వై కే.

ప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యాం = ప్రశ్నోత్తరములబట్టియు, అన్యార్థంతు = అన్య ప్రయోజనముకొఱకె అని, జైమినిః=జైమిని, అపిచ=మఱియు, ఏకే=కొంధలు శాఖలవారు నిట్టే.

సూ. శ్రుతియందలి ప్రశ్నోత్తరములనుబట్టి యందు జీవప్రాణముల నుదాహరించుట బ్రహ్మను దెలుపుటకె యని జైమిని తలంచుచున్నాడు. వాజస నేయులు నిట్టే తలంచుచున్నారు.

వివ:- “కైష్టవ ఏతద్బాలాకే పురుషోఽశయిష్ట క్వవా ఏత దభూత్కుత ఏత దాగాత్” (కౌ. బ్రా. ౪. ౧౯) (ఓ బాలాకీ ఈ జీవుడు భేదజ్ఞాము లేకుండునట్లు ఎందు నిద్రించెను. ఇది యెట నుండెను, ఇది యెట నుండి వచ్చెను అని ప్రశ్నము. “యదాస్వప్త స్వప్నం నకంచన పశ్యత్య థాస్మిన్ ప్రాణ ఏకైకథా భవతి” నిద్రించువాడు ఎప్పుడు ఎట్టి స్వప్నమును జూడడో అప్పుడు ఈ ప్రాణమునందె ఏకీభవించుచున్నాడు అనియు “ఏతస్మా దాత్మన స్సర్వేప్రాణా యథాయతనం విప్రతిష్ఠంతే, ప్రాణేభ్యో దేవా దేవేభ్యో లోకాః” (కౌ. బ్రా. ౪. ౨౦) ఎల్లప్రాణములు ఈ యాత్మనుండియే వాని స్థానముల ననుసరించి వివిధముగఁ ప్రవేశించుచున్నవి. ప్రాణములకంటె దేవతలు దేవతల కంటె లోకములు వాని వాని స్థానముల ననుసరించి ప్రవేశించుచున్నవి. అనియు సుతరము గానిపించుచున్నది. సుషుప్తి కాలమందు జీవుడు పరబ్రహ్మములో నైక్యమగుటయు, ప్రాణాదులుగ సర్వజగము బ్రహ్మము నుండియే పుట్టుటయు వేదాంత మర్యాద. ఇట్లే వాజసనేయులు. “యఏష విజ్ఞానమయః పురుషకైష్టవ తదాభూత్కుత ఏతదగాత్, (బృహ. ౨.౧. ౧౬) విజ్ఞానమయుడగు పురుషుడు సుషుప్తిలో నెందుండెను. ఈస్థితిలో ఎట నుండి వచ్చెను అని ప్రశ్న. “యఏషోంత ర్హృదయ ఆకాశ స్సస్మించ్యేతే” పురుషుడు హృదయమధ్యమందున్న ఆకాశము నందు శయనించుచున్నాడు. అనియు, సర్వఏత ఆత్మనోవ్యుచ్చరంతి” (ఈ జీవులెల్ల ఆత్మనుండియే బయలు దేలుచున్నవి. అనియు సుతరము వాజస నేయులు చెప్పుచున్నారని భావము.

౬. వాక్యాన్వయాధికరణము

19. మూ. వాక్యాన్వయాత్.

వాక్యాన్వయాత్=పూర్వాపరశ్రుతివాక్యాన్వయమునుబట్టి.

సూ. “ఓ మైత్రేయి! ఆ యాత్మయే చూడఁదగినది వినఁదగినది మనము చేయఁదగినది ధ్యానింపఁదగినది” అను శ్రుతిలోని ఆత్మపదము పూర్వా పరశ్రుతి వాక్యపర్యాలోచనమును బట్టి పరమాత్మమునె దెలుపును.

వివ:- “నవా అరే పత్యః కామాయ పతిఃప్రియోభవతి” ఓ మైత్రేయీ! భర్తయొక్క కోరిక కొఱకు భార్యకు భర్తప్రియుడుగాఁడు తన ఆత్మయొక్క కోరిక కొఱకే భర్త తనకుఁ బ్రియుడుఅగును. అని యుపక్రమించి, “న వా

ఆరే సర్వస్య కామాయ సర్వం ప్రియం భవత్కాత్మనస్తు కామాయ సర్వం ప్రిం భవత్కాత్మా వాఽరేద్రష్టవ్యశ్శోతవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యా సితవ్యో మైత్రేయ్యా నోవా అరే దర్శనేన శ్రవణేన మత్వా విజ్ఞానే నేదం సర్వ విధితం” (బృ. ౩. ౬) ఓ మైత్రేయి! అన్నిటియొక్క కోరికకై అన్నియుఁ బ్రియములుగ తన ఆత్మయొక్క ప్రియము కొఱకే యన్నియుఁ బ్రియము లగుచున్నవి క ఓ మైత్రేయి ఆ యాత్మయే చూడఁదగినది వినఁదగినది, మననము చేయఁదగిన ద్యానింపఁదగినది. ఓ మైత్రేయి : ఆత్మయొక్క దర్శన, శ్రవణ, మననధా ములచేతనే యిది యంతయుఁ దెలియఁదగినది” అనుశ్రుతిలో ఆత్మ పదమున జీవుఁడా? బ్రహ్మమా? అర్థము చెప్పవలయునని సంశయము. “అమృతత్వస్య నా శాన్తి వితేన” (బృ. ౪. ౩) ధనముచే అమలితత్వమును పొందు నాశలేఁ బ్రహ్మతం పరాదా ద్యోన్యత్రాత్మనో బ్రహ్మ వేద” ఎవఁడు బ్రహ్మమును ద కంచె వేఱుగాఁ జూచునో వానిని బ్రహ్మము శ్రేయస్సు నుండి భ్రష్టుని జేయున ఇత్యాది పూర్వాపర శ్రుతి పర్యాయోచనచే ఆత్మ యన బ్రహ్మమే యర్థమ భావము.

20. మూ. ప్రతిజ్ఞా ప్రసిద్ధే ల్లింగమాశ్మరధ్యః

ప్రతిజ్ఞాప్రసిద్ధేః=ప్రతిజ్ఞాప్రసిద్ధికి, లింగం=లింగమని, ఆశ్మరధ్యః=ఆశ్మరధ్యుఁడు.

సూ. ఓ మైత్రేయి! ఆత్మయే చూడఁదగినది వినఁదగినది మనము చేయ దగినది ద్యానింపఁదగినది” అను శ్రుతిలో ప్రియముగా సూచింపఁబడిన యాత్మన చూడఁదగినది వినఁదగినది మొదలుగాఁ బరమాత్మరూపమైన యాత్మనె గూర్చి అభేదముగా జెప్పఁబడిన లింగమునుబట్టి “ఆత్మ తెలియఁబడఁగా నిది యంతయు దెలియఁబడినదగు” ఇది యంతయు ఆత్మయే” ఇత్యాది శ్రుతులందుఁ జెప్ప బడిన ప్రతిజ్ఞ సిద్ధించుచున్నది అని యాశ్మరధ్యుఁడు అనియె.

వివ:- తెలిసికొనువాఁడు జీవుఁడు, తెలిసికొనఁదగినవాఁడు పరమాత్మ అన్నపుడు జీవ పరమాత్మలకు భేదము. అట్టి యాత్మయే తెలియదగినది అన్నపుడు ఆత్మయనఁగా పరమాత్మ గాన నభేదము. జీవాత్మఁడు పరమాత్మ కంచె భిన్నుఁడన్నచో పరమాత్మ తెలియఁబడఁగా నిది యంతయుఁ దెలియునన్న ప్రతిజ్ఞకు భంగము కలుగును గాన నిట ఇద్దఱకు అభేదము కనుక భేదాభేదము గలదని ఆశ్మరధ్యుఁడనెనని భావము.

21. మూ. ఉత్క్రమిష్యత ఏవంభావా దిత్యౌడులోమిః

ఉత్క్రమిష్యతః = దేహమునుండి వెడలువానికి, ఏవంభావాత్ = ఐక్యము గలుగుటవల్ల, ఇతి = అని, ఔడులోమిః = ఔడులోమి.

సూ. ఇంద్రియ మనోబుద్ధి సంఘాత రూపగురు దేహసంబంధముచే గలుగితుడై జ్ఞానధ్యానాదులచే నిర్మలుడైన జీవుడు దేహము నుండి వెడలి పరమాత్మతో నైక్యము పొందుట యుపపన్నమగుటవల్ల శ్రుతియందు జీవాత్మ పరమాత్మలకు అభేదముగ ప్రారంభమునఁ జెప్పబడెనని యౌడులోమి యనియె.

వివ:- “ఏష సంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతి రుప సంపద్య స్వేన రూపే జాభిసంపద్యతే” (ఛాం. ౮. ౧౨. ౩) ఈ జీవుడు ఈ శరీరము నుండి బయలు వెడలి పరంజ్యోతిని పొంది తన రూపమును పొందును అనుశ్రుతియు, “యథానద్యః స్యందమానాః సముద్రేఽస్తం గచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ, తథా విద్వాన్నామ రూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుష ముపైతి” (ముం. ౩. ౨. ౮) నదులు ప్రవహించుచు తమతమ వేటువేట్లైన నామరూప ములను విడిచి సముద్రమున నైక్యము పొందినట్లే విద్వాంసుడు నామరూపముల విడి పరాత్పరుడైన పురుషునిఁ బొందుచున్నాడు అను స్మృతియు నాయర్థ మునే తెలుపుచున్నవి.

22. మూ. అనవస్థితేరితి కాశకృత్స్నుః

అనవస్థితేః = భిన్నముగా ఉండకపోవుటవల్ల, ఇతి = అని, కాశకృత్స్నుః = కాశకృత్స్నుడు.

సూ. ఈ పరమాత్మయే ఆ జీవాత్మ రూపముగా నుండుటవల్ల జీవాత్మ పరమాత్మలకు అభేదముగా నుపక్రమించి చెప్పుట యుపపన్నమగునని కాశ కృత్స్నుడనియె.

వివ:- “అనేన జీవేనాత్మ నాఽ నుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి”

(ఛాం. ౬. ౩. ౨) ఈ జీవాత్మ రూపముగాఁ బ్రవేశించి నామరూపము లను వివరింతును ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి పరమాత్మయే జీవాత్మ రూపము పొందినట్లు తెలియుచున్నదిగాక జీవాత్మ పరమాత్మలకు అభేదము ఉపపన్నమని భావము.

౩. ప్రకృత్యధికరణము

23. మూ. ప్రకృశ్చప్రతిజ్ఞా దృష్టాంతానుపరోధాత్.

ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుపరోధాత్ = ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతములు విరోధింపకపోవుట వలన, ప్రకృతి, చ = ఉపాదానకారణమును.

సూ. మట్టినిగూర్చి తెలిసికొనఁగా మట్టితోఁజేయఁబడిన కుండ మొదలగు సర్వకార్యములు తెలియఁబడినట్లు పరమాత్మజ్ఞానముచే సర్వము తెలియఁబడు నిత్యాది దృష్టాంత ప్రతిజ్ఞలు విరోధింపవుగానఁ బరమాత్మయే సర్వమునకుఁ ఉపాదానకారణము, నిమిత్త కారణమునగును.

వివ:- “ఉత తమాదేశమప్రాక్షో యే నాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మత మవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతం” (ఛాం. ౬. ౧. ౨) ఏ యాదేశముచే వినఁబడ నిది వినఁబడినదగునో మననము చేయఁబడనిది మననము చేయఁబడినదగునో తెలియఁబడనిది తెలియఁబడినదగునో యట్టి యా దేశమును గురువు నడిగి తెలిసి కొంటివా? అని యుద్దాలకుఁడు కొడుకగు శ్వేతకేతువు నడిగిన ప్రశ్నయు శ్రుతి యందలి ప్రతిజ్ఞయు, “యథా సోమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతంస్యాద్వాచారంభణం వికారోనామధేయం మృత్తి కేత్యేవ సత్యం (ఛాం. ౬. ౧. ౪) ఓ సౌమ్యుడా! ఘటాదికారణమగు మట్టిముద్దను గూర్చి తెలియఁగా సర్వమైన మట్టివస్తువులు తెలియఁబడును. సర్వవికారరూపములకు వాక్కులకు నాధారమైన పేరులు మాత్రమే భేదముగాని వస్తువులకు మాత్రము భేదములేదు అన్నిటిలోను మట్టిమాత్రమే సత్యముగానున్న వస్తువు అను దృష్టాంతములును పరమాత్మయే యన్నిటికి ఉపాదాన కారణము (ముఖ్యకారణము) నిమిత్తకారణ (అముఖ్యకారణము)మును అగుటలో విరోధింపవు గాన పరమాత్మయే యుపాదాన నిమిత్తకారణము లగునని భావము.

మూ. అభిధ్యోపదేశాచ్చ

అభిధ్యోపదేశాత్ చ = సృష్టివిషయకధ్యానమున్నట్లు ఉపదేశించుటవలనను

24. సూ. పరమేశ్వరునికి సృష్టినంకల్ప విషయకధ్యాన మున్నట్లు శ్రుతు లందు ఉపదేశించుటవల్లను సర్వమునకు పరమాత్మ యుపాదానకారణము నిమిత్త కారణమునగును.

వివ : “సోఽకామయత బహుస్యాంప్రజాయేయ” ఎక్కుమంది సంతానమును గనుదును అని యతఁడు తలఁచెను. “తదైక్షత బహుస్యాంప్రజాయేయ.” అనేకసంతానము గనుదునని యతఁడు చూచెను.

25. మూ. సాక్షాచ్ఛోభయామ్నాన్.

సాక్షాత్ చ=సాక్షాత్తుగాఁగూడ, ఉభయామ్నాన్ = సృష్టిప్రళయములు రెండు చెప్పటవలన.

సూ. సృష్టిప్రళయములు రెండును పరమాత్మ నుండియే యగునని శ్రుతియందు సాక్షాత్తుగఁ జెప్పఁబడుటవలనను సర్వమునకు పరమాత్మయే ఉపాదాన కారణము నిమిత్తకారణము నగును.

వివ:- “సర్వాణిహవాశమాని భూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్భ్యంతే ఆకాశం ప్రత్యస్తంయంతి” (చాం. ౧. ౯. ౧) ఈ సర్వస్థానములును ఆకాశరూపమయిన బ్రహ్మ నుండియే పుట్టుచున్నవి అందెలయించుచున్నవి. పరమాత్మయుపాదాన కారణము గానిచో పరమాత్మ నుండి పుట్టుటయు అందెలయించుటయుఁగూడదని భావము.

26. మూ. ఆత్మకృతేః పరిణామాత్.

ఆత్మకృతేః=తన్నుఁదానే చేసికొనుటవల్ల, పరిణామాత్ = ప్రపంచముగా మారుటవల్ల.

సూ. పరమాత్మ తన్నుఁదానే చేసికొనుటవల్లను, దానే ప్రపంచరూపముగా మారుటవల్లను పరమాత్మ యుపాదాన కారణము నిమిత్తకారణమునగును.

వివ:- “తదాత్మానం స్వయ మకురుత” (తై. ౨. ౭) ఆ పరమాత్మ తన్నుఁదానేచేసికొనెను” అని శ్రుతి. సచ్చత్యచ్ఛాఽభవత్ నిరుక్తంచానిరుక్తంచ” (తై. ౨. ౬) ఆ పరమాత్మ సద్రూపములగు భూమి, నీరు తేజస్సులుగను ఆసద్రూపములగు గాలి యాకాశములుగను నిర్వచింపఁదగిన యెఱుపు మొదలగు రూపములుగలదై, నిర్వచింప రాని ఆయారూపాదికమును గలదై యయ్యెను ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి పరమాత్మయే సర్వకారణములయ్యెనని భావము.

27. మూ. యోనిశ్చ గీయతే.

యోనిశ్చ=కారణముగను, గీయతే=గానముచేయఁబడుచున్నది.

సూ. పరమాత్మ సర్వజగములకుఁ గారణముగఁ గూడ గానము చేయఁ బడుచున్నది.

వివ:- “కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిం” (ముండ. ౩. ౧. ౩) విద్వాంసులు కర్తయు ప్రభువు ప్రత్యగాత్మయునగు బ్రహ్మమును జగత్తులకుఁ గారణమని చెప్పుచున్నారు. “యద్భూతయోనిం పరిపశ్యంతి ధీరాః” (ముండ. ౧. ౧. ౬) ధీరులు దేనిని సర్వప్రాణులకుఁ గారణమని చెప్పుచున్నారో ఇత్యాదులందు బ్రహ్మము సర్వమునకుఁ గారణమని చెప్పఁబడినదని భావము.

౨౮. మూ. ఏతేన సర్వేవ్యాఖ్యాతాః వ్యాఖ్యాతాః

ఏతేన=దానిచే, సర్వే = అన్ని, వ్యాఖ్యాతాః = వ్యాఖ్యానింపఁబడినవి, వ్యాఖ్యాతేః=వ్యాఖ్యానింపఁబడినవి.)

సూ. జడమగుప్రధానము జగత్తులకుఁ గారణమను వాదము నిట్లు నిరాకరించుటచేత నింక మిగిలిన యణ్వాదికారణ వాదములన్నియు నిరాకరింపఁబడినట్లు తెలియఁదగినదె.

ఇది

శ్రీ వెంకమాంబా నారాయణశాస్త్రి దంపతుల తనయుఁ డగు

చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే అనువదించఁబడిన

బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శన మందు మొదటి యధ్యాయమున

స్పష్టబ్రహ్మ బోధికశ్రుతి వాక్యసమన్వయమున

నాల్గవ పాదము.

బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శనము

రెండవ యధ్యాయమున మొదటి పాదము.

బ్రహ్మబోధకాఽస్పష్టశ్రుతి వాక్యసమన్వయము.

౧. స్మృత్యధికరణము

1. మూ స్మృత్యనవకాశప్రసంగ ఇతిచేన్నాన్యస్మృత్యనవకాశ దోష ప్రసంగాత్.

స్మృత్యనవకాశప్రసంగః=సాంఖ్యస్మృతుల కవకాశము లేకపోవలసివచ్చును, ఇతిచేత్=అన్నచో, న=అట్లనరాదు, అన్యస్మృత్యనవకాశదోష ప్రసంగాత్= అపుడు వైదికస్మృతులు వ్యర్థములగునను దోషము ప్రసక్తమగుట వలన.

సూ. చైతన్యమగు బ్రహ్మమే జగత్తులకుఁ గారణమని యంగీకరించి జడమగు ప్రధానము కారణముగాదనినపుడు ప్రధానమే కారణమని తెలుపు సాంఖ్యస్మృతులు వ్యర్థమగునని ప్రధానమును గారణముగ నంగీకరించినచోఁ జైతన్యమే కారణమని చెప్పు స్మృతులన్నియు వ్యర్థము గావలసివచ్చును గాన సాంఖ్యస్మృతి వ్యర్థమగునను కారణముచేత మాత్రము ప్రధానమును గారణముగ నంగీకరింపవలెననరాదు.

వివ:- వేదమునందు సర్వజ్ఞుఁడుగఁ జెప్పఁబడిన కపిలుఁడు భగవదవ తారము. సాంఖ్యస్మృతిని వ్రాసినకపిలుఁడు మఱియొకఁడు. వేదములం దుదాహరింపనివాఁడు గాన వేదవిరోధము లేదని తెలియునది.

2. మూ. ఇతరేషాంచానుపలభ్యే:

ఇతరములగు మహదాదితత్త్వములు, అనుపలభ్యే = వేదలోకముల ఉపలబ్ధముగాకపోవుటవలన.

సూ. ప్రధానముతోపాటు సాంఖ్యస్మృతియందుఁ జెప్పఁబడిన మహదాదితత్త్వములు వేదమునఁగాని లోకమునఁగాని యుపలబ్ధముగాకపోవుటవలనను

సాంఖ్యస్మృతి వ్యర్థమగునను కారణముచేమాత్రము ప్రధానమును గారణముగ నంగీకరింపవలెననాదు.

౨. యోగప్రత్యుక్త్యధికరణము

మూ. ఏతేన యోగః ప్రత్యుక్తః.

ఏతేన = ఇట్లు ప్రధానవాద నిరాకరణచే, యోగః = యోగస్మృతియు, ప్రత్యుక్తః = నిరాకరింపబడినది.

సూ. సాంఖ్యస్మృతిని నిరాకరించుటయే యోగస్మృతియు నిరాకరింపబడినట్లే తెలియవలయు.

వివ: - సంఖ్య = సమ్యగ్బుద్ధి. దానితోఁ బ్రవర్తించువారు సాంఖ్యులు. ప్రధానకారణావాదములు ఆ ప్రమాణమును విషయముననే గాని యమాద్యష్టాంగ సాధనముల విషయమున నావాక్యము ప్రవర్తింపదుగాన నవి ప్రమాణములేయని తెలియునది.

౩. నవిలక్షణత్వాధికరణము

4. మూ. న విలక్షణత్వాదస్య తదాత్వంచ శబ్దాత్.

అస్య = ఈజడజగత్తు, విలక్షణత్వాత్ = దైతన్యముకంటె విలక్షణమగుటవల్ల, న = ఉపాదానకారణమనరాదు, తదాత్వంచ = అట్లువివిధవస్తువులుపుట్టుట, శబ్దాత్ = వేదమువలన తెలియుచున్నది.

సూ. సజాతీయవస్తువులనుండి సజాతీయములె గాని విజాతీయములు పుట్టుట విరుద్ధమగుటచేఁ జైతన్యమగు బ్రహ్మమునుండి విజాతీయమగు జడ ప్రపంచముపుట్టుట విలక్షణముగాన బ్రహ్మము జగములకు ఉపాదానకారణమనరాదు. అట్లు బ్రహ్మమునుండి విలక్షణ ప్రపంచము పుట్టినట్లును వేదమువల్లఁ దెలియుచున్నది.

వివ:- “విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ” (తై. ౨. ౬) ఆ బ్రహ్మమునుండి విజ్ఞానము అవిజ్ఞానమును పుట్టెను అని వేదముచే విలక్షణ సృష్టి గలిగినట్లు తెలియుచున్నది. లోకమునఁగూడ మట్టి నుండి సజాతీయములగు కుండలు మొదలగునవేగాని విజాతీయములగు బంగారు వస్తువులు మొదలగునవి పుట్టుట చూడఁబడుటలేదు గాన బ్రహ్మము ప్రపంచమున కుపాదానకారణమని చెప్పరాదని తార్కికుల పూర్వపక్షమిది.

5. మూ. అభిమాని వ్యపదేశస్తు విశేషగతిభ్యాం.

విశేషగతిభ్యాం=విశేషములబట్టి అనుగమనమునుబట్టి, అభిమానివ్యపదేశఃతు= అభిమానిదేవతా వ్యపదేశమైతే చేయఁబడినది.

సూ. (1) “భూమి పలికెను” (2) “నీళ్లు పలికెను” (3) “ఆ తేజస్సు సంకల్పించెను” ఇత్యాది శ్రుతులలో చేతనగుణ క్రియాదిరూపమైన పలుకుట మొదలగు విశేషగుణములుండుటవల్లను, (4) “అగ్నివాక్కురూపుపొంది ముఖము చొచ్చెను” (5) “ఆ ప్రాణములు తండ్రియైన ప్రజాపతిని సమీపించి పలికెను” ఇత్యాదులలో “చొచ్చుట సమీపించుట” అని ముఖమునుగూర్చి ప్రజాపతినిగూర్చి యనుగమనము చెప్పుటవలనను, అందున్న భూమి, నీళ్లు, తేజస్సు, అగ్ని, ప్రాణములను భూమాద్యభిమానినులగు దేవతలుగా వ్యవహారమైతే చేయఁబడినది గాన మిగిలిన సమస్త జడప్రపంచమందు చేతనవ్యవహారము సంభవింపకపోవుటచే చేతనమగు బ్రహ్మము విజాతీయమగు జడ ప్రపంచమునకు ఉపాదాన కారణ మనరాదు.

వివ:- (1) “మృదబ్రవిత్” (2) “ఆపోఽబ్రువన్” (3) “తతేజ ఐక్షత్” (ఛా. ౬. ౨. ౩) (4) “అగ్నిర్వాగ్నూత్వా ముఖం ప్రావిశత్” (ఐ. ఆ. ౨. ౪. ౨. ౪) (5) “తేహప్రాణాః ప్రజాపతిం పితరమేత్యోచుః” (ఛా. ౫. ౧. ౭) అని శ్రుతులు. ఇదియుఁ దార్కికుల పూర్వపక్ష సూత్రము.

6. మూ. దృశ్యతేతు.

దశ్యతేతు=కనిపించుచున్నదిగదా.

సూ. చేతనములుగఁ బ్రసిద్ధములైన పురుషులనుండి యచేతనములగు కేశ నఖాదులు సాతత్పురుగునుండి దారములును పుట్టుటయు, అచేతనములుగాఁ బ్రసిద్ధములైన పేడ, చెమట మొదలగు వానినుండి త్రేళ్లు, పేలు మొదలగునవి చేతనములు పుట్టుటయు లోకమునఁ గన్పించుచున్నదే గాన చేతనమగు బ్రహ్మము నుండి యచేతనమగు ప్రపంచము పుట్టుట విరుద్ధముగాదు.

వివ:- ఇది సిద్ధాంతసూత్రము.

7. మూ. అసదితిచేన్న ప్రతిషేధ మాత్రత్యాక్.

అసత్=సృష్టి పూర్వములేనేలేదుగదా, ఇతిచేత్=అన్నచో, న=అట్లనరాదు, సృష్టికి ముందు మరొకటి లేనేలేదు అని ప్రతిషేధమాత్రత్యాక్=ప్రతిషేధించుట మాత్రమే యగుటవలన.

సూ. చేతనము శుద్ధమునగు బ్రహ్మమునుండి జడమునశుద్ధమునగు ప్రపంచము పుట్టెనని చెప్పినపుడు సత్తునుండి విరద్ధమైన యసత్తు పుట్టును గాన అసత్తు అనగా ఏమియు లేకపోవుట కనుక సృష్టి కార్యమునకుఁ బూర్వము ఏమియు లేదని చెప్పినపుడు, గార్యరూపమైన సత్పదార్థము సృష్టికిఁ బూర్వము కారణరూపముగా ఉన్నదను వేదాంతమతమునకు విరుద్ధమగు నసత్తున్నదని చెప్పవలసివచ్చు నన్నచో లేకపోవుటయనుదానికి ఉన్నదానిని బ్రతిషేదించుట యందే తాత్పర్యము గాన సృష్టికిఁ బూర్వము ఏమియు లేనపుడు అసలు ప్రతిషేధింపఁదగినదేలేదు కనుక ఈ ప్రతిషేధము ఊరక చెప్పటకు మాత్రమే గాన విరోధము లేదు.

విష:- ఎట్లు వర్తమానకాలమందున్న యీ సమస్త కార్యములును గారణ మగు బ్రహ్మరూపముగ నున్నచో యట్లే యుత్పత్తికిఁ బూర్వమందును గారణ రూపముగనే యున్నవి. ఈ కార్యము లన్నియుఁ గారణరూపముగఁ గాక స్వతంత్రముగ నుండనే యుండవని భావము. “సర్వంతం పూర్వాద్యోజన్యత్రా త్మనః సర్వంవేద” (బృ. ౩. ౪. ౬) ఎవ్వఁడు పైని జెప్పఁబడినదియుఁ జెప్పఁబడినిదియునగు సర్వము బ్రహ్మముకంటె వేఱుగ నున్నదని తెలిసికొనునో వానిని అది యంతయు శ్రేయోమార్గమునుండి తొలగించును అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

౬. మూ. అపీతౌ తద్యత్ ప్రసంగా దసమంజసమ్.

అపీతౌ=ప్రళయమందునైక్యమగునపుడు, ప్రపంచమునందుగలదోషములు ప్రసంగించుటవలన బ్రహ్మకారణమగుట, అసమంజసమేతగదు.

సూ స్థూలత్వము అచేతనత్వము, సావయత్వము మొదలగు గుణములు గల ప్రపంచము చేతనము శుద్ధము నిర్గుణమునగు బ్రహ్మమునందుఁ బ్రళయ కాలమున నైక్యమయినపుడు స్థూలత్వాది దోషములుగల ప్రపంచమయొక్క సంపర్కదోషమువల్ల బ్రహ్మముగూడ దుష్టముగా వలసివచ్చుటయు, ముక్తులు బద్ధులు వేఱువేఱునామరూప గుణాదిభేదములునగు ప్రపంచము బ్రహ్మములో లీనమైనపుడు భేదములేకయుండుటచే జన్మమోక్షాదులు సంకరమై నియమము లేక యొకరి వలము లొకరికి సంభవించుటయు ఒకదే రకముగఁ బుట్టుటయు బ్రహ్మములో వేడికవి విభిన్నములై యున్నవన్నచోఁ బ్రళయమే లేదని చెప్పవలసి

వచ్చుటయు గలుగును గాన బ్రహ్మము జగమునకుఁ గారణమని చెప్పుట సమంజముగాదు.

వివ:- ఇది పూర్వపక్షము.

౯. మూ. నతు దృష్టాంతబావాత్ = దృష్టాంతములుండుటవల్ల, నతు = అట్లు కారణముగాదనరాదు.

సూ. భూమి మొదలగు భూతములవల్లఁ గలిగిన పాత్రలందును ప్రాణులందును గల దోషములు తమకు కారణములైన భూమి మొదలగు వానికి నంటు నట్లును స్వప్నము చూచినవానికి స్వప్నగతదోషములంటునట్లును, ప్రాణులందలి యజ్ఞానము జ్ఞానము మొదలగునవి నిద్రాసమాధ్యాదిదశలందు వానిలో లీనమై మరలఁ బ్రబోధసమయమందు అజ్ఞానము జ్ఞానము స్ఫురించినట్లును, లోకమున దృష్టాంతములు కనిపించుటవల్లను వేదాంతమతమున బ్రహ్మముకంటె వేఱుగా జగము ఉండదు గాన పై దోషములు ప్రవర్తింపవుఅందుచే బ్రహ్మము జగము నకుఁ గారణమనుట సమంజసమే.

వివ:- “సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ” ఇది యంతయు బ్రహ్మమే ఇత్యాది శ్రుతులంధు కార్యజగత్తు కారణమగు బ్రహ్మమే అని చెప్పఁబడెను.

10. మూ. స్వపక్షదోషాచ్చ.

స్వపక్షదోషాచ్చ = ప్రధానము జగత్తునకుఁ గారణమను స్వపక్షమందు దోషము ఉండుటవలనను.

సూ. బ్రహ్మము జగమునకుఁ గారణమని చెప్పినపుడే యే దోషములు చెప్పఁబడెనో యవి యన్నియును శబ్దాదులుగల జగత్తునకు శబ్దాది హీనమగు విజాతీయమగు ప్రధానము కారణమని చెప్పినప్పుడును సంభవించుచున్నవి. పైని చెప్పిన రీతిని వేదాంతమతమున దోషము లేకపోగా సాంఖ్యమతమందే యా దోషములున్నవి గాని బ్రహ్మము జగత్తునకు కారణమనుటలో అసమంజస మేమియు లేదు.

11. మూ. తర్కప్రతిష్ఠానాదప్యన్యథామేయమితిచే దేనమ ప్య నిర్మోక్ష ప్రసంగః

తర్కప్రతిష్ఠానాత్ అపి = తర్కమునకు వాదనిబట్టి నిలుకడ లేకపోవుట వల్లను, అన్యథా = దోషమురానట్లు, అనుమేయం = అనుమానింపఁదగినది, ఇతిచేత్ =

ఇట్లన్నను, ఏవమపి=అట్లు తర్కముచే ననుమానించినను, అనిర్మోక్షప్రసంగః= దోషమునుండి తప్పించుకొనుటకు వీలులేక పోవలసివచ్చును.

సూ. వాద్విప్రబల్యమునుబట్టి తర్కమునకు స్థిరమైన నిలుకడ లేకుండి నప్పటికిని నిలుకడలేకపోవుట అను దోషము తగులకుండునట్లు ప్రధానము విషయమున అనుమానప్రమాణముచే నూహింపదగునుగదా యన్నచో నిట్లు ఊహించినను నిలుకడలేని స్థితిప్రసక్తము గాకమానదు.

వివ:- కనుక తర్కముమీద ఆధారపడి సాంఖ్యశాస్త్రోక్త హేతువునుబట్టి ప్రధానము జగత్తునకుఁ గారణమని చెప్పరాదని భావము. సాంఖ్యమతసిద్ధాంతము నకు గౌతమకణాదపతంజలిజైమిన్యాదుల మతము విరుద్ధముగ నున్నది. కపిల గౌతమాదులు సర్వజ్ఞజేయయ్య వారిమతము పరస్పర విరుద్ధములై యుండుటఁ బట్టి తర్కము నిలుకడలేనిదని తోచుచున్నదిగదా. కాన శ్రుతిప్రమాణమునుబట్టి బ్రహ్మము జగత్తునకుఁ గారణమని చెప్పితిరవలయునని భావము.

౪. శిష్టాపరిగ్రహాధికరణము

12. మూ. ఏతేన శిష్టాపరిగ్రహా అపివ్యాఖ్యాతాః

ఏతేన=ఈప్రధానవాదనిరాకరణచే, శిష్టాపరిగ్రహాఅపి=శిష్టలగుమన్వాదులచే గ్రహింపఁబడవియు, వ్యాఖ్యాతాః=నిరాకరింపఁబడినట్లు వ్యాఖ్యాతములు.

సూ. బలవత్తమమైన ప్రధానవాద నిరాకరణమువల్ల శిష్టలగు మనువు మొదలగు వారిచే గ్రహింపఁబడిని “యణువు మొదలైనవి ప్రపంచమునకుఁ గారణము” మొదలైనవాదములుగూడ నిరాకరింపఁబడినవని తెలియదగు.

౫. భోక్త్రాప్రత్యధికరణము

13. మూ. భోక్త్రాప్రతేరవిభాగశ్చేత్స్యాలోకపత్.

భోక్త్రాప్రతేః = అంతయు భోక్తయైన బ్రహ్మమేయగుటవలన, అవిభాగః చేత్స్యాత్=భోజ్యభోక్తలవిభాగము లేకపోవలసివచ్చునన్నచో, లోకపత్=సముద్రము నురుగువలె లోకవ్యవహారము గ్రహింపవలయును.

సూ. బ్రహ్మము ప్రపంచమునకు ఉపాదానకారణమని చెప్పఁగా అంతయు భోక్తయైన బ్రహ్మమే కావలసివచ్చుటవలన జీవుఁడు భుజించువాఁడును విషయాదులు భుజింపదగినవి యను విభాగము లేకపోవలసివచ్చునన్నచో లోకమందు

నురుగు, కెరటములు బుడగలు సముద్రరూపముకంటె నితరము గాకపోయినను సముద్రమనియు నురుగు కెరటములు, బుడగలనియు వేఱువేఱుగ డ్యవహరింపఁ బడునట్లు అంతయు బ్రహ్మమైనను జీవుని భోక్తగను విషయాదులను భోగ్యము గను వ్యవహరింపవచ్చును గాన దోషము లేదు.

వివ:- మురికిగానున్న యద్దమందుఁ బ్రతిఫలించిన ముఖము మురికిగాఁ గనిపించును గాని ముఖము మురికిదిగాదు. అట్లే దోషయుక్తమగు శరీరమందుఁ బ్రతిఫలించిన పరమేశ్వరుఁడు శరీరము నందున్న దోషములనుబట్టి దోషయుక్తుఁ డుగఁ దోచుచున్నాఁడు. అప్పుడే వానికి బద్ధుఁ డనువ్యవహారము గలిగినది. కాని స్వతస్సిద్ధముగాఁ బరమేశ్వరుఁడు ముక్తుడేయని భావము.

14. మూ. తదనన్యత్వ మారంభరణ శబ్దాదిభ్యః

ఆరంభణశబ్దాదిభ్యః=ఆధారము మొదలగు శబ్దాదులనుబట్టి, తదన్యత్వం= బ్రహ్మభిన్నముగాదు.

సూ. “వాక్కుల కాధారమైన పేరులకు మాత్రమే భేదము గాని వస్తువులకు భేదములేదు అన్నిటిలోను మట్టి మాత్రమే సత్యముగా నున్నది” ఇత్యాది శ్రుతులలో ఆధారము మొదలగు శబ్దముల(బట్టి ప్రపంచము బ్రహ్మముకంటె భిన్నమైనదిగాదు

వివ:- (చూడుము మూలశ్రుతి చూ. ౧ అ. ౪. పా. ౨౩ సూత్రము కింది వివరణము) కలలోఁదోచిన వస్తువులన్నియు మెలుకువగలిగినపుడు అసత్యములైనట్లే భోక్తృభోగ్యాదిభేద వ్యవహారము కల్పించుకొన్నదే గాని సాప్రవికము గాదు గాన సర్వము బ్రహ్మమే గాని వేతేమియులేదని భావము. “తత్త్వమసి” (ఛాం. ౬. ౮. ౭) ఆ బ్రహ్మము నీవైయున్నావు “బ్రహ్మైవేదం సర్వం” (ముం. ౨. ౨. ౧౧) ఇది యంతయు బ్రహ్మమే ‘నేహనానాస్తి చింతన’ (బృ. ౪. ౪. ౧౯) ఇందు భిన్నత్వము లేదు. ‘మృత్యో స్సమృత్యు హస్పౌతి యశ్చహనానేవ పశ్యతి’ (బృ. ౪. ౪. ౧౯) ఎవఁడు ఇందు భిన్నత్వమును జూచునో వాడు మృత్యువునుండి మృత్యువును పొందును ఇత్యాది శ్రుతులన్నియు బ్రహ్మముకంటె వేతేమియులేదని తెలుపుచున్నవి.

15. మూ. భావేచోపలభ్యే

భావేచ=కారణములున్నపుడే, ఉపలభ్యే=కార్యములు కనిపించుటవల్ల.

సూ. మట్టి, దారములు మొదలగు కారణములున్నప్పుడే కుండ, బట్టి మొదలగు కార్యములు గనిపించుటవల్ల, కారణముగు బ్రహ్మముకంటె, బ్రహ్మచము వేరుగాదు.

౫. అర్థాంతరమున సూత్రము

మట్టికంటె వేరుగఁ గుండయును దారములకంటె వేరుగ బట్టియుఁ గని పింపక మట్టియందే కుండ దారములందే బట్టియుఁ బ్రత్యక్షమగుటవల్ల, కార్య కారణములకు భేదములేదు.

16. మూ. సత్త్వాచ్చావరణస్య.

అవరణస్య=కార్యము, సత్త్వాత్=కారణముగా నుండుటవలనను.

సూ. “ఒ సౌమ్యః డా : ఈ జగమంతయు సృష్టికిఁ బూర్వము సత్త్వ దార్థముగనే యుండెను” (ఛా. ౬. ౨. ౧) ఇత్యాది శ్రుతులలో సృష్టికి ముందు కార్యము కారణద్రూపముగా నున్నట్లు తెలియుటవలనను బ్రహ్మచకార్యము కారణ ద్రూపముగా నున్నట్లు తెలియుటవలనను బ్రహ్మచకార్యము కారణముగు బ్రహ్మము కంటె వేరునదిగాదు.

17. మూ. అసవ్యవదేశాన్నేతిచేన్నధర్మాంతరేణవాక్యశేషాత్.

అసవ్యవదేశాత్=సృష్టికి ముందు అసత్తుగనున్నదని, వ్యవదేశించుటవలన. నఇతిచేత్=కార్యములేదన్నచో, ధర్మాంతరేణ = ఇతరధర్మముతోనున్నట్లు వాక్య శేషమునుయిట్టి, న=అట్లననాదు.

సూ. “ఈ ప్రపంచము సృష్టికిఁ బూర్వము అసత్తుగనే యుండెను” ఇత్యాది శ్రుతులందు సృష్టికి ముందు ఈ ప్రపంచమును అసత్తుగానే వ్యవదేశించఁ బడుటవలన సృష్టికి ముందు కార్యమన్నది లేదుగదా యన్నచో “ఆయసద్రూప ముగానున్న ప్రపంచము సద్రూపముగ నుండెను” అని తరువాతివాక్యశేషమును బట్టి సృష్టికిఁ బిదప వ్యాకృత నామరూపములుగల ప్రపంచము సృష్టికి ముందు వ్యాకృతనామరూపములు లేక యుండెనని సృష్టికిఁ బిదపటి ధర్మము కంటె నితర ధర్మములతో సృష్టికి ముందున్నదని చెప్పుటకే యట్లు వ్యవదేశించఁబడినది గాన దోషములేదు.

వివ:- “అసదే వేదమగ్రాసీత్” (ఛాం ౩. ౧౯. ౧) అనిశ్రుతి. “తత్సదాసీత్” అని వాక్యశేషమందున్న శ్రుతి.

18. మూ. యుక్తేశ్వబ్ధాంతరాచ్చ.

యుక్తే=యుక్తినిబట్టి. శబ్ధాంతరాత్చ = సత్తుగనేయుండెనని శబ్ధాంతరమునుబట్టియు.

సూ. పెరుగునకుఁ బాలును, కంకణములకు బంగారము, కుండకు మట్టియు నియతకారణములై, పాలనుండి కంకణములుగాని కుండగాని, బంగారమునుండి పాలుగాని కుండగాని, మట్టినుండి కంకణముగాని పాలుగాని కాక, పాలకింటి వేరుగ పెరుగును, బంగారముకంటె వేరుగ కంకణములును, మట్టి కంటె వేరుగ కుండయునుండక కారణములగు పాలు బంగారము మట్టి మొదలగువాని రూపముగా పెరుగు మొదలగునవియున్నట్లు బ్రహ్మము కార్యమగు ప్రపంచమునకు నియతకారణమై ప్రపంచముకంటె వేరుగాక యొకటిగానున్నయుక్తినిబట్టియు, (1) “అసత్తు నుండి సత్తు ఎట్లు వుట్టును” అని యాక్షేపించి “ఓ సౌమ్యుఁడా! ఈ ప్రపంచమంతయు సృష్టికిఁ బూర్వము సద్రూపముగనే యుండెను” అనినిర్ధారణచేయు “సద్రూపముగనే” అను శబ్ధాంతరమునుబట్టియు, కార్యమగు ప్రపంచము కారణమగు బ్రహ్మముకంటె వేతైనదిగాదు.

వివ:- (1) “కథమసతః సజ్జాయేత్” అని యాక్షేపశ్రుతి “సదేవసో మ్యేదమగ్ర ఆసీత్” (ఛా ౬. ౨. ౧) అన్నది నిర్ధారణ చేయు శ్రుతి.

సూ. మడతపెట్టఁబడిన బట్ట విప్పఁబడిన బట్ట కంటె మఱియొకటిగా నట్లు, దారములగు కారణరూపముగనుండి నాడిమగ్గము సాలెవాడు మొదలగు నాని కార్యములవల్ల వ్యక్తమైన బట్ట దారముకంటె వేరుగా నట్లు బ్రహ్మముకంటెఁ బ్రపంచము వేరు గాదు.

వివ:- మరతపెట్టఁబడిన బట్ట మడతలో సూక్ష్మరూపముగనున్నట్లు పశయమున ప్రపంచము సూక్ష్మముగ నున్నదని భావము.

20. మూ. యథాచప్రాణాది.

యథాచప్రాణాది=ప్రాణోపానాదులవలెనే.

సూ, వాయువొక్కటె యా యాస్థానములందుండి ప్రాణము, అపానము, శ్వాసము, వ్యాసము, సంచ్యాసము అను భేదములను పొంది యాయా కార్యములు చేయుచు, బ్రాణాయామముచే నిరోధింపఁబడి ప్రాణరూపమై జీవన కార్యమును

జేయుచుఁ దన కార్యములగు ప్రాణాదులకంటె వేఱు గానట్లే బ్రహ్మమును బ్రపంచముకంటె వేఱుగాదు.

వివ:- నవద్వారములందు సంచరించు వాయువు యోగుల ప్రాణా యామావస్థయందు సూక్ష్మముగా నున్నట్లు ప్రళయమున సూక్ష్మముగ బ్రహ్మ మందున్నదని భావము.

౩. హితాకరణాదిదోషప్రసక్త్యాధికరణము

21. మూ. ఇతర వ్యవదేశా ద్దితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః

ఇతర వ్యవదేశాత్ = బ్రహ్మమునకు జీవాత్మవ్యవదేశమువల్ల, హితాకరణాది దోషప్రసక్తిః = హితముచేయకపోవుట మొదలగు దోషములు ప్రసక్తించును.

సూ. జీవునకు బ్రహ్మత్వమును, బ్రహ్మమునకు జీవాత్మత్వమును శ్రుతిలో వ్యవదేశింపఁబడుటవలన జీవాత్మత్వరూపమునుబట్టి హితము చేయకపోవుట, జన్మము, మృత్యువు, రోగము, ముసలితనము మొదలగు దోషములు ప్రసక్తము గావలసివచ్చును.

వివ:- ఇది పూర్వపక్షసూత్రము “స ఆత్మాత్త్వమసి శ్వేతకేతో” (ఛాం. ౬. ౮. ౭) ఓ శ్వేతకేతూః ఆ ఆత్మయే బ్రహ్మమే నీవై యున్నావు “తత్సృష్ట్యాత్ దేవానుప్రావిశత్” ఆ ప్రపంచమును సృజించి బ్రహ్మము ఆ ప పంచమునే ప్రవేశించెను ఇత్యాదులలో జీవాత్మత్వబ్రహ్మత్వములు వ్యవదేశింపఁబడినవి.

22. మూ. అధికంతు భేదనిర్దేశాత్.

భేదనిర్దేశాత్ = జీవాత్మకంటె పరమాత్మకుభేదము, అధికంతు = పర మాత్మకు అధికగుణములున్నవిగదా.

సూ. “ఆ నిర్దోషమగు నాత్మయే యన్వేషింపఁదగినది యదియే తెలిసి కొనఁదగినది” ఇత్యాది శ్రుతులందు జీవాత్మకంటె, పరమాత్మను వేఱుగ నిర్దేశించుటవల్ల జీవాత్మకంటె, పరమాత్మకు నిత్యశుద్ధత్వము, బుద్ధత్వము ముక్తత్వము జగత్సృష్ట్యత్వము మొదలగు గుణములు అధికములుగ నుండుటవలన హితము చేయకపోవుట మొదలగు దోషములు ప్రసక్తములుగావు.

వివ:- (1) సోఽన్వేష్టవ్యః సవిజ్ఞాసితవ్యః (ఛాం. ౮. ౩. ౧) ఇత్యాది శ్రుతులు. జీవాత్మ పరమాత్మ యి వాస్తవమునకు భిన్నులు గాకపోయినను ఘటాకాశ మహాకాశాది వ్యవహారమువలె భిన్నులు నభిన్నులని భావము.

28. అశ్మాదివచ్ఛ తదనుపపత్తిః

అశ్మాదివచ్ఛ=రాళ్లు మొదలైనవివలెను, తదనుపపత్తిః=ఆ దోషములు ఉపపన్నములుగావు.

సూ. మట్టి, రాళ్లు, గాజు పెంకులు, సూర్యకాంతములు, వజ్రవైడూర్య ములు మొదలగునవి యన్నియు భూమి రూపములైనను విచిత్రముగ నున్నట్లే బ్రహ్మమునకు జీవాత్మ పరమాత్మ భేదమును వాని కార్యములందు వైచిత్ర్య మును గనిపించుచున్నది గానఁ బైని జెప్పఁబడిన దోషములు ఉపపన్నములుగావు.

వివ:- ఒక మట్టిని ఆశ్రయించిన బీజములు అనేకములగు ఆకులు పువ్వులు పండ్లు కలిగినట్లును అన్నరసమొకటైనను ఆ యన్నరసమువలన రక్తము, మాంసము, ఎముకలు, గోళ్లు, వెండ్రుకలును విచిత్రముగఁ గలిగినట్లు బ్రహ్మము ఒకటైనను గార్యవైచిత్ర్యము గలుగునని భావము.

౮. ఉపసంహారదర్శనాధికరణము

24. మూ. ఉపసంహార దర్శనా న్నేతిచేన్న శ్రీరవద్ధి.

ఉపసంహారదర్శనాత్=బ్రహ్మకు సాధన సామగ్నులు లేకపోవుట గనిపించుటవల్ల, న ఇతిచేత్=కారణము గాదన్నచో, న=అట్లనరాదు, శ్రీరవత్ హి=పాల వలె నగునుగదా.

సూ. లోకమునఁ గుమ్మరి మొదలగువారికి సారె మొదలగు సాధన సామగ్రులు గనిపించుటవల్ల నచట కుండ మొదలగు కార్యములు గనిపించుచున్నవి యందు బ్రహ్మమునకు సాధన సామగ్రులు లేవు గనుక నిందు బ్రహ్మము జగమునకుఁ గారణమనుట యుపపన్నము గాదన్నచో, బాలుస్వభావసిద్ధముగఁ బెరుగుగ నైనట్లు బ్రహ్మము జగద్రూపముగ నగుటలోఁ గారణము ఉపపన్న మగుచున్నది గాన దోషము లేదు.

వివ:- పాలు స్వభావముగనే పెరుగుగ నగుచున్నది గాని వేడిచేయుటకు. గాచుటవల్ల మజ్జిగ కలుపుటవల్ల ఆ పాలు పెరుగుగఁ ద్వారగనగునని తెలియునది

పెరుగుగనగు స్వభావము పాలలో లేనిచో, గేవలము కాచుట మొదలగువానివల్లఁ జెరుగుగఁ గానేకాదు. కేవలము వేడిచేయుటచే గాలి గాని మఱియొకటిగాని పెరుగు గాదుగదా. కాచుటవల్ల మజ్జిగ కలుపుటవల్ల పెరుగునకు సంపూర్ణత్వము సిద్ధించును. బ్రహ్మము పరిపూర్ణమే గాన దానికి మఱొకదానివల్ల సంపూర్ణత్వము గలిగింపవసరములేదు. “నతస్యకార్యంకరణంచ విద్యతే, నతత్సమశ్చాభ్యధి కశ్చదృశ్యతే, పరాస్య శక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియాచ” (శ్వే. ౬ ౮) అతనికిఁ గార్యముగాని ముఖ్యసాధనముగానిలేదు అతనితో సముఁడుగాని అధికుఁడుగాని కనిపింపఁడు. అతని శక్తి గొప్పదై యనేక విధములని వినఁబడుచున్నది. అతనికి జ్ఞానబలక్రియలు స్వభావసిద్ధమైనవి అనియు శ్రుతి.

25. మూ. దేవాదివదపి లోకే

లోకే=లోకమున, దేవాదివత్=అపి=దేవాదులవలెను.

సూ. లోకమందు దేవతలు మహర్షులు మొదలగువారు బాహ్యసాధనములు లేకయే అనేక శరీరములను రథ ప్రాసాదాది వస్తువులను నిర్మించునట్లు సర్వశక్తులు గల బ్రహ్మము బాహ్యసాధనములు లేకయే జగత్తులను సృజింపఁ గలదు గాన బ్రహ్మము జగత్తులకుఁ గారణమనుటలో ఆసమంజసమేమియులేదు.

౯, కృత్స్నప్రసక్త్యధికరణము

26. మూ. కృత్స్నప్రసక్తిర్నిరనయవత్వశబ్దప్రకోపోవా.

సూ. కృత్స్నప్రసక్తిః = బ్రహ్మమంతయు ప్రపంచముగావలసివచ్చును. నిరనయవత్వశబ్దప్రకోపోవా = అవయవములు కానిదని చెప్పుశ్రుతులు ప్రకోపించుటగూడనగును.

సూ. బ్రహ్మము అవయవములు లేనిదని చెప్పినచో సర్వబ్రహ్మము ప్రపంచరూపముగాఁ బరిణమించును గాన నింకఁ బ్రపంచముకంటె వేఱుగ బ్రహ్మ లేకపోవలసివచ్చును. మఱి యింక అవయవములు గలదని చెప్పినచో బ్రహ్మము అవయవములు లేనిదని తెలుపు “బ్రహ్మము కళలు లేనిది క్రియలు లేనిది శాంతమైనది నిరవద్యమైనది నిరంజనమైనది” ఇత్యాది శ్రుతులన్నియు విరోధించును.

వివ:- “ఇది పూర్వపక్షసూత్రము, నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం రంజనం” (శ్లో ౬. ౧౯) ఇత్యాది శ్రుతులు విరోధించునని భావము.

28. మూ. శ్రుతేస్తు శబ్దమూలత్వాత్.

శ్రుతేతు=శ్రుతి కయితే శబ్దమూలత్వాత్=వేదమే ప్రమాణమగుటవలన.

సూ. ఇంద్రియములకు గోచరముకాని విషయముల యాధార్థ్యమును కలుపు శ్రుతికి నిలుకడలేని తర్కము ప్రమాణము గాక వేదమే ప్రమాణముగా నుండుటవల్ల ఆ శబ్దప్రమాణమగు (1) “ఈ జీవాత్మతోఁ గూడఁ బ్రవేశించి మరూపములను వివరింతును” (2) “ఇతని ప్రపంచ మహిమ యంతటిది ప్రపంచముకంటెఁ బురుషుఁడు గొప్పవాఁడు సర్వభూతము లితని నాల్గవ దము, ఇతని మూడు పాదములుగల యమృతము సూర్యమండలమందున్నది” (3) ఇతఁడు కంటిచేఁగాని వాక్కులచేఁ గాని గ్రహించఁబడఁడు” ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి పరమాత్మ ప్రపంచరూపముగానేగాక వేఱుగాఁగూడ నుండినట్లు లియుచున్నది గాన పరమాత్మ యవయవములు లేనివాఁడని చెప్పటచే దోషము దు. మఱి యింక నిరవయవుఁడనినప్పుడు నిరవయత్వమును జెప్పు శ్రుతులును రోధింపవు.

వివ:- ఇది సిద్ధాంతసూత్రము, (1) “అనేన జీవేనాత్మనాననుప్రవిశ్య మరూపే వ్యాకరవాణి” (చా. త్. ౩. ౨) “తావాచస్యమహిమా తతో ఽపియాశ్చ పురుషః పాదోఽస్య సర్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతః దివి” (రాం. ౩. ౧౨. ౩) (2) న చక్షుషోహ్యోతే నాపివాచా” ఇత్యాదులు శ్రుతులు.

29. మూ. ఆత్మసిద్ధైవం విచిత్రాశ్చహి,

ఏవం=ఇట్లు ఆత్మసిద్ధ ఆత్మయందు, విచిత్రాఃచహి=విచిత్రములునుగదా.

సూ. తామున్నవారున్నట్లుండఁగనే జనులు వేఱుగఁ గలయందు రథాశ్వ శ్మశౌధాదులను విచిత్రములుగ సృజించునట్లును; దేవాసురులు దమకంటె ఋగఁ దమ స్వరూపము పోషకుండనె యేకగులు గుఱ్ఱములు మొదలగు చిత్రములు సృజించినట్లును గనిపించు మండుటవల్ల బ్రహ్మము దనరూపము పోషకుండనె విచిత్ర సృష్టలను చేయుట యసమంజసముగాదు.

29. మూ. స్వపక్షదోషాచ్చ.

స్వపక్షదోషాత్ చ=స్వపక్షమున దోషమువలనను.

సూ. ప్రధానము జగమునకుఁ గారణమన్న స్వపక్షమందును ఈ దోషములు సమానముగాన బ్రహ్మము జగమునకుఁ గారణమను మాపక్షమున నీ దోషములు చెప్పఁదగినవిగావు.

౧౦. సర్వోపేతాధికరణము

౩౦. మూ. సర్వోపేతాచ తద్దర్శనాత్.

తద్దర్శనాత్=అట్లు గనిపించుటవలన, సర్వోపేతా=బ్రహ్మము సర్వశక్తులు గలిగినది.

సూ. పరమాత్మ సర్వశక్తులు గలవాడని శ్రుతులందుఁ గనిపించుట వలనను బ్రహ్మము అట్టిదే.

వివ:- “సర్వకర్మా సర్వకామః” (ఛాం. ౩. ౧౪ ౪) సర్వమును రచించినవాడు ఆప్త కాముడు “యస్సర్వజ్ఞః సర్వవిత్” (ముం. ౧ ౧. ౯) అన్నివిధముల అన్ని దెలిసినవాడు “ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గీ సూర్యాచంద్రమసౌ విదృతౌత్థితః” (బృ. ౩. ౮ ౯) ఓ గార్గీ యితని శాసనమందే సూర్యచంద్రులు ధరింపఁబడియున్నారు. ఇత్యాది శ్రుతులు పరమేశ్వరునికి సర్వశక్తులు బోధించుచున్నవని భావము

౩౧. మూ. వికరణత్వాన్నేతిచేత్తదు క్తం

వికరణత్వాత్=ఇంద్రియములు లేకపోవుటవలన, నఇతిచేత్=అట్లుగాదన్నచో తత్=అది, ఉక్తం=వెనుకచెప్పబడినది.

సూ బ్రహ్మము దేహేంద్రియాదులు లేనిదిగదా యెట్లు జగత్తులను సృజింపఁగలదన్నచో నీ సంగతి యిదివరకె చెప్పఁబడినది.

వివ:- (చూ. నవిలక్షణత్వాధికరణము)

౧౧. న ప్రయోజనవత్త్వాధికరణము

౩౨. మూ. న ప్రయోజనవత్త్వాత్.

న ప్రయోజనవత్త్వాత్=ఇతనికెట్టి ప్రయోజనములు లేకపోవుటవలన.

సూ. సర్వ ప్రవృత్తులును ప్రయోజనాపేక్ష గలిగియుండుటవలన నితని ప్రయోజనములేదు గానఁ పరమాత్మ ప్రపంచమునకుఁ గారణముగాదు.

వివ:- ఇది పూర్వపక్షసూత్రము.

83. మూ. లోకవత్తు లీలాకైవల్యం.

లోకవత్=లోకమందువలె, లీలాకైవల్యం=కేవలము బ్రహ్మకులీలయై.

సూ. లోకమున సర్వకామములు దీరిన రాజు అమాత్యులును కేవలము గొఱకు విహరించుచున్నట్లే పరమాత్మయుఁ గేవలము లీలకొఱకే జగత్సృష్టి బ్రవర్తించుచున్నాఁడు గాన దోషము లేదు.

వివ:- ఇది సిద్ధాంత సూత్రము.

౧౨. వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాధికరణము

84. మూ. వైషమ్య నైర్ఘృణ్యే న సాపేక్షత్వాత్తథాపిదర్శయతి.

సాపేక్షత్వాత్=ధర్మాధర్మాపేక్షగలవాఁడగుటవలన, వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే= సుత్వ నిర్దయత్వములు, న=లేవు, తథాపి = అట్లే, దర్శయతి = శ్రుతి పుచున్నది.

సూ. పరమాత్మ ప్రాణులు చేయు ధర్మాధర్మముల నపేక్షించినవాఁ డవలన వారిధర్మాధర్మములబట్టి గొందఱకు సుఖమును గొందఱకు దుఃఖము గొందఱకు పశ్యాది నీచ జన్మలు కొందఱకు మనుష్యాది శ్రేష్ఠజన్మలును కలుచున్నవి గాని పరమాత్మ విషమచిత్తము గలవాఁడని గాని నిర్దయుఁడని రాదు. అట్లే శ్రుతియుఁ జూపుచున్నది.

వివ:- “ఏష హ్యేవ సాధుకర్మకారయతి తం యమేభ్యోలోకేభ్య ఉన్నివేషి ఏష ఉ ఏవాసాధుకర్మ కారయతి తం యమథో నిసీషతే” (కౌ. బ్రా. ౧) ఈ యీశ్వరుఁడే ఎవనిని ప్రేలోకములను బొందింపఁగోరుచున్నాఁడో వే మంచి కర్మలను జేయించుచున్నాఁడు. ఎవనిని క్రిందిలోకములను పంపఁ గోరుచున్నాఁడో వానిచే చెడ్డకర్మలను జేయించుచున్నాఁడు. “పుణ్యో జ్ఞేనకర్మణా భవతిపాపః పాపేన” (బృ. ౩. ౨. ౧౩) పుణ్యకర్మచేఁ యగుదుగను బాపకర్మచేఁ బాపాత్ముఁడుగను అగుచున్నాఁడు. ఇత్యాది లనుబట్టియు “యేయథామాం ప్రపద్యంతే తాంస్త థైసభజామ్యహం”

(గీత. ౪. ౧౧) ఎవరు ఎట్లు నన్నుబొందుదురో వారి నట్లే నేను బొందుదును. ఇత్యాది స్మృతులనుబట్టియు పరమాత్మ జనుల ధర్మాధర్మముల నపేక్షించుచున్నాడని భావము. పరమాత్మ మేఘమువలె బ్రవర్తించును. బీజాదుల దోషగుణములబట్టి సస్యాదులకు దోషగుణములు గలుగునని గాని మేఘమువలన గాదుగదా.

౩5. మూ. న కర్మాఽవిభాగాదితి చేన్నానాదిత్వాత్.

కర్మాఽవిభాగాత్ = సృష్టికి పూర్వము కర్మవిభాగము లేకపోవుటవలన, న=అట్లనరాదు. ఇతిచేత్=అన్నచో, అనాదిత్వాత్=సృష్టి అనాదియగుటవలన

సూ. సృష్టికిఁ బూర్వము కర్మవిభాగము లేకపోవుటవలన సృష్టియంతయు నొకచేవిధముగా నున్నది గాన బ్రహ్మము ప్రాణుల ధర్మాధర్మముల నపేక్షించి సృజించుట వీలుపడదన్నచో, బ్రాణి సంసారమంతయు అనాదియగుటవలన అనాదిగా నుండు ప్రాణుల ధర్మాధర్మముల నపేక్షించి సృజించుచుండుటవలన దోషము లేదు.

వివ:- గింజ ముందా మొక్క ముందా అనుదానివలె సంసారము అనాది గింజ లేనిచో మొక్క లేదు మొక్క లేనిచో గింజ లేదు ఇట్లే ప్రపంచము అనాది యని తెలియునది.

౩6. మూ. ఉపపద్యతేచాప్యుపలభ్యతేచ

ఉపపద్యతేచ=ఉపపన్నమగుచున్నది, అపి=మఱియు, ఉపలభ్యతేచ=శ్రుతిలో నుపలబ్ధమగుచున్నదిగూడ.

సూ. ప్రపంచము అనాదియనుట యుక్తియుక్తమును శ్రుతిప్రమాణము సిద్ధము నగుచున్నది.

వివ:- ప్రపంచమునకు ఆది కాలదన్నచో ముక్తులకు పునర్జన్మమును, సృష్టివైషమ్యమును నిర్ణేతకమగుటయు సంభవింతును. మఱియుఁ జేయని కర్మలకు ఫలము, చేసిన కర్మలకు ఫలము లేకపోవుటయుఁ గలుగును. అవిద్యయు నొక్కవిధమైనదే గాన నందఱకు ఒక విధమైన ఫలమునే కల్పించును. అవిద్యయు ప్రాణుల రాగద్వేషావాసనలబట్టి విషమఫలములను గల్పించునుగాని స్వయముగఁ గల్పింపదు. పుణ్య పాపకర్మ లేనిచో శరీరమును శరీరములేనిచో పుణ్యపాపకర్మలును సంభవింపవు. ఇట్లు అన్యోన్యాశ్రయదోషము కలుగును.

ప్రపంచము అనాదియని చెప్పవలయును. “అనేన జీవేనాత్మ నానుప్రవిశ్య
పరూపేవ్యాకరవాణి” ఈ జీవాత్మ రూపముగాఁ బ్రవేశించి నామరూపములను
రింతును. “సూర్యాచంద్రమసౌధాతా యథాపూర్వమకల్పయత్” బ్రహ్మ
ర్యచంద్రుల ఇదివఱకువలె గల్పించెను. ఇత్యాది శ్రుతులను బట్టియు “న
పమస్యేహతథోపలభ్యతే నాంతో నచాదిర్నచ సంప్రతిష్ఠా” ఈ ప్రపంచము
క్కూ రూపమెవ్వనిచేతను ఇందు తెలిసికొనఁబడదు. దీనికి అంతుగాని ఆది
మధ్యముగాని తెలియరానిది. ఇత్యాది స్మృతులనుబట్టి ఇతిహాస పురాణాదు
బట్టియు ప్రపంచము అనాదియని భావము.

౧౬. సర్వధర్మోపపత్త్యధికరణము

87. మూ. సర్వధర్మోపపత్తేశ్చ.

సర్వధర్మోపపత్తేః = సర్వకారణధర్మములు ఉపపన్నములగుటవలనను.

సూ. బ్రహ్మమే జగమునకుఁ గారణము ఉపాదానకారణము అనిచెప్పఁగా
ర్వకారణధర్మములు ఉపపన్నములగుచున్నవిగావునను ఇందు శంకింపవలసిన
యేమియులేదు.

వివ:- బ్రహ్మము సర్వమును దెలిసినది సర్వశక్తులుగలది మహామాయ
ది గాన అది జగములకుఁ గారణమనుటలో సందేహమేమాత్రమును లేదని
వము.

ఇది

శ్రీ వెంకమాంబా నారాయణశాస్త్రి దంపతుల తనయుఁ డగు
చర్లగణపతిశాస్త్రిచే అనువదింపఁబడిన
బ్రహ్మమీమాంసా దర్శనమందు ద్వితీయాధ్యాయమున
స్పష్టబ్రహ్మ బోధకశ్రుతి వాక్యసమన్వయమను
మొదటి పాదము.

బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శనము

ద్వితీయాధ్యాయమున రెండవపాదము.

సాంఖ్యాది మతఖండనము.

౧. రచనానుప పత్త్యధికరణము

1. మూ. రచనానుప పత్త్యనానుమానం.

రచనానుపపత్తేచ = విచిత్రరచనగుదురకపోవుటవలనను, అనుమానం = ప్రధానానుమానము, న=తగదు.

సూ. ఆచేతనమగు ప్రధానము తనంతఃదానుగ వివిధ విచిత్రవస్తువులను రచించుట యుపపన్నముగాదు గావునఁ బ్రధానము జగత్తులకుఁ గారణమని యనుమానింపఁదగదు.

2. మూ. ప్రవృత్తేశ్చ.

ప్రవృత్తేఃచ=ప్రవర్తించుటవలనను.

సూ. చేతనములగు కుమ్మరి మొదలగువారికేగాని యచేతనములగు మట్టి మొదలగువానికిఁ జేతనసంబంధము లేకుండఁ గార్యరచనయందుఁ బ్రవర్తించుట లేనట్లు జడమగు ప్రధానము జగద్దచన చేయుటకుఁ బ్రవర్తించుట యనుపపన్నమగుటవలనను ప్రధానము జగములకుఁ గారణమని యనుమానింపఁగాదు.

3. మూ. పయోంబవచ్చేత్తత్రాపి.

పయోంబవత్చేత్=పాలు నీళ్లువలె అన్నచో, తత్రాపి=వాటిలోఁగూడ.

సూ. ఆచేతనములగు పాలు వత్సపోషణకును నీళ్లులోకోపకారమునకును స్వభావసిద్ధముగఁ బ్రవర్తించునట్లు జడమగు ప్రధానము జగత్తుల రచనకుఁ బ్రవర్తించుట యనుపపన్నముగాదన్నచో ఆ పాలను నీళ్ళనుగూడ బరమేశ్వరుడే ప్రవర్తింపఁజేయుచున్నాఁడు గాని యవి స్వతంత్రముగఁ బ్రవర్తించుటలేదు.

వివ:- “యోఽప్పుతిష్ఠన్ యోఽపోఽంతరోయమయతి” (బృ. ౩.౭.౪) ఎవడు నీళ్ళలో నుండెనో యెఁడు నీళ్ళలోనే యుండి వానిని బ్రవర్తింప

ముచున్నాడో యతఁడే యందఱకు ఆత్మయైనవాఁడు. “ఏతస్య వా అక్ష
స్య ప్రశాసనేగార్గి ప్రాచ్యోఽన్యో నద్యస్స్యందంతే” (ఓగార్గీ తూర్పునందలి
తర నదులును ఈ పరమేశ్వరుని శాసనముచేఁ బ్రవహించుచున్నవి. ఇత్యాది
తులు అన్నిటిలో నీశ్వరుఁడే యుండి నడపుచున్నాడని చెప్పుచున్నవి.
స్వయందలి ప్రేమచే ఆవు దూడకు ఆ దూడ త్రాగుచున్నపుడే యిచ్చుచున్నది
న అక్కడ చేతన ప్రయత్నమున్నది. నీరు పల్లమునుబట్టియేగాని స్వయ
ంగా బ్రవహింపవు. ౨౭. ౪పాద. ౨౪ సూత్రములో పాలవలె స్వభావముగాఁ
వర్తించుచున్నది యను నుదాహరణము లోకదృష్టి ననుసరించి చెప్పఁబడినది.
ని వాస్తవమునకుఁ బరమేశ్వరుఁడే యస్నింది యందున్నాఁడు గాన ఆ పాలును
పరమేశ్వరుని బట్టియే ప్రవర్తించుచున్నవని తెలియునది.

4. మూ వ్యతిరేకానవస్థితేశ్చానపేక్షత్వాత్.

అనపేక్షత్వాత్ = ప్రవర్తకుడు అపేక్షింపఁబడకపోవుటవలన, వ్యతిరేకా
స్థితేఽచ=ప్రవర్తింపకపోవుట అనునది లేకపోవుటవలనను.

సూ. సత్త్వరజస్తమో గుణముల సామ్యావస్థయగు జడమైన ప్రధానము
న బ్రవర్తకుఁడగు వాఁడెవ్వఁడును అపేక్షింపఁబడకపోవుటవలన అది యెప్పు
ను బ్రవర్తించుచునే యుండును గాన ఒకమాటు జగద్రూపముగా, బ్రవర్తించు
యు ఒకమాటు ప్రవర్తింపక యుండుటయును సంభవింపదు గానఁ బ్రధానము
మునకుఁ గారణమనరాదు.

వివ:- ఈశ్వరుఁడు సర్వశక్తిమంతుఁడును, సర్వజ్ఞుఁడును, మహా
యగలవాఁడునుగాన అతనికొక మాటుప్రవృత్తియు ఒకమాటు అప్రవృత్తియు
భిదంపవని భావము.

5. మూ. అన్యత్రాఽభావాచ్చ నతృణాదివత్.

అన్యత్రాఽభావాత్ = ఇతరమైనచోట్ల లేకపోవుటవలనను, తృణాదివత్ =
మొదలగునవానివలె, న=కాదు.

సూ. పచ్చగడ్డి మొదలగునవి పాలు మొదలుగా స్వభావసిద్ధముగ మాటు
న ప్రధానము స్వభావసిద్ధముగ జగద్రూపముగఁ బరిణమించుచున్నదన్నచో
పచ్చగడ్డి అవునకుఁ గాక మిగిలిన యెడ్లు లోనగువానికిఁ బెట్టినపుడును ఆ
గడ్డిని ఒక గంపలో వేసినపుడును బాలుగా మాటుటలేదు ఆ పచ్చగడ్డి

పాలుగా మాటుటకు ఆవును దైవమును గారణమగుచున్నవి గాన అట్టి గారణము ప్రధానమునకు లేకపోవుటచే బ్రధానము జగమునకుఁ గారణమనరాదు.

6. మూ. అభ్యుపగమేఽవ్యర్థాభావాత్.

అభ్యుపగమేఽపి = ఏదోరీతిగ అంగీకరించినను, అర్థాభావాత్ = పురుషార్థము లేకపోవుటవలన.

సూ. ఏదోయొకరీతిగ జడమైన ప్రధానమునకు జగద్రచనలోఁ బ్రవృత్తి యున్నదని యంగీకరింతుమన్నను జడమైన ప్రధానమున భోగమోక్షాది పురుషార్థ ప్రయోజనము సంభవింపదు గానఁ బ్రధానము జగమునకుఁ గారణమనుటలో దోషము తప్పదు.

వివ:- పరమేశ్వరునికిఁ గూడఁ బ్రయోజనము లేకపోయినను గేవలము లీలయందుటవలనఁ బరమేశ్వరుఁడు జగమునకుఁ గారణమనుటలో దోషము లేదని భావము.

7. మూ. పురుషాశ్మవదితిచేత్రథాపి.

పురుషాశ్మవత్ = పురుషుఁడు, సూదంటురాయివలె, ఇతిచేత్=అన్నచో, తథాపి=అట్లయినను దోషమే.

సూ. కుంటివాఁడు గ్రుడ్డివానిని నడపించునట్లును, సూదంటురాయి ఇనుమును కదపునట్లును ప్రధానము జగములను బ్రవర్తింపఁజేయునన్నచో నట్లయినను ఈ కుంటివాని సూదంటులాతి దృష్టాంతములు సరిపడకపోవుటచేత స్వమత సిద్ధాంతములకు విరుద్ధము కలుగు దోషము సంభవించును.

వివ:- సాంఖ్యమందు అంగీకరింపఁబడిన పురుషుఁడు నిష్క్రియుఁడు నిర్గుణుఁడు ఉచాసీనుఁడును. అతఁడు జగములను బ్రవర్తింపఁజేయునని యందుఁ జెప్పఁబడలేదు. ప్రధానము స్వతంత్రముగనే ప్రవర్తించునని యంగీకరింపఁ బడినది. దృష్టాంతములోఁ గుంటివాఁడు గ్రుడ్డివానిని సూదంటురాయి ఇనుమును బ్రవర్తింపఁజేయునట్లు ప్రధానము జగమును బ్రవర్తింప చేయునని చెప్పఁబడుచున్నది. పురుషుఁడు ఉచాసీనుఁడని సాంఖ్యమతమునఁ జెప్పఁబడుటచే పురుషుఁడు ప్రధానమును బ్రవర్తింపఁ జేయఁడు. ప్రధానము జడము గాన ప్రవర్తింపదు. స్వతంత్రముగ నెట్లు జడమగు ప్రధానము ప్రవర్తించును. పురుషుఁడు ప్రవర్తింపఁ

గానివానిని కలుపుటకు విడఁగొట్టుటకుఁ గర్మ గలిగించునని చెప్పుదమన్న నవి జడములగుటవల్ల నవి గర్మకుఁ గారణములు గావు గనుక సృష్టియుఁ బ్రళయమును లేకపోవలసివచ్చును.

వివ:- ఇది వై శేషిక మతఖండనము. ఈ ప్రపంచమంతయుఁ బరమాణువులవల్లనే కలుగును అణువులందున్న రూపాదులనుబట్టి ద్వ్యణుకాదులందున్న రూపాదులు కలుగును. క్రమముగ ద్వ్యణుకాదులను బట్టి గాలి అగ్ని నీరు భూమి కలుగును. ఇట్లే ఇంద్రియములతోఁగూడిన శరీరములు గలుగునని వై శేషికమతము.

18. మూ. సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ సామ్యాదనవస్థితే:

సమవాయాభ్యుపగమాత్ చ=సమవాయమనుదానిని అంగీకరించుటవలనను, సామ్యాత్=సామ్యమునుబట్టి, అనవస్థితే=అనవస్థగలుగుటవలనను.

సూ. గుణగుణులకు, అవయవాయవులకు జాతి వ్యక్తులకు క్రియా క్రియావంతములకు, నిత్యవిశేషద్రవ్యములకుఁ గల సంబంధమును సమవాయ సంబంధమని చెప్పి దానిని వేఱొక పదార్థముగ వై శేషికలంగీకరించుటవలనను, అవయవములగు పరమాణువుల వలన పీనికంటె భిన్నములైన అవయవులగు ద్వ్యణుకాదులు పుట్టుచుఁ బరమాణువులకంటె మిక్కిలి భిన్నమైనను సమవాయ సంబంధముచే వానితో సంబంధింపఁబడునని చెప్పినట్లు, సమవాయసంబంధము గూడ సమవాయసంబంధము గలవానికంటె మిక్కిలి భిన్నమైనను సమవాయ రూపమగు మఱియొక సంబంధముచే సమవాయ సంబంధముగల వస్తువులతో సంబంధింపవలసి యుండును గాన ఈ సామ్యమునుబట్టి ప్రతిదానికిని ఒక్కొక్క సమవాయసంబంధము కల్పింపవలసియుండును గాన అనవస్థ (అనంతసమవాయ కల్పన) ప్రసక్తమగును గనుకఁ బరమాణువులకు కలయికయు, విడిపోవుటయు సంభవింపదు అందుచే సృష్టిగాని ప్రళయముగాని లేవనవలసి వచ్చును గానఁ బరమాణువులు జగత్కారణములనరాదు.

14. మూ. నిత్యమేవచ భావాత్.

నిత్యంవేవచ=ఎల్లపుడును, భావాత్=సృష్టియొకదేగాని ప్రళయమొక్కదే గాని యుండుటవలన.

సూ. పరమాణువులు ప్రవృత్తి స్వభావముగల వన్నచో నిత్యము సృష్టి మాత్రమొక్కటియు నివృత్తి స్వభావముగలవన్నచో నిత్యము ప్రళయముమాత్ర

మొక్కటియు నుండవలసివచ్చును నింక శుభయ స్వభావముగలవనుట విరుద్ధముగాన సమంజసముగాదు గానఁ బరమాణు కారణవాదము అయ్య క్రము.

15. మూ. రూపాదిమత్త్వాచ్చ విపర్యయోదర్శనాత్.

రూపాదిమత్త్వాచ్చ = రూపాదిగలవగుటవలన, దర్శనాత్ = కానిపించుటవలన, విపర్యయము = విరుద్ధముగ జెప్పవలసివచ్చును.

సూ. నైయాయికమతమునఁ బరమాణువులకు రూపాదులంగీకరింపఁ బడుటవలనను ఆ రూపాదులు గల ఘటాదులకు అనిత్యత్వము సావయవత్వము గనిపించుటచేతను పరమాణువులు అనిత్యములని సావయవములని జెప్పవలసివచ్చును గానఁ బరమాణువులు జగత్కారణమనుట యుక్తముగాదు.

16. మూ. ఉభయథా చ దోషాత్.

ఉభయథా చ = రెండు విధములను, దోషాత్ = దోషము ఉండుటవలన.

సూ. పరమాణువులు అనేక గుణములు గలవా? లేక యొక్కొక గుణము గలవా? అనేక గుణములు గల వందమన్న నట్టి పరమాణువుల కధిక స్వరూపము గలుగును గానఁ బరమాణుత్వ హాని కలుగును. అందుచేఁ బరమాణుత్వసిద్ధికై యొక్కొక గుణము గలవన్నచో దేజః పరమాణువులకు రూపమొకటెగాని స్పర్శ లేదనియు, జలపరమాణువులకు రసమెగాని రూపస్పర్శములు లేవనియు, పృథివీ పరమాణువులకు గంధమెగాని రూపరసస్పర్శములు లేవనియు జెప్పవలసివచ్చును. పోని అన్ని పరమాణువులు నాలుగేసి గుణములు గలవన్నచో నీటియందు గంధమును, తేజస్సున గంధరసములును వాయువున గంధరూపరసములును గనిపింపవలసివచ్చును. ఇది యనుభవ విరుద్ధముగానఁ బరమాణు కారణవాదము ఉపపన్నముగాదు.

17. మూ. అపరిగ్రహాచ్ఛత్యంతమనపేక్షా.

అపరిగ్రహాత్ = మనువు మొదలగువారిచే గ్రహింపఁబడకపోవుటవలనను, అత్యంతం = మిగుల, అనపేక్షా = అపేక్షింపదగినదిగాదు.

సూ. శ్రుతులచేఁగాని స్మృతులచేఁగాని శిష్టలగు మన్వాదులచేఁగాని యీ పరమాణు కారణవాదము పరిగ్రహింపఁబడకపోవుటవలనను ఈ పరమాణు కారణవాదము ఎంతమాత్రము అపేక్షింపదగినదిగాదు.

౪. సముదాయాధికరణము

18. మూ. సముదాయ ఉభయహేతుకేఽపి తదప్రాప్తిః

సముదాయే=సృష్టిసముదాయము, ఉభయహేతుకేఽపి=రెండు హేతువులు గలదనినను, తదప్రాప్తిః=సృష్టిసముదాయము ప్రాప్తింపదు.

సూ. భూతములకు భౌతిక వస్తువులకుఁ బరమాణువులు హేతువులనియు, రూప, విజ్ఞాన, వేదనా, సంజ్ఞాసంస్కారములుఅను పంచస్కంధములకు రూపాది స్కంధములు హేతువులనియు రెండువిధములుగ సర్వసృష్టి సముదాయమునకు హేతువులని చెప్పినను అవి జడములుగాన నా రెండిటికి ప్రేరకుఁడున్నాడని యంగీకరింపకపోవుటచే సమస్త సృష్టిసముదాయము ఉపపన్నముగాదు గానఁ బరమాణువులు జగత్కారణములనరాదు.

వివ:- సాంఖ్య వైశేషికనైయామికులను అర్థవై నాశికులందురు. వీరు నిరవయవములగు పరమాణువులను ఆకాశ, దిక్క,లాత్మ మనస్సులను నిత్యము లందురు. సావయవములగు మిగిలిన సగము (అనఁగా పృథివ్యాదులు) నాశము చెందునందురు గాన అర్థ వై నాశికులందురు. ఇదివరకు సూత్రములలో వీరి మతము ఖండింపఁబడినది. అనాదిగా పూర్వమునుండి వచ్చు సాంఖ్య సిద్ధాంతములు తరువాత ఆయా నామములచే ప్రసిద్ధములైనవి. ఇంకఁ బ్రసంగవశమునఁ బూర్ణవైనాశికులగు బౌద్ధుల (బుద్ధ శిష్యుల) మతము ఖండింపఁబడుచున్నది. సర్వము క్షణికము ఇత్యాది భావములు బుద్ధునికంటె పూర్వుఁడగు వ్యాసునికి బూర్వమందును అను స్యూతముగా నున్నవే. అవి పిదప బౌద్ధాదిమతములుగాఁ బ్రసిద్ధికెక్కినవి గాన ఈ సూత్రములు బౌద్ధుల తరువాతివని ఆక్షేపమున కవకాశములేదు. వారి మతమున సర్వమును క్షణికము. ఈ క్షణమునందున్న రూపపరిమాణాదికములు ఉత్తరక్షణమున మార్పుచెందుచు నశించుచుఁ గ్రొత్త రూపాదులబొందును గాన సర్వమును ప్రతిక్షణమందుఁ బూర్ణముగా వినాశము చెందును అని వారనుటచే వారిని బూర్ణవైనాశికులందురు.

వివ:- పూర్ణవైనాశికుల సిద్ధాంతము వారి జ్ఞానమునుబట్టిగాని, శిష్యుల భేదమునుబట్టిగాని యనేక విధములుగ నున్నది. అందు సర్వాస్తిత్యవాదులు కొందఱు, విజ్ఞానాస్తిత్యమాత్రవాదులు కొందఱు, సర్వకౌన్యత్వవాదులు కొందఱు. అందు సర్వాస్తిత్యవాదులు జాహ్యభ్యంతర వస్తువులను, భూతములను,

భౌతికములను, చిత్రమును చిత్రమునకు సంబంధించినవానిని అంగీకరింతురు. భూతములు పృథివిధాతువులు. మొ. భౌతికములు=రూపాదులు, నేత్రాదులు. ఖరస్వభావముగల భూమి, స్నేహస్వభావముగల నీరు. ఉష్ణస్వభావముగల యగ్ని, ప్రేరణస్వభావముగలవాయువు. ఈ నాలుగింటి భూతముల పరమాణువులు పృథివ్యాదిరూపముగ సంఘాతములగునని వారు తలచుదు. అట్లే రూప, విజ్ఞాన వేదనా సంజ్ఞాసంస్కారములనెడి పంచస్కంధములును అధ్యాత్మ రూపమును సర్వవ్యవహారమునకు వీలుగా సంఘాతములగుననియు వారు తలచుదు.

వారు గురువుయొక్క ప్రతిభనుబట్టి శిష్యుల బద్ధులను బట్టి యనేక విధములుగ నున్నారు. ౧. మాధ్యమికులు ౨. యోగాచారులు ౩. సౌత్రాంతికులు ౪. వైభాషికులు అని వారు నాలుగు విధములుగ నున్నారు. అందు మాధ్యమికులు “సర్వము శూన్యము” అని గురువు చెప్పిన రీతిగా గ్రహించి తమ బుద్ధి విశేషమునుబట్టి గురువు చెప్పినదానికి మించి గాని తగ్గిగాని నడువక మధ్యమ మార్గమున నడుచుటచే వారిని మాధ్యమికులనిరి. సర్వము శూన్యమని గురువు ఉపదేశింపగా విజ్ఞానముకంటె మిగిలినదంతయు శూన్యమని మఱి కొందఱు తమ బుద్ధివిశేషముచే గ్రహించి యా విజ్ఞానమును యోగమని తలచి యా విధముగా నాచరించినవారు గాన వారు యోగాచారులనంటిరి. ప్రతీతి సిద్ధమైన యర్థము శూన్యము గాఁజాలదు గాన విజ్ఞానమువలె బాహ్యార్థమును సత్యమె యని చెప్పగా శిష్యులు అవును అది యట్లే కావచ్చునని తలచి బాహ్యార్థములు అనుమేయములు ప్రత్యక్షసిద్ధము గావని గురువు చెప్పగా ఈ సూత్రమే యంతము వఱకు సరిపోవునని తలచు వారు సౌత్రాంతికులైరి. వీరు బాహ్యార్థములు అనుమేయములని యందురు. ఇంక ఇది మఱియు అను ప్రతీతి బాహ్య వస్తువుల నంగీకరించినచో ఆ ప్రతీతి ప్రత్యక్షమగుటవలన దానిని బట్టి బాహ్యార్థములును బ్రత్యక్షములగును గాన ఆ ప్రతీతియును బ్రత్యక్షముగాదు అని విరుద్ధముగ భావించువారగుటవలన నట్టి వారిని వైభాషికులనిరి. వీరు బాహ్యపదార్థములు ప్రత్యక్షములనువారు ౧ విషయములు ఇంద్రియములు రూపస్కంధము ౨, నేను అను విజ్ఞానము విజ్ఞానస్కంధము ౩. సుఖదుఃఖాద్యనుభవము వేదనా స్కంధము ౪. నామభేదములచే దెలుపఁబడు జ్ఞానము సంజ్ఞాస్కంధము ౫. రాగ ద్వేషమోహాధర్మాధర్మాదులు సంస్కారస్కంధము. విజ్ఞాన స్కంధమును చిత్రము ఆత్మయని యందురు. ప్రేరకుడు లేకపోవుటచే నవి సృష్టి సంఘాతముగ

నేర్పడవని భావము. ప్రేరకుఁడు లేకున్నను సృభావముగనే సృష్టిసంఘాతముగ నగునన్నచో సృష్టి ప్రవృత్తికి విరామముగలుగదు గాన మోక్షము గాని ప్రళయము గాని సంభవింపదు గాన నా వాదము సమంజసము గాదని భావము.

19. మూ. ఇతరేతర ప్రత్యయత్వాదితిచేన్నోత్పత్తిమాత్రనిమిత్తత్వాత్.

ఇతరేతర ప్రత్యయత్వాత్ = ఒకదానికొకటి కారణమగుటవలన, ఇతిచేత్ = అన్నచో, ఉత్పత్తిమాత్రనిమిత్తత్వాత్ = తమపుట్టుకకుమాత్రమే కారణమగుటవల్ల స = అట్లనరాదు.

సూ. భూమి జలాది పరమాణువులు నవిద్యాదులు నొకదానికొకటి కారణమగుటవలన సృష్టిసంఘాత ముపపన్నమగునుకదా యన్నచో ఆ పరమాణువులు అవిద్యాదులును దమ పుట్టుకకు మాత్రమే గారణమగు గాని - "వాటిని బరస్పరము కలుపు నీశ్వరుఁడు గాని జీవుఁడు గాని యున్నాఁడని వారంగీకరింపకపోవుటచే - సృష్టిసంఘాతమున కవి కారణములు గానేరవు.

వివః - అవిద్యాదులు = అవిద్య, సంస్కారము, విజ్ఞానము, నామము, రూపము, షడాయతనములు, స్పర్శము, వేదన, తృప్త, ఉపాదానము, భవము, జాతి, జర, మరణము, శోకము, పరిదేవన, దుఃఖము, దుర్మనస్తలోనగునవి, క్షణికములందు ఇవి స్థిరము లనుభ్రాంతి యవిద్యదానినుండి రాగద్వేషాదులు సంస్తారములు, వానినుండి గర్భస్థుని మొదటి జ్ఞానమగు విజ్ఞానము. దానినుండి పృథివి, జలము, తేజస్సు, వాయువను భూతముల నామములు. వానినుండి రూపములు అనఁగా శుక్రశోణితములు వానినుండి షడాయతనములు = ఇంద్రియములు అయిదు మనస్సు. వాని నుండి స్పర్శము = తాకుట. దానినుండి వేదన = సుఖాదులు. వాని నుండి తృప్త = కోరిక. దానినుండి ఉపాదానము = విషయములందుఁ బ్రవృత్తి. దాని నుండి జాతి = దేహోత్పత్తి. దానినుండి జర = పంచస్కంధముల పరిపక్వస్థితయైన ముసలితనము. దానినుండి మరణము = స్కంధనాశము. దానినుండి శోకము, దాని నుండి ఏడుపు, దానినుండి దుఃఖము, దానినుండి దుర్మనస్త = మనోవ్యధయు గలుగునని బొద్ధుల సిద్ధాంతము ఇవి పరస్పరము గారణములని యన్నను వానికి బ్రేరకుడు లేక పోవుటచే సృష్టి సంఘాతము గలుగకపోవలసివచ్చును. ఒక వేళ సృభావముగనే సంఘాతమును బుట్టించునన్నచో తమతో సమానమైన సంఘమునే పుట్టింపవలసి యుండును అట్లగుచో సృష్టియంతయు ఒకవిధమై కావలసివచ్చును. అప్పుడు కీట జంతు పక్షి మనుష్య దేవాది భేదములు గలుగవు.

అట్లు గాక తమకంటె భిన్నమైన సంఘమునే నియమము లేక పుట్టించునన్నచో మనుష్యాదులు మరునిమిషమున గజాదులుగను, గజాదులు మరునిమిషమున మనుష్యాదులుగను గావలసివచ్చును. ఇట్లు జరుగుట విరుద్ధముగదా. కర్మ భుజించు స్థిరుడైన జీవుడు లేడను వారి వాదములో భోక్త లేక పోగా భోగమోక్షము లింక నెవనికి? అట్లు గాక భోగమోక్షములవరకు భోక్త యుండునన్నచో క్షణిక వాదమునకు బాధకలుగును. కాన నీ వాదము సమంజసము గాదని భావము.

20. మూ. ఉత్తరోత్పాదే పూర్వనిరోధాత్.

ఉత్తరోత్పాదే = తరువాతి కార్యము పుట్టుచుండగా, పూర్వనిరోధాత్ = పూర్వపు కారణము నశించుటవలన.

సూ. ఉత్తరక్షణము పుట్టుచుండగాఁ బూర్వక్షణము నశించునని బొద్ద మతమునఁ జెప్పుబడుటవలనఁ బూర్వకాలీనమగు పాతపున కధీనమైన యుత్తర కాలీనమగు కార్యము పుట్టుట సంభవింపదు గాన నీ వాదము సమంజసముగాదు.

21. మూ. అసతి ప్రతిజ్ఞోపరోధో యోగపద్యమన్యథా.

అసతి = కారణము ఉండదన్నచో, ప్రతిజ్ఞోపరోధః = స్వప్రతిజ్ఞకు హానియు, అన్యథా = మరొకరీతిగా చెప్పినచో, యోగపద్యం = కార్యకారణములు ఒకమాటుగా నుండుటయు.

సూ. పోని కారణము లేకయే కార్యము పుట్టునని వారన్నచో విషయాది చతుర్విధపాతపులవలన రూపాదులు సుఖాదులు పుట్టు నను వారి ప్రతిజ్ఞకు హానియు, లేక మఱొకవిధముగా పూర్వక్షణము ఉత్తరక్షణము పుట్టునంత “సర్వ సంస్కారములు క్షణికములు” అను తమ ప్రతిజ్ఞకు భంగమును వాటిల్లును.

వివ:- విషయాదులు = విషయ, కరణ, సహకారి సంస్కారములు.

22. మూ. ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధాప్రాప్తి రవిచ్ఛేదాత్.

అవిచ్ఛేదాత్ = కార్యకారణవిచ్ఛేదము లేకపోవుటవలన, ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధాప్రాప్తిః = జ్ఞానాజ్ఞానపూర్వకవినాశముప్రాప్తింపదు.

సూ. కార్యకారణములకును బదార్థ సంతతికిని విచ్ఛేదము లేకపోవుట వలన జ్ఞానపూర్వకమగు వినాశము గాని యజ్ఞానపూర్వకవినాశము గాని కలుగదు.

వివ:- “బుద్ధిబోధ్యంత్రయాదన్యత్సం స్కృతం క్షణికంద” పదార్థము లకు జ్ఞానపూర్వకవిదానము పదార్థములకు అజ్ఞానపూర్వకవిదానము, ఆవరణాభావ రూపమైన యాకాశమును ఈ మూడిటికంటె నితరమగు బుద్ధిచే దెలిసికొనఁదగి సంస్కరింపఁబడిన వస్తుజాతమంతయు క్షణికము అని వారి మతము. కార్యకారణ వహామమున కెప్పుడు విచ్చేదము లేకపోవుటవలన రెండు విధములైన కార్య కారణసంతానవిదానము వానికిఁ గలుగుననుట యుక్తముగాదు. ఆ వస్తువే యిది యని గురుతుపట్టుటవలనను బ్రతిక్షణము క్రొత్తవస్తువు పుట్టకపోవుటవలన వస్తు వినాశమును లేదు గానఁ బూర్ణవై నాశికులమతము సంగతముగాదు.

23. మూ. ఉభయథావదోషాత్.

ఉభయథావ=రెండువిధములఁగూడ, దోషాత్=దోషము ఉండుటవలన.

సూ. జ్ఞానపూర్వకవిదానములో సంతర్పించినదని చెప్పఁబడిన యవి ద్యాదివిదానము యమనియమాదిసమష్టానముచేఁ గలుగునన్నచో “నిర్వేతుకముగా వినాశము గలుగు” నను నావై నాశికుల సిద్ధాంతమునకు విరోధమును, ఏ సమష్టానము లేకుండ స్వభావసిద్ధమగునే యవిద్యాదినాశము గలుగునన్నచో “సర్వము క్షణికము సర్వము దుఃఖము ఇత్యాదులను భావించిన నిర్వాణము గలుగు” నని నిర్వాణమార్గము ఉపదేశించుట వ్యర్థమగుటయుఁ గలుగును గాన నీ రెండు విధములచేఁగూడ దోషము ప్రసక్తించుచుండుటచే వై నాశికుల దర్శనము సంగతముగాదు.

24. మూ. ఆకాశే చావిశేషాత్.

ఆకాశేచ=ఆకాశమందును, అవిశేషాత్=విశేషము లేకపోవుటవలన.

సూ. ఆకాశముగూడ జ్ఞానాజ్ఞానపూర్వకవిదానములవలెఁ బదార్థమగుటలో విశేషము లేకపోవుటవలన ఆకాశము శూన్యమని చెప్పిన వై నాశికులమతము సంగతముగాదు.

వివ:- ఆవరణము లేకపోవుటయే యాకాశము. అది శూన్యము అని వై నాశికులమతము. “ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః” (తై. ౨. ౧) ఆత్మనుండి యాకాశము పుట్టిపడి. అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. వారు శ్రుతికిఁ బ్రామాణ్యము నంగీకరింపదు గాన గంధాదిగుణములు పృథివ్యాదుల నాశ్రయించినట్లు శబ్దము

ఆకాశము నాశ్రయించి యుండుటచే శబ్ద గుణమునుబట్టి యాకాశము ఊహింపఁ దగియున్నది. వై నాశికులు “వాయుః కింసంనిశ్చయః” (వాయువు దేని నాశ్రయించియున్నది) అని ప్రశ్నించికొని “వాయురాకాశసంనిశ్చయః” (వాయువు యాకాశమును ఆశ్రయించియున్నది) అని చెప్పఁబడినది. ఆకాశము పదార్థము కానిచో వాయువున కాకాశము ఆధారమైనది యని చెప్పు స్వవాక్యమునకు విరోధము గలుగును. అది గాక “నిరోధద్వయమాకాశం చత్రయ మప్యేతన్నిరుపాఖ్య, మవస్తు నిత్యంచ” (జ్ఞాన్తాజ్ఞానపూర్వక వినశద్వయమును ఆకాశమును ఈ మూఁడు శూన్యమైనవి, వస్తుభిన్నములు నిత్యములు) అనుచో ఆకాశమునకు నిత్యత్వవ్యవహారము చెప్పుట విరోధించును. వస్తువునకే నిత్యత్వాది వ్యవహారములు సంభవించును గాని శూన్యమునకు సంభవింపవు. నిత్యత్వాది ధర్మధర్మిభావము ఘటాదివస్తువులకే సంభవించును గాన ఈ వై నాశికుల మతము. సమంజసముగాదని భావము.

25. మూ. అనుస్మృతేశ్చ.

అనుస్మృతేశ్చ=అనుస్మరణమువలనను.

సూ, “సర్వము క్షణికము” అన్నప్పుడు ఆ క్షణికత్వమును దెలిసికొనెడి కర్తయైన యాత్మకుఁ గూడ క్షణికత్వము చెప్పవలసివచ్చును అట్లులు చెప్పినచో “మునుపు దీనిని జూచితిని మరల దాని నిప్పుడు చూచుచున్నాను” అని పూర్వోత్తర వస్తు స్మరణము సంభవింపదు అట్టి స్మరణములోకానుభవమున సిద్ధమగుట వలనను ఆత్మకు క్షణికత్వము చెప్పరాదు.

26. మూ. నాసతోఽదృష్టత్వాత్.

అదృష్టత్వాత్ = అట్లుగనిపింపకపోవుటవలన, అసతః=అభావమునుండి, న=పుట్టువు.

సూ. అనుగతమగుచు స్థిరముగా నుండు కారణము లేకుండఁ గార్యము యొక్క పుట్టుకలోకమునఁ గనిపింపకపోవుటవలన అభావము నుండి ఘటాది భావ పదార్థములు పుట్టువు.

వివ:- “నానుపమ్యద్యప్రాదుర్భూతాత్” (మట్టి మొదలైనవి నశింపకుండ ఘటాదు పుట్టుకపోవుటవలన) అని చెప్పి “నశించిన బీజమునుండి యంకురము పుట్టుచున్నది, నశించిన పాలనుండి పెరుగు పుట్టుచున్నది, నశించిన మట్టిముద్ద

నుండి ఘటాదులు పుట్టుచున్నవి, నశింపని కారణము నుండి కార్యము పుట్టు నన్నచో ఉన్నస్థితికంటె విశేషము లేకపోవుటవలన అన్నియు అన్నింటివలనఁ బుట్టవలసివచ్చును. కనుక అభావము పొందిన బీజాదులనుండి అంకురాదులు పుట్టుటవలన అభావము నుండి భావపదార్థములు పుట్టుచున్నవనవలయునని వై నాశికులు తలఁచుచున్నారు. దానికిది ఖండనము. అభావమునుండి భావ పదార్థములు పుట్టునన్నచో అన్నియు అభావపదార్థములే గాన ఒక్కొక్కదానికి ఒక్కొక్కకారణమును విశేషముగా నంగీకరించుట వ్యర్థమగును. విశేషములేని యభావమునే కారణముగా నంగీకరించినచోఁ గుండేటికొమ్ము, ఆకాశపద్మము మొదలగునవానినుండి యంకురాదులును బుట్టవలసివచ్చును. కుండేటికొమ్ము వలెనే అభావము లేనిదగుటవల్ల దానివల్ల భావపదార్థములు పుట్టవు. అభావము వల్ల భావము పుట్టునన్నచో ఆ పుట్టిన పదార్థమును అభావమై కంటికిఁ గనిపింపక పోవలసివచ్చును. అది యనుభవవిరుద్ధము. స్థిర స్వభావము గలిగి గురు తింపఁబడుచున్న బంగారము మొదలగువి కడియములు మొదలగువానికిఁ గారణములుగాఁ గనిపించుచుండుటవలన కారణము నశించిననేగాని కార్యము పుట్టదనరాదు. నశించిపోకుండ అనుగతముగా వచ్చు బీజావయవములె యంకు రములకుఁ గారణమని యంగీకరించుటవలన నశించిననేగాని యంకురములు పుట్టవనరాదు. చతుర్వ్యుత్పత్తైత్యా ఉత్పద్యంతే, పరమాణుభ్యశ్చ భూత భౌతిక లక్షణః సముదాయ ఉత్పద్యంతే" (విషయాదులు నాల్గింటివలన జ్ఞానము సుఖాదు లును, పరమాణువులనుండి పృథివ్యాదులును దేహాది సముదాయమును బుట్టు చున్నవి.) అని వై నాశికులు మొదట అంగీకరించి మరల అభావము నుండి భావములు పుట్టునని చెప్పుటలో స్వవచన వైరుధ్యము సంభవించుచున్నది. ఇట్టి విరుద్ధవచనములచే లోకులను వారు కంగారు పెట్టుటయు జరుగుచున్నది.

27. మూ. ఉదాసీనానామపిచైవం సిద్ధిః.

ఉదాసీనానా=హిరక కూర్చుండువారికిని, ఏవం=ఇట్లు, సిద్ధిః=సిద్ధింప వలసివచ్చును.

నూ. అభావమునుండి భావపదార్థములు పుట్టునన్నచో ఏవనియుఁ జేయక యూరక కూర్చుండువారికిఁ గూడ పంటలు, ఘటాదివస్తువులు, స్వర్ణము మోక్షము మొదలగు ఫలములు సిద్ధింపవలసివచ్చును గాన నీ దర్శనము సంగతముగాదు.

౫. ఉపలబ్ధ్యాధికరణము

28. మూ. నాభావ ఉపలబ్ధేః

ఉపలబ్ధేః=ఉపలబ్ధిమగుటవలన, అభావః=వస్తువులు లేకపోవుట, న=లేదు.

సూ. “ఈ ఘటపటాది సర్వవ్యవహారములు అంతర్గతమైనవే గాని విజ్ఞానముకంటె నితరమగు బాహ్యపదార్థములేదు” అన్నచో ఘటపటాదులు మనయనుభవమున ఉపలబ్ధిమగుటవలన బాహ్యపదార్థములు లేవనరాదు.

వివ:- “విజ్ఞానమే ఘటపటాది వస్తురూపము పొందుచున్నది. జ్ఞానమున్నప్పుడే ఆ వస్తుజ్ఞానము గలుగుచున్నది గాని వస్తువులు లేనేలేవు” అను యోగాచారుల మతమిప్పుడు ఖండింపఁబడుచున్నది. వాసవా వైచిత్ర్యమునుబట్టి విజ్ఞానము స్వప్నమున బాహ్యవస్తువులు లేకున్నను స్వప్నప్రపంచముగను, ఎండమావులుగను, ఇంద్రజాలముగను బ్రకాశించునట్లు జాగ్రదవస్థయందును ఘటపటాదులుగఁ గనిపించుచున్నదని వారందురు. ఇది స్తంభము, కుడ్యము, ఘటము పటము; నేను భుజింపలేదు నాకు తృప్తి కలుగలేదు. ఇది తెల్లని గోవు ఇది నల్లని గోవు, ఇది పాల గంధము ఇది పాల రసము ఇత్యాది భిన్నభిన్న వస్తువులు అనుభవమున విజ్ఞానస్వరూపములుగఁ గాక విజ్ఞానవిషయములుగ ఉపలబ్ధిమగుటవలన అవి లేవనరాదని భావము.

29. మూ. వైధర్మ్యాచ్చ న స్వప్నాదివత్.

వైధర్మ్యాచ్చ = విరుద్ధధర్మములు గలవగుటవలనను, స్వప్నాదివత్ = స్వప్నాదులవంటివి, న=కావు.

సూ. స్వప్నావస్థయందలి పదార్థములవలె జాగ్రదవస్థయందలి పదార్థములును శూన్యములు గాన విజ్ఞానముకంటె నితర పదార్థములు లేవన్నచో స్వప్నాదులును జాగ్రదవస్థయను విరుద్ధధర్మములు గలవి గాన విరుద్ధములగు స్వప్నాది దృష్టాంతములనుబట్టి జాగ్రదవస్థ యందలి బాహ్యపదార్థములును లేవనరాదు.

వివ:- స్వప్నములోని పదార్థములు మేలుకొన్నప్పుడు బాధింపఁబడును. కనిపింపవు. అవి స్మృతి పథములో జ్ఞప్తికి వచ్చును గాని ఆ పదార్థములు లేవు. జాగ్రదవస్థలో అట్లుగాక ఉపలబ్ధిములగు ఘటపటాదివస్తువులు ఏ యవస్థలోను బాధింపఁబడక కనిపించును. ఇట్లు స్వప్నావస్థకు జాగ్రదవస్థకు సామ్యములేదు.

గాన రెండును విరుద్ధములు గాన విరుద్ధమగు దానిచే బాహ్యవస్తువు లేదనుదానిని సాధింపరాదని భావము.

80. మూ. న భావోఽనుపలభ్యే

అనుపలభ్యే=బాహ్యపదార్థములు వారి మతమున ఉపలబ్ధము గాకపోవుట వలన, భావః=వాసనా వై చిత్ర్యభావము, న=లేదు.

సూ. బాహ్యపదార్థములు లేకున్నను వాసనా వై చిత్ర్యమును బట్టి ఘటపటాది జ్ఞానవై చిత్ర్యము గలుగునన్నచో “బాహ్యపదార్థములే యుపలబ్ధములు గావు” అని చెప్పిన యీ మతమున బాహ్యపదార్థములే లేనప్పుడు ఆ బాహ్యపదార్థములనుబట్టి గిలిగెడు వాసనా వై చిత్ర్యమును గలుగదు.

81. మూ. క్షణికత్వాచ్చ.

క్షణికత్వాత్=క్షణికమగుటవలనను.

సూ. ‘నిర్వాణము వఱకు నుండు నేను నే’ ననెడి యాలయవిజ్ఞానము వాసనలకు ఆధారముగాఁ గల్పింపఁబడినను ఆ యాలయ విజ్ఞానము క్షణికమగుట వలనను ఆ విజ్ఞానము వాసనల కాధారము కానేరదు.

వివ:- ఆ విజ్ఞానము స్థిరమని యంగీకరించినచో, గూటస్థచైతన్య రూపమగు బ్రహ్మము సంగీకరించినట్లే గుగును గాన స్వసిద్ధాంతహానియగునని భావము. క్షణికత్వనిమిత్తములైన దోషములు ఇదివరికె నిరాకరింపఁబడినవి. (చూ. ౨ అధ్య. ౨ పాద. ౨౦ సూ.) శూన్యవాది పక్షము సర్వప్రమాణ నిషిద్ధము గాన దానిని నిరాకరింపఁ బనిలేదని భావము.

82. మూ. సర్వథానుపపత్తేశ్చ.

సర్వథానుపపత్తేశ్చ= అన్ని విధములనుపపన్నము గాకపోవుట వలనను.

సూ. అన్ని విధములచేత ఉపపన్నము గాకపోవుటవలనను వై.నాశిక ధర్మము ఆదరింపఁదగినదిగాదు.

౬. ఏకస్మి న్నసంభవాధికరణము

83. నైకస్మిన్నసంభవాత్.

ఏకస్మిన్=ఒకకాలమందె, అసంభవాత్=సంభవింపకపోవుటవల్ల, న=కాదు.

ఒకకాలమందె యొక పదార్థమందు భావాభావాది విరుద్ధదర్శములు శీతోష్ణ ములవలె నుండుట సంభవింపదు గాన దిగంబరుల సిద్ధాంతము సమ్మతము గాదు.

వివ:- ఇంతవఱకు బౌద్ధదర్శనము ఖండింపఁబడినది. ఇంక దిగంబర మతము ఖండింపఁబడుచున్నది. వారి మతమున ౧. జీవుఁడు, ౨. అజీవము ౩. ఆస్రవము ౪. సంవరము ౫. నిర్జరము ౬. బంధము ౭. మోక్షము అను నేడు పదార్థములున్నవి, జీవుఁడు = భోక్త, అజీవము = భోగ్యవస్తువులు, ఆస్రవము=విషయములందు ఇంద్రియములు ప్రవర్తించుట, సంవరము=యమని యమాదులచే నివృత్తి, నిర్జరము=పాపము పోవుటకుఁగాల్చిన రాళ్ళపైకెక్కుట మొదలగునవి, బంధము=కర్మ మోక్షములు ఊర్ధ్వగతి, పైవేగాక యింక కొన్ని విధములైన న్యాయములను వారంగీకరింతురు, ౧. అస్తికాయము = వస్తువుకలదని యంగీకరించుట, ౨. పుద్గలాస్తికాయము = పరమాణురూపమగు శరీరము, ౩. స్యాదస్తి = వస్తువుకలదను నిచ్చయందొకవిధముగాఁ గలదనుభావము, ౪. స్యాన్నాస్తి=లేదనునిచ్చయందొకవిధముకాదనుభావము, ౫. స్యాదస్తిచనాస్తిచ= కలదులేదను రెండు కోర్కెలు గలుగునపుడు ఒక విధముగానున్నది వేఱొక విధముగా లేదను భావములు.

౬. స్యాదవక్తవ్యశ్చ=రెండు వాంఛలున్నపుడు పదార్థము గలదని గాని లేదని చెప్ప వీలులేకపోకపోవుటచే చెప్పరానిదను భావము, ౭. స్యాదస్తిచావక్తవ్యశ్చ= వస్తువు కలదు చెప్పరానిదనియను వాంఛ యందొకవిధముగాఁగలదు గాని చెప్పరానిదనుభావము, ౮. స్యాన్నాస్తిచావక్తవ్యశ్చ=వస్తువులేదు చెప్పనశక్యము నను వాంఛలు గలుగఁగా నొకవిధముగలేదు గాని చెప్పనశక్యము. ౯. స్యాదస్తి చ నాస్తి చావక్తవ్యశ్చ = వస్తువు గలదు లేదు అను వాంఛయు నవక్తవ్యమను వాంఛయుఁ గలుగునప్పుడు వస్తువొకవిధముగాఁ గలిగినఁ గలుగును లేకున్న లేకుండునని చెప్పరానిది.

ఇట్లు లొకేపదార్థమందిట్టి యనేక భావములుండునని దిగంబరులందురు. ఇట్టి విరుద్ధభావములు ఒకే సమయమున నొక వస్తువునందుండవు గాన నిది సమ్మతము గాదని భావము.

౩4. మూ. ఏవంచాత్మాకార్త్యం.

ఏవంచ=ఇట్లున్నచో, ఆత్మాకార్త్యం=ఆత్మకు అసంపూర్ణతకలుగును.

సూ. దిగంబరమతమున నొక వస్తువునందు విరుద్ధధర్మములొకే సమయముననుండవను దోషమే గాక “ఆత్మ శరీరమంత పరిమాణము గలది” అని వారు చెప్పు దానిలో శరీరమంత పరిమాణమును నంగీకరించుటచే ఆత్మ పరిచ్ఛిన్నమైనదని యనిత్యమైనదని చెప్పవలసివచ్చు దోషముగూడ సంభవించును గాన ఆ మతము ఆదరణీయము గాదు.

వివ:- ఆత్మకు శరీరమంతపరిమాణమున్నప్పుడు ఒకే జన్మలో బాల్యమందలి యాత్మపరిమాణము కౌమార యౌవన వార్ధక్యములలో మారుచుండునని చెప్పవలసియుండును. ఒకటే పరిమాణముగల యాత్మ భిన్నావస్థలలో మారుటఎట్లు? మఱియు జన్మాంతరములలో చీమగాఁగాని పక్షిగాఁగాని ఏనుఁగుగాఁగాని పుట్టినచో మనుష్యజన్మలోఁ దనకున్న శరీరమంత పరిమాణము తగ్గుటగాని పెచ్చుటగాని సంభవింపదుగూడ నని తెలియుచున్నది. కాన ఈ మతము ఆదరణీయము గాదని భావము.

35. మూ. న చ పర్యాయా దప్యవిరోధో వికారాదిభ్యః.

పర్యాయాదపి = ఒకసారి పెచ్చుచు నొకసారి తగ్గుచునుండునన్నను వికారాదిభ్యః=శరీరవికారాదులఁబట్టియు, న అవిరోధః=విరోధములేదు అనరాదు.

సూ. శరీరములనుబట్టి ఆత్మ పరిమాణము ఒకసారి తగ్గుచు ఒకసారి పెచ్చుచు నుండునందమన్నను ఆత్మ తగ్గుచు పెచ్చుచు వికారాదులను బొందుచుండుటవలన ఆత్మకు అనిత్యత్వదోషము విరోధింపకమానదు.

వివ:- పోని యెడతెగకుండ తగ్గుచు పెచ్చుచునుండు భావము ప్రవాహమువలె నిత్యమగు నందమన్నచో అట్టి యెగతెగకుండు భావము ఒక పదార్థము గాకపోవుటవలన ఆత్మ యనుపదార్థమే లేదనవలసివచ్చును. ఒకవేళ అది వస్తువన్నచో వికారాది దోషములు తప్పవని భావము.

36. మూ. అంత్యావస్థితే శ్చోభయనిత్యత్వాదవిశేషః.

అంత్యావస్థితేః=చివరనుండుటవలనను, ఉభయనిత్యత్వాత్=చివరమధ్య నిత్యమగుటవలన, అవిశేషః=విశేషము లేకపోవలసివచ్చును.

సూ. చివరియవస్థయగు మోక్షమందుండు జీవపరిమాణము నిత్యమని యూ. దిగంబరజైనను లంగీకరించుచుండిరి గాన ఆత్మశరీరమంత పరిమాణము గలదని చెప్పినప్పుడు చివరి యవస్థయగు మోక్షమునందువలె అది మధ్యావస్థ

లందును ఆత్మ పరిమాణమునకు భేదము లేకపోవుటవలన ఆది మధ్యావస్థలందలి యాత్మకు నిత్యత్వము చెప్పవలసివచ్చును అప్పుడు మోక్షావస్థయందలి యాత్మకును ఆది మధ్యావస్థలందలి యాత్మకును విశేషము లేకపోవలసివచ్చును గాన వీరి దర్శనము సంగతము గాదు.

౭. పత్యధికరణము

౩7. మూ. పత్య రసామంజస్యాత్.

అసామంజస్యాత్ = సమంజసము గాలేకపోవుటవలన, పత్యః = జగత్పతికి నిమిత్తకారణత్వములేదు.

సూ. ఒకచోట నీశ్వరుడు జగత్తునకు ఉపాదానకారణమనియు, ఒకచోట నిమిత్తకారణమనియు, ఒకచోట ఈశ్వరుని బరుషవిశేషునిగాఁజెప్పి యా పురుషుడు ఉదాసీనుడనియుఁ బరస్పర విరుద్ధముగాఁ బాశుమతమునఁ జెప్పుటచే ఆ చెప్పిన వాక్యములు సమంజసముగా లేకపోవుటవలన జగత్పతి జగత్తునకు నిమిత్తకారణ మనరాదు.

వివ:- ఇది వరకు దిగంబరజైనులమతము ఖండింపఁబడినది. ఇంకఁ బాశుపతము ఖండింపఁబడుచున్నది. మహేశ్వరమతానుసారులగు పాశుపతాదులు “కార్య, కారణ, విధి, యోగ, దుఃఖాంతములు అను నైదు పదార్థములు పశుపాశ (జీవబంధ) వినాశము కొఱకు పశుపతియైన యీశ్వరునిచే నుపదేశింపఁబడినవి పశుపతి నిమిత్తకారణము అని యందురు. కార్యము = మహత్తు, అమహత్తు, అహంకారము, మొ., కారణము = ప్రధానము, విధి = త్రిసంధ్యలందు స్నానవిధి, యోగము = ధ్యానాదులు, దుఃఖాంతము = మోక్షము, నిమిత్తకారణమనుటచే నీశ్వరునకుఁ బురుషునికివలె రాగద్వేషాదు లంగీకరింపవలసివచ్చును. రాగ ద్వేషాదులున్నవాడు ఈశ్వరుడెట్లగును? ప్రాణి కర్మచే నీశ్వరుడు ప్రవర్తించు నన్నచో ఈశ్వరునిచే కర్మ, కర్మచే నీశ్వరుడని అన్యోన్య్యాశ్రయదోషము, సృష్టి యందుఁ బ్రవృత్తి, అప్రవృత్తి, ఉదాసీనత ఇట్టి విరుద్ధభావములు అంగీకరించుట వలన ఈ దర్శనము అసంగతమని భావము.

౩8. మూ. సంబంధానుపపత్తేశ్చ.

సంబంధానుపపత్తేశ్చ = సంయోగాది సంబంధములు ఉపపన్నముగాక పోవుట వలనను.

సూ. ప్రధానము, పురుషుడు, ఈశ్వరుడును సర్వవ్యాపకులు నిరవయ్యవులు గాన జగమును బ్రవర్తింపజేయు నీశ్వరునకును, ఈశ్వరునిచే బ్రవర్తింపజేయబడు ప్రధానమునకును, పురుషునికిని సంయోగాది సంబంధము లేవియును పపన్నములు గావు గనుకను బాశుపతమతము సమంజసముగాదు.

వివ:- ప్రధానము పురుషుడు ఈశ్వరుడు ఈ మూడిటిలో ఒకటి చిన్నదిగాను ఒకటి పెద్దదిగాను, ఒకటి అవయవముగాను ఒకటి అవయవిగాను ఉన్నచో వాని సంయోగ సంబంధముగాని, ఆశ్రయాశ్రయి భావసంబంధముగాని, అవయవాయవయవి సంబంధముగాని ఇంక ఏదిగాని సంభవింపదు. బ్రహ్మవాదికి బ్రహ్మమునకు జగమునకు దాదాత్మ్యరూపసంబంధమున్నది. బ్రహ్మవాది యాగమబలముచే గారజాదులను నిరూపించును. అంతయు అదృష్టమైన కారణమునే యంగీకరింపవలయు ననునియమము అతనికి లేదు. ఇతరులు మాత్రము దృష్టాంతములనుబట్టి కారణాదులను నిరూపించుచు అంతయును అదృష్టముగనే యంగీకరింపవలసియున్నారు. సర్వజ్ఞుడు మొదలైనవారిచే రచింపబడిన శాస్త్రములు ఆగమములు గాన సర్వజ్ఞములు. అవి సర్వజ్ఞము లనునమ్మకమునుబట్టి యాగములు అను ననోన్యాశ్రయదోషము గలుగుటవలన అవి ప్రమాణములుగావు. కాన సాంఖ్యయోగవాదులు ఈశ్వరుని గల్పించుట యుపపన్నముగాదు. ఇట్లే యితరములైన వేదబాహ్యమతములందు గ్రహించునది.

39. మూ. అధిష్ఠానానుపపత్తేశ్య.

అధిష్ఠానానుపపత్తేశ్చ=ఆధారము ఉపపన్నము గాకపోవుటవలనను.

సూ. రూపాదులు గలిగి ప్రత్యక్షమగు మట్టి మొదలగు వానికి కుమ్మరి మొదలగువారు ఆధారమైనట్లు రూపాదులు లేక ప్రత్యక్షముగాని ప్రధానాదులకు ఈశ్వరుడు ఆధారమగుట యుపపన్నము గాకపోవుటవల్లను తార్కికుల ఈశ్వరకల్పనము సంగతము గాదు.

ఈ సూత్రమునకు అర్థాంతరమందు సూత్రము.

సూ. లోకమున శరీరముతో నున్న రాజే రాష్ట్రమునకు తాజుగా గని పించునట్లు ఈశ్వరుడు శరీరుడై యుండునని చెప్పదఱున్నచో ఆధారమైన శరీరము సృష్టికి బిదపనేగాని సృష్టికి ముందు ఉపపన్నముగాదు గాన తార్కికుల యీశ్వరకల్పనము సంగతముగాదు.

వివ:- ఆధారమగు శరీరము లేదన్నచో సృష్టిని జేయుట యుపపన్నము గాదని భావము.

40. మూ. కరణవచ్చేన్న భోగాదిభ్యః

కరణవత్ చేత్=ఇంద్రియములందువలెనన్నచో, భోగాదిభ్యః=భోగాదులను బట్టి, న=అట్లనరాదు.

సూ. రూపాదులు లేక ప్రత్యక్షముగాని కన్ను మొదలైన యింద్రియము లందుఁ బరుషుఁడున్నట్లుగా ఈశ్వరుఁడును రూపాదులులేని ప్రధానమందుండు నన్నచో ఇంద్రియములందున్న పురుషునకు సుఖదుఃఖాది భోగములు గనిపించు నట్లు ఈశ్వరునకును సుఖదుఃఖాది భోగము లుండవలసివచ్చును.

ఆర్థాంతరమున సూత్రము.

మూ. కరణవచ్చేన్న భోగాదిభ్యః

కరణవత్ చేత్=కరణములు గలవాఁడన్నచో, భోగాదిభ్యః=భోగాదులఁబట్టి న=అనరాదు.

సూ. లోకమునుబట్టి ఈశ్వరుఁడును ఇంద్రియముల కాధారమైన శరీరము గలవాఁడని యన్నచో సంసారి పురుషునకువలె సుఖదుఃఖాది భోగములు ప్రసక్త మగును అప్పుడు ఈశ్వరునికి ఆనీశ్వరత్వము సంభవించును.

41. మూ. అంతవత్త్వ మసర్వజ్ఞతా వా.

అంతవత్త్వం = అంతుగలిగియుండుట, అసర్వజ్ఞతా వా = సర్వజ్ఞత్వము లేకపోవుటగాని గలుగును.

సూ. ఈశ్వరుఁడు సర్వజ్ఞుఁడును అనంతుఁడుననియు, ప్రధానము అనంతమనియు; పురుషులు పరస్పరము భిన్నులై యనంతులై యుందురనియు, తార్కికులంగీకరింతురు ఆ పక్షమున ప్రధాన పురుషేశ్వరులు పరిమాణ పరిచ్ఛిన్ను లన్నచో లోకమందలి పరిమాణపరిచ్ఛిన్నములైన ఘటాదులకువలె అంతు గలిగి యుండుట యను దోషమును ప్రధానాదులు అపరిచ్ఛిన్నము లన్నచో ఈశ్వరునకు అసర్వజ్ఞత్వదోషమును సంభవించును.

వివ:- ఘటాదులకంతమున్నట్లే ప్రధానాదులకు అంతవత్త్వమును, దానిని బట్టి ఆదిమత్త్వమును, దానిని బట్టి శూన్యత్వమును సంభవించునని భావము.

లోకమున అంతుగల ఘటాదులు ఆదిగలవై, ఉత్పత్తికి పూర్వము శూన్యమృతై కనిపించుచున్నవిగదా, కాన తార్కికుల ఈశ్వర కారణవాదము అయుక్తమని భావము.

౭. ఉత్పత్త్యసంభవాధికరణము

42. మూ. ఉత్పత్త్యసంభవాత్.

ఉత్పత్త్యసంభవాత్=పుట్టుకసంభవింపకపోవుటవలన.

సూ. అనిత్యత్వాదిదోషములు తగులుటచే జీవునికి పుట్టుక సంభవింపదు గాన వాసుదేవుడను పేరుగల భగవంతునినుండి సంకర్షణుడను పేరుగల జీవుడు పుట్టునని యనరాదు. *Accno. 14892*

వివ:- “భగవంతుడైన వాసుదేవుడొక్కడె నిరంజన జ్ఞాన స్వరూపుడు పరమార్థతత్వము. అతడు ౧. వాసుదేవ వ్యాహము, ౨. సంకర్షణ వ్యాహము, ౩. ప్రద్యుమ్న వ్యాహము, ౪. అనిరుద్ధ వ్యాహము అను నాలుగు రూపములుగఁ దన్ను విభజించుకొనెను. వాసుదేవుడనఁగాఁ బరమాత్మ, సంకర్షణుడనఁగా జీవుడు, ప్రద్యుమ్నుడనగా మనస్సు, అనిరుద్ధుడనగా అహంకారము. వాసుదేవుడు పరప్రకృతి, ఇతరులుగు సంకర్షణాదులు కార్యములు. ఇట్టి పరమేశ్వరుని సమీపించి ఆశ్రయించి, యజ్ఞ వేద యోగములచే నూతేంద్రు పూజించి క్షిణక్షేత్రుడై భగవంతునినె పొందునని భాగవతులందురు. దాని కేనూత్రము ఖండనము. జీవునికి పుట్టుక యున్నదన్నచో అనిత్యత్వమును నాశమును గలుగును గాన నశించుపోవు జీవునికి మోక్షసిద్ధి యెట్లు? కనుకనే “నాశాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చతాభ్యః” (చూ. అ. అ. ౩ పా. ౧౭) అని యాచార్యుడు జీవునికిఁ బుట్టుకను నిషేధించుచున్నాడు. *181.42*

43. మూ. నచకర్తఃకరణమ్.

GAN

కర్తః=కర్తృనుండి, కరణమ్=సాధనము, నచ=పుట్టువుగూడ.

సూ. కర్తృనుండి సాధనసామగ్రి పుట్టుట లోకవిరుద్ధము గానఁ గర్తయగు జీవునినుండి కరణమగు మనస్సు అహంకారమును పుట్టుటయును విరుద్ధము.

వివ:- కుమ్మరి నుండి సాలె, దండములుగాని, సాలెవానినుండి మగ్గము, నాడిగాని పుట్టనట్లే కర్తృనుండి మనస్సు అహంకారము పుట్టవు గాన భాగవతులు

కర్తయగు సంకర్షణుఁ డనుజీవునినుండె ప్రద్యుమ్నమను పేరుగల మనస్సును, ప్రద్యుమ్నమను పేరుగల మనస్సునుండి యనిరుద్ధమను పేరుగల యహంకారమును పుట్టినని చెప్పట అసంగత మని భావము.

44. మూ. విజ్ఞానాదిభావే వా తదప్రతిషేధః

విజ్ఞానాదిభావేవా=విజ్ఞానాదులున్నచో, తదప్రతిషేధః=అదోషముల ప్రతిషేధము లేదు.

సూ. వాసుదేవుఁడు, సంకర్షణుఁడు, ప్రద్యుమ్నుఁడు అనిరుద్ధుఁడు అను నల్వరును జీవాదులు గారు వీరందఱు విజ్ఞానైశ్వర్యశక్తి బలవీర్యతేజస్సులుగల యీశ్వరుని భావములే యని యంగీకరింతమన్నను జైని జెప్పిన దోషములు పట్టకమానవు.

వివ:- వాసుదేవాదులు నలుగురు ఈశ్వరరూపాంతరములన్నచో ఒకఁడే భగవంతుఁడైన యీశ్వరుఁడను తమ సిద్ధాంతమునకు హానియును, ఈశ్వర రూపములు నాలుగు సమానములన్నపుడు ఒకదానికంటె నొకదానికి అతిశయము లేదు గాన ఒకదానినుండి యొకటి పుట్టుట సంభవింపదు. ఇట్లు పుట్టినన్నచో పుట్టకనాశము మొదలగు పైని జెప్పిన దోషములు పట్టకమానవని భావము.

45. మూ. విప్రతిషేధాచ్చ.

విప్రతిషేధాత్తవ=విరుద్ధకల్పనవలనను.

సూ. “జ్ఞానైశ్వర్యాదులు గుణములు. ఈ గుణములే యాత్మలు భగవత్స్వరూపములు వాసుదేవరూపములు” అని గుణములందు గుణిత్యకల్పనచేసి షరస్పరవిరోధముగాఁ జెప్పట వలనను “నాలుగు వేదములందుఁ బరమశ్రేయస్సు పొందక శాండిల్యుఁడు ఈ శాస్త్రమును జదివెను” అని యీ విధముగా వేదనిందా రూపమైన విరోధము గానిపించుటవలనను; వాసుదేవాది కల్పన సంగతముగాదు

ఇది

శ్రీ వెంకమాంబా నారాయణశాస్త్రి దంపతుల తనయుఁ డగు

చర్లగణపతిశాస్త్రిచే అనువదింపఁబడిన

బ్రహ్మమీమాంసా దర్శనమందు రెండవ యధ్యాయమున

స్పష్టబ్రహ్మ బోధకశ్రుతి వాక్యసమన్వయమును

రెండవ పాదము.

బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శనము

రెండవ యధ్యాయమున మూఁడవపాఠము
పంచమహాభూత జీవశ్రుతి విరోధ పరిహారము

౧. వియదధికరణము

1. మూ. న వియదశ్రుతే:

అశ్రుతే = శ్రుతియందుఁ జెప్పకపోవుటవలన, వియత్ = ఆకాశము, న = బుట్టుకలేనిది.

సూ. ఉత్పత్తి ప్రకరణములో పంచమహాభూతములలో మూఁడవదగు తేజస్సుతో మొదలుపెట్టి నీరు అన్నము మొదలగు వాని బుట్టుకయే గాని యాకాశముయొక్క బుట్టుక మాత్రము అతీంద్రియార్థ విజ్ఞానోత్పత్తియందుఁ బ్రమాణమైన శ్రుతులందుఁ జెప్పఁబడకపోవుటవలన ఆకాశమునకుఁ బుట్టుకలేదు.

వివ:- స్వమతమందు పరులచే శ్రుతివాక్యములందుఁ జూపు విరోధముల కిపాదమునందు సమాధానము చెప్పఁబడుచున్నది. ఇది పూర్వపక్షసూత్రము. బ్రహ్మమునకు బుట్టుక లేనట్లే స్వమతమునందలి ప్రధానపురుషేశ్వరులకును యాకాశమునకును బుట్టుక లేదని ప్రతివాది వాదించుచున్నాఁడు.

2. మూ. అస్తి తు.

అస్తి తు = ఒకచోట శ్రుతిలోఁ జెప్పఁబడియున్నదిగదా.

సూ. “ఆ యీ యాత్మ నుండి యాకాశము పుట్టినది” అని ఛాందోగ్యోపనిషత్తులో ఆకాశమునకుఁ బుట్టుక కూడఁ జెప్పఁబడియున్నది. గాన నిట్లు ఒకచోట బుట్టుక లేనట్లును ఒకచోటఁ బుట్టుక యున్నటులను పరస్పర విరోధముగాఁ జెప్పఁబడుటచే నీ దృశ విరోధము శ్రుతులందును గలదు.

వివ:- ఇదియుఁ బూర్వపక్ష సూత్రము. (తై. ౨. ౧) “తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశః సంభూతః” అయా ఆత్మనుండి ఆకాశము పుట్టినది. అస్తిశ్రుతి.

3. మూ. గౌణ్యసంభవాత్.

అసంభవాత్ = అసంభవమగుటవలన, గౌణీ = జన్మను జెప్పిన శ్రుతి గౌణమయినది.

సూ. ఆకాశమునకు జన్మ సంభవింపదు గాన “ఘటాకాశము గృహకాశము ఇత్యాదులందు ఒకచేయగు నాకాశము గౌణముగా భేదవ్యవహారము చేయఁబడినది “ఆకాశము పుట్టినది” అనుచోటఁ గూడ జన్మ గౌణముగాఁ జెప్పఁబడినదనవచ్చునుగదా.

వివ:- లోకముననేగాక “అరణ్యానాకాశేష్వాలభేరన్” (అరణ్య మృగములను ఆవరణ లేని స్థలములందు ఆలభింపవలయును) ఇత్యాది వేద శాఖములందును గౌణముగా భేదవ్యవహారము చేయఁబడినది గాన ప్రై శ్రుతిలోఁ గూడ పుట్టుకవ్యవరింపఁబడినదని పూర్వపక్షులలో నొకని వాదము.

4. మూ. శబ్దాచ్చ.

శబ్దాచ్ఛవః = శ్రుతివాక్యప్రమాణము వలనను.

సూ. “వాయువు ఆకాశము నిది యమృతమైనది” బ్రహ్మము ఆకాశము తలె సర్వవ్యాపి నిత్యము “ఇత్యాది శ్రుతి ప్రమాణములవలనను ఆకాశమునకుఁ బుట్టుక లేదనవచ్చును.

వివ:- వాయుశ్చాంతరిక్షం చైతదమృతం “(బృ. ౨. ౩. ౩) ఆకాశ వత్సర్వగతశ్చనిత్యః” ఇత్యాది శ్రుతులలో ఆకాశమునకు అమృతత్వము (మరణదాహిత్యము) ను, బ్రహ్మముతో సమానధర్మమును జెప్పటచే నాకాశము నిత్యము గానఁ బుట్టుక లేదని యీ పూర్వపక్షివాదము.

5. మూ. స్యాచైకస్య బ్రహ్మశబ్దవత్.

బ్రహ్మశబ్దవత్ = బ్రహ్మశబ్దమునకువలె, ఏకస్య = ఒకశబ్దమునకె, స్యాచ్ఛవః = గౌణము భార్గములు రెండును గావచ్చును.

సూ. “తపస్సుచే బ్రహ్మమును దెలిసికొనుము తపస్సైబ్రహ్మము” (తై. ౨. ౨. ౨) అను శధికారమున అన్వాదులందు బ్రహ్మశబ్దమును గౌణార్థకము గను ఆనందమందు ముఖ్యార్థకముగను బ్రయోగించినట్లు “అత్మనుండి ఆకాశము పుట్టినది” అనుచోట పుట్టినది అను దానికి గౌణార్థముగను మతోకచోట ముఖ్యార్థము

ముగను ఒకేశబ్దమునకు రెండు అర్థములు చెప్పుటకు వీలగును గాన ఆకాశము నకుఁ బుట్టుకలేదనవచ్చును.

వివ:- ఇట్లు పూర్వపక్షిచేత శ్రుతులందును విరోధము చూపఁబడినది.

8. మూ. ప్రతిజ్ఞాహానిరవ్యతిరేకాచ్చబ్దేభ్యః

ప్రతిజ్ఞాహానిః = శ్రుతిప్రతిజ్ఞకుహానియు, శబ్దేభ్యః = శ్రుతులవల్ల, అవ్యతిరేకాచ్ఛ=విరోధము లేకపోవుటవలనను.

నూ. ఓ సౌమ్యుఁడా! ఈ సత్పదార్థమే ముందుండెను, అదియొకటి యద్వితీయమైనది", ఆ యాత్మ చూచెను, "ఆ యాత్మ తేజస్సును సృజించెను" ఇత్యాది శ్రుతి వాక్యములవలన బ్రహ్మముయొక్క కార్యములకంటె "ఇది యంతయు ఈ యాత్మ స్వరూపమైనదె", అని యాత్మను అభిన్నముగఁ జెప్పుటవల్ల "ఆత్మ చూడఁబడఁగా మనము చేయఁబడఁగాఁ దెలిసికొనఁబడఁగా నిది యంతయుఁ దెలియఁబడెను" అను ప్రతిజ్ఞకు హాని లేకుండుటఁబట్టి యాశాదులు బ్రహ్మమునుండి యుత్పన్నమయ్యెనని తెలియఁబడుచున్నది గాన శ్రుతులకు పరస్పరము విరోధములేదు.

వివ:- ఆకాశము నిత్యమై బ్రహ్మము కంటె భిన్నమైనదైనచో బ్రహ్మము తెలియఁబడఁగా నిది యంతయుఁ దెలియఁబడినది" అను ప్రతిజ్ఞకు భంగము కలుగును. ఈ ప్రతిజ్ఞ అన్నిచోట్లఁ గనిపించుచున్నది. "తస్మాద్వా ఏతస్మా వాత్మన ఆకాశః సంభూతః ఆకాశాద్వాయః వాయోరగ్నిః" (తై. ౨. ౧) ఆయా యాత్మనుండి ఆకాశము పుట్టినది ఆకాశము నుండి వాయువు, వాయువు నుండి అగ్నియు (బుద్ధెను) అను క్రమముగాఁ జెప్పఁబడినది. ఆ తేజస్సును సృజించెను అనుచోట మాత్రము ఆ యాకాశమును వాయువును సృజించి ఘోషవదిగా తేజస్సును సృజించెను అని యర్థము చెప్పుకొనినచో ఒకసారి మొదట ఆకాశమును సృజించినట్లు ఒకసారి మొదట తేజస్సును సృజించినట్లు ప్రవృత్తియైనది అది యెట్లు అను విరోధము కలుగదని తెలియునది.

8. మూ. యావద్వికారంతు విభాగో లోకవత్.

లోకవత్=లోకముందువలె, యావద్వికారంతు=వికారముగల వానికన్నిటిని భాగః=విభాగముగఁజూడఁగా.

నూ. వికారములు పొందునని యావత్తును విభాగముగలవిగావున మట్టి యందు కుండ, మూకుడు, పిడత మొదలగు విభాగములును సముద్రమునూ, కెరటములు, నురుగు, బుడగలు మొదలగు విభాగములును ఇట్లు లోకమునందు ఉన్నట్లే ఆకాశమున గూడ ఘటాకాశాది విభాగములు గనిపించుచున్నవి గనుక ఆకాశమునకు జన్మ లేదన రాదు.

వివ:- వికారము పొందనిది యేదియు దేనినుండి విభజింపబడక యుండదు. ఆకాశమునకుఁ బృథివ్యాదులకంటె విభాగము గనిపించుచున్నది. అందువల్ల నాకాశము వికారమెయ్యగును. దీనినిబట్టి దిక్కు, కాలము, మనస్సు, పరమాణువు మొదలగువానికి విభాగమున్నదని తెలియునది. “ఆత్మన ఆకాశః సంభూతః” (తై. ౨ ౧) ఆత్మనుండి యాకాశము పుట్టినది అను శ్రుతి ప్రమాణమును బట్టియు ఆత్మ స్వతస్సిద్ధమై సర్వవ్యాపకమై అతీతానాగత వర్తమానజ్ఞానము గలదై నేను అను జ్ఞానమునకుసిద్ధమై యుండుట వలన ఆత్మకు వికారమున్నదనరాదు ప్రమాతయగు నాత్మనుబట్టి ప్రమాణములు సిద్ధించుచున్నవి గాని ప్రమాణములనుబట్టి ప్రమాతయగు నాత్మ సిద్ధించుటలేదు, ఆకాశాది పదార్థము లటులగాక ప్రత్యక్షాది ప్రమాణముల వలననే సిద్ధించుచున్నవి. ఆత్మ ప్రత్యక్షాది సర్వవ్యవహారములకు పూర్వమే యున్నది గాన “పురుషః స్వయం జ్యోతిః” అనియు “తస్యభావసర్వ మిదం విభాతి” అని శ్రుతి తెలుపుచున్నది. “ఆకాశము అమృతమైనది” అను దానిని ‘దేవతలు అమృతులు’ అను వ్యవహారమువలె నెఱుంగునది. “బ్రహ్మము ఆకాశమువలె సర్వగతము నిత్యము” అని బ్రహ్మముతో పోల్చుట “భాణము వలె సూర్యుడు పరుగెత్తుచున్నాడు” ఇత్యాదులందు తీవ్రగతిని వలె నిరతిశయ మహత్త్వమును దెలుపుటకై యటుల చెప్పబడెను, ఇట్లే అనంతత్వ సమాన శ్రుతికిని దెలియునది. ‘జ్యాయానాకాశాత్’ ఆకాశముకంటె బ్రహ్మము గొప్పది. ఇత్యాది శ్రుతులఁబట్టి బ్రహ్మముదగ్గర నుండి చిన్న పరిణామముగల యాకాశము సిద్ధించునటులు తెలియుచున్నది గాన ఆకాశమునకుఁ బట్టుక గలదని భావము.

౨. మాతరిక్వాధికరణము

8. మూ. ఏతేన మాతరిక్వా వ్యాఖ్యాతః

ఏతేన = దీనిచే, మాతరిక్వా = గాలిసంగతియు, వ్యాఖ్యాతః = వ్యాఖ్యానము చేయబడినది.

బ్రహ్మమునకు జన్మమృతేదు.

111

సూ. ఆకాశమునకుఁ బుట్టుక కలదని చెప్పుటచేత ఆకాశమునకుఁ పఠే గాలికిఁగూడజన్మకలదని వ్యాఖ్యానము చేయఁబడినదని తెలియఁదగు.

వివ:- ఆకాశమునందుఁ గల పూర్వపక్షములకు పఠేనే గాలి యందలి పూర్వపక్షములకును సిద్ధాంతము ఊహించునది.

3. అసంభవాధికరణము

9. మూ. అసంభవస్తు సతోఽనుపపత్తే;

సతః = స దూపబ్రహ్మమునకు, అనుపపత్తే = ఉపపన్నము గాదుగాన, అసంభవః=పుట్టుకలేదు.

సూ. స దూపమైన బ్రహ్మమునకు జన్మ యుపపన్నముగాదుగాన ఆ బ్రహ్మమునకు జన్మలేదు.

వివ:- ఆకాశమునకు బ్రహ్మము కారణమైనట్లే బ్రహ్మమునకును మఱి యొకటి కారణమున్నదని యనుమానింతురేమో యని యీ సూత్రము చెప్పఁబడినది. బ్రహ్మముకంటె గొప్పదగునది మఱియొకటి లేదు గాన ఈ బ్రహ్మమునకు మఱియొక్క దానివలనఁ బుట్టుక సంభవముగాదు. మట్టి మొదలగు సామాన్యవస్తువులు ఘటాది విశేషవస్తువులకుఁ గారణమగుఁ గాని ఘటాది విశేష వస్తువులు మట్టి మొదలగు సామాన్యవస్తువులకుఁ గారణము గావుగాన సామాన్యమగు బ్రహ్మమునకు విశేషములగు ఆకాశాదులు కారణములుగా నేరవు. ఆకాశమునకు బ్రహ్మమును గారణముగా నంగీకరించినట్లు బ్రహ్మమునకు మరొకటి ఏదోయొకటి కారణముగా నంగీకరించినచో దానికింకొకటి దానికింకొకటి యని కారణములను గల్పించినచో అనవస్థా దోషము సంభవింతును. ఎట్లు చూచినను బ్రహ్మమునకుఁ బుట్టుక లేదని భావము.

1. మూ. తేజోఽత స్తథాహాహ.

అతః గాలి నుండి, తేజః=తేజస్సు పుట్టినది, తథాహ=ట్లే అహ=శుభి చెప్పెను.

సూ. ఈ గాలినుండి తేజస్సు పుట్టినది. ఇట్లే శ్రుతియును జెప్పెను.

వివ:- “వాయోరగ్నిః” (గాలినుండి తేజస్సు పుట్టినది) అను శ్రుతినిబట్టి జన్మనకు గాలి కారణము. “తత్రేజోఽస్పృశత్” “అబ్రహ్మము తేజస్సును”

సృజించెను” అను శ్రుతికి బ్రహ్మము పరంపరగా గాలిద్వారా తేజస్సును సృజించెను అను నర్థముగాని కేవలము బ్రహ్మమునుండియే తేజస్సు గలిగెను అను నర్థముగాదు గాన శ్రుతులకుఁ బరస్పరము విరోధము లేదని తెలియునది.

౫. అబధీకరణము

11. మూ. ఆపః చ

ఆపః చ=నీరును

సూ. ఇట్లే నీరును తేజస్సు నుండి పుట్టినది. ఇట్లే శ్రుతియును జెప్పుచున్నది.

వివ:- “అగ్నేరాపః” (అగ్నినుండి నీరు పుట్టెను) అని శ్రుతి. “తదపోఽసృజత్” (ఆబ్రహ్మము నీటిని సృజించెను) అని శ్రుతికి బ్రహ్మము నీటిని పరంపరగాఁ బుట్టించెను అని యే తాత్పర్యము గాన శ్రుతి విరోధము లేదు.

౬. పృథి వ్యధికారాధికరణము

12. మూ. పృథివ్యధికారరూప శబ్దాంతరేభ్యః

అధికారరూప శబ్దాంతరేభ్యః=ప్రకరణమునుబట్టి, రూపమునుబట్టి, ఇతర శ్రుతులబట్టియు, పృథివి=అన్నమన పృథివియే

సూ. ఆ నీళ్లు అన్నమును సృజించెను అను శ్రుతిలోని యన్న శబ్దము నకుఁ బ్రకరణమునుబట్టియు రూపమునుబట్టియు, శ్రుతివాక్యములను బట్టియు, పృథివి యనియే గాని యాహారరూపమైన యన్నమని యర్థము చెప్పరాదు.

వివ:- “తా అన్న మసృజంత” (చాం.౬.౨.౪) ఆ నీళ్లు అన్నమును సృజించెను) అని శ్రుతి. ఆ బ్రహ్మము తేజస్సును సృజించెను నీళ్లు సృజించెను అని పంచభూతముల సృష్టిప్రకరణముతోఁ జెప్పఁబడుటచే ఇట అన్న పదమునకు పృథివియనిచెప్పవలయును. ఆహారాదికమునకు నల్లనిరూపము నియమముగాలేదు. భూమికి నల్లనిరూపము బాహుళ్యముగ నియమముగనున్నది. కనుక “యత్క్యప్తంతదన్నస్య” నల్లనిరూపము అన్నము యొక్క రూపము. భూమి యొక్క అనిదాని రూపమునల్లనిదని చెప్పఁబడుటచే ఈయన్నమవఁగా భూమియని తెలియుచున్నది, “అద్యుః పృథివీ” నీళ్ళనుండి పృథివి పుట్టుచున్నది. ఈ శ్రుతినిబట్టి నీళ్ళనుండి పృథివిపుట్టినదని తెలియున్నది. కానపైశ్రుతిలోని అన్న పదమునకు

పృథివి యని చెప్పవలయును. “పృథివ్యాఓషధయః ఓషధీభ్యోఽన్నం” (పృథివి యందు ఓషధులు ఓషధులనుండి అన్నము పుట్టినవి) దీనినిబట్టి పృథివినుండి అన్నము పుట్టిరట్లును దెలియుచున్నది. కాని ప్రకరణ, రూప, శ్రుతివాక్యముల నుండి పై శ్రుతిలోని అన్న పదమునకు పృథివి యని యర్థము చెప్పవలయునని వము.

౩. తదభిధ్యానాధికరణము

13. మూ. తదభిధ్యానా దేవతు తల్లింగాత్మః.

తదభిధ్యానాదేవ = అతడె సంకల్పించుటవలననే, తల్లింగాత్ = ఆశ్రుతింగమువలన, సః=ఆబ్రహ్మయే సృష్టికర్త.

సూ. “1. పృథివియు సిల్పి, పృథివిలోపలఁజొచ్చి, పృథివిచే దెలియఁజనివాడై, పృథివీశరీరమును ధరించి, లోపలనుండియే పృథివిని నడపించు కడే మన కందఱకు ఆత్మము” అని శ్రుతియందుఁ జెప్పటవలన ఆ పరశ్వరుడె యాయా యాకాశాది రూపములను బొంది యన్నిటియందుండి సంకల్పించుటవలననే సృష్టి చేయుచున్నాడని తెలియుచున్నది. కాని కేవలము అచేయుమలైన యాకాశవాాయాదులు సృష్టిచేయుటలేదు.

వివ:- 1. యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్, యఃపృథివ్యా అంతరో, సుం పృథివీ నేద యస్యపృథివీ శరీరం, యఃపృథివీ మంతరోయమయతి” (బృ ౩. ౭. ౩) ఈ శ్రుతినిబట్టి ఆకాశాదులందున్న పరమేశ్వరుడే కాని ఆకాశాదులు కేవలము స్థితిగర్తలు గావు. “సచ్చత్యద్భావత్” (తై. ౨. ౬. ౧) అతఁడు గర్తము అమూర్తము అయ్యెను ఇత్యాదిశ్రుతులును దీనినే తెలుపుచున్నవి.

౪. విపర్యయాధికరణము

14. మూ. విపర్యయేజతు క్రమోఽత ఉపపద్యతేచ.

విపర్యయేజతు = తలక్రిందుగనె, క్రమః = ప్రళయక్రమమును, అతః = మవల్ల, ఉపపద్యతేచ = ఉపపన్నమగుచున్నదిగూడ.

సూ. ఏక్రమము ననుసరించి యుత్పత్తిగలిగినదో యాక్రమముకంటె రీతమగు క్రమముననుసరించి ప్రళయము జరుగుట యుపపన్నమగుచున్నది.

వివ:- ఆత్మనుండి, ఆకాశము; ఆకాశమునుండి వాయువు; వాయువునుండి అగ్ని; అగ్నినుండి జలము; జలమునుండి భూమి; భూమినుండి ఓషధులు; ఓషధులనుండి అన్నము; అన్నమునుండి ప్రాణులు పుట్టుట క్రమము. దీనికి వ్యతిరేకముగా ప్రళయక్రమము జరుగును. ప్రాణులు అన్నమందు, అన్నము ఓషధులందు, ఓషధులు భూమియందు; భూమిజలమందు; జలము అగ్నియందు; అగ్ని వాయువునందు; వాయువు ఆకాశమునందు; ఆకాశము బ్రహ్మమందు లయించును. “జగత్తః ప్రతిష్ఠాదేవర్షే పృథివ్యపుప్రలీయతే, జ్యోతిష్కాపః ప్రలీయతే, జ్యోతిర్వాయాప్రలీయతే, వాయుశ్చలీయతేవ్యోమ్ని తద్వావ్యక్తే ప్రలీయతే, అవ్యక్తంపురుషే బ్రహ్మన్, నిష్కలై సంప్రలీయతే” అని స్మృతులును ఈ సంగతినే తెలుపుచున్నవి.

౯. అంతరా విజ్ఞానాధికరణము

15 మూ. అంతరా విజ్ఞానమనసీక్రమేణ తల్లింగాఢి తేన్నాఽవిశేషాత్.

విజ్ఞానమనసే=విజ్ఞానమును మనస్సులును. అంతరా=మధ్యగా చెప్పబడిన, క్రమేణ=సక్రమముచే, తల్లింగాత్ = ఆ లింగమునుబట్టి, ఇతిచేత్ = అన్నచో, అవిశేషాత్=ఎట్లన్నను విశేషములేకపోవుటవలన, న=అట్టిదోషములేదు.

సూ. 1. “ఈ పరమేశ్వరునుండి ప్రాణములు, మనస్సు, సర్వేంద్రియములును, ఆకాశము, వాయువు, జ్యోతిస్సు, నీరు, సర్వమును ధరించు భూమియుఁ బుట్టుచున్నవి” ఇత్యాది శ్రుతి వాక్యములనుబట్టి బుద్ధి మనస్సు ఇంద్రియములు పరమేశ్వరునికిని భూతములకును మధ్యఁ బెప్పబడిన యీ క్రమముచే బూర్వము చెప్పబడిన భూతముల యుత్పత్తిక్రమమునకు భంగము కలుగునన్నచో బుద్ధి మొదలగునవి భూతమలకలై అభిర్వములన్నను భిర్వములన్నను విశేషము లేకపోవుటవలన భూతములయుత్పత్తి క్రమమునకు భంగములేదు.

వివ:- 1. “ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణోమరః సర్వేంద్రియాణిచక్షుః వాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్యదారిణీ” (ముండ. ౨. ౧. ౩) అని శ్రుతి “అన్న మయంహి సోమ్య మన ఆపోషయః ప్రాణస్తేజోమయా వాక్” (ఛాం. ౬. ౫. ౪) ఓ సోమ్యః (ః) మనస్సు అన్న రూపమైనది, ప్రాణము నీటిరూపమైనది, వాక్కు తేజోరూపమైనది అను శ్రుతినిబట్టి మనస్సు మొదలైనవి భౌతికములనవచ్చును. కాన అప్పుడు భూతోత్పత్తిక్రమమునకు భంగములేదు. పోని అవిభూతములు

గావన్నచో మొదట మనస్సు మొదలైనవి పుట్టినపిదపనే భూతములు పుట్టినవచ్చును గాన అప్పుడు భూతోత్పత్తిక్రమముతో విశేషము గలగదు గాన భూతోత్పత్తిక్రమమునకు భంగము లేదని భావము.

౧౦ చరాచరవ్యపాశ్రయ్యాధికరణము

16. మూ. చరాచరవ్యపాశ్రయస్తు స్యాత్తద్వ్యపదేశోభాక్తస్తద్భావభావిత్వాత్.

చరాచరవ్యపాశ్రయస్తు = జీవుని జన్మమరణములు చరాచరరూపముల ఆశ్రయించినవి. తద్భావభావిత్వాత్=అట్లే భావములను భావించుటవలన, తద్వ్యపదేశస్తు=జన్మమరణవ్యవహారమైతే, భాక్తః=గౌణమై, స్యాత్=అగును.

సూ. చరాచర రూపశరీరములు గనిపించుటయే జన్మమనియు, ఆ శరీరములు గనిపింపకపోవుటయే మృత్యువనియు వ్యవహారముఁ గలగుచుండుటవలన చరాచరశరీరముల నాశ్రయించి కలిగిన “దేవదత్తుఁడు పుట్టెను, దేవదత్తుఁడు చనిపోయెను” మొదలగు వ్యవహారములు గౌణములు గాన దేవదత్తుని శరీరము కనిపించుచుండెను, దేవదత్తుని శరీరము కనిపించుటలేదు అనియే పై వ్యవహారముల కర్థము కనుక జీవునికి జన్మమరణములు లేవు.

౧౧. ఆత్మాధికరణము

17. మూ. నాత్మాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చతాభ్యః

అశ్రుతేః=ఉత్పత్తిప్రకరణముతోఁ జెప్పకపోవుటవలనను, తాభ్యః=శుతులఁ బట్టి నిత్యత్వాచ్చ=నిత్యమగుటవలనను, ఆత్మ=జీవాత్మ, న=పుట్టుకలేనిది.

సూ. ఉత్పత్తి ప్రకరణములోఁ జెప్పకపోవుటవలనను, “1. జీవుఁడు చనిపోఁడు” “2. పుట్టఁడు చావఁడు జ్ఞానముగలవాఁడు” 3. “ఈ యాత్మ పుట్టినిది నిత్యము శాశ్వతము ప్రాతది” ఆ బ్రహ్మము నీవై యున్నావు” నేను బ్రహ్మమనై యున్నాను” ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి నిత్యుఁడని తెలియుటవలనను జీవాత్మకుఁ బుట్టుకయుఁ జూపునులేవు. “అజ్ఞోనిత్యః శాశ్వతోఽయం పురాణః (కథ. ౨ ౧౮) అని శ్రుతి.

౧౨. జ్ఞాధికరణము

18. మూ. జ్ఞోఽతవప

అతఏవ—పుట్టుక లేనివాడు గనుక నె జ్ఞః=చైతన్యముగలవాడు.

సూ. పుట్టుకరనివాడగుటనలననె యీ జీవాత్మడు నిత్యము చైతన్యము గలవాడు

వివ:- “యద్యైతన్నపశ్యతి, పశ్యన్యైతన్నపశ్యతి నహిద్రష్టర్పక్షేర్ని పరితోపోవిద్యతేఽవినాశిత్వాన్న తు తద్ద్వితీయమస్తి తతోన్య ద్విభక్తం యత్పశ్యేత్ (బృ. ౪. ౩. ౨౩) నిద్రలోఁ జూచుట లేదనునది యెట్లనఁగా, అందు చూచుచునే చూచుటలేదు. ద్రష్టకువినాశము లేకపోవుటవలన దృష్టికిని వినాశములేదు. ఆ ద్రష్టకంటె వేతైభిన్నముగాఁ జూడవలసిన రెండవపార్థమేయియులేదు. అను శ్రుతిని బట్టి నిద్రాద్యవస్థలలో విషయములు లేకపోవుటచే జ్ఞానమే లేదని వ్యవహారము గలుగుచున్నదే గాని చైతన్యము లేకపోవుటచేఁగాదని తెలియుచున్నది గాన జీవుడు నిత్యము చైతన్యము గలవాడని భావము.

౧౯. ఉత్క్రాంతిగత్యధికరణము

19. మూ. ఉత్క్రాంతిగత్యాగతీనాం.

ఉత్క్రాంతి = దేహమువిడుచుట, గతి = లోకాంతరగతి ఆగతిరా= భూలోకాగమములయొక్క శ్రుతివల్ల.

సూ శరీరములను విడుచుచు, ఇతరలోకములకుఁ బోవుచు, ఈ భూలోక శరీరములఁ బొందుచునుండుటవలన జీవాత్మ అణుపరిణామముగలదని చెప్పువలయును.

వివ:- ఇది పూర్వపక్షసూత్రము.

20. మూ. స్వాత్మనాచోత్తరయోః

ఉత్తరయోః=రాకపోకలందు, స్వాత్మనా=తనఆత్మతో సంబంధముండుట వలన.

సూ. శరీరమందున్న యధికారమునే విడుచుటయే శరీరమును విడుచుట యగును గాని యసలు ఆత్మకుఁ జలనము లేదు గాన అణుపరిమాణము గలది గాదన్నను ఇతరలోకములకుఁ బోవుటలోను భూలోక శరీరములను బొందుటలోను ఆత్మకు సంబంధముండుటవలన ఆత్మ అణుపరిమాణము గలదనవచ్చును.

వివ:- ఇది భూర్వపక్షమును స్థాపించు సూత్రము.

౨1. మూ. నాణురతచ్చుతేరితిచేన్నేతరాధికారాత్.

అతచ్చుతేః=ఆణు శుతి లేకపోవుటవలన, అణుః=ఆత్మ ఆణువు. న ఇతి చేత్=కాదన్నదో, ఇతరాధికారాత్=ఆ ఆత్మ ఇతరమగు బ్రహ్మప్రకరణమును జెప్పబడుటచే, న=ఈ యాత్మ అణువుగాదనరాదు

సూ "ఈ యాత్మ వ్యాపకమైనది పుట్టుకలేనిది" ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి యాత్మ అణుపరిమాణము గలదిగాదన్నచో వ్యాపకమైనదిగా జెప్పబడిన యా శ్రుతి బ్రహ్మప్రకరణమునఁ జెప్పబడినది గాన ఆక్కడఁ జెప్పబడిన యాత్మ బ్రహ్మమే గాన జీవాత్మకు అణు పరిమాణము గలదని చెప్పుటలో విరోధములేదు.

వివ:- "సవాపష మహానజ ఆత్మా" (బృ ౪. ౩ ౨౨) అని శ్రుతి. ఇదియుఁ భూర్వపక్షమును స్థాపించు సూత్రమే.

21. మూ. స్యశబ్దోన్మానాభ్యాంచ.

స్యశబ్దోన్మానాభ్యాంచ=అణుః పరిమాణమునుబట్టి తక్కువ పరిమాణము గలదని చెప్పుటనుబట్టియు.

సూ. 1. ఈ యణుపరిమాణముగల యాత్మ మనస్సుచేఁ దెలియఁ దగినది" అని శ్రుతియందు అణువుగఁ జెప్పుటచేతను 2. కష్టఙ్గవర వేసిన యిరుపముల్లు కొనయింత పరిమాణముగలదిగను అంతకన్నఁ దక్కువ పరిమాణముగలదిగను ఆత్మ చూడఁబడుచున్నది అని శ్రుతియందుఁ దక్కువ పరిమాణమున్నట్లు చెప్పఁబడుటచేతను ఆత్మ అణుపరిమాణముగలదనియే నెఱవఁయును.

వివ:- ఇదియుఁ భూర్వపక్షస్థాపక సూత్రమే.

మూ. అవిరోధశ్చందనవత్.

చందనవత్=గందపుబొట్టువలె అవిరోధః=దానికి విరోధములేదు

సూ. శరీరమునఁ బెట్టుకొన్న గందపుబొట్టు ఒక్కచోటనే యుండియు శరీరమంతకు సుఖమును గలిగించునట్లు అణువైన యాత్మ శరీరమున నొక చోటనెయిండి శరీరమునకంతకు సుఖదుఃఖాదులను గలిగించుటలో విరోధము లేదు గానను ఆత్మ అణుపరిమాణము గలదియే.

వివ:- ఇదియుఁ బూర్వపక్షస్థాపక సూత్రమే.

24. మూ. అవస్థితి వై శేష్ప్యాదితీచేన్నాభ్యుపగమాద్ధృదిహి.

అవస్థితివై శేష్ప్యాత్ = ఉండుటలోని శేషమును ఉండుటవల్ల, ఇతిచేత్ = అన్నచో, న=అట్లనరాదు. హృది=హృదయమందు, అభ్యుపగమాత్ హి=అంగీకరింపటవల్ల

సూ. గంధపుబొట్టు ఒక విశేషస్థలమందు మాత్రమే యుండి శరీరమున కంతకు సుఖమును గలిగించుచున్నది. ఆత్మ యట్లుగాక చర్మమువలె శరీరమంతట వ్యాపించియుండవచ్చు. గాన గంధపుబొట్టునకు ఆత్మకును అస్థితిలో విశేషముఁడుటవలన సామ్యము చెప్పుట గుదురదన్నచో 1. “ఈ యాత్మ హృదయమందున్నది” ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి యాత్మకుఁగూడ హృదయము మాత్రమే విశేషస్థలమని తెలియుచున్నది గాన, బైన జెప్పినమంది గంధపుబొట్టు దృష్టాంతము సరిపోవుచున్నది గనుక ఆత్మ యణుపరిమాణము గలదనుటలో సందేహములేదు.

వివ:- 1. “హృదిహ్యేష సవావేష ఆత్మా” (ప్ర ౩ ౬) అని శ్రుతి. ఇదియు బూర్వపక్షస్థాపకసూత్రమే.

25. మూ. గుణాద్వాలోకవత్.

లోకవత్=లోకమందువలె, గుణాత్ వా=చైతన్యగుణమువల్లగాని.

సూ. లోకమున దీపము మొదలగునవి యొకచోటనె యుండి కాంతిచే నిండినంతను బ్రకాశి-పఁజేయునట్లు ఆత్మయును ఒకచోటనె యుండి దన చైతన్యగుణమువల్లగాని శరీరమునంతను చైతన్యవంతముగఁ జేయుగలదు.

వివ:- ఇదియుఁ బూర్వపక్ష స్థాపకసూత్రమే.

26. మూ. వ్యతిరేకోగందకత్.

గంధవత్=గంధమువలె, వ్యతిరేకః=విడిపోయియుండును.

సూ. పువ్వులు మొనలగునవి యొకచోటనె యుండి కదలకున్నను వాని నుండి విడిపోయి గంధము ఎల్లచోట వ్యాపించినట్లు జీవాత్మ హృదయమందుండి కదలకయున్నను దానినుండి విడిపోయి చైతన్యగుణము శరీరమునంతను వ్యాపింపవచ్చును గాన ఆత్మ యణువనుటలో బాధలేదు.

27. మూ. తథాచ దర్శయతి.

తథాచ=అట్లును, దర్శయతి=శ్రుతిచూపుచున్నది.

సూ. ఆత్మ హృదయమున నున్నదనియు అణుపరిణామముగలదనియుఁ జెప్పఁటయెగాక 1. “ఆత్మ వెండ్రుకల వఱకు గోళ్ల చివరల వఱకు వ్యాపించి యున్నది” యని శ్రుతియుఁ జూపుచున్నది.

వివ:- 1. “ఆలోమభ్య ఆఖాగ్రేభ్యః” (ఛా. ౮. ౮. ౧) అని శ్రుతి. ఇదియుఁ బూర్వపక్ష స్థాపకసూత్రమే

28. పృథగుపదేశాత్.

పృథ 1 పదేశాత్=వేరుగాన పదేశించుటవలన.

సూ. “ఆత్మప్రజ్ఞచే శరీరముచు బొంది సుఖదుఃఖములఁ బొందుచున్నది” ఇత్యాది శ్రుతులందు ఆత్మను గర్తగాను ప్రజ్ఞను గారణముగను జెప్పి ఆత్మ కంటెఁ జైతన్యమును వేరుగ నుపదేశించుటవలనను ఆత్మ చైతన్యముచేతనే శరీరము నంతను వ్యాపించియున్నదని తెలియుచున్నది.

వివ:- ఈ పై సూత్రములచే ఆత్మకు అణుపరిణామముఁ పూర్వపక్షి స్థాపించెను. “ప్రజ్ఞయాశరీరం సమాచవ్య” (కౌషీ. ౩. ౬) అని శ్రుతి.

29. మూ. తద్గుణసారత్వాత్తు తద్వ్యవదేశఃప్రాజ్ఞః.

ప్రాజ్ఞః = సగుణబ్రహ్మమునకుఁకలె. తద్గుణసారత్వాత్తు=ఇచ్చాద్వేషాది గుణములచేసారమగుటవల్లను, తద్వ్యవదేశః=అణుత్వవ్యవదేశము చేయబడెను.

సూ. సగుణోపాస మందు నిర్గుణుడగు పరమేశ్వరునికి ఉపాధిగుణములఁ బట్టి యణుత్వాదురూపములు చెప్పఁబడినట్లు జీవునికిని అతని యుపాధిగుణ బుద్ధయొక్క ఇచ్చాద్వేషాదిగుణములను ఆధారముగఁ జేసికొని కర్తృత్వభోక్తృత్వాదు సఃసారిరూపములను బోదించినపుడు అణుత్వవ్యవహారము చేయఁబడినది గాని వాస్తవముగ జీవుడు అణుపరిణామముగలవాఁడు గాదు.

వివ:- ఇధి సిద్ధా తసూత్రము, జీవునికిఁ బుట్టుక యెందును జెప్పఁబడ లేదు. బ్రహ్మమై భూతములను బ్రవేశించి ఆ భూతముల రూపములఁ బొందునని యుపదేశింపఁ బడుటవలనఁ బరబ్రహ్మమై జీవుఁడు. పరబ్రహ్మము వ్యాపియైనట్లు జీవుఁడును వ్యాపియై “నవా ఏష మహా నజ ఆత్మాయోఽయం విజ్ఞానషయః

ప్రాణేషు" (బృ ౪ ౩ ౨౨) ప్రాణములందు విజ్ఞానరూపముగనున్న యీ యాత్మ వా, పకమైనది పుట్టుకలేనిది. ఇత్యాది శ్రుతులు స్మృతులు జీవుడు వ్యాపకుడని తెలుపుచున్నవి. జీవుడణునన్నచో శరీరమంతట వేదన వ్యాప్త మగుట యనుపపన్నమగును చర్మము శరీరమంతటనున్నది గాన ఆ వేదన శరీరమంతట నుపపన్నమగునన్నచో ముల్లు చర్మమున ఒకచోట గ్రుచ్చుకొన్నను చర్మము శరీరమంతట నున్నది గాన శరీరమునకంతట ఆ ముల్లు బాధ కలిగింపవలసియుండును. ముల్లు గ్రుచ్చుకొన్ననాడు గ్రుచ్చుకొన్న ప్రదేశమునఁదె గాని శరీరమంతట బాధ ననుభవించుటలేదు. గుణము గుణియొక్క ప్రదేశమున మాత్రమే యున్నది గాన అణువునకు గుణత్వమునుబట్టి వ్యాపించుట తగదు. గుణము తన కాశ్రయమగు గుణిని వదలినచో దానికి గుణత్వమే పోవును గాన గంధత్వగుణమునుబట్టి అణువగు జీవుడు శరీరమంతట వ్యాపించినట్లు చెప్పటయ్య నంగతముగాదు దట్టమైన తేజస్సు దీపము పలుచని తేజస్సు కాంతి గాన కాంతియు ద్రవ్యము ఆ ద్రవ్యమే వ్యాపించినది గాన ఒకచోటనున్న దీపమునుండి వేఱుగా కాంతి వ్యాపించుచున్నట్లు అణువగు జీవునుండి చైతన్యము వ్యాపించు చున్నదని దీపకాంతి దృష్టాంతమును దగదు. గంధము పృథివిగుణము నీటి యందును గాలి యందును గనిపించు గుణము పృథివిదె గాని నీటిదియు గాలి దియుఁ గాదు కాన నీటిలోను గాలిలోను పృథివి గలిసియున్నది గాన గంధము పృథివిని విడిచి గాలిలోను నీళ్ళలోను గలిసినదనరాదు. కాన దీనిబట్టి అణువైన జీవునిని విడిచి చైతన్యము శరీరమంతట వ్యాపించినదనియుఁ జెప్పరాదని భావము. జీవునికి చైతన్యమునకును గుణగుణి భావములేదు. ఉష్ణరూపమైన యగ్నిపలె జీవుడు చైతన్యస్వరూపుడు గాన సమస్త శరీరమందును చైతన్య మున్నది. "వాలాగ్ర శతభాగస్య శతధా కల్పితస్యచ, భాగో జీవః స విజ్ఞేయః స చానంత్యాయ కల్పతే" (శ్వే. ౫ ౯) తోక చివరి భాగమును నూలు భాగములుగాఁ జేయఁగానైన భాగమే జీవుడు అతడు అనంతఁడుగఁ గల్పింపఁబడుచున్నాడు "ఏషోఽణురాత్మా చేతసా వేదితవ్యః" (ముండ. ౩. ౧. ౯) ఈ యాత్మ యణుపరిమాణముగలవాడు మనస్సుచేఁ దెలియఁ దగినవాడు" ఇత్యాది శ్రుతులకు "ఆత్మ తెలిసికొన శక్యము గానిదనియు ఉపాధినిబట్టి అణువుగానున్నదనియుఁ దెలుపుటయే తాత్పర్యము. "ప్రజ్ఞయా శరీరం సమాదుహ్య" (కౌఫీ. ౩. ౬) "ఆత్మ ప్రజ్ఞచే శరీరమును పొంది సుఖ దుఃఖాదులను బొందుచున్నది" ఇత్యాది స్థలములందును ఉపాధియైన ప్రజ్ఞా

రూపమైన బుద్ధిచే జీవుడు శరీరమును పొంది సుఖాదులను బొందుచున్నాడు” అను నర్థమునె గ్రహింపవలయు రాతిబొమ్మయొక్క శరీర మనువ్యవహారము వలెనైన గ్రహింపదగును. అత్మ ఈ శరీరమును విడిచి స్వర్గాదిలోకముల బొందుచు ఈ శరీరమును బొందుచున్నదను వ్యవహారము గూడ బుద్ధియొక్క యుపాధినిబట్టియే గలిగినదని తెలియవలయునని భావము.

౧౦ మూ. యావదాత్మభావిత్వాచ్చ నదోష స్తద్ధర్మనాత్.

యావదాత్మభావిత్వాత్ = అత్మ యున్నంతవఱకు బుద్ధితో సంబంధ ముండుటవలనను, నదోషః=దోషములేదు, తద్ధర్మనాత్ = అది శ్రుతిలో గని పించుటవలన.

నూ. బుద్ధి గుణము లగునిచ్చాద్యేషాదులను ఆధారము చేసికొని జీవుడు సంసారమందున్నాడని కల్పించినపుడు భిన్నములుగా నుండు బుద్ధిని జీవాత్మకు గలుగు సంబంధము ఎప్పుడో యొకప్పుడు విడిపోవుట తప్పదు గాన బుద్ధితో నాత్మ విడిపోవగా ఆ విడిపోయిన యాత్మ కనిపింపకపోవుటవలన అది లేకపోవుటయు సంసారమునం దుండుకపోవుటయు నను దోషము ప్రాప్తించు నన్నచో జీవునికి ఆ బుద్ధితో సంబంధ మున్నంత వఱకు జీవత్వమును సంసార ప్రవృత్తియుఁబోదు గాన దోషములేదు. 1. “బుద్ధి విజ్ఞానోపాధిని బొందిన జీవుడు ప్రాణములందును హృదయములోపలను నుండి జ్యోతిస్వరూపుడైన పురుషుడై యతఁడు బుద్ధితో సమానరూపమును బొందియుభయలోకములను సంచరించు చున్నాడు ధ్యానించువాడువలెఁ జలించువాడువలెనున్నాడు” (బృ. ౩. ౩. ౭) అని శ్రుతియు జీవునికి ఉభయలోకములఁ దిరుగుచున్నను బుద్ధి సంబంధము పోవుట లేదని చూపుచున్నది.

వివ:- “1. సోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషు హృద్యంతర్జ్యోతిః పురుషః ససమానః సన్నభౌ లోకానను సంచరతిధ్యాయతీవ లేలాయతీవ” అని శ్రుతి అసలు వాస్తవమందు బద్ధ్యుపాధిచే గల్పింపఁబడిన స్వరూపము కంటె వేటుగా జీవుడనువాడు లేడు. “నాన్యోఽతోస్తి ద్రష్టా శ్రోతామంతా విజ్ఞాతా” (బృ. ౩. ౭. ౨౨) ఈ యంతర్యామికంటె వేటొకఁడు చూచువాడు గాని వినువాడు గాని మననము చేయువాడు గాని దెలిసికొనువాడు గాని లేడు “తత్త్వవసి” (ఛాం. ౬. ౧. ౬) ఆ బ్రహ్మము నీకేయై యున్నావు “అహం

బ్రహ్మస్మి” (బృ. ౧. ౪. ౨) నే నా బ్రహ్మమునై యున్నాను ఇత్యాది శ్రుతు లనుబట్టి యీశ్వరునికంటె భిన్నమగు జీవుఁడు లేనేలేఁడు కాని బద్ధ్యుపాధితోడి సంబంధముచేతనే మిథ్యాజ్ఞానమును దానినిబట్టి సంసారప్రవృత్తియుఁ గలుగు చున్నది కాబట్టి యెంతవఱకు బ్రహ్మత్వత్వజ్ఞానము కలుగదో యంతవఱకు బద్ధ్యుపాధి శమింపదు “వేదాహమేతం పురుషం మహాంతం ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్ తపే వ విదిత్వాతిమృత్యుమేతి నాన్యః పఞా విద్యతే అయనాయ” (శ్వేతా. ౩. ౮) వ్యాపకుఁడైనట్టియు సూర్యవర్ణవర్ణము గలిగినట్టియు, తమ స్పృశదాహినీయము నా పురుషుని నెఱుఁగుదును. జీవుడు ఆ పురుషుని దెలిసి కొని మృత్యువును అతిక్రమించుచున్నాఁడు, మోక్షప్రాప్తికి ఇంతకన్న మార్గాం తరములేదు. అని శ్రుతియు నిదే తెలుపుచున్నది.

౪1. మూ. పు స్త్రాది వత్సస్య సతోఽభివ్యక్తియోగాత్.

పుంస్త్రాదివత్=పురుషత్వాదులవలె, సతః=ఉన్న, అస్మ=ఈ బుద్ధికి అభివ్యక్తియోగాత్=సమయములో అభివ్యక్తియగుటవలన.

సూ. జీవునికి బుద్ధిసంబంధము నిద్రయందును బ్రశయమందును నశించును గానఁ దిరిగి జీవునికి సంసారము పొందుటకై బుద్ధిసంబంధమెట్లు సంభవించునన్నచో బాల్యాదులందుఁ బైకి స్ఫుటముగాఁ గనిపింపకపోయినను బీజరూపములుగానుండి యౌషనాదిసమయములందు సంతానోత్పాదకశక్తియు గడ్డములు మీసములు మొదలగునవి యావిర్భవించినట్లు నిద్రాప్రళయములందు బీజరూపముగా నుండి కనిపింపకున్న బుద్ధిసంబంధము మెలుకవయందును బుద్ధి నప్పుడును అభివ్యక్తమగును గాన దోషములేదు.

వివ:- “సతీసంపద్య న విదు స్సతి సంపత్స్యామహే” (ఛా. ౬. ౯. ౩) జీవులు సత్పదార్థమందేకీభవించియు సత్పదార్థమందేకీభవించితిమని తెలియకున్నారు. “త ఇహ వ్యాఘ్రే సింహోవా... (ఛాం. ౬. ౯. ౩) యద్యద్భవంతి తదాభవంతి” జీవులు నిద్రాప్రళయములకుఁ బూర్వము సింహవ్యాఘ్రాది జంతువులలో నెట్లు ఉండిరో జాగ్రవదవస్థయందును సృష్టియందును అట్లే యుందురు. ఇత్యాది శ్రుతులు నా భావమునే దృఢపఱచుచున్నవని భావము.

౪2. మూ. నితోఽపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిప్రసంగోఽన్యతరఽనియమోవాన్యథా.

నిత్యోపలబ్ధిః సర్వప్రసంగః = ఎల్లప్పుడు ఉపలబ్ధమగుటగాని ఉపలబ్ధము గాక రోవుటగాని ప్రసక్తమగును, అన్యథా = అట్లుగానిచో, అన్యతరనియమః = ఏదోయొకటి యద్భుతప్రక కలుగుటగాని యగును.

సూ. జీవుని కుపాధియైన యంతఃకరణమే లేదన్నచో నొక్కసారియే యన్ని విషయములు ఉపలబ్ధమగుటగాని యెల్లప్పుడు నుపలబ్ధముగాకుండుటగాని కలుగవలసినవచ్చును. మఱియు ఆత్మ ప్రపరించునపుడు ఇంద్రియము లాత్మకు అద్భుతగలుటగాని ఇంద్రియములు ప్రపరించునపుడు ఇంద్రియముల కాత్మ యద్భుతగలుటగాని సంభవించును గాన- వివిధ వ్యాపారముల బట్టి మన స్సనియు బుద్ధియనియు విజ్ఞానమనియుఁ జిత్తమనియు నామాంతరములుగల యంతఃకరణమును సంగీకరింపకతప్పదు.

వివ:- సంకల్పవికల్పాది వ్యాపారములుగల దానిని మనస్సందురు. నిశ్చయవ్యాపారముగలది బుద్ధి, గర్వ వృత్తిగల యహంకారము విజ్ఞానము. స్మృతిప్రదానమైనది చిత్తము. ఆత్మ వికారములేనిది గాన దాని శక్తికి ప్రతి బంధములేదు. ఇంద్రియ శక్తికిని బ్రతిబంధము లేదు. కాని మనసుయొక్క శ్రద్ధనుబట్టి ఇంద్రియము, వస్తువులయెడఁ జనిచేయును. మనసునకు ఆ వస్తువు నెడల శ్రద్ధలేనిచో అప్పుడింద్రియమును జనిచేయదు. అందువలననే మనసునుబట్టియే యదివరకున్న వస్తువుగూడ ఒకసారి కనిపించుటయు ఒకసారి కనిపింపకపోవుటయు జరుగుచున్నది, “అన్యత్ర మనా అభూవం నాదర్శ మన్యత్ర మనా అభూవం నాశ్రౌషం” (బృ. ౧ ౫. ౩) విషయములు ఇంద్రియముల యెదుట నున్నను మఱియొకచోట మనస్సుగలవాడను గాన విననైతిని “మనసా హ్యేవ పశ్యతి మనసా శృణోతి” (బృ. ౧ ౫. ౩) మనసుచేతనే చూచు చున్నాడు. మనస్సుచేతనే వినచున్నాడు. “కామస్సంకలో విచికిత్సా శ్రద్ధాశ్రద్ధాధృతి రధ్యతిః హిర్వీరీ రిత్యేతత్సర్వం మనవేవ” (బృ. ౧ ౫. ౩) కామము, సంకల్పము, సంశయము, శ్రద్ధయు, అశ్రద్ధయు, దైర్యము, అదైర్యము, సిగ్గు, ప్రజ్ఞ, భయము, ఉదయంతయు మనస్సే” ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి బాహ్యేంద్రియములకంటె భిన్నముగ మనస్సు గలదని భావము.

౧౪. కర్తృధికరణము

౪౩. మూ కర్తా శాస్త్రార్థవత్సాత్.

శాస్త్రార్థవత్త్వాత్=శాస్త్రములు అర్థవంతములగుటవలన, కర్తా=జీవుడు
కర్త

సూ. 1. యజింపవలెను 2. హోమము చేయవలెను 3. దానము చేయ
వలెను 4. ఇతఁడేచూచువాడు మననముచేయువాడు తెలిసికొనువాడు చేయు
వాడు విజ్ఞానరూపుడు శరీరమును పురమున శయనించువాడు ఇత్యాది శాస్త్రార్థ
ములు జీవుడు కర్తయని చెప్పినపుడే అర్థవంతములగునుగాన జీవుడు కర్త
యని చెప్పవలయును.

వివ:- 1. యజేత 2. జూహయాత్ 3. దద్యాత్ 4. ఏషహి ద్రష్టా
శ్రోతామంతాబోధాకర్తా విజ్ఞానాత్మా పురుషః (ప్ర ౫. ౯) ఇత్యాదులు శాస్త్రములు
4. మూ. విహరోపదేశాత్.

విహరోపదేశాత్=విహరించునట్లు ఉపదేశించుటవలన.

సూ. 1. ఆ యాత్మ యెందుఁ గామమును గోరునో దానిగూర్చి పోవు
చున్నాడు 2. తన శరీరమునందు తన యిష్టమువచ్చినట్లు జీవుడు సంచరించు
చున్నాడు ఇత్యాది శ్రుతులందు జీవప్రకరణమున స్వప్నములో విహరించు
చున్నట్లు ఉపదేశించుటవలన జీవునకుఁ గర్తృత్వము గలదు.

వివ:- 1. స ఈయతేఽచ్యుతో యత్రకామం (బృ. ౪. ౩. ౧౨)
2. స్వేశరీరే యధాకామం పరివర్తతే (బృ ౨ ౧. ౧౮) అని శ్రుతులలో
నుపదేశించుటవలన జీవుడు కర్త యగుచున్నాడు.

35. మూ ఉపాదానాత్.

ఉపాదానాత్=గ్రహించుటవలన.

సూ. 1. “నిద్రలో ఈ నింద్రియముల విజ్ఞానమును విశేషజ్ఞానముచే
గ్రహించి జీవుడు శయనించుచున్నాడు” 2. రాజవలె జీవుడు నింద్రియముల
గ్రహించి శరీరమున సంచరించుచున్నాడు” ఇత్యాది శ్రుతులలో నింద్రియము
లను గ్రహించినట్లు చెప్పబడుటవలన జీవుడు కర్తయగును.

వివ:- 1. “తదేషాంప్రాణానాం విజ్ఞానేన విజ్ఞానమాదాయ (బృ ౨౧. ౧. ౧౭)
ప్రాణాన్ గృహీత్వా” (బృ. ౨౧. ౧. ౧౮) ఇత్యాది శ్రుతులును జీవునికిఁ గర్తృ
త్వమును దెలుపుచున్నవి.

86. మూ. వ్యవదేశాచ్చ క్రియాయాం నచేన్నిర్దేశవిపర్యయః

క్రియాయాం = క్రియయందు, వ్యవదేశాత్ = కర్తగా వ్యవదేశించుటవలనను, నచేత్ = అట్లుగానిచో, నిర్దేశవిపర్యయః = నిర్దేశించుటలో తృతీయచే మార్పుచేసి యుండును.

సూ. 1. “విజ్ఞానము = (జీవుడు) యజ్ఞమును చేయుచున్నది కర్మలను గూడఁ జేయుచున్నది”. అని శాస్త్రమున లోకక వైదిక క్రియలకు కర్తగా వ్యవదేశించుటవలనను; శ్రుతిలోని విజ్ఞానపదమునకు బుద్ధియని యర్థము గాని జీవుడు గాదన్నచో విజ్ఞానపదమునకు బుద్ధియే యర్థమైరయెడల విజ్ఞానముచేత అని హేతువుగా నిర్దేశించి యుండును గాన నట్లు తృతీయా నిర్దేశము లేకపోవుట వలన విజ్ఞానపదమునకు జీవుడనియే యర్థము చేయఁదగి యుండుటవలనను జీవుడు కర్తయగు.

వివ:- “1. విజ్ఞానం యజ్ఞాతనుతే కర్మజితనుతేఽపిచ” (తై ౨. ౫ ౧) అని శ్రుతి. విజ్ఞానపదమునకు బుద్ధియని యర్థమేయైరచో “ఽదేషాం ప్రాజానాం విజ్ఞానేన విజ్ఞానమాదాయ” (బృ. ౨ ౧ ౧౭) అనుచోటవలె విజ్ఞానేన అని తృతీయా విభక్తి నిర్దేశముచేయఁబడి యుండెడిది

87. మూ. ఉపలబ్ధిపదనియమః

ఉపలబ్ధిపత్ = ఇష్టానిష్టోపలబ్ధిపదే, అనియమః = ఇష్టానిష్ట వస్తువులను బొందుటలో నియమములేదు.

సూ బుద్ధికంటె జీవుడు భిన్నుడైన కర్తయనినచో హితమును వైమును మాత్రము నియమముగా సంపాదించుకొనచో జీవుడు ఆత్మిజ్ఞానమును బొందుటలో స్వతంత్రుడయ్యును దేశకాలముల నపేక్షించిన వాడగుటవలన నియమము లేకుండ ఇష్టానిష్టములను బొందునట్లు ఇష్టానిష్టవస్తువులను గూడ నియమము లేకయె బొందుచున్నాడు గాన బుద్ధికంటె జీవుడు భిన్నుడు.

వివ:- నీరు కట్టెలు బియ్యము సహాయముగనున్నను పాచకునకు పాచ కత్వమున్నట్లు దేశకాలాదుల సహాయము నపేక్షించును, కర్తకుఁ గర్తృత్వ ముండును సహకారి వస్తువుల వైచిత్ర్యమునుబట్టి ఇష్టానిష్టములైన పనులయందు ఆత్మకు నియమము లేకుండఁ బ్రవృత్తి కలుగునని భావము.

౪౮. మూ. శక్తివిపర్యయాత్.

శక్తివిపర్యయాత్=శక్తివిపరీతముగఁ బ్రసక్తముగుటవలన.

సూ. సాధనమైన బుద్ధికి సాధకుడైన జీవునియొక్క కర్తృత్వశక్తి యున్నదన్నచో సాధనమైన బుద్ధికి సాధనశక్తిపోయి కర్తృత్వశక్తి విపరీతముగ బ్రసక్తముగుట వలన ఆ కర్తయైన బుద్ధికి ఇంకొక సాధనమును కల్పింపవలసి వచ్చును ఇది విరుద్ధము గాన బుద్ధికి సాధనత్వమే గాని కర్తృత్వములేదు.

వివ:- “నేను వెళ్లుచున్నాను తినుచున్నాను, నేను త్రాగుచున్నాను” ఇత్యాది జ్ఞానములలో బుద్ధిని కర్తగా చెప్పవలసియుండును లోకమున కర్త కరణమును సంపాదించుకొని కార్యములందుఁ బ్రవర్తించుట గనిపించుచున్నది. ఆ బుద్ధికే యింకొక కరణమున్నదన్నచో బుద్ధిని కర్తగను ఇంకొక దానిని కరణముగను జెప్పినచో నామభేదమేగాని వస్తుభేదము లేదు గాన ఆ కర్తనె జీవుఁడని కరణమునె బుద్ధియని యనుట సమంజసమని భావము.

౪౯. మూ. సమాధ్యభావాన్ప.

సమాధ్యభావాత్=సమాధి లేకపోవుటవలనను.

సూ. ఉషనిషదాదుండుఁ జెప్పఁబడిన బ్రహ్మత్వ గూఢమును బొందుట యను సమాధి బుద్ధికి లేకపోవుటవలన బీవుఁడె కర్తగాని బుద్ధి కర్తగాదు.

వివ:- “ఆత్మావా అరేద్రష్టవ్య శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిధిధ్యాసితవ్యః సోఽన్వేష్టవ్యః సవి జ్ఞాసితవ్యః” (బృ. ౨. ౪. ౫) ఓసీ యాత్మయే చూడఁదగినది వినిఁదగినది మననము చేయఁదగినది, ధ్యానింపదగినది, అన్వేషింపదగినది. తెలిసికొనదగినది, “ఓ మిత్థేవం ధ్యాయథ ఆత్మానం (ముండ ౨. ౨. ౬) బ్రహ్మప్రాప్తికై ఆత్మను ఓమి అని ధ్యానింపుడు. ఇత్యాది శ్రుతులందుఁ జెప్పఁబడిన బ్రహ్మత్వ ప్రాప్తి రూపసమాధి బుద్ధికి లేకపోవుటవలన జీవుఁడె కర్తయని భావము. అది ఆత్మకు కర్తృత్వము చెప్పనపుడు సంభవింపదు.

౫౦. తక్షణికరణము

౫౦. మూ. యథాచతక్షోభయథా.

యథాచతక్షా=వర్తంగివలె, ఉభయథా=కర్తయు సాధనము రెండునగును.

సూ ఉలి మొదలగు సాధనములతోఁ గూడినపుడు వృద్ధుఁగి కర్తయై ఆ సాధనములు లేనప్పుడు అకర్తయై యున్నట్లు అవిద్యాకృతమయిన బుద్ధి యుపాధితోఁ గూడినపుడు ఆత్మ కర్తగను ఆ యుపాధి రహితమైనపుడు అకర్త గను ఉన్నది గాన ఆత్మకు గర్వత్వము ఉపాధికల్పితముగాని స్వాభావికముగాదు.

వివ:- ఆత్మస్వభావఃస్థముగఁ గర్తయని యన్నచో మోక్షము లేక పోవలసివచ్చును సుతతము సుఖదుఃఖాదులతోఁ గూడినది కావలసివచ్చును. కాననే "ధ్యాయతీవలేలాయతీవ" (బృ. ౪. ౩, ౭) ధ్యానించుచున్నదివలెఁ జరించుచున్నదివలె ఆత్మయున్నది. "ఆత్మేంద్రియ మనోయుక్తం భోక్తే త్యాహర్మసీషిణః" (కఠ, ౩. ౪) ఇంద్రియ మనస్సులతోఁ గూడిన యాత్మను, భోక్తయని మనీషులందురు అని ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతులు చెప్పుచున్నవి. పైని జెప్పఁబడిన కర్వత్వ ప్రతిపాదక సూత్రములు అనువాద రూపములైనవి. అవిద్యాకృతమైన కర్వత్వమును స్వీకరించియే విధిశాస్త్రములు ప్రవర్తించును గానఁ జై సూత్రములు ఉపాధికృతకర్వత్వమును బోధించునవియే గాని స్వాభావిక కర్వత్వమును బోధించునవిగావని తెలియునది. అట్లు గాదన్నచో జీవుడు బ్రహ్మత్వమును బొందును అని యుపదేశించు శ్రుతులు వ్యర్థముగావలసివచ్చును. కాన జీవునికిఁ గర్వత్వము ఉపాధికృతమే గాని స్వాభావికముగాదని తెలియునది.

౧౩. పరాయత్నాధికరణము

41. సూ. పరాత్తు తచ్చులే.

తత్=ఆకర్వత్వము, శ్రుతేః=శ్రుతినిబట్టి, పరాత్తు = ఈశ్వరునివల్లనై తె గలిగినది.

సూ. 1. "ఈ లోకములకంటె నుత్తమలోకములను బొందింపఁదలచిన వానిచే మంచి కర్మను, క్రింది లోకములను బొందింపఁదలచిన వానిచే చెడ్డ కర్మను ఈశ్వరుఁడు చేయించుచున్నాఁడు" ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి, ఉపాధిచేఁ కలిగిన జీవుని కర్వత్వమును ఈశ్వరునివల్లనై కలిగినది.

వివ:- 1. ఏషహ్యేవ సాధుకర్మ కారయతి తం యమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నిసిషత ఏషహ్యేవాసాధుకర్మకారయతితం యమధోనిసిషత" (కౌషీ. ౩. ౮) అని శ్రుతి.

42. సూ. కృతప్రయత్నాపేక్షస్తు విహిత ప్రతిషిద్ధావచైయద్భ్యాదిభ్యః.

విహితప్రతిష్ఠిద్ధావైఽయర్థ్యాదిభ్యః = విధిప్రతిషేధశాస్త్రములు వ్యర్థము గాక పోవుట మొదలగు వానినిబట్టి. కృతే ప్రయత్నాపేక్షస్తు = ఈశ్వరుడు చేయఁబడిన ధర్మాధర్మ ప్రయత్నముల నపేక్షించినవాడుగనే యుండును

సూ. ఈశ్వరుడు జీవుని ధర్మాధర్మములనుబట్టి వానిని ప్రేరేపించును గాన ఈశ్వరుని కొకని యెడలఁ బక్షపాతమును ఒకనియెడ విరోధాదులను ప్రసక్తింపవలెననే విధి నిషేధశాస్త్రములు సార్థములగును.

వివ:- ఈశ్వరుడు ధర్మాధర్మముల నపేక్షింపనిచో పురుషకారమును దేశకాల నిమిత్తములను వ్యర్థమగుటయును. స్రయత్నింపకయే జీవునికి వుపసద్ధి యగుటయు సంభవి. పవలసి వచ్చును. జీవుని ధర్మాధర్మములు అనాదులు గాన పరస్పరాశ్రయ దోషమును గలుగదని భావము.

౧౩ అంశాధికరణము

48. మూ అంశో నానావ్యపదేశాదన్యథా చాపి దాశకితవాదిత్వ మధీయత ఏకే

నానావ్యపదేశాత్ = జీవేశ్వరులవేఱుగా వ్యవహరింబుటవలన, అన్యథాచాపి = మరొక రీతిగాఁగూడ. దాశకితవాదిత్వం = బ్రహ్మమునకు పల్లె, జూదరిభావమును, ఏకే = కొన్ని శాఖలవారు, అధీయతే = చదువుచున్నారు, కాని, అంశః = జీవుఁ డీశ్వరునంశము.

సూ. "1. అతఁడు వెదకఁదగినవాఁడు అతఁడు తెలిసికొనఁదగినవాఁడు "2. ఇతనినే తెలిసికొని ముని యగుచున్నాఁడు" ఇత్యాది శ్రుతులందు జీవేశ్వరులకు భేదముగ వ్యవహరించుటవలనను మఱియొక విధముగాఁగూడ "3. పల్లె వాండును బ్రహ్మమే సేవకులును బ్రహ్మమే ఈ జూదరులును బ్రహ్మమే" అని కొన్ని శాఖలవారు జీవుని ఈశ్వరుని అభేదముగఁ జెప్పుటవలనను అగ్నికి నెరసు వలె ఈశ్వరునికి జీవుఁడంశము.

వివ:- "1. సోఽన్యేష్టవ్యః సవిజిజ్ఞాసితవ్యః (ఛాం ర. ౭. ౧) ఏత మేవ విచిత్రామునిర్భవతి" "3. బ్రహ్మసా బ్రహ్మదాసా బ్రహ్మైవేమేకితవాః" ఇత్యాది శ్రుతు. "త్వం శ్రీత్వంపుమానసీత్వం కుమార, శ్రీతవాకుమారీ" (శ్వే. ౪. ౩) "నీవు శ్రీవి నీవు పురుషుడవు నీవు కుమారుడవు నీవు కుమారివి" ఇత్యాదులును బ్రహ్మ జీవులకు అభేదమును దెలుపుచున్నవి.

44. మూ. మంత్రవర్ణాచ్చ.

మంత్రవర్ణాచ్చ = మంత్రవర్ణమును బట్టియు.

సూ. “ఈ సహస్ర శీర్షుడగు పురుషుడు ఈ ప్రపంచముకంటె గొప్పవాడు, సర్వభూతములును ఇతని పాదము (నాల్గవభాగము). ఇతని మూడు అంశములుగల విభూతి ఆకాశమున గలదు” అను మంత్రవర్ణమువలనను జీవుడిశ్వరుని యంశమెయగు.

వివ:- “తావానస్యమహిమా తతోజ్ఞాయాంశ్చ పురుషః పాదోఽస్య సర్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతందివి” (ఛాం. ౩. ౧౨. ౬) ఇది మంత్రవర్ణము.

45. మూ. అపిచస్మర్యతే.

అపిచస్మర్యతే = స్మృతులందు స్మరింపబడుచున్నదిగూడ.

సూ. “జీవలోకమందు సనాతనుడైన జీవుడు నాయొక్క యంశమే” ఇత్యాది స్మృతులందును జీవుడు ఈశ్వరుని యంశమని చెప్పబడుచున్నదిగూడ.

వివ:- “మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః” అని (గీత. ౧౫. ౭)

46. మూ. ప్రకాశాది వన్నైవం పరః.

ప్రకాశాదిత్ = సూర్యప్రకాశమువలె, ఏవం = ఇట్లు, పరః = ఈశ్వరుడు, న = సుఖాదులు పొందడు.

సూ, జీవుడు ఈశ్వరుని యంశమన్నప్పుడు అంశమగు జీవుని సుఖదుఃఖాదులు అంశవంతుడగు నీశ్వరునియందు గలుగునుగదా యన్నచో సూర్యాదుల ప్రకాశము అంగుళిజలాదులైన యుపాధులనుబట్టి ఋజు వక్రాది భావమును చలనమునుబొందుచున్నను సూర్యాదులు ఒకే రీతిగ కదలక యుండున్నట్లు అవిద్యాద్యుపాధులందు జీవుడు సుఖదుఃఖాదులందుచున్నను ఈశ్వరుడు సుఖాదులను బొందడు.

47. మూ. స్మరంతిచ.

స్మరంతిచ = స్మృతులు స్మరించుచున్నవిగూడ.

సూ. వ్యాసాదిమునులును వేదమును జీవుని దుఃఖముచే నీశ్వరుడు దుఃఖమును బొందఁడనియుఁ జెప్పుచున్నారు.

వివ:- “తత్రయః పరమాత్మాసౌ సనిత్యో నిర్గుణః స్మృతః, నలిప్యతే ఘలైశ్చాపి పద్మపత్ర మ్మివాంభసా, కర్మాత్మా త్వపరోయోఽసౌ మోక్షబంధై స్సయుజ్యతే స సప్తదశకేనాపి రాశినాయుజ్యతే పునః” జీవేశ్వరులందుఁ బరమేశ్వరుడు నిర్గుణుడని చెప్పఁబడెను. నీటిచేఁ దామరాకువలె కర్మఫలముచే నంటఁబడఁడు. కర్మల నాశ్రయించిన రెండవవాడగు జీవుడు మోక్షము తోడను బంధముతోడను గలిసియుండును. అతఁడే జ్ఞానేంద్రియములు కర్మేంద్రియములు పంచప్రాణములు మనస్సు బుద్ధి అను పదునేటిగుంపు గల లింగశరీరముతోడను గూడి యుండును. “తయోరన్యః పిప్పలంస్వాద్వైత్య నశ్నన్న న్యోఽభిచాకశీతి” (శ్వే. ౪. ౬) అ. జీవేశ్వరులలో నొకఁడగు జీవుడు రుచి గల కర్మఫలమును భుజించుచున్నాడు. రెండవవాడగు నీశ్వరుడు భుజింపని పాఁడై సాక్షిగా నున్నాడు. “ఏకస్తథా సర్వభూతాంతరాత్మా నలిప్యతే లోక దుఃఖేన బాహ్యః” (కఠ. ౩. ౧౧) సూర్యునివలె ఒకఁడైన యీశ్వరుడు అన్ని భూతములలోపలనుండి లోక దుఃఖములచే బాహ్యుడై అంటఁబడఁడు ఇత్యాది శ్రుతులు వ్యాసాదిపాక్యములు స్మృతులు నిదే సంగతి. చెప్పుచున్నవని భావము.

48 చూ. అనుజ్ఞాపరిహారో దేహబంధాజ్ఞోతిరాదివత్.

జ్యోతిరాదివత్=సూర్యాదిజ్యోతులవలె, దేహసంబంధాత్=దేహసంబంధము వలన, అనుజ్ఞాపరిహారో=విధినిషేధములు గలుగును.

సూ. ఆయా స్థానములనుబట్టి సూర్యాదులు గ్రహింపఁబడినవిగను గ్రహింపరానివిగను నున్నట్లే దేహసంబంధమునుబట్టి “ధర్మమునాచరింపుము, పాపము చేయకుము” ఇత్యాది విధి నిషేధములు జీవునికిపపన్నములగును.

వివ:- శుచిప్రదేశమందలి సూర్యకాంతి గ్రహింపఁదగినది అశుచి ప్రదేశములందలి సూర్యకాంతి గ్రహింపరానివి. హోమాగ్ని గ్రహింపఁదగినవి శ్మశానాగ్ని గ్రహింపరానిది గోమూతపురీషములు గ్రహింపదగినది. ఇతరజంతువుల వి గ్రహింపరానివి సూర్యాదులు శుద్ధులై ఒకచే స్వరూపము గలవయును స్థాన భేదమునుబట్టి గ్రాహ్యముగను అగ్రాహ్యముగను ఉన్నట్లే జీవుడు. పరిశుద్ధుఁ

దైనను అవిద్యాదికృత దేహసంబంధమునుబట్టి విధి నిషేధములను బొందుచున్నాడని భావము

49. మూ. అసంతతేశ్చావ్యతికరః

అసంతతేశ్చ=సంబంధము లేకపోవుటవలనను, అవ్యతికరః=సాంకర్యము లేదు.

సూ. కర్తయు భోక్తయునగు జీవునికి ఉపాధియగు బుద్ధితోడనేగాని శరీరములతో సంబంధములేదు గాన శరీరభేదములబట్టి కలుగు కర్మ సాంకర్యముగాని ఫలసాంకర్యముగాని లేదు.

వివ:- దేహములు వేరైనను స్వామియగు జీవుడొక్కడే గాన అన్యకృత కర్మఫలముగూడఁ బ్రతి జీవునికిఁ గలగు నను నాశ్చర్య పరిహారముకై యిది చెప్పఁబడినది.

50. మూ. అభాస ఏవచ

అభాస ఏవచ=ప్రతిబింబమేగూడ.

సూ. జీవుడు పరమేశ్వరుని ప్రతిబింబముగనే యున్నాడనుగూడ.

వివ:- నీటిలోఁ బ్రతిబింబించిన సూర్యుడు సాక్షాత్తుగా సూర్యుడును గాఁడు సూర్యునికంటె నితరుడునుగాఁడు. అట్లే జీవుడునని తెలియునది చెఱువులో ప్రతిబింబించిన సూర్యుడు చెఱువు కదలికచే గదలినను ఆ చెఱువులోని సూర్యుని కదలికనుబట్టి మఱియొకచోట ఘటమునఁ బ్రతిబింబించిన సూర్యుడు కదలనట్లే ఒకయుపాధిని బొందిన జీవుడు ఆయుపాధిలోని జీవుడు కదలినను మఱొక యుపాధిలోని జీవుడు కదలఁడు గాన జీవుల కర్మఫలములకు సాంకర్యములేదని భావము. అవిద్యచేతనే ప్రతిబింబితుడై జీవుడు సంసారమందుండును కాన అట్టి యవిద్యానాశమునకే బ్రహ్మత్వోపదేశము చేయఁబడుచున్నది. జీవునికి ఈశ్వరునికిఁ గల సంబంధము ముఖమునకును అర్థములోఁ బ్రతిబింబించు ముఖమునకును గల సంబంధము వంటిది కాని వెండికి ముత్యపుఁజిప్పకుఁగల సంబంధమువంటిదిగాదు. ముత్యపుఁజిప్ప వెండికాదని తెలియఁగానే వెండి యడట లేదని తెలియుచున్నది. కాని అర్థముననున్నది ముఖము కాదని తెలిసినను ముఖముపోదు. ఇట్లే జీవుని సంగతియునని భావము.

51. మూ. అదృష్టాఽనియమాత్.

అదృష్టాఽనియమాత్=అదృష్టములతో నియమములేకపోవుటవలన.

సూ. అదృష్టవశముచే జీవులకు సుఖదుఃఖములు నియమముగఁ గలుగ నన్నచో ఈ అదృష్టమీయాత్మది యా అదృష్టము మఱియొక యాత్మ యను నియమము లేకపోవుటవలనఁ గర్మఫలములకు సాంకర్యము గలుగఁ మానదు కాన జీవుని నీశ్వరుని ప్రతిబింబముగనె గ్రహింపవలయు

వివ:- అదృష్టము ఆత్మయందున్నదని కాణాదులును ప్రధానమందున్నదని సాంఖ్యులును దలచుచున్నారు. వారి మతములలో అదృష్టమునకు నియమములేదు కాన ఒకరి సుఖము మఱియొకనికి ఒకరి దుఃఖము మఱియొకనికిఁ గలిగి సాంకర్యము గలుగునని భావము.

52. మూ. అభిసంధ్యాదిష్యపిచైవం.

అభిసంధ్యాదిష్యపిచైవం=రాగద్వేషాదులందు నిట్లే.

సూ. అదృష్టమందువలె రాగద్వేషాదులందును “నేను దానిని బొందను నేను దానిని త్యజించెదను” అను నియము లేకపోవుటవలనను గర్మ సాంకర్యముగలుగును గాన జీవుఁడు ఈశ్వరుని ప్రతిబింబమె.

53. మూ. ప్రదేశాదితి చేన్నాంతర్భావాత్.

ప్రదేశాత్=స్థానమునుబట్టి, ఇతిచేత్=అన్నచో అంతర్భావాత్=ఆత్మ ములంతర్భవింపుటవలన, న=కాదు.

సూ. దేహాదిస్థానభేదములబట్టి రాగద్వేషాదులకు అదృష్టమునకును నియమవ్యవస్థ కలుగునన్నచో ఆత్మలు వ్యాపించియుండునవి గాన సర్వశరీరము లందును ఆత్మలు అంతర్భవించి యుండుటవలన ఈ శరీరమే యాత్మది దానికాదు అను నియమము లేకపోవుటవలన అట్టి వ్యవస్థ కలుగదు.

వివ:- కాన జీవుఁడు ఈశ్వరుని ప్రతిబింబమె గాన నాత్మ యొకటే గాఁ బిన్నము గాదని భావము.

ఇది

శ్రీ వెంకమాంబా నారాయణశాస్త్రి దంపతుల తనయుఁ డగు

చర్లగణపతిశాస్త్రిచే అనువదింపఁబడిన

బ్రహ్మమీమాంసా దర్శనమందు ద్వితీయాధ్యాయమున

పంచమహా భూతజీవశ్రుతుల విరోధపరిహారమున

మూఁడవపాదము.

బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శనము

ద్వితీయాధ్యాయమున నాల్గవపాదము

౧. ప్రాణోత్పత్త్యధికరణము

1. మూ తథాప్రాణాః

సూ. తథాప్రాణాః=అట్లే ప్రాణములు.

సూ. ఆకాశాదులవలె బ్రాణములును బ్రహ్మమువలననే పుట్టినవి.

2. మూ. గౌణ్యసంభవాత్.

గౌణ్యసంభవాత్=గౌణార్థము సంభవింపకపోవుటవలన.

సూ. “1. ఓ భగవంతుడా! ఏది తెలియఁగానిది యంతయుఁ దెలియఁబడినదగును” అను శ్రుతియందు చెప్పఁబడిన బ్రహ్మము తెలియఁగా ప్రాణములు తెలియఁబడినవగును అను ప్రతిజ్ఞచేత “ఈ 2. పరమాత్మనుండి ప్రాణము పుట్టుచున్నది” అను శ్రుతియందు గౌణార్థము చెప్పట సంభవింపకపోవుటవలన దానికి ముఖ్యార్థమే చెప్పవలయును గానఁ బ్రాణములు బ్రహ్మమువలననే పుట్టినవనవలెను.

వివ:- 1. “కస్మిన్ను భగవో విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతి”, (ముంద. ౧. ౧. ౩) 2. “ఏతస్మాజ్ఞాయతే ప్రాణః” (ముంద. ౨. ౧. ౩) అని శ్రుతులు. ఉత్పత్తిప్రకరణమందు ప్రాణసృష్టి చెప్పక మఱియొకచోట ప్రాణోత్పత్తి చెప్పుటవలన ఆ శ్రుతులకుఁ బరస్పర విరోధము గలుగుచున్నది గాన ప్రాణోత్పత్తి శ్రుతులు గౌణములగునను సందేహమును వారించుటకై యిది చెప్పఁబడినది. ప్రాణములు పుట్టనివన్నచో నవి బ్రహ్మమునకన్న భిన్నములు గాన బ్రహ్మముచే తెలియఁబడవు అప్పుడు బ్రహ్మము తెలియఁబడగా నిది యంతయుఁ దెలియఁబడు” నను శ్రుతి ప్రతిజ్ఞకు భంగము గలుగును గానఁ బ్రాణసృష్టి గౌణముగాదు ముఖ్యార్థకమనియు సిద్ధాంతీకరించుచున్నాఁడు.

3 మూ. తత్ప్రాక్రమితేశః.

తత్ప్రాక్రమితేచ = ఆకాశాదిపదములకంటె ముందు విన(బడుటవలనను

నూ. 1. “ఈ బ్రహ్మమునుండి ప్రాణము పుట్టుచున్నది మనస్సు, సర్వేంద్రియములును ఆకాశము వాయువు, జ్యోతిస్సు, నీళ్లు, విశ్వమును ధరించు భూమియును” ఇత్యాది శ్రుతులలో “పుట్టుచున్నది” మొదలగు పదములు ఆకాశాదిపదములకంటె బూర్వము విన(బడుటవల్ల ప్రాణములో సందర్భించు “పుట్టుచున్నది” ఇత్యాదిపదములు తరువాతివగు ఆకాశము మొదలగువానితో సందర్భించుటవల్ల ఆకాశాదులతో సందర్భించునప్పుడు “పుట్టుచున్నది” ఇత్యాది పదములకు ఒకచో ముఖ్యార్థమును ప్రాణముతో సందర్భించునపుడు గౌణార్థమును జెప్పట న్యాయముగాదు గావునను “ప్రాణము పుట్టుచున్నది” అను దానికి ముఖ్యార్థమే చెప్పవలయును గాన ప్రాణము బ్రహ్మ నుండి పుట్టినదె.

వివ:- 1. “ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణిచ, ఖం వాయుర్జ్యోతిరాపఃపృథివీ విశ్వస్య ధారిణీ” (ముండ. ౨ ౧ ౩) “స ప్రాణ మసృజత, ప్రాణాచ్ఛద్ధాం” (షళ్న. ౬. ౪) అతడు ప్రాణమును సృజించెను ప్రాణమునుండి శ్రద్ధను “ఏతస్మాదాత్మన స్సర్వే ప్రాణాస్సర్వే లోకా స్సర్వే దేవాస్సర్వాణి భూతానిచ వ్యవృరంతి” ఈ యాత్మ నుండి సర్వప్రాణములు సర్వలోకములు సర్వదేవులు సర్వభూతములును బయలు దేలుచున్నవి ఇత్యాదులందును సృజించెను బయలుదేలుచున్నవి అను పదములకును ఒకచో ముఖ్యార్థమును ఒకచో గౌణార్థమును జెప్పట న్యాయముగాదు గావునను అన్ని చోట్ల ముఖ్యార్థమే చెప్పవలయును గాన బ్రహ్మమునుండి ప్రాణములు పుట్టుచున్న వనియె తెలియుచున్నదని భావము.

4. మూ. తత్పూర్వకత్వాద్వాచః.

వాచః = వాక్కుమొదలైనవి, తత్పూర్వకత్వాత్ = బ్రహ్మప్రకృతికము లగుటవల్ల.

నూ 1. “అతడు తేజస్సును సృజించెను” అను ప్రకరణములో ప్రాణముల పుట్టుక చెప్పబడలేదుగదా అన్నచో వాక్కు ప్రాణములు మనస్సు ఇవి బ్రహ్మము ప్రకృతిగాగల తేజస్సు నీరు అన్నములకు బూర్వములుగా జెప్పబడుటవలన వాక్ప్రాణ మనస్సులలో బలంపబడిన ప్రాణములును బ్రహ్మ

ప్రకృతికములని తెలియుచున్నది గానఁ బ్రాణములు బ్రహ్మమునుండి పుట్టినవే.

వివ:- 1. “త త్రేకోఽస్సజత” (ఛాం. ౬. ౨ ౩) అని శ్రుతి. అదియుఁ గాక “యేనాఽశ్రుతం శ్రుతం భవతి” (ఛాం. ౬. ౧ ౩) దేని దెలిసికొనుటచే వివరబడనిది వివరబడునో” అని యుపక్రమించి “ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం” (ఛాం. ౬. ౮. ౭) ఇదంతయు నీ యాత్మస్వరూపమైనదే అని ఉపసంహరముచేసి జెప్పఁబడుటవలనను ప్రాణములు బ్రహ్మకర్తృకనామరూపములోఁ జేరుటచే ప్రాణములును బ్రహ్మమునుండియే పుట్టుచున్నవని “స ప్రాణ మస్సజత” (ప్రశ్న. ౬. ౪) అతఁడు ప్రాణమును సృజించెను అని శ్రుతిగూడ నున్నది గాన ప్రాణములు బ్రహ్మమునుండి పుట్టినవనుటలో సందేహము లేదని భావము.

౨. సప్తగత్యధికరణము

౯. మూ. సప్తగతేర్విశేషితత్వాచ్చ.

గతేః=ప్రాణగతి, విశేషితత్వాత్=విశేషించిచెప్పటవలనను, సప్త=ఏడే.

సూ. శ్రుతులలో అక్కడక్కడ ప్రాణములు ఏడని యొకచోటను (ముం. ౨. ౧. ౮) ఎనిమిదని యొకచోటను, (బృ. ౩. ౨. ౧) పదని యొక చోటను పదునొకండని యొకచోటను (బృ. ౩. ౯. ౪) పందెండని యొక చోటను (బృ. ౨. ౪. ౧౦) పదుమూడని యొక చోటను (బృ. ౪. ౮) ఇట్టనేక విధములుగాఁ జెప్పఁబడినను 1. “ఆ యాత్మ నుండి యేడు ప్రాణములు పుట్టు చున్న” వని శ్రుతినిబట్టి తెలియుట వలనను 2. “శిరస్సునందలి ప్రాణము లేడే” యని శ్రుతియందు విశేషించి చెప్పఁబడుట వలనను ప్రాణములేడే. ఈ యేడు ప్రాణములందును మిగిలినవి యంతర్భవించును.

వివ:- “సప్తప్రాణాః ప్రభవంతి తస్మాత్” (మూ. ౨. ౧. ౮) అని యేడుగను, “ఆష్టాగ్రహాః అతిగ్రహాః” (బృ. ౩. ౨. ౧.) అని యెనిమిదిగను “సప్తవై శీర్షణ్యాః ప్రాణాద్వావహంచే” (తై. సం. ౫. ౧. ౭. ౧) అని తొమ్మిదిగను, “నవవై పురుషే ప్రాణానాభిర్దశమి” అని పదిగను, “దశమే పురుషే ప్రాణా ఆత్మైకాదశః” (బృ. ౩. ౯. ౪) అని పదునొకండుగను, “సర్వేషాం స్పర్శానాంత్యగేకాయతనం” (బృ. ౨. ౪. ౧౦) అని పందెండుగను “చక్షుశ్చద్రష్టవ్యం” (బృ. ౪. ౮) అని పదుమూడుగను జెప్పఁబడెను.

1. “సప్తప్రాణాః ప్రభవంతి తస్మాత్” (ముండ. ౨. ౧ ౮) 2 “సప్త వైశీర్షణ్యాః ప్రాణాః” (తై. సం. ౫. ౧. ౨ ౧) అని శ్రుతులు. ఈ సూత్రము పూర్వపక్ష సూత్రము.

6. ఊ. హస్తాదయస్తుస్థితేఽతోనై వమ్.

హస్తాదయఃతు=హస్తాదులై తెయున్నవి, స్థితే=ఇట్లుండగా. అతఃన ఏవం= ఏడని. ఇట్లనరాదు.

సూ. శ్రుతులందు ఏడింటికంటె నెక్కువగా హస్తములు మొదలగు ప్రాణములున్నట్లు తెలియుటవలనను ఎక్కువ సంఖ్యలో తక్కువ సంఖ్య యంతర్భవించును గాని తక్కువ సంఖ్యలో ఎక్కువ సంఖ్య యంతర్భవింపదు గావునను లాఘవమునుబట్టి ప్రాణములేడే యనరాదు శ్రుతులందలి యుత్తర సంఖ్యనుబట్టి పదునొకండు ప్రాణము లగును.

వివ:- “దశేమే పురుషేప్రాణా ఆత్మైకాదశః” (బృ. ౩. ౯ ౪) పురుషుని యందు ఈ పది ప్రాణములున్నవి. ఆత్మ పదునొకండవది. ఇది యింద్రియముల ప్రకరణములోనిది గాన ఇందు ఆత్మపదమునకు మనస్సుని యర్థము. శబ్దము, స్పర్శము, రూపము, రసము, గంధము అనునవి బుద్ధి భేదములు వానికి విషయములైన యింద్రియములు జ్ఞానేంద్రియములైదు. పలుకుట, గ్రహించుట, నడచుట, విడచుట, అనందించుట అనునవి కర్మ భేదములు వానికి విషయములైన యింద్రియములు కర్మేంద్రియములు ఆయిదు. అన్నిటిని గ్రహించుచు అన్ని కాలములందుండి అనేక వృత్తులుగల మనస్సు ఒకటి. ఇట్లు మొత్తము పదునొకండు. ప్రాణశక్తితత్త్వ భేదములనుబట్టి పదునొకండే ప్రాణములు. ఏడని, ఎనిమిదని, పండ్రెండని, పదుమూడని శీర్షాది స్థానభేదమునుబట్టి చక్షురాది రంధ్రభేదములనుబట్టి చెప్పబడినవి. అసలు తత్త్వమునుబట్టి పదునొకండే. మనస్సు, బుద్ధి, అహంకారము చిత్తము అని మనస్సు యొక్క వృత్తులు నాలుగని చెప్పబడెను గాని తత్త్వమునుబట్టి యొక్కటే. భేదకథనములో, దత్త్వభేదమునుబట్టి చేయుట న్యాయము గాని స్థానాది భేదములనుబట్టి చేయుట న్యాయముగాదు గాన, బ్రాణములు పదునొకండనుటయే యుక్తమని భావము

3. ప్రాణాణుత్వాధికరణము

7. మూ. అణవశ్చ.

అణవఃచ=అణువులును.

సూ. ప్రాణములు అణుపరిణామము గలవి.

వివ:- అణువులంత పరిణామము గలవనగా సూక్ష్మములును బరిచ్ఛిన్నములునగును గనుక మరణకాలమున శరీరమునుండి పోవునపుడును గనిపించుట లేదని భావము.

4. శ్రేష్ఠాధికరణము

8 మూ. శ్రేష్ఠశ్చ.

శ్రేష్ఠఃచ=శ్రేష్ఠమగు ప్రాణమును.

సూ. ఇతరమగు వాయువులువలె ముఖ్య శ్రేష్ఠమగు ప్రాణమును బ్రహ్మమునుండి పుట్టినది.

5. వాయుక్రియాధికరణము

9. మూ. న వాయుక్రియే పృథగుపదేశాత్.

పృథక్=వేరుగా, ఉపదేశాత్ = ఉపదేశించుటవలన, వాయుక్రియే= వాయువుగాని ఇంద్రియ క్రియగాని, న=గాదు.

సూ. ప్రాణమే మనోరూప బ్రహ్మముయొక్క నాల్గవపాదము అది వాయువుచే అభివ్యక్తమగుచున్నది తపించుచున్నదిగూడ “ఈ బ్రహ్మమునుండి ప్రాణము పుట్టుచున్నది మనస్సును సర్వేంద్రియములును ఆకాశము వాయువును” ఇత్యాది శ్రుతులందు వాయువు కంటె ప్రాణమును వేరుగ నుపదేశించుటవలన బ్రాణమనగా వాయువుగాని సాంఖ్యులు చెప్పినట్లు ఇంద్రియ వ్యాపారముగాని గాదు.

వివ:- “ప్రాణ ఏవ బ్రహ్మజశ్చతుర్థ పాదస్సవాయునాభాతిచ తపతిచ” (ఛాం. ౩. ౧౨. ౪) “ఏతస్మాజ్ఞాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణిచ ఖర వాయుః” (ముం. ౨ ౧ ౩) అని శ్రుతులు. “యఃప్రాణఃసవాయుః” ఏది

ప్రాణమో అది వాయువు అని శ్రుతి వాయువు శరీరమునుజొచ్చి ప్రాణనాది పంచావస్థలనుబొంది విశేషాకారమున నుండి ప్రాణమని చెప్పబడుచున్నది యని చెప్పుటకేగాని ప్రాణము వాయువు ఒక్కటే యని చెప్పుటకు గాదని తెలియు నది “సామాన్యాకిరణవృత్తిః ప్రాణాద్యావాయవః పంచ” పంచప్రాణములు అను వాయువులు ఇంద్రియ సముదాయముయొక్క వ్యాపారమై అని సాంఖ్యుల మతము. అనేక పక్షులు గూడి యొక పంజరమును గదలించునట్లు ఘనుకం డింద్రియములు తమతమ పనులు చేసికొనుచు అన్నియునుగూడి ప్రాణవ్యాపారము చేయునని సాంఖ్యు లందురు. పక్షులవలె నింద్రియములట్లు చేయుననుటలో బ్రహ్మణము లేకపోవుటవలనను బ్రాణనవ్యాపారము శ్రవణాది వ్యాపారముల కంటె విలక్షణమైనదగుటవలనను ఇంద్రియ వ్యాపారమే ప్రాణము గాదు గాన సాంఖ్యుల మతము యుక్తముగాదని భావము.

10. ఋ. చక్షురాదివస్తుతత్వశిష్ట్యాదిభ్యః

తత్వహ శిష్ట్యాదిభ్యః = ఇంద్రియములతోపాటు కాసింపబడుటవలన, చక్షురాదివత్తు=కన్నులు మొదలయినవానివలెనే యుండును.

సూ. కన్నులు మొదలగు నింద్రియములతోపాటు శ్రుతియందు ఉపదేశింపబడుట లోనగుకారణములవలనగ కన్నులు మొదలగు నింద్రియముల వలె బ్రాణములును జీవునికి సాధనములెగాని స్వతంత్రములుగావు.

వివ:- లోనగు కారణములు అనుదానిలోని లోనగుప్రథమచే ప్రాణములు నావయవయములు జడములును గాన వానికి స్వాతంత్ర్యమును లేదని భావము.

11. మూ. అకరణత్వాచ్చ న దోష స్తథాపా దర్శయతి.

అకరణత్వాత్ = ఇంద్రియము కాకపోవుటవలనను, నదోషః = దోషము లేదు, తథాహ = అట్లే, దర్శయతి = చూపుచున్నది.

సూ. కన్నులు మొదలగువానికి రూపము మొదలగు విషయములున్నట్లే ప్రాణములకును విషయములుండవలయు అట్టి విషయము లేకపోవుటవలన నది నింద్రియముకాదు ఇంద్రియము కాకపోవుటవలనను దానికింకొక విషయము త్పింపవలసివచ్చు నను దోషము ప్రసక్తించునన్నచో 1. “ముఖ్యమగు ప్రాణము ఆ ఇంద్రియములనుగూర్చి పలికెను మీరు ఆజ్ఞానము పొందకుండు నేనె నా స్వరూపమును ఐదు విధములుగా విభజించి ఈ శరీరమునవలంబించి

ధరించుచున్నాను” ఇత్యాది శ్రుతులలో, ప్రాణమునకు శరీరధారణాది కార్యము లన్నట్లు శ్రుతి చూపుచున్నదిగానఁ జెని జెప్పిన దోషము ప్రసక్తింపదు.

వివ:- 1 తాన్వరిష్ఠః ప్రాణ ఉవాచ మామోహమాపద్యథాహమేవై తత్తందధాత్మానం ప్రవిభజ్యై తత్ప్రాణ మవష్టభ్యవిధారయామి” ఇత్యాదులందు శరీరధారణము, శరీరలక్షణము, శరీరేంద్రియ పుష్టియు ప్రాణనిమిత్తమైన జీవుడు శరీరమందుండుట విడుచుట యను కార్యములన్నట్లు గనిపించుచున్నది గాన దానికి విషయములులేవనరాదని భావము.

12. మూ. పంచవృత్తి ర్మనోవత్ వ్యపదిశ్యతే.

మనోవత్=మనస్సునకువలె, పంచవృత్తిః = అయిదువృత్తులు గలదిగా, వ్యపదిశ్యతే=చెప్పబడుచున్నది.

సూ. ప్రమాణ, విపర్యయ, వికల్ప, నిద్రా, స్మృతులు అను నైదు వృత్తులు మనస్సునకున్నట్లై ప్రాణములకును ప్రాణాపార వ్యానోదాన సమానము లను నైదు వృత్తులున్నట్లు శ్రుతులందు వ్యవహరింపబడుటవలనను ప్రాణములు జీవునికుపకరణములైగాని స్వతంత్రములుగావు.

వివ:- ప్రమాణము=యధార్థజ్ఞానము, విపర్యయము = భ్రాంతిజ్ఞానము, వికల్పము=ఆకాశపు సుగంధము చెవుల పిల్లికొమ్ములు మొదలైన లేని వస్తువులు ఉన్నవని చెప్పుట. నిద్రాస్మృతులు లోకప్రసిద్ధములైన విషయములే.

ప్రాణము=హృదయమున నుండియుచ్ఛ్వాసాదులను జేయుట, అపానము=గుద స్థానమున నుండినిఃశ్వాసాదులనుజేయుట, వ్యానము=ప్రాణాపానములమధ్యనుం, వీర్యయుక్త కర్మలనుజేయుట, ఉదానము=కంఠముననుండి యూర్ధ్వ వృత్తిగలి యుత్క్రాంతికార్యముచేయుట, సమానము=నాభిస్థానముననుండియున్న రసమును సర్వాంగములకు జేర్చుట ఇవి ప్రాణవ్యాపారములు.

6. శ్రేష్ఠాణుత్వాధికరణము

13. మూ. అణుఃచ.

అణుశ్చ=అణువుగూడ.

ఈ ముఖ్యప్రాణమును అణువైనదిగూడ.

వివ:- అణుత్వమున్న సూక్ష్మత్వము పరిచ్ఛిన్నత్వమును కనుకనే మరణ సమయాదులందుఁ గనిపింపదని భావము. “సమః స్థిషిణా సమోదశ కేన సమోనాగేన సమవీలిక్తి ర్లోకైస్సమోఽచేన సర్వేణ” (బృ ౧. ౩. ౨౨) ముఖ్యప్రాణము చిన్న పురుగుతో సమానమైనది దోషతో సమానమైనది. ఏనుఁగుతో సమానమైనది ఈ మూడు లోకములతో సమానమైనది ఈ జగ మంతతో సమానమైనది. ఇత్యాది శ్రుతులందు సమష్టి వ్యష్టిరూపమైన హిరణ్య గర్భ స్వరూపప్రాణముచే వ్యాపకత్వము చెప్పబడినది గాని యాధ్యాత్మిక ప్రాణస్వరూపముచే చెప్పబడలేదు గాన దోషము లేదని తెలియునది.

7. జ్యోతిరాద్యధికరణము

14. మూ. జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానంతు తదామననాత్.

తదామననాత్=అట్లు చెప్పుటవలన, జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానంతు=అగ్న్యాద్యధిష్ఠాన దేవతలె చేయును.

సూ. “అగ్ని వాక్కు రూపముదాల్చి ముఖమును బ్రవేశించెను” ఇత్యాదులలో అగ్ని మొదలైన యధిష్ఠాన దేవతలు ఆయా ఇంద్రియములలోఁ బ్రవేశించి కార్యములను జేయఁగలుగుచున్నవని చెప్పబడుటవలనఁ బ్రాణములును అధిష్ఠాన దేవతలనుబట్టియేగాని స్వతంత్రముగఁ గార్యకరణశక్తి గలిగినవిగావు

వివ:- “అగ్నిర్వాగ్భూత్వాముఖం ప్రావిశత్” (ఐత. ౨. ౪) ఇత్యాదులు శ్రుతులు 15 సూ. “పిదపఁ గన్ను ఈ కంటి యాకాశమును బ్రకాశించి నప్పుడు ఆ పురుషుడు కంటి నభిమానించు ద్రష్టయగును. అతనికిఁ గన్ను చూచుటకే యగును. పుత్ర గంధము వాసన చూతునని తలచు ఆ జీవుడు గంధముకొఱకు పూజేంద్రియమును స్వీకరించును” (ఐత. ౨. ౪). ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి ప్రాణమంతుఁడు భోక్తయగు జీవుని సంబంధము గలిగినవాడని తెలియుటవలన ఇంద్రియములు భోగసాధనములును జీవుఁడు భోక్తయు నగు చున్నాఁడు. కాని అధిష్ఠాన దేవతలు మాత్రము అనుభవించునవిగానేరవు.

వివ:- “అధయత్రైతదాకాశ మనునిషణ్ణంచక్షుస్స చాక్షుషః పురుషో దర్శనాయ చక్షురథయో వేదేదం జిహ్వాణీతి న ఆత్మాగంధాయ” (చాం. 8. ౧౨ ౪) ఇత్యాదులు శ్రుతులు.

16. మూ. తస్యచనిత్యత్వాత్.

తస్య=జీవుడె, నిత్యత్వాత్=నియతముగ నుండు వాడగుటవలన.

సూ తన కర్మలచే సంపాదించుకొన్న యీ శరీరమందు జీవుడె సుఖదుఃఖాదుల నియతముగ ననుభవించువాడగుటవలన దేవతలు కరణములకు సహాయము చేయువారు. మహేశ్వర్యమందుండు వారేగాని వారీనీచమగువల ములననుభవించువారుగాన అధిష్ఠాన దేవతలకిట భోగములేదు.

వివ :- “పుణ్యమేవామం గచ్ఛతి న హవైదేవాన్ పాపం గచ్ఛతి” (బృ. ౧. ౫. ౩) పుణ్యమే వీనిని పొందును గాని దేవతలనుగూర్చి పాపము పొందు అను శ్రుతియు దేవతలకు నీచఫలములు లేవని తెలుపుచున్నది.

8. ఇంద్రియాధికరణము

17. మూ త ఇంద్రియాణి తద్వ్యపదేశాదన్యత్ర శ్రేష్ఠాత్.

శ్రేష్ఠాత్=ముఖ్యప్రాణముకంటె, అన్యత్ర=వేరుగ, వ్యపదేశాత్=వ్యప దేశించుటవలన, చక్షురాదులె ఇంద్రియాణి=ఇంద్రియములు.

సూ “ఈ యాత్మనుండి ప్రాణము పుట్టుచున్నది మనస్సును సర్వేం ద్రియమును” ఇత్యాదులందు ముఖ్యప్రాణముకంటె ఏకాదేశేంద్రియములను వేరుగఁ జెప్పటవలన అది యింద్రియములనబడుచున్నది. వాని కంటె దత్త్వములో భేదము గనిపించుటవలన ప్రాణము ఇంద్రియముగాదు.

వివ :- “ఎతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణిచ” ఇత్యాదుల శ్రుతులు.

18. మూ. భేదశ్రుతేః.

భేదశ్రుతేః=ప్రాణమును వేరుగ చెప్ప శ్రుతివలన.

సూ. శ్రుతులలో, వాగాదులైన యింద్రియములు పదునొక్కకు కంటె భిన్నముగఁ జెప్పబడుటవల్ల ప్రాణము ఇంద్రియముగాదు.

19. మూ. వైరిక్షణ్యాచ్చ.

వైరిక్షణ్యాచ్చ=విరిక్షణముగా నుండుటవలనను.

సూ. విద్రాద్యవస్థలందు నాగాదులైన యింద్రియములకంటె విలక్షణముగనుండి దేహధారణాది కర్మలను జేయుట వలనను బ్రాణము ఇంద్రియము కంటె భిన్నమైనది గాన నది యింద్రియముగాదు.

వివ:- ప్రాణము ఇంద్రియాదులవలె ఉపకరణముగాదు కాని రాజునకు మంత్రపత్ర జీవునికి ఇంద్రియాది వ్యాపారములు చేయుచునది యని భావము.

9. సంజ్ఞామూర్తికర్తృత్వధికరణము

10. మూ. సంజ్ఞామూర్తికర్తృత్వస్థు త్రివృత్కుర్వత ఉపదేశాత్.

త్రివృత్కుర్వతః=ఈశ్వరుడె, తృవృత్కురణముచేసిరట్లు, ఉపదేశాత్= ఉపదేశించుటవలన, సంజ్ఞామూర్తికర్తృత్వస్థు=సంజ్ఞాకల్పనయైతే ఈశ్వరునిదే

సూ. “ఇప్పుడు నేను తేజస్సు నీరు అన్నము అను నీ ముగ్గురు దేవతలను ఈ జీవాత్మరూపముతో బ్రవేశించి నామరూపములను సృష్టపఱచెదను” అని యీ దేవత చూచెను అనియు వాటిలో ఒక్కొక్కదానిని మూటితో గూడిన దానినిగా మూటితో గూడినదానినిగా జేయుదును” అనియు శ్రుతియందుఁ బరమేశ్వరుడె నామరూపములను జేసి నట్లును త్రివృత్కురణము చేసిరట్లును ఉపదేశించుటవలన పరమేశ్వనిచేతనే నామరూపాది కల్పనము చేయఁబడుచున్నది గాని జీవునిచేఁగాదు.

వివ:- 1. “సేయందేఁడైతఁడ హఃతాహమిమా స్తిప్రోదేవతా అనేనజీవే నాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి” (ఛాం. ౬. ౩. ౨) అని శ్రుతి. 2 “తాసాంత్రివృత్తంత్రివృత్తమేకైకాంకరవాణి” అనియు శ్రుతి. జీవుఁడు గిరినదీసముదాదుల నామరూపాదులను జేయఁలేడు గానఁ బరమేశ్వరుడే గాని జీవుఁడు నామరూపాదులు జేయఁలేడని భావము.

వివ:- “త్రివృత్కురణము=పుణ్యప్రేక్షస్సలిలములు అన మూడుభూతములలో ఒక్కొక్కదానిని రెండు భాగములు చేసి అందొక భాగము నట్లేయించి రెండవభాగమును దిరుగ రెండు భాగములు చేసి మొదటి సగముతో దిరుగ రెండు భాగము చేసిన భాగమును ఒక్కొక్కటి కలపవలయును. వీనిలో ఏ భూతముయొక్క భాగము ఎక్కువయుండునో దానికి బ్రాధాన్యమును ఎక్కువ భాగముగల భూతమునుబట్టి దానికాపేరును గలుగును. అందుచే ఇది భూమి ఇది

నీరు ఇది గాలి అని నామ వ్యవహారము కలిగెను. దీనిని త్రివృత్కరణమందురు. 2 పాళ్ళ భూమి 1 పాలు నీరు 1 పాలు తేజస్సు గలది భూమి యనఁబడును. 2 పాళ్ళ నీరు 1 పాలు భూమి 1 పాలు తేజస్సుగలది నీరు అనఁబడును. 2 పాళ్ళ తేజస్సు 1 పాలు భూమి 1 పాలు నీరు గలది తేజస్సు. ఇట్లు మహా భూతములు గలిగెను. దీనిని త్రివృత్కరణమందురు.

21. మూ. మాంసాది భౌమం యదాశబ్దమితరయోశ్చ.

మాంసాది = మాంసము మొదలగునవి, భౌమం=భూమిరూపమును, ఇతరయోచ=నీరుతేజస్సులకు, యదాశబ్దం=శ్రుతిలో జెప్పఁబడినట్లు రక్తాదిరూపములను బొందును.

మూ. త్రివృత్కరణము చేయఁబడిన భూమి మాంసాది రూపములను త్రివృత్కరణము చేయఁబడిన యితరములగు నీరు తేజస్సులు రక్తాది రూపములను బొందుచున్నట్లు శ్రుత్యనుసారముగఁ తెలియునది.

వివ:- "అన్నమశితం త్రేథా విధీయతే తస్యయస్థస్య విష్టోధాతుస్తత్పురీషం భవతి యోమయ్యమస్త్రాంసం యోఽణిష్ఠస్తస్మనః" (ఛాం. ౬. ౫ ౧) పురుషునిచే భుజింపఁబడిన యన్నము మూడు విభములుగఁ జేయఁబడుచున్నది. ఆ యన్నములోని గట్టి పదార్థము ఫలమగును. మధ్యమభాగము మాంసమగును. అత్యంత సూక్ష్మభాగము మనస్సగును. మూత్రము రక్తము ప్రాణము ఇవి నీటి కార్యములనియు, ఎముక మజ్జ వాక్కులు తేజఃకార్యములనియుఁ దెలియునది.

మూ. వై శేష్యాత్తు తద్వాదః తద్వాదః

వై శేష్యాత్తు = ఆయాభూతభాగము లెక్కువగా నుండుట వలన; తద్వాదః=ఆయా వ్యవహారము తద్వాదః=ఆయా వ్యవహారము గలుగును.

మూ. త్రివృత్కరణము చేయఁబడిన యా యాభూతభాగములందు ఆయా భూతముల భాగములు విశేషముగనుండుటవలన ఆయా భూతముల వ్యవహారము కలిగినది. ఆయా భూతముల వ్యవహారము గలిగినది.

ఇది శ్రీ వెంకమాంబా నారాయణాస్త్రి ధంపతుల తనయుఁ డగు

చర్లగణపతిశాస్త్రిచే అనువదించఁబడిన

బ్రహ్మమీమాంసా దర్శనమందు ద్వితీయాధ్యాయమున

లింగశరీర శ్రుతి విరోధపరిహారమున

నాలవ పాదము.

బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శనము

మూడవ యధ్యాయమున వైరాగ్యము కొఱకు జీవుల యాతాయాత చింత అను మొదటి పాదము

1. తదంతర ప్రతిపత్త్యధికరణము

1. మూ. తదంతరప్రతిపత్తౌ రంహతి సంపరిష్కృతః ప్రశ్ననిరూపణాభ్యాం.

ప్రశ్ననిరూపణాభ్యాం = ప్రశ్న సమాధానములచే. తదంతర ప్రతిపత్తౌ = దేహమువీడి మఱొక దేహములోనికి బవేశించునపుడు, సంపరిష్కృతః = జీవుడు సూక్ష్మ భూతములచే జుట్టబడినవాడై, రంహతి = పోవుచున్నాడు.

సూ. “ఓ శ్వేతకేతూ! శ్రీరూపమైన యయినవహుహుతియందు వ్రేల్చబడిన జలములు సూక్ష్మభూతములు. పురుషశబ్దవాచ్యములైన యాకాశములుగ నెట్లగుచున్నవో యెఱుఁగుదువా?” అను ప్రశ్నచేతను, దానికి సమాధానముగ ద్యులోకాగ్నియందు శ్రద్ధను, మేఘాగ్నియందు సోమమును భూమ్యాగ్నియందు వర్షమును, పురుషాగ్నియందు అన్నమును వనితాగ్నియందు రేతస్సును హోమము చేయవలయు”నని చెప్పుచు “ఇట్లు వనితాగ్నియందు రేతోరూపమైన హోమద్రవ్యమును హోమము చేయఁగా జలములు రేతోరూపమును జొందిన పెరుగు, నేయి, సమిథలు, పురోడాశము హవిస్సులు పురుష శబ్దవాచ్యమైన రూపముగలవగుచున్నవి” అని జలరూపమును సూక్ష్మరూపము పొందినట్లు చెప్పుటచేతను జీవుడు ఒక దేహమునుండి మఱియొక దేహమును బొందునపుడు దేహమునకుఁ గారణములైన సూక్ష్మభూతములతోఁ గూడినవాడై వెళ్ళుచున్నాడని తెలియుచున్నది.

వివ. - “వేత్త యథా పంచమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసోభవంతి (ఛాం. ౫, ౩. ౩) అనునది ప్రశ్న రూపమైన శ్రుతి. ఇతితుపంచమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసోభవంతి (ఛా. ౫. ౯. ౧) అని ప్రతివచన శ్రుతి “తద్యథా తృణజలాయుకా” (బృ. ౪. ౪. ౩) గడ్డిమీదఁదిరుగు పచ్చని పురుగు వేఱొక గడ్డిపోచను బట్టుకొని యప్పుడు మొదటి గడ్డిపోచను వదలునట్లు జీవుడు

వేటొక శరీరమును బట్టుకొని పూర్వశరీరమును విడుచును” అను శ్రుతికి “కర్మవాసనా పురస్కృతమైన భావిదేహము బుద్ధిలోఁ దోచగా ఆ భావనా దైర్యముచే భావిదేహమును భావించుచున్నాఁడను భావమే చెప్పుకొనవలయును గాన సాక్షాత్తుగా దేహాంతరమును గ్రహించుట యని తాత్పర్యము కాదు కాన ఈ శ్రుతి విరోధింపదని తెలియునది.

2. మూ. త్ర్యాత్మకత్వాత్తు భూయస్త్వాత్.

త్ర్యాత్మకత్వాత్తు = భూతత్రయాత్మకమగుట వల్లనే, భూయస్త్వాత్ = అధిక్యమునుబట్టి జలవ్యవహారము చేయఁబడినది.

సూ. ప్రశ్న ప్రతివచనరూపమైన పైశ్రుతులందు జలములే పురుషాకారమును బొందునని చెప్పుటచేతను త్రివృత్కరణ శ్రుతినిబట్టి జలములు శరీరములును, భూమి జల తేజోరూపభూతములు మూఁడింటి రూపమైనవగుట చేతను ‘సూక్ష్మభూతములతోఁ గూడినవాఁడై జీవుఁడు వెళ్లుచున్నా’ ఁడనుట యెట్లు సంభవించునన్నచో మూఁడు భూతములతో నిండిన శరీరమునందు రసరక్తాది ద్రవజల భాగము ఎక్కువగా నుండుటవలన అట్లు వ్యపదేశింపఁబడినది గాన దోషము లేదు.

3. మూ. ప్రాణగతేశ్చ.

ప్రాణగతేశ్చ = ప్రాణగమనము చెప్పఁబడుటవలనను.

సూ. 1. “శరీరము వీడిపోవుచున్న యా జీవుని అనుసరించి ప్రాణము పోవుచున్నది ప్రాణము అనుసరించి పోవుచుండఁగా సర్వప్రాణములు దాని ననుసరించి పోవుచున్నవి” అని శ్రుతియందుఁ బ్రాణములు జీవుని వెంటఁ బోవునని చెప్పఁబడుట వలనను వాని కాశ్రయములగు సూక్ష్మభూతములు లేకుండఁ బ్రాణములుండుట సంభవింపదు గాన జీవునితోఁగూడ సూక్ష్మభూతములు పోవుచున్నవని సిద్ధించుచున్నది.

వివ:- 1. “తముత్కామంతం ప్రాణోఽనూత్కామతి ప్రాణముత్కామంతం సర్వేప్రాణా అనూత్కామంతి” (బృ. ౪. ౪. ౨) అని శ్రుతి.

4. మూ. అగ్న్యోదిగతిశ్రతేరితిచేన్నభా క్తత్వాత్.

అగ్న్యైదిగతిశ్రుతేః = అగ్న్యైదులనుబొందుచున్నవను శ్రుతివిబట్టి, ఇతి చేత్=అన్నచో, భా క్తత్వాత్=అదిగొణార్థకమగుటవలన, న=శ్రుతివిరోధములేదు.

సూ. 1. “ఈతఁడు మరణింపఁగా ఇతని వాక్కు అగ్నినిబొందుచున్నది ప్రాణము మహావాయువును పొందుచున్నది” ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి వాక్కు ప్రాణము మొదలగునవి అగ్ని వాయువు మొదలగువానిని బొందుచున్నవని తెలియుటవలనఁ బ్రాణములు శరీరమును విడచునపుడు జీవునితోఁ బోక యగ్న్యైదులను బొందునుగదా యన్నచో ఆ శ్రుతియందే 2. “ఈతఁడు మరణింపఁగా...శరీరమందలి వెండ్రుకలు ఓషధులను తల వెండ్రుకలు చెట్లను బొందుచున్నవి” అనియుఁ జెప్పఁబడుటచే వెండ్రుకలు ఓషధులను చెట్లను బొందుట సంభవింపదు గాన అట “గొణార్థముగా వాక్కు మొదలగువానికి అగ్ని మొదలైన యధిష్ఠానదేవతలు ఉపకారబుద్ధిచే కలిగించిన శక్తులు తిరిగి ఆ యధిష్ఠానదేవతలనే పొందుచున్నవి యని చెప్పుకొనవలయును గాన శ్రుతి విరోధము లేదు.

వివ:- 1. యత్రాస్య మృతస్యాగ్నిం వాగప్యేతి వాతంప్రాణః” అని శ్రుతి. 2. యత్రాస్యమృతస్యాగ్నిం... ఓషధీర్లోమాని వనస్పతిన్ కేశాః” (బృ. 3. 2. ౧౩) అని శ్రుతి.

5. మూ. ప్రథమేశ్రవణాదితిచేన్న తావపహ్యపపత్తేః

ప్రథమే=మొదటిశ్రుతివాక్యమందు, అశ్రవణాత్ = జలములు వినఁబడక పోవుటవల్ల, ఇతిచేత్=అన్నచో, తావపహి=ఆ జలములే, ఉపపత్తేః=శ్రద్ధగా ఆరోపణము చేయుటఁబట్టి యుపపన్నమగుటవల్ల, న=దోషములేదు.

సూ. 1. “ఓ గౌతమ! ఈ ద్యులోకమె యగ్ని... ఆ యీ ద్యులోక మందె యధిష్ఠానదేవతలు శ్రద్ధను హోమము చేయుచున్నారు” అను శ్రుతిలో ద్యులోకాగ్నియందు శ్రద్ధనేగాని సూక్ష్మభూతరూపములైన జలమున హోమము చేయుచున్నట్లు వినఁబడకపోవుటవలన ద్యులోకాగ్నిలో సూక్ష్మభూతములను హోమముచేయుటయు దానినిబట్టి జీవుఁడు సూక్ష్మభూతములతోఁగూడి శరీరాంత రమును బొందుటయు సంభవింపదుగదా యన్నచో 2. “శ్రద్ధయే జలములు” అని శ్రుతి ప్రయోగమునుబట్టియు సింహబిలుని సింహముగా నారోపించి చెప్పి ఁట్లు జలములను శ్రద్ధారూపముగఁ జెప్పుట యుపపన్నమగుట వలన శ్రద్ధను

హోమము చేయుచున్నారు అనినప్పుడు ఆ శ్రద్ధాపదముచే జలములని యర్థము చెప్పవచ్చును గానఁ బైని జెప్పిన దోషము లేదు.

వివ:- 1. అసౌవాలోకో గౌతమాగ్ని... తస్మి న్నేతస్మిన్నగ్నాదేవాః శ్రద్ధాంజుహ్వతి" (ఛాం. ౫. ౪. ౨) 2. "శ్రద్ధావా ఆపః" అని శ్రుతులు. "ఆపోహస్మైశ్రద్ధాం సంనమంతే పుణ్యాయకర్మణే" (జలములెగదా ఈ యజమానునికొఱకు శ్రద్ధను బట్టించుచున్నవి) అని శ్రుతినిబట్టియు శ్రద్ధకుఁ గారణమైన జలములను శ్రద్ధయనియు వ్యవహరించుటయు దోషముగాదు గాన జలములు శ్రద్ధయని చెప్పఁబడినవని భావము.

6. సూ. అశ్రుతత్వాదితిచేన్నేష్టాది కారిణాం ప్రతీతేః

అశ్రుతత్వాత్=జలశక్తులతోడి జీవులు పోవుచున్నారని వినఁబడకపోవుట వల్ల, ఇతిచేత్=అన్నచో, ఇష్టాదికారిణాం=యాగాదులను చేసినవారికి, ప్రతీతేః=స్వర్గాదులు తోఁచుటవలన, న=దోషములేదు.

సూ. 1. జలములు పురుషశబ్దవాచ్యమైన రూపము గలవగుచున్నవి." అను శ్రుతియందు జలములె యగుచున్న వనియె గాని జలశక్తులతోఁగూడిన జీవులు పోవుచున్నారని వినఁబడకపోవుట వలన జీవులు సూక్ష్మభూతములతోఁగూడి పోవుచున్నారని చెప్పరాదన్నచో 2. పదప ఏగృహస్థులు తమ గ్రామమున ఇష్టాపూర్తములను, దానమును గురుసేవాదులను ఉపాసించుచున్నారో వారు ధూమమును పొందుచున్నారు. అని మొదలుపెట్టి 3. వారు క్రమముగా ధూమాదుద్వారా ఆకాశమునుండి చంద్రుని బొందుదురు. ఈ చంద్రుడే వారికి రాజు ఇత్యాది శ్రుతులతో చెప్పినదానినిబట్టి యాగములు చేసినవారికి స్వర్గాదిలోకములు గలుగునని తోఁచుచుండుటవలన అక్కడ జీవులను పదము లేకున్నను జీవులె పోవుచున్నారని తోఁచుచున్నది గాన దోషము లేదు.

వివ:- 1. "ఆపః పురుష వచసోభవంతి" 2. అథ య ఇమేగ్రామ ఇష్టాపూర్తే దత్తమిత్యుపాసతే తేధూమమభి సంభవంతి" (ఛాం. ౫. ౧౦. ౬) 3. "ఆకాశాచ్ఛంద్రమసమేషసోమోరాజా" (ఛాం. ౫. ౧౦. ౪) అని మూల శ్రుతులు. పెరుగు, నేయి, మొదలగునవి హోమము చేయఁబడి కర్మలద్వారా యపూర్వమును సంస్కారరూపముగా యాగకర్తలను కర్మలు చేసినవారిని ఆశ్రయించి మరణకాలమున వారితోఁ బోవుచున్నవని భావము.

7. మూ. భాక్రవానాత్మవిత్త్వాత్తథాహి దర్శయతి.

నఆత్మవిత్త్వాత్=యాగాదులు చేసినవారు ఆత్మవేత్తలు గాకభోవుటనలన,
భాక్ర=అన్నమవుదురనుదానికి ఉపకరణమవుదురను గౌణార్థకము, తథాహి=
అట్లే, దర్శయతి=శ్రుతిచూపుచున్నది.

నూ. జీవులు ధూమాదులద్వారా చంద్రలోకమును బొంది దేవతలకన్న
మవుదురని శ్రుతి చెప్పటచే పెద్దపులి మొదలగువానిచే దినబడినవారువలె
దేవతలచే భక్షింపబడినవారు స్వర్గాదులనుభవించుట యెట్లన్నచో స్వర్గాది భోగ
ములకై యాగాదులు చేసినవారు ఆత్మజ్ఞానము లేనివారుగాన జీవులు దేవతలకు
అన్నమువలె పశువులవలె ఉపకరణమువంటివారవుదురని గౌణార్థము చెప్ప
వలయును గాన అన్నమువలె దినబడువారుగారు ఇట్లే 1. “పశువువలె జీవుడు
దేవతల కుపకరణమగును” అను శ్రుతియుఁ జూపుచున్నది గాన స్వర్గాది భోగము
లనుభవించుటలో దోషము గలుగదు.

వివ:- “యథా పశురేవం సదేవానాం” (బృ. ౧. ౪. ౧౦) అని శ్రుతి.
“తేచంద్రంప్రాప్య అన్నం భవంతి తాంస్తత్ర దేవాయథాసోమం రాజాన
మాప్యాయస్య అపక్షీయస్య ఇత్యేవయేతాం స్తత్రభక్షయంతి” (బృ. ౬. ౨. ౧౬)
ఆ జీవులు చంద్రుని బొంది యన్నమవుదురు. ఋత్విక్కులు శ్రేష్ఠమగు
సోమరసమును పోసికొని మరలమరల భక్షించునట్లు దేవతలు వారిని భక్షింతురు
“ఏషసోమోరాజా తద్దేవానా మన్నం తం దేవా భక్షయంతి” (ఛాం. ౫. ౧౦. ౪)
చంద్రలోకమునకుఁ బోవువారు పొందునట్టివాఁడు రాజైన యీ చంద్రుఁడె. ఆ
చంద్రుని శరీరము దేవతలకు అన్నము దానిని దేవతలు భుజింతురు. ఇత్యాది
శ్రుతులనుబట్టి జీవులు అన్నమై దేవతలకాహారమవుదురని యాశ్చేపము. “విశో
న్నం రాజ్ఞాం, పశవోన్నం విశాం” రాజులకు వైశ్యులు అన్నము. వైశ్యులకు
పశువులు అన్నము ఇత్యాది శ్రుతులలో అన్నపదము భోగోపకరణమును నర్థ
ములో నుపయోగింపబడినట్లు ఇటను అన్నపదము ఉపకరణపదమని భావము.
కనుకనే “నవైదేవా అశ్నంతి పిబంత్యేతదేవామృతందృష్త్వా తృప్యంతి”
(ఛాం. ౩. ౬. ౧) దేవతలు భుజింపరు, త్రావరు, ఈ యమృతమును జూచియే
తృప్తిపొందుదురు. దానిని బట్టి దేవతలు ఉండ్రాళ్ళనువలె దినరనియుఁ జూచియే
తృప్తిపడుదురని చెప్పబడుటచే దేవతలకు వారు చంద్రలోకములో పశువులవలె

సాధనములవుదురని భావము. కనుకనే “స్వర్గకామోయజేత” స్వర్గమందు గోరికకలవాడు యాగము చేయవలయు ఇత్యాది విధులు సార్థకమగును. అట్లు గానిచో దేవతలె జీవులను తిన్నచో వారికింక యాగమువలన స్వర్గమెట్లు లభించును. కాన జీవులు సూక్ష్మభూతములతో, గూడినవారై శరీరాంతరములను బొందుదురనుట యుక్తమే యని తెలియునది.

౨. కృతాత్యయాధికరణము

7. మూ. కృతాత్యయేనుశయవాన్ దృష్టస్మృతిభ్యాం యథేతమనేవంచ.

కృతాత్యయే=చేసినపుణ్యకర్మ నశింపగా, అనుశయవాన్=సంచితకర్మ కలవాడై, యథేతం=వెళ్ళినట్లు గాని, అనేవంచ = మరొకదారినిగాని, దృష్ట స్మృతిభ్యాం=శ్రుతిస్మృతులనుబట్టి భూలోకమును ప్రవేశించును.

సూ. చేసిన పుణ్యకర్మలు నశింపగా భుజింపగా మిగిలిన సంచితకర్మ కలవాడై తాను వెళ్ళిన మార్గముగుండఁ గాని మార్గాంతరముగుండఁగాని భూలోక మును మరలఁ బ్రవేశించుచున్నాడని శ్రుతి స్మృతులఁబట్టి తెలియుచున్నది.

వివ:- “యథేత మాకాశ, మాకాశాద్వాయం, వాయుర్భూవ్యాధూ మోభవతి, ధూమోభూత్వా అభ్రంభవతి, అభ్రంభూత్వామే ఘోభవతి మేఘో భూత్వా ప్రవర్షతిత ఇహప్రీహాయవా ఓషధివనస్పతయ స్త్రీలమాషా ఇతిజాయంతే అతోవైఖలుదుర్నిష్ప్రపతరం (ఛాం. ౫. ౧౦. ౫) పుణ్యము క్షీణింపగా దిరిగి ఈ యాకాశమును పొంది ఆకాశమునుండి వాయువునుండి వాయువై పొగ యగును పొగయై, అభ్రమగును, అభ్రమై మేఘమగును మేఘమై వర్షించును అది భూమియందు వడ్డు, యవలు, ఓషధులు, చెట్లు, నువ్వులు మినుములుగా పుట్టుదురు అవి భక్షించి రేతో రూపము పొంది యందుండి క్రమముగ పొంద రాని మనష్యాది జన్మలు పొందుదురు. “తద్యజహరమణీయ చరణా అభ్యాశో హ యత్రేరమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం వాక్షత్రియయోనిం వావైశ్యయోనింవాఅధ యఇహ కపూయచరణా అభ్యాశోహ యత్రేకపూయాం యోనిమాపద్యేరన్ శ్వయోనిం వా సూకరయోనిం వాచండాలయోనింవా (ఛాం. ౫. ౧౦. ౭) పుణ్యముననుభవించినపిదప శుభమైన యాచరణము గలవారు శుభజన్మనుగాని బ్రాహ్మణజన్మనుగాని, క్షత్రియజన్మనుగాని, వైశ్యజన్మనుగాని

వెంటనే పొందుదురు. దుష్టాచరణము గలవారు వెంటనే నీచజన్మనుగాని కుక్కజన్మనుగాని పందిజన్మనుగాని చండాలజన్మనుగాని పొందుదురు. ఇత్యాది శతులను బట్టియు “క్షీణేపుణ్యే మర్త్యలోకం విశంతి” పుణ్యము క్షీణింపఁగా మర్త్య (మరణముగల) జన్మను పొందుదురు. ఇత్యాదిస్మృతులనుబట్టియు తిరిగి జన్మించునట్లు తెలియుచున్నదని భావము.

9. మూ. చరణాదితిచేన్నోపలక్షణాద్దేతి కార్హజినిః

చరణాత్ = శుభాచరణమువల్లనె, ఇతిచేత్ = అన్నచో, న = అట్లనరాదు, ఉపలక్షణార్థా = అట్లనుట ఉపలక్షణముకొఱకు, ఇతి = అని, కార్హజినిః = కార్హజిని.

సూ. శ్రుతియందుఁ శుభాచరణాదులనుబట్టి జీవుఁడు బ్రాహ్మణాది జన్మలను బొందునని చెప్పఁబడినది గాని పుణ్యము క్షీణింప మిగిలిన సంచితకర్మనుబట్టి పొందునని చెప్పఁబడలేదుగదా యన్నచో సంచితాదికర్మలకు ఆచరణము మూలము గాన ఆచరణమునుబట్టి బ్రాహ్మణాది జన్మలు గలుగునని యుపలక్షణముకై చెప్పఁబడినది గాన దోషము లేదని కార్హజిని యనియె.

10. మూ. ఆనర్థక్య మితిచేన్న తదపేక్షత్వాత్.

ఆనర్థక్యం = ఆచరణపదమునకు వైయర్థమగు, ఇతిచేత్ = అన్నచో, తదపేక్షత్వాత్ = యాగాదులు ఆచరణపేక్షగలవిగాన, న = దోషములేదు.

సూ. శ్రుతిలోని ఆచరణపదమునకు ప్రవర్తనమని యర్థమును జెప్పక గౌణముగా సంచితకర్మమని యర్థము చెప్పినయెడల ఆచరణపదము ఆనర్థకమగునన్నచో యాగాది కర్మలు ఆచరణము నపేక్షించినవగుటవలన శుభాద్వాచరణము లేనివాఁడు దేనికెని అధికారిగాఁడు గాన ఆచరణపదము సార్థకమగునే గాని యనర్థకముగాదు గనుక పైదోషము ప్రవర్తింపదు.

వివ:- “ఆచారహీనం న పునంతివేదాః” సత్ప్రవర్తనము లేనివానిని వేదములుగూడఁ బవిత్రము చేయవు అను స్మృతివాక్యము ఈ యర్థమునే తెలుపుచున్నది గాన సంచితాది కర్మలకు సత్ప్రవర్తనాదులే కారణమని భావము

11. మూ. సుకృతదుష్కృతే ఏవేతితుబాదరిః

సుకృతదుష్కృతేవేతి = ఆచరణమనగా పుణ్యపాపములే యని, బాదరిః=బాదరియనెను.

సూ. బాదరిమాత్రము ఆచరణమనగా సుకృత దుష్కృతములే యగు ననెను.

౩. అనిష్టాదికార్యధికరణము

12. మూ. అనిష్టాదికారిణామపిచ శ్రుతమ్.

అనిష్టాదికారిణాంఅపిచ=యాగాదులు చేయనివారికిఁగూడ, శ్రుతం=చంద్ర లోకగమనము శ్రుతమగుచున్నది.

సూ. 1. “ఎవరైతే ఈ లోకమునుండి పోవుచున్నారో వారందఱును చంద్రలోకమునె పొందుదురు” అని శ్రుతిలో వినఁబడుచున్నది గాన యాగాది కర్మలు చేసినవారలెగాక యాగాది కర్మలు చేయనివారు గూడ చంద్రలోకమును బొందుదురని చెప్పవలయును.

వివ:- ఇవి పూర్వపక్షసూత్రము 1. “యేవై కేవాస్మా లోకాత్ప్రయంతి చంద్రమసమేవతే సర్వేగచ్ఛంతి” (కౌషీ. ౧. ౨) అని శ్రుతి.

22. మూ. సంయమనేత్వనుభూ యేతరేషా మారోహరోహా తద్గతి దర్శనాత్.

సంయమనేతు=యమలోకమునందైతే, అనుభూయ = యాతనలననుభ వించి, ఇతరేషాం=యాగాదులు చేయనివారికి, తద్గతిదర్శనాత్=యమలోకగతి చూపుటవలన ఆరోహోపరోహా = భూలోక యమలోకములకు రాకపోకలు గలుగును.

సూ. యాగాది కర్మలు చేయనివారు యమలోకమునకుఁ బోదురని శ్రుతి చూపుచుండుటవలన వారు యమలోకమున యాతనలననుభవించి యీ లోకము నకు వచ్చుచున్నారు. వారికిరీతిగా భూలోకయమలోకములకు రాకపోకలు గలుగుచున్నవి గాన అందఱు చంద్రలోకమునకుఁ బోదురనుట యుక్తముగాను.

వివ:- “నసాంపరాయః ప్రతిభాతిబాలం ప్రమాద్యంతం విత్తమోహేన మూఢం అయంలోకో నాస్తిపర ఇతిమానీ పునఃపునర్వశమాపద్యతేమే” (కఠ.

౨. ౬) పుత్రాదిభ్రాంతిలో పడువానికిని ధనమోహముచే మూఁడుడైనవానికిని బరలోకము ప్రకాశింపదు. ఈ లోకమెగాని పరలోకము లేదని తలచువాడు మాటిమాటికి నావశమును బొందును" అని నచికేతునకు యముడు చెప్పిన సందర్భములోని శ్రుతినిబట్టి ధనపుత్రాది మోహముచే ప్రవర్తించు మూఁడుడు యమలోకమును బొందునని తెలియుచున్నదని భావము. యాగ మనఁగా సత్య తపోజ్ఞానాది రూపమైన యాగమునని చెప్పకొనవచ్చును.

14. స్మరంతిచ.

స్మరంతిచ=స్మృతులు స్మరించుచున్న విగూఢ.

సూ. స్మృతికర్తలును బాపకర్మ చేసినవానికి యమలోకము గలుగునని చెప్పుచున్నారు గూఢ.

15. అపిచసప్త.

అపిచ=మఱియును, సప్త=నరకములేడు.

సూ. మఱియును నరకములేదని పౌరాణికులు చెప్పుట వలనను బాప కర్మములు నరకలోకములకేగాని చంద్రలోకమునకుఁ బోవరు.

వివ:- 1. తపనము 2. అవీచి 3. మహారౌరవము 4. రౌరవము 5. సంఘాతము 6. కాలసూత్రము 7. కుంభిపాకము అని నరకము లేదని పౌరాణికులు.

16. మూ. తత్రాపిచతద్వ్యాపారాదవిరోధః

తత్రాపిచ=అందులోను, తద్వ్యాపారత్=యమునియధికారముండుటవలన ఆవిరోధః=విరోధములేదు.

సూ. ఆ యేడు నరకములందును చిత్రగుప్తాదులకు యముడే యధికారి యగుటవలన "స్మృతులందు చిత్రగుప్తాదులధికారులని జెప్పఁబడెనేగాని యమునికి వశులుగారు గానఁ బాపకర్మములయమునికి వశులై యాతనలననుభవించురు అని చెప్పుట యెట్లు" అను దోషము గలుగదు.

17. మూ. విద్యాకర్మజోరితిత ప్రకృతత్వాత్

ప్రకృతత్వాత్=ప్రస్తుతమగుటవలన, విద్యాకర్మజోరితిత=ఉపాసనలు, కర్మలకు మాత్రమె ఆ రెండు మార్గములుగలుగును.

17. సూ. 1. ఇష్టాపూర్తములను విద్యను బొందనివారు ఈ రెండు మార్గములతో (పంచాగ్ని విద్యోపాసనవల్ల, గలుగు దేవయాన మార్గములతోను కర్మలవలన, గలుగు పితృయాణ మార్గములతోను) నే మార్గముచేతను బ్రహ్మ లోకమునకుఁగాని చంద్రలోకమునకుఁగాని పోవరు. ఈ తుద్రప్రాణులు చావుఁ బుట్టుకలతో మరల మరలఁ గరుగుచుండును. పుట్టుము చావుము అను నియ్యదె మూడవస్థానము. కనుక ఈ ప్రాణులు పుట్టుచు చచ్చుచు నీ లోకమందె యుండుచుండును గాన ఈ పితృయాణమునఁ గలుగు చంద్రలోకము నిండి పోదు అను నీ శ్రుతిలోని ఈ రెండు మార్గములతో అనుదానికి, బ్రస్తుత ప్రకరణ మునుబట్టి పంచాగ్ని విద్యోపాసనవలనఁ గల్గు దేవయాన మార్గమును, కర్మల వలన, గలుగు పితృయాణమార్గమును ఈ రెండె యర్థమగును గాన పంచాగ్ని విద్యను ఉపాసింపక యాగాని కర్మలు చేయక నీచకర్మలు చేయువారు ఈ మూడవ మార్గమగు చావుఁ బుట్టుకలతోఁ గూడిన యా లోకమునె పొందుదు రని తెలియవలయును

వివ:- 1. ఆధైతయోః షభోర్నకతరేణచనః తానీమానిక్షుద్రాణ్యస కృదావర్తీని భూతాని భవంతి జాయస్వమియస్వేత్యే తత్తృతీయం స్థానం తేనాసౌలోకో నసంపూర్యతే (ఛాం. ౫. ౧౦. ౮) అని శ్రుతి. పంచాగ్నులు= ద్యులోక, మేఘ, భూమి, పురుష, వనితాగ్నులు (చూ ఆ ౧పా. ౧సూ.)

18. మూ. నతృతీయో తథోప భేః

తథా అట్లు, ఉపలభ్యే=ఉపలబ్ధమగుటవలన, తృతీయే = మూడవ మార్గ మందు, న=హోమనియమములేదు.

సూ. “ఇట్లు అయిదవ వనితాగ్నియందు రేతోరూపమైన హోమ దవ్యమును హోమము చేయఁగా జలములు పురుషశబ్ద వాచ్యమయిన రూపము గలవగుచున్నవి” అని శ్రుతియందు చెప్పఁబడిన ప్రకారము హోమము చేయ కయే చావుఁబుట్టుకలతోఁ గూడిన మూడవ మార్గమును బ్రవేశించినవారికి దేహ ప్రాప్తి యుపలప్తమగుటవలన వారు దేహము పొందుటకు హోమము చేయవలయు నను నియమముకక అలేదు.

వివ:- “ఇతితు పంచమ్యా మాహుతావాపః పురుషవచసోభవంతి” అని శ్రుతి. అయిదవ వనితాగ్నియందు హోమము చేసినవారు పురుషదేహమును

బొందుదురు అని చెప్పబడినది. పురుషదేహ మనగా మనుష్యదేహము. కాన ఈ యాహుతి చేయనివారు కీటపతంగాది రూపమును బొందుదురని భావము. మఱియు అయిదవ యాహుతియందు పురుష దేహమును బొందుదురని చెప్పబడినది గాని మిగిలిన యాహుతియందు పురుషదేహమును బొందరని నిషేధింపబడలేదు కాన ఇతరాహుతులందును పురుషదేహమును బొందవచ్చును. అయిదవ యాహుతి వ్రేల్చినవారు చంద్రలోకమునుబొంది యట పుణ్యనుభవించి తిరిగి భూలోకమునకు వత్తురు. ఇంక నే యాహుతియు వ్రేల్చనివారికి భూతాంతరములతోఁ గూడిన జలములతో దేహము గలుగునని భావము.

19. మూ. స్మర్యతేఽపిచలోకే.

లోకే=లోకమందు, స్మర్యతేఽపి=ద్రోణాద్యయోనిజ బన్మలు స్మరింపఁబడుచున్నవిగూడ.

సూ. అయిదవ యాహుతియగు వనితాగ్నియందు రేతోరూపహోమమును వ్రేల్చకయే ద్రోణమునందు ద్రోణుఁడు అగ్నివేదికియందు ధృష్టద్రుమ్ముఁడు ద్రోపది, నాగటి చాలున సీత మొదలగువారు అయోనిజులై పుట్టిరి. బలాక పక్షి రేతస్సంబంధములేకయే పుట్టినది ఇట్లు లోకమునఁ బుట్టినట్లు పురాణాదుల స్మరింపఁబడుచున్నదికూడ.

వివ:- స్థావరములగు భూమి జలములకంటె జంగమ జంతువులు విలక్షణములు గాన జీవజములు వేఱుగాఁ జెప్పబడినవని భావము.

20. మూ. దర్శనాచ్ఛ.

దర్శనాత్త=కనిపించుటవలనను.

సూ. స్వేదజములగు నల్లులు పేలు మొదలగునవియు, ఉద్భిజ్జములగు చెట్లు మొదలగునవియు శ్రీ పురుష సంబంధము లేకయే పుట్టుట కనిపించుట వలనను యాగాదులు చేయనివారికి ఆహుతి చేయవలయునను నియమమక్కఱ లేదు.

వివ:- స్వేదజములు = చెమటనుండి పుట్టు ప్రాణులు. ఉద్భిజ్జములు = భూమిని జీల్చుకొని పైకివచ్చు ప్రాణులు.

21. మూ. తృతీయ శబ్దావరోధః సంశోకజస్య.

సంశోకజన్య = స్వేదజస్పష్టికి, తృతీయశబ్దావరోధః = మూడవదగు ఉద్భిజ్జపదములతో నంతర్భావము.

సూ. అండజములు, జీవజములు ఉద్భిజ్జములు అని శ్రుతియందు మూడు రకముల స్పష్టియేగాని నాల్గవరకమగు స్వేదజ స్పష్టి చేప్పబడలేదే యన్నచో ఉద్భిజ్జములనఁగా పైకిఁ జీల్చుకొని వచ్చునవి యర్థము గాన చెట్టు ఎట్లు భూమిని జీల్చుకొని వచ్చినవో యట్లే స్వేదజములు నీటిని జీల్చుకొని వచ్చునవి గాన సామ్యమునుబట్టి ఉద్భిజ్జపదముచేతనే స్వేదజములు గ్రహింపఁబడుచున్నవి గాన దోషములేదు.

4 సాభావ్యాపత్త్యధికరణము

22. మూ తత్సాభావ్యాపత్తిరుపపత్తేః

ఉపపత్తేః = ఉపపన్నమగుటవలన, తత్సాభావ్యాపత్తిః = ఆకాశాదులతో సమాన భావమున పొందును.

సూ. యాగాది కర్మలు చేయువారు చంద్రలోకమును బొంది పుణ్యము నశింపఁగాఁ దిరిగి భూలోకమును బొందునపుడు యుక్తి యుక్తమగుటవలన ఆకాశాదులతో సమాన భావమున పొందుదురు గాని యాకాశాది స్వరూపములఁ బొందరు.

వివః:- “అథైతమే వాధ్వానం పునర్నివర్తంతే యథేత మాకాశ మాకాశాద్వాయం వాయుర్భూత్వా ధూమోభవతి ధూమోభూత్వా అభ్రంభవత్యభ్రంభూత్వా మేఘోభవతి మేఘోభూత్వా ప్రవర్షతి (ఛాం. ౧౦. ౫) మఱి చంద్రలోకమునకుఁ బోయినవాఁడు పుణ్యము నశింపఁగా పోయిన మార్గముననే తిరిగి మరలుదురు. వారు ఈ యాదేశమును బొంది ఆ యాకాశమునుండి వాయువును బొంది వాయువునుండి ధూమమై ధూమమునుండి యభ్రమై యభ్రమునుండి మేఘమై మేఘమునుండి వర్షించును ఇట తిరిగివచ్చునప్పుడు ఆకాశవాయ్యభ్రమేఘాదులతో సమానములగు భావమును బొందుదురని లక్షణచే గ్రహింపవలయునని భావము.

23. మూ. నాతిచిరేణ విశేషాత్.

విశేషాత్ = విశేషమువలన, అతిచిరేణ = చాలకాలము, న = పుట్టదు.

సూ. 1. “వడ్లు యవల రూపమునుపొందిన పిదప అన్న రేతో రూపాదులను బొందుట దీర్ఘకాలము పట్టుచు” అని శ్రుతి యందు వడ్లు యవలు మొదలగువాని రూపములను బొందిన పిదపనేగాని వడ్లు యవల రూపములను బొందకపూర్వము ఆకాశాది రూపసాదృశ్యము పొందుటకు దీర్ఘకాలము పట్టదని విశేషము తెలియుటచే స్వల్పకాలములోనే యాకాశాది రూపసాదృశ్యములను బొందుదురు.

వివ:- 1. “అతోవైఖలు దుర్నిష్ప్రవతరం” (ఛాం. ౫. ౧౦. ౬)
ఇందు మూల శ్రుతిలో ఒక తకారము లోపించుట ఛాందసము కాన “దుర్నిష్ప్రవతరం” అని చెప్పుకొనవలయును దానికి దుర్నిష్క్రమతరమైనది యని యర్థము.

6. అన్యధిష్ఠితాధికరణము

24. మూ. అన్యధిష్ఠితేషు పూర్వవదలిలాపాత్.

పూర్వవత్=ఇదివరకువలె, అలిలాపాత్=చెప్పటవలన, అన్యధిష్ఠితేషు=ఇతరమగు యవలు మొదలగువాని యధిష్ఠానములందు సుఖదుఃఖము గలుగవు.

సూ. జీవులు ఆకాశాది రూపసాదృశ్యమునుపొంది క్రమముగ వడ్లు యవలు మొదలగు నన్నముల రూపమును పొందునప్పుడు ఆకాశాది రూప సాదృశ్యమునుపొందిన సమయములో సుఖదుఃఖములను పొందక యాకాశాదులతో సంశ్లేషమును మాత్రము పొందినట్లే వడ్లు యవలు మొదలగువాని రూపమును పొందినప్పుడును వానితో సంశ్లేషమును మాత్రమే పొందునని చెప్పుకొనుటవలన-ఆ జీవులకు వడ్లు యవల రూపములో సుఖదుఃఖాది భోక్తృత్వము గలుగదు.

వివ:- “రమణీయ చరణాః...కపూయచరణాః” (ఛాం. ౫. ౧౦. ౭)
శుభమైన యాచరణము గలవారు... దుష్టమైన యాచరణము గలవారు అని శ్రుతిలో సుఖదుఃఖాదుల ననుభవించునపుడు శుభప్రవర్తన దుష్టప్రవర్తన యుండునని వ్యాఖ్యారము చెప్పబడినది. వడ్లు యవల రూపమొందునప్పుడు శుభాది ప్రవర్తనలు చెప్పకపోవుటచే ఆట సుఖదుఃఖాదులు గలుగనేరవు. జీవులు వడ్లు యవలు మొదలగువాని రూపమొంది సుఖదుఃఖాదులను బొందుచుందు

రన్నచో వడ్లు మొదలగునవి కోసిరప్పుడు చీల్చబడినపుడు తినబడినప్పుడు వాని యందలి జీవులు లేచిపోదురుగదా అప్పుడు వారు శ్రీ పురుష రేతోహపముల పొందుట యెట్లు సంభవించును. అట్లు రేతోహపము పొందనపుడు “యో యోహ్యన్న మత్తి యోరేతః శ్రీయాం సింఛతి తద్భూయ ఏవభవతి” (భా. ౫. ౧౦-౧౨) ఎవ్వఁడెప్పుడు వడ్లు యవలు మొదలగు నన్నములు భుజించునో భుజించిన యన్నము యా రేతోహపము పొందఁగా ఆ రేతస్సు నెక్కడు శ్రీ యందుంచునో వాని రూపమునె కర్మ మిగిలిన జీవులు తిరిగి తిరిగి పొందుదురు అని శ్రుతి వచనము ఎట్లు సందర్భించును? కాన జీవులు వడ్లు మొదలగువానితో సంశ్లేషమునెగాని తద్రూపము పొంది సుఖదుఃఖాదులను బొందుదు. దీనిని బట్టి వడ్లు యవలు మొదలగునవి యనుభవయోగ్యములు గాకపోవు. పాప బలమునుబట్టి స్థావరరూపమును బొందిన యితర జీవులకు అవి భోగస్థానము గావచ్చును గాని చంద్రలోకమునుండి దిగువారు మాత్రము స్థావరభావమును బొందరని తెలియునది.

25. మూ. అశుద్ధమితిచేర్న శబ్దాత్.

అశుద్ధంశుతిచేత్=చై దికపశుహింస దుష్టమన్నచో, శబ్దాత్=వేదప్రమాణము వాన, నందున్నగాదు.

నూ. పశుహింసాసంబంధమువలన వేదోక్త యజ్ఞకర్మలు దుష్టమగుటచే అనిష్టఫలము గలుగవచ్చును గాన యజ్ఞకర్మ శేషింప మిగిలిన కర్మలనుబట్టి జడ్లు యవలు మొదలగువానితో సంశ్లేషము మాత్రమే గాక వడ్లు యవలు మొదలగువాని జన్మమునె చంద్రలోకమునుండి దిగిన జీవులు పొంది సుఖదుఃఖాదులను బొందుదురన్నచో ధర్మాధర్మ విషయక విజ్ఞానము అతీంద్రియ జ్ఞానమాలకము గాన అది శాస్త్రమువలననే సిద్ధింపబడదే అట్టి శాస్త్రములకు మూలమగు శ్రుతి బ్రహ్మమునుబట్టి వేదోక్త పశుహింస దుష్టముగాదు గాన వడ్లు మొదలగువానితో సంశ్లేషమెగాని వాని జన్మమును పొంది జీవులు సుఖదుఃఖాదులను బొందరు.

వివ:- “న హింసాత్సర్వాభూతాని” ఏ భూతములను హింసింపరాదు అను శ్రుతి సామాన్యమైనది. “అగ్నిషోమీయం పశుమాలభేత” అగ్నియు సోముఁడును దేవతగాఁ గల పశువును యజ్ఞమునఁ జంపవలయు అనునది విశేష

శాస్త్రము. ఈ విశేషశాస్త్రముచే యజ్ఞమందు పశుహింస దుష్టః కలియుగమున పశ్చాత్తాపము మొదలగునవి నిషిద్ధములని ననవి యిప్పుడును చేయరాదు. ఆలంభన పదమునకు హింస కౌండలు చెప్పుదురు.

26. మూ. రేతస్సిగ్యోగోఽథ

అథ = పిదప, రేతస్సిగ్యోగః = రేతస్సు ఉంచువాని మాత్రమే.

సూ. “ఎవ్వఁడెవ్వఁడు వడ్లు యవలు మొదలైన యన్నః భుజించిన యన్నము ఆ రేతోరూపమును పొందఁగా ఆ రేతః యందుంచునో వానితోడి సంబంధమునె పుణ్యము గలిగిన తిరిగి తిరిగి పొందుదురు.” అను శ్రుతియందు వడ్లు యవలు రూపమును పొందినపిదప పుణ్యకర్మ నశింపఁగా మిగిలిన కర రేతస్సు ఉంచువానితో సంబంధమును పొందుదురని చెప్పటచే గల పురుషులతోఁగూడ సంబంధమునెగాని యా పురుషుల రూప చెప్పకపోవుటవల్ల వడ్లు యవలు మొదలగువానితోడ సంబంధ యవలు మొదలగువాని రూపమును బొందరు.

వివః- భుజింపఁబడిన యన్నమున నున్న జీవి అన్నవ గల పురుషుఁడగుట సంభవింపదు. చాలకాలము క్రిందటనే పుట్టి ములకుఁ బిదప యౌవనము పొందిన పిదపనే గాని పురుషు రేజస్సునుంచుటసంభవింపదుగదా కాన పుణ్యమునశింపఁగా చం దిగి మిగిలిన కర్మగల జీవి ఆకాశాది రూపములద్వారా వడ్లు య వానితో సంబంధమును బొంది పిదప ఆ వడ్లు యవలు మొదలై భుజించిన రేతస్సుగల పురుషులతో సంయోగమమును పొందుచున అట్లుగానిచో వడ్లు యవలు మొదలైన యన్నమును దిని వెంట వఱకు వేచియుండకయే రేతస్సుగల పురుషుఁడై స్త్రీయందు రేత వచ్చుట యను నసంభవ విషయము నంగీకరింపవలసి వచ్చును ఆ

27. మూ. యోనేశ్వరీరమ్.

యోనేః=యోనివల్ల, శరీరమ్=శరీరమగును.

సూ. పిదప యోనియందు రేతస్సు ఉంచబడగా అందుండి శరీరము పుట్టుచున్నది.

వివ:- “శుభమైన యాచరణముగలవారు” అను పూర్వోక్త శ్రుతినిబట్టి పుణ్యము నశింపగా చంద్రలోకమునుండి దిగి మిగిలిన కర్మలను అనుభవించుటకు జీవులు అయా శరీరములను బొందుదురని తెలియుచున్నది. అంతియేకాని వడ్డు యవలరూపమును బొందినపుడు జీవులు సుఖదుఃఖాదులను బొందరు. కనుక ఆ జీవులు వడ్డు యవలు మొదలగువానితో సంబంధమును పొందుటనె వారి పుట్టుకగా గ్రహింపవలయును.

ఇట్లు స్వర్గనరకములకు రాకపోకలకుఁ గారణమైన పుణ్యపాపముల బంధింపబడక బ్రహ్మవిచారముచేసి ముక్తి పొందవలయునని ఈ పాదమునకు తాత్పర్యము.

ఇది

శ్రీ వెంకమాంబా నారాయణశాస్త్రి దంపతుల తనయుఁ డగు
చర్లగణపతిశాస్త్రిచే అనువదింపబడిన
బ్రహ్మమీమాంసా దర్శనమందు మూడవ యధ్యాయమున
వైరాగ్యముకొను జీవుల రాకపోకల విచారణ యను
మొదటి పాదము.

బ్రహ్మమీమాంసా దర్శనము

మూడవ యధ్యాయము

తత్త్వం అను పదార్థవివేకమును రెండవ పాదము.

౧. సంధ్యైస్మష్టిరాహహి.

1. మూ. సంధ్యైస్మష్టిరాహహి.

సంధ్యై = స్వప్నమందు, స్మష్టిః = స్మష్టిఅగునని, ఆహహి = శ్రుతి చెప్పెనుగదా.

సూ. 1. "ఆ స్వప్నమునందు రథములుగాని గజములుగాని మార్గములుగాని లేవు మఱి యాత్మయే రథములను గజములను మార్గములను సృజించుచున్నది... అదియే కర్త" అను శ్రుతి స్వప్నమందు ఆత్మ రథాదులను సృష్టించినట్లు చెప్పెను గాన ఆ స్నాప్తికస్మష్టి వాస్తవికమనవలయును.

వివ:- ఇది పూర్వపక్షసూత్రము. 1. "న తత్రరథానరథయోగాన పంథానోభవంత్యథ రథాన్ రథయోగాన్ పృథక్స్పృజతే (బృ. ౪ క ౧౦) సహి కర్తేతి" అని శ్రుతి.

2. మూ. నిర్మాతారంచై కే పుత్రాదయశ్చ.

నిర్మాతారంచ=నిర్మాతగను, పుత్రాదయఃచ = పుత్రాదులు కర్మఅని, ఏకే=కొందఱుశాఖీయులు.

సూ. 1. "ఈ యింద్రియములు నిద్రించుచుండ ఏ పురుషుడు పుత్రాది కామముల నిర్మించుచున్నాడో వాడే పరబ్రహ్మము" అని శ్రుతియందుగత శాఖీయులు ఆత్మను నిర్మాణమునకుఁ గర్తగను కామములను బుత్రాదులను గర్మగను జెప్పుచున్నారు గావునను స్వప్నస్మష్టి వాస్తవిక మనవలయును.

వివ:- ఇదియును బూర్వపక్షసూత్రము "య ఏష సుప్తేషు జాగర్తి కామం కామం పురుషో నిర్మిమాణః" (కఠ. ౩. ౮) అని శ్రుతి.

౩ మూ. మాయామాత్రంతు కార్తేస్య నానభి వ్యక్తస్వరూపత్వాత్.

కార్తేస్య న=పూర్తిగా దేశకాలాదులు, అనభివ్యక్తి స్వరూపత్వాత్= వ్యక్తముగాని స్వరూపము గలుగుటపల్ల, మాయామాత్రంతు=స్వప్న విషయములు మాయామాత్రములు.

సూ. రథాది స్వప్న విషయముల స్వరూపము పూర్తిగా తత్తద్దేశకాలము లందుండక పోవుటవలనను మెలకువయందు ఆ విషయములకు బాధకలుగుట వలనను రథాది స్వప్న విషయములు మాయామాత్రములెగాని వాస్తవికములు గావు

వివ.- ఇది సిద్ధాంత సూత్రము. స్వప్న విషయములు వాస్తవికము లన్నచో స్వప్నమునఁ గనిపించిన యా రథాదులు ఏకామందైననునేదేశ మందైనను మెలకువవచ్చినప్పుడును ఉండవలసివచ్చును స్వప్నములో ఒకచోట నుండి యనేక దేశములు దిరిగివచ్చునట్లుగ తోకమున అనుభవమున లేవు గాన వాస్తవికములు గావని భావము “బహితస్కులాయా దమృతశ్చరిత్యాసతః యతేఽమృతో యత్రకామం” (బృ. ౪. ౩. ౧౨) ఈ పురుషుఁడు మరణము లేనివాఁడై శరీరముకంటె వెలుపల సంచరించి కామములున్నచోటకు పోవు చున్నాఁడు అను శ్రుతికి “పురుషుఁడు శరీరమందున్నను దానివలనఁ బ్రయోజనము పొందక శరీరమునుండి వెలుపలకుఁ బోయినవాఁడుపలె నగుచున్నాఁడు” అని గౌణముగా వ్యాఖ్య చేసికొనవలయును. అప్పుడు ఈ శ్రుతి వైవిషయము నకు విరోధింపదని తెలిసికొనవలయును.

4. మూ. సూచకశ్చపి శ్రుతే రాచక్షతే చతద్విదః

తద్విదః = స్వప్న ఫలవేత్తలు, రాచక్షతే = చెప్పుచున్నారు గానను, శ్రుతేః=శ్రుతినిబట్టి, సూచకఃచ=శుభాశుభ సూచకమగును గూడ.

సూ. “(1) కామ్యకర్మలు చేయునప్పుడు స్వప్నమున స్త్రీని జూచినచో ఆ స్వప్న నిదర్శనమునుబట్టి వానికి కర్మలు సిద్ధించును” ఇత్యాది శ్రుతులబట్టి స్వప్న ఫలవేత్తలు స్వప్నము రాబోవు శుభాశుభ ఫలములను సూచించునని తెలుపుదురు కాన స్వప్నదృశ్యములగు వస్తువులు వాస్తవికములు గాకున్నను వానినిబట్టి కలుగు కలుగు ఫలములు సత్యములగునని తెలియునది.

వివ :- (1) యదాకామ్యేషు కర్మసు శ్రీయం స్వప్నేషుపశ్యతి సమృద్ధిం తత్ర జానీయాత్తస్మిన్ స్వప్న నిదర్శనే (ఛాం. ౫. ౨. ౯.) అని శ్రుతి మెల్ల వలో విషయేంద్రియ సంయోగముండుట వలనను సూర్యాది తేజస్సు సహాయపడుటవలనను ఆత్మకు వస్తుజ్ఞానము గలుగుచున్నదే గాని దానికి స్వయముగా ప్రకాశించు శక్తిలేదను నాక్షేపణమును పరిహరించుటకై విషయేంద్రియ సంయోగముగాని సూర్యాది తేజస్సుల సహాయముగాని లేని స్వప్నమున ఆత్మకు స్వయంప్రకాశకత్వ మున్నదని తెలుపుటకై స్వప్నోదాహరణము చెప్పబడినదిగాని స్వప్నమున ఆత్మ రథాదులను సృజించుటకు గాదు. స్వప్నమున గనునట్లు రథాదులవలన హస్తభయాదులు కలుగుచున్నవి గాన వానికి పుణ్యపాపములు కారణములు. ఈ పుణ్యపాపకర్తృత్వమును, నాగలి పశువుల బ్రతికింపజేయును అను వాక్యమునందువలె ఆత్మబట్టి గౌణముగా కర్తగనట్లు చెప్పబడినది గాన శ్రుతివైరుధ్యము లేదు. ఇట్లే పుత్రాది కామముల సృజించునట్లు తెలుపు శ్రుతికి గౌణార్థము చెప్పవలయును గాన వైరుధ్యము లేదని భావము.

5. మూ. బంధ విపర్యయో.

బంధ విపర్యయో = బంధ మోక్షములు.

సూ: అవిద్యదులచే బంధమోక్షములు తిరోహితమైన యీశ్వరశక్తి జీవునికి ఈశ్వర ధ్యానమువలననేగదా కలుగుచున్నది కనుక ఆ యీశ్వరుని ఆగ్రహానుగ్రహములబట్టియే బంధమోక్షములు గలుగుచున్నవిగాన జీవుడు ఈశ్వరుని యంశమెయైనను అవిద్యచే జీవునందు ఈశ్వర శక్తి తిరోహితమగుటచే "జీవునికి జ్ఞానైశ్వర్య వశమువలన స్వప్నమునందు కల్పించిన వస్తువులు వాస్తవికములగు"నని యనరాదు.

6. మూ. దేహయోగాద్వా సోఽపి.

దేహయోగాద్వా = దేహసంబంధమువలన, గాని, సోఽపి = స్వప్న వస్తువును.

సూ. దేహదుల సంబంధవశము వలనగాని జీవునికి జ్ఞానైశ్వర్యములు తిరోహితమగుట కలుగుచున్నది గాన జ్ఞానైశ్వర్య శక్తిలేని జీవుడు స్వప్నమున కల్పించిన వస్తువును వాస్తవము గాదు.

2. తదభావాధికరణము

7. మూ. తదభావోనాడిషు తచ్చుతే రాత్మనిచ.

తదభావః=స్వప్నదర్శనము లేదు. తచ్చుతేః=ఆ శ్రుతినిబట్టి, నాడిషు= నాడులందు అత్మనిచ=అత్మ యంగును.

సూ. (1) “నిద్రించు జీవుడు ఎప్పుడు ఎట్టి స్వప్నమును జూడఁడో యప్పుడు ఆనాడుల యందును ఈ పరమాత్మయందును ఏకీభవించుచున్నాడు” అను శ్రుతినిబట్టి స్వప్నములుగాంచని సుషుప్తిస్థానమును జీవుడు నాడులందును హృదయమునకుఁ జుట్టకొనియున్న పెద్దప్రేగునందును దాని ద్వారా పరమాత్మ యందును సుషుప్తిని బొందుచున్నాడు.

వివ :- (1) “తాసు తదాభవతి యదాసుప్త స్వప్నం నకంచన పశ్య త్వథాఽస్మిన్ ప్రాణ ఏకైకభావతి” (కౌషీ. 4. ౧౯) అని శ్రుతి. ఇందలి ప్రాణపదము పరమాత్మపరమైనది. (చూ. ౧ ఆ. ౨. పా. ౨౮. సూ.)

8. మూ. అతః ప్రబోధోఽస్మాత్.

అతః = కనుక, అస్మాత్ = ఈ పరమాత్మనుండి, ప్రబోధః = మెలఁకువ.

సూ. జీవుడు నాడులు మొదలగు వానిద్వారా పరమాత్మ యందె సుషుప్తిని బొందుచున్నాడుగాన ఆ పరమాత్మ నుండియె యితనికి మెలఁకువ గలుగుచున్నది.

వివ :- “యథాగ్నేః కుద్రా విస్ఫులింగా వ్యుచ్ఛరంత్యేవమే వాస్మా దాత్మనః సర్వేప్రాణాః” (బృ. ౨. ౧. ౨౦) అగ్నినుండె యెట్లు చిన్న చిన్న నెఱసులు బయలుదేలుచున్నవో యట్లే యీ యాత్మనుండి సర్వేంద్రియములు బయలుదేలుచున్నవి. “సత ఆగమ్య న విదుః సత ఆగచ్ఛామహే” (ఛాం. ౬. ౧౦. ౨) సత్తు నుండి వచ్చియు సత్తు నుండి వచ్చుచున్నామని జీవులు తెలియదు ఇత్యాది శ్రుతులు ఆత్మనుండి మెలఁకువ గలుగునట్లు చెప్పుచున్నవి.

3. కర్మానుస్మృతి శబ్దవిధ్యధికరణము

9. మూ. స ఏవతు కర్మానుస్మృతి శబ్ద విధిభ్యః

కర్మానుస్మృతి=కర్మలను స్మరించుటవలన, శబ్ద విధిభ్యః=శ్రుతి విధాన ములఁబట్టియు, స ఏవతు=ఆ జీవుడే వేల్చొనును.

సూ. సుషుప్తావస్థకుఁ బూర్వము జీవుఁడు తానేయే కర్మములను జేసెనో యా కర్మలనే నిద్రించి లేచినపిదపఁ గూడ స్మరించి చేయుచుండుట వలనను, (1) “మరల జీవుఁడు ఆ యా యింద్రియ స్థానములను గూర్చి నియతమైన గతితో మేల్కొనుటకొకటే వచ్చుచున్నాఁడు” (2) “ఈ ప్రజలందఱు ప్రతిరోజు ఈ బ్రహ్మలోకమునను వెళ్లుచుండియు వెళ్లినట్లు తెలియకున్నారు” ఇత్యాది శ్రుతి విధులనుబట్టియు సుషుప్తావస్థయందు ఏ జీవుఁడు నాడులద్వారా పరమాత్మయందు ఏకీభవించుచున్నాడో యాతఁడె జాగ్రదవస్థయందు మేల్కొనుచున్నాఁడు గాని వేఱొకఁడుగాఁడు

వివ :- (1) పునః ప్రతిన్యాయం ప్రతియోన్యాద్రవతి బుద్ధాంతాయైవ” (బృ. ౪. ౩. ౨౯) (2) ఇమాః సర్వాః ప్రజా అహరహర్గచ్ఛంత్య ఏతం బ్రహ్మలోకం నవించంతి (ఛాం. ౮. ౩. ౨) ఇత్యాదులు శ్రుతులు. జలరాశియందు ఏ నీటిబిందువు కలపఁబడెనో తిరిగి యా నీటి బిందువే విడివడుట యసంభవమైనట్లే సుషుప్తి యందుఁ బరమాత్మ తానేకమైన ఆ జీవుఁడే తిరిగి విడివడుట అసంభవమును నాక్షేపమును నివారించుటకై యిది చెప్పఁబడెను. నీటి బిందువు వివేకములేని జడముగాన ౧౩ నీటిబిందువే విడివడదుగాని జీవుఁడు వివేకముగల వాఁడు గాన ఆ జీవుఁడే విడివడునని భావము.

౪. ముగ్ధాధికరణము

10. మూ. ముగ్ధేర్థ సంపత్తిః పరిశేషాత్

ముగ్ధే=మూర్ఖులపడిన వానియందు, అర్థసంపత్తిః=సగము, సంబంధము పరిశేషాత్=ఎందును అంతర్భవింపకపోవుట వలన ఇది వేఱు అవస్థగాన పూర్ణసం బంధముగలదు.

సూ. మూర్ఖులపడిన వాని శరీరమునవేడి, వణుకుట మొదలగు గుణములుండుటవలన మరణావస్థగాని, దేహ ధారణశక్తి లేకపోవుటవల్ల జాగ్రదవస్థగాని, ప్రసన్న వదనత్వ నేత్రనిమీలనాది గుణములు లేకపోవుటవలన సుషుప్తావస్థగాని యుండదుగాని యిది వైవాసిలో నెందును అంతర్భవింపక గొన్ని మరణావస్థ గుణములు కొన్ని సుషుప్తావస్థల గుణములుండుటవలన మూర్ఖావస్థ మరణ సుషుప్తావస్థల గుణములు గలిగిన వేఱొక యవస్థ యనియు బ్రహ్మముతో దానికి

సగము సంబంధము మాత్రమే గక సుషుప్తావస్థయందువలె పూర్ణసంబంధము గలదనియు బ్రహ్మవిదులందురు.

11. మూ. న స్థానతోఽపి పరస్యోభయలింగం సర్వత్రహి

పరస్య=బ్రహ్మమునకు, స్థానతః అపి=కపాధిబట్టియు, సర్వత్రహి= అన్ని శ్రుతులలోను, ఉభయలింగం = సగుణ నిర్గుణ లింగమునులేదు

సూ కొన్నిచోట్ల శ్రుతులందు సగుణరూపము గలదని చెప్పబడినను అన్ని శ్రుతులందును ఒకేవిధముగ నిర్గుణమని చెప్పబడుటచే ఉపాధిస్థానమును బట్టి కూడఁ బరబ్రహ్మము సగుణ నిర్గుణ రూపమైన యుభయ చిహ్నములు గలది గాదు.

వివ : ఇ.క సుషుప్తావస్థనందు జీవుడేకీభవించు బ్రహ్మస్వరూపము తెలుపబడునున్నది. “సర్వకర్మా సర్వ కామః సర్వగంధః సర్వరసః (ఛాం. 3 ౧౪. ౨) బ్రహ్మము అన్ని కర్మలు గలది అన్ని కోరికలు గలది అన్ని వాసనలు గలది అన్ని రసములు గలది ఇత్యాది శ్రుతులు సగుణత్వ ప్రతిపాదకములు “అస్థూల మనణ్యహస్యమదీర్ఘం” (బృ. 3 ౮. ౮) బ్రహ్మము స్థూలమైనది కాదు అణువుగాదు పొట్టిదిగాదు పొడుగుదిగాదు “ఇత్యాది శ్రుతులు నిర్గుణత్వ ప్రతిపాదకములు, బ్రహ్మస్వరూపమును దెలుపునట్టి “ఆశబ్దమస్పర్శ, మరూప, మవ్యయం” (కఠ. 3. ౧౫. ముక్తికో ౨ ౭౨) బ్రహ్మము శబ్దములేనిది స్పర్శలేనిది రూపములేనిది మార్పు లేదు ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములందు ఎట్టి గుణములు లేనట్లు చెప్పబడుటచే బ్రహ్మము నిర్గుణమని ఉపాధులగు దృశ్యమాన ప్రపంచము భ్రమమూలకముగాన మిద్యయనియు భావము. స్వచ్ఛస్వరూపమైన సృజికము లతుక జేగురురంగు మొదలగు వాని సంబంధము వల్ల అస్వచ్ఛము గాఁజేసె నిర్గుణమగు బ్రహ్మము ఉపాధివశమువల్ల సగుణము గాదని భావము.

12. మూ. న భేదాదీతీచేన్న ప్రత్యేక మతద్వచనాత్.

భేదాత్=భేదోక్తివల్ల, న=సగుణము గాదనరాదు, ఇతిచేత్=అన్నచో, ప్రత్యేకం=ప్రత్యేకముగా, అతద్వచనాత్=అట్లు చెప్పకపోవుటవలన, న=సగుణముగాదు.

సూ. “బ్రహ్మము నాలుగుపాదములుగలది, పదునాలుగు కళలుక లది, కర్మఫలములఁ బొందించునది, మూఁడు లోకములె శరీరముగఁ గలది, వైశ్వానర మను పేరు గలది,” అని యిట్లు ఉపాసనా విద్యయందు బ్రహ్మము భిన్నభిన్నముగఁ జెప్పఁబడుటవలన “బ్రహ్మము సగుణమైనది గాదని చెప్పురా”దన్నచో “ఈ భూమియందుఁ దేజోమయుఁడై యమృతమయుఁడై యుగపురుషుఁడును, ఈ శరీరమునఁ దేజోమయుఁడై యమృతమయుఁడై యున్న పురుషుఁడును గూడ ఆ పరమాత్మయే” అని శ్రుతి భిన్న భిన్నమైన ప్రతియుపాధికిని బ్రహ్మముతో భేదమును బోధింపకి అభేదమును బోధించుటచేతను, నాలుగు పాదములు గలది ఇత్యాదులు ఉపాసనకోసము మాత్రమే చెప్పఁబడుటచేతను బ్రహ్మము సిద్ధణమెగని సగుణము గాదు.

వివ : “యశ్చాయ మస్యాం పృథివ్యాం తేజోమయోఽమృతమయః పురుషో, యశ్చాయ మద్యాత్మం శారీరస్తేజోమయోఽమృతమయః పురుషోయ మేవ స యోయమాత్మా” (బృ. ౨. ౫. ౧) ఇత్యాదులు అభిన్న శ్రుతులు.

13. మూ. అపిచైవమేకే

అపిచ=మఱియును, ఏవం=ఇట్లు, ఏకే=కొందఱు.

సూ. మఱియు “మనస్సుచేతనె యొక్కదైన యీ యాత్మ పొందఁగినది. ఈ యాత్మ విషయమున భిన్న త్వములేదు ఈ యాత్మను భిన్నముగఁ జూచువాఁడు మృత్యువునుండి మృత్యువును పొందును” “భోక్తయగు జీవునకు సోగ్యములగు విషయములను వీనిని ప్రేరేపించు నీశ్వరుని విచారించి నాకుఁ జెప్పఁబడిన ఈ మూఁడు విధములైన సర్వమును, బ్రహ్మమే” ఇత్యాది శ్రుతులలోఁ గొన్ని శాఖలవారు భిన్న త్వమును నిందించి యభిన్న త్వమును జెప్పుటచే బ్రహ్మమునకు అభిన్న త్వమే వాస్తవమైనది.

వివ : “మనసైవేద మాప్రవ్యం నేహ నానాస్తికించన మృత్యోస్సమృత్యు మాప్నోతియ ఇహనా నేవపశ్యతి” (కఠ. ౪. ౧౧) భోక్తాభోక్తారం ప్రేదితారం చ మత్వాసర్వం ప్రోక్తం త్రివిధం బ్రహ్మమేతత్.” (శ్వే. ౧. ౧౨) ఇత్యాది శ్రుతులు.

మూ. ఆరూపపదేవహి తత్త్వదాత్వాత్

తత్త్వదానత్వాత్. నిర్గుణ శ్రుతులే ప్రధానములగుటవలన, ఆరూపపదేవ=బ్రహ్మము రూపాదులు లేనిదే.)

14 సూ. శబ్దస్వర్య రూపాద్యాకారములు లేనట్లు తెలుపు శ్రుతులే ప్రధానములగుటవలన, రూపాదులున్నట్లు తెలుపుశ్రుతులు ఉపాసనా విధిపరములును అప్రధానములునుగాన బ్రహ్మమురూపాదులులేనిదే.

మూ. ప్రకాశవచ్చావై యర్థ్యాత్.

ప్రకాశవచ్చ=సూర్యాది స్రవకములె, అవై యర్థ్యాత్=వ్యర్థముగాక పోవుటవలన

15 సూ. ఆకాశమంతటను వ్యాపించిన సూర్యచంద్రుల ప్రకాశము ఆయాయుపాధులలోఁబడి ఋజుత్వపక్రత్వాది రూపములను బొందునట్లు బ్రహ్మమును భూమిమొదలయిన యుపాధిరూపములను బొందినదై యుపాసనకై యుపయోగపడుచున్నదిగాన బ్రహ్మమునకు సాకారాది విషయమును దెలుపు శ్రుతులు వ్యర్థములుగావు.

మూ. ఆహచ తన్మాత్రం

తన్మాత్రం=చై తన్య మాత్రముగ, ఆహచ=శ్రుతిచెప్పెనుగూడ

16 సూ. “(1) ఓమైత్రేయా! లోపలఁగానివెలుపలఁగాని మఱొకరసమ లేకయుప్పుగడ్డయంతయునుపురసముతో నిండినట్లే ఈ పరమాత్మయులోనన పైనను వేఱురసములు లేక సమస్తమును గేవల చైతన్యమాత్రమైయున్నది అని శ్రుతియుపరమాత్మ చైతన్యమాత్రమై విలక్షణరూపాంతర రహితమై నిర్విశేషమైయున్నదని చెప్పెనుగూడఁగాన బ్రహ్మము నిరాకారమైనదే.

వివ:- “(1) సయథా సైంధవఘనోఽనంతరోఽబాహ్యః కృత్స్నోరస మన ఏవై వంవా అరేఽయమాత్మానంతరోఽబాహ్యః కృత్స్నః ప్రజ్ఞానఘనఏవ” (బ. ౪.౫.౧౩). అనిశ్రుతి

మూ. దర్శయతి చాధోఅపిస్మర్యతే.

దర్శయతిచ = శ్రుతిచూపుచున్నది. అధోఅపి=మఱియును, స్మర్యతే= స్మృతులచే స్మరింపఁబడుచున్నది.

17 సూ “1. ఆబ్రహ్మమా, తెలిసిక ప్రపంచముకంటె వేఱొకటి అది తెలియని దానికింటెను భిన్నమైనది.” “2. అవికళలులేనిది క్రియలులేనిది శాంతమైనది” అని శ్రుతులును “3. ఆ బ్రహ్మము అదిలేనిది నిరతిశయమైనది. అది సత్సద్ధార్థమనిగాని యసత్సద్ధార్థమనిగాని చెప్పఁబడదు” 4 ఓచారద.

దేనిచే నీవు నన్ను సర్వగఁదాది గుణసహితునిగఁ జూచుచున్నావో యది నేను స్మరించినమాయయే. ఇట్లు నన్ను మాయాసహితునిగఁ దెలియఁదగదు" అని స్మృతులును బ్రహ్మమును నిరాకారముగఁ జూపుచుఁ దెలుపుచున్నవి.

"1. అన్యదేవ తద్విదితాదధో అవిదితాదధి (కౌ. ౧. ౩) 2 "నిష్కలం, 3. నిష్క్రియఁశాంతం" 4. మాయాప్యేషా మయాస్మష్టా, యన్మాః పశ్యసి నారద, సర్వభూత గుణైర్యుక్తం నైవ మాంజ్ఞాతుమర్హసి"

మూ. అతఏవదోపమా సూర్యకాదివత్.

అతఏవచ=కనుకనేగూడ, సూర్యకాదివత్ = సూర్యాది ప్రతిబింబములవలె. ఉపమా=పోలిక చెప్పబడెను.

18 సూ. ఈ పరమాత్మ చైతన్యరూపుఁడు నిర్వికారుఁడును గనుకనే శ్రుతిస్మృతులలో నీటిలోని సూర్యచంద్రుల ప్రతిబింబములతోఁ బోలిక చెప్పబడినది.

వివ:- "యథాహ్యాయం జ్యోతిరాత్మావివస్యానపో భిన్నాబహుధైకోఽనుచచ్ఛన్, ఉపాధినా క్రియతే భేదరూపోదేః జ్యేత్రేష్వేష జోఽయమాత్మా" జ్యోతిర్మయుఁడు సూర్యుఁడొక్కఁడయ్యు మటాదులచే వేత్రైజలములఁ జొచ్చి వేఱుగఁగనిపించునట్లు పుట్టుకలేనివాఁడును స్వప్రకాశుఁడునగు నాయాత్మ ఒక్కటయ్యను ఉపాధిచే శరీరములఁజొచ్చి వేఱువేఱుగఁగనిపించుచున్నాఁడు 'ఏక ఏవహిభూతాత్మాభూతేభూతే వ్యవస్థితః ఏకతాచైవదృశ్యతే జలచంద్రవత్ (బ. విం. ౧౨) యోకఁడయ్యు ప్రతిభూతమునుండి నీటిలోని చంద్రునివలె ఒకఁడుగాను చాలమందిగను గనిపించుచున్నాఁడు. అని శ్రుతిస్మృతులు.

మూ. అంబువ దగ్రహణాత్మవతథాత్మమ్

అంబువత్=నీరువలె అగ్రహణాత్మ=ఉపాదులందు గ్రహింపసంభవింపక పోవుట వలననే తథాత్మమ్=దానితోపోలిక=కుదురదు)

19 సూ. రూపముగల సూర్యచంద్రులు తమకంటె వేఱుగను దూరము గను నున్న జలమందుఁ బ్రతిబింబించుట యుక్తముగాని రూపములేని పరమాత్మ సర్వవ్యాపిగాన దానికంటెవేత్రై నదిగాని దూరముననున్నదిగాని యేదియులేకపోవుటచే నీటియందువలె ఉపాదులందుఁ బ్రతిబింబించుట సంభవింపదుగాన నాదృష్టాంతము సరిపోదు

—:వివ పూర్వపక్షి సూత్రము.

20. మూ. వృద్ధిహాస భాక్త్యమంతర్భావాదుభయసామంజస్యా దేవం.

అంతర్భావాత్=ఉపాధులందు అంతర్భవించుటవలన, ఉభయసామంజస్యాత్=దృష్టాంత దార్ఢ్యాతికములు రెంటికి సామంజస్యముండుటవలన ఏవం, ఇట్లు, వృద్ధిహాసభాక్త్యం=వృద్ధిక్షయములఁ బొందుట, అగుచున్నది.

సూ. జలము మొదలైన యుపాధులందుఁ బ్రతిబింబించిన సూర్య చంద్రులు జలము వృద్ధిబొందిన వృద్ధిబొందుచు క్షయముపొందిన క్షయము పొందుచుఁగదలినఁ గదలుచునున్నట్లు గనిపించినను వాస్తవముగ సూర్య చంద్రులు వృద్ధిక్షయచలనములను పొందనట్లు బ్రహ్మము వాస్తవముగ ఒక్కటయ్యును ఏకారము లేనిదయ్యును దేహోద్యుపాధులందు నంతర్భవించుటవలన వానిని బొందుచున్నట్లు గనిపించుచు ఉపాధిధర్మములగు వృద్ధిక్షయచలనములను బొందుచున్నదను నంశములో సామ్యముండుటవలన దృష్టాంత దార్ఢ్యాతికములకు విరోధములేదు.

వివ :- ఇది సిద్ధాంతసూత్రము.

21. మూ దర్శనాచ్చ

దర్శనాత్ చ=కనిపించుటవలనను

సూ. (1) “ఈశ్వరుఁడు రెండుపాదములు గల పునుష్యశరీరములను జేసెను. నాలుగుపాదములు గల పశుశరీరములను జేసెను. ఇట్లు కన్నులు మొదలగునవి బయటదేహకముందు ఈశ్వరుఁడు లింగశరీరము దాల్చి ఆ శరీరములను బ్రవేశించెను. “(2)” ఈ జీవాత్మద్వారా ఈశ్వరుఁడు ప్రవేశించి” ఇత్యాది శ్రుతులందు పరమాత్మయే దేహోద్యుపాధులందుఁ బ్రవేశించినట్లు గనిపించుటవలనను జలగత సూర్యచంద్ర దృష్టాంతము సరిపోవుచున్నది.

వివ :- (1) “పురశ్చక్రే ద్విపదః, పురశ్చక్రే చతుష్పదః, పురస్సప ష్ఠీభూత్వాపురః పురుషఆవిశత్॥ (బృ. ౩. ౩. ౧౮) (2) అనేన జీవేనాత్మ నానుప్రవిశ్య॥ (ఛాం. ౬. ౩. ౨) ఇత్యాదులు శ్రుతులు.

ప్రకృతై తావత్త్వాధికరణము ౬

22. మూ. ప్రకృతై తావత్త్వం సాప్రతిషేధతి తతోబ్రువీతి చ భూయః

ప్రకృతైతా క్త్వం హి=ప్రస్తుతమగు మూర్తామూర్తరూప పరిమాణమును మాత్రమే, ప్రతిషేధతి=ప్రతిషేధించుచున్నది, తతః=పిదప, భూయః=మరల, బ్రవీతి చ=చెప్పుచున్నదికూడ.

సూ. (1) “బ్రహ్మమునకు భూమి, నీరు, తేజస్సులను మూర్తరూపమును వాయువు ఆకాశము, అను నమూర్తరూపమును ఈరెండు రూపములు గలవు” అని యుపక్రమించి “(2)” మఱియిందువలన (=పూర్వోక్తము నిజే ధార్థకముగాన) లేదని లేదని (=పరమాత్మకంటె అన్యములేదని లేదని) ఉపదేశింపబడుచున్నది. ఈ బ్రహ్మముకంటె మఱియొకటె లేదుగదా లేదని తెలియవలయు. మఱియొకటి యనగాఁ బ్రతిషేధింపబడని బ్రహ్మమున్నది” అను శ్రుతి బ్రహ్మము మూర్తామూర్తరూపమైన యింతమాత్రము పరిమాణము గలదియే గాదు అని పరిచ్ఛిన్నరూపములను ప్రతిషేధించుచు ఆ శ్రుతియే (3) మఱియొకటి అనగా లేదని లేదని ప్రతిషేధింపబడని బ్రహ్మమున్నది యని తిరుగఁజెప్పుచున్నదికూడఁ గాన నా శ్రుతికి బ్రహ్మకంటె వేఱయినది లేదను విషయములోనె తాత్పర్యముగాని బ్రహ్మములేదను విషయములో తాత్పర్యము గాదు.

వివ:- (1) “ద్వౌవాబ్రహ్మణోరూపేమూర్తం చైవాచూర్తం చ (బృ. ౨. ౩. ౦)” అనియుపక్రమించి (2) అథాత ఆదేశోనేతినేతి నహ్యేతస్మాదితి నేత్యన్యత్పరమస్తి” (బృ. ౨. ౩. ౬) అని చెప్పబడుచున్నది (3) “అన్యత్పరమస్తి” (బృ. ౨. ౩. ౬) ఈ శ్రుతికి “ప్రపంచములేదు” అను నా దేశమే గాని వేఱైన యాదేశములేదు గాన లేదని లేదని చెప్పబడుచున్నది “అని యర్థాంతరము చెప్పునప్పుడు” అథనామధేయం సత్యస్య సత్యమితి ప్రాణావై సత్యం తేషామేషసత్యం.” (బృ. ౨. ౧. ౨౦) నిరపేక్షమైన బ్రహ్మమునకు సత్యమని పేరు. ప్రాణములు సత్యమైనవి. అప్రాణములకును ఈ బ్రహ్మము సత్యమైనది అను శ్రుతిబ్రహ్మము మిథ్యగాక సత్యమని తెలుపుచున్నదని తెలియవలయు.

23. మూ. తదవ్యక్త మాహహి.

తత్=అబ్రహ్మము, అవ్యక్తం=గ్రహింపబడనిదని, ఆహహి=చెప్పెను గదా.

సూ. ఆ బ్రహ్మము ఇంద్రియములచే గ్రహింపబడనిదని శ్రుతి స్మృతులు చెప్పినవిగదా.

వివ :- “నచక్షుషా గృహ్యతే, నాపివాచా, నాన్యైర్దేవైస్తపసాకర్మణావా” (ముం. 3. ౧. ౮) బ్రహ్మము కంటిచే గ్రహింపబడదు. వాక్కుచే గాని యితరేంద్రియములచేగాని కర్మచేగాని గ్రహింపబడదు. అని శ్రుతి “అవ్యక్తోఽయమచింత్యోఽయమవికారోఽయ ముచ్యతే” (గీత. ౨. ౨ ౫.) ఈ ఆత్మ వ్యక్తముగానిది చింతింపరానిది వికారములేనిది” అని గీత చెప్పుచున్నదని భావము.

24. మూ అపి చ సంరాధనే ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం.

అపిచ=మఱియు, సంరాధనే=ధ్యానమందు, ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం=శ్రుతి స్మృతులనుబట్టి.

సూ, భక్తి, ధ్యాన, ధారణాది సమయములందు యోగులు ఈ పరమాత్మను జూచుచున్నారని శ్రుతిస్మృతులనుబట్టి తెలియుచున్నది.

వివ:- “కశ్చిద్ధీరః ప్రత్యగాత్మాన మైక్షదావృతచక్షురమృతత్వ మిచ్ఛన్” (కథ. ౪ ౧.) ఒకానొక ధీగుఁడు ఇంద్రియములను విషయములనుండి మరలించి మోక్షమును గోరుచు ప్రత్యగాత్మను జూచెను “జ్ఞానప్రసాదేన విశుద్ధ సత్త్వ స్తతస్తు తంపశ్యతే నిష్కలంధ్యాయమానః” (ముం. 3. ౧. ౮) “జ్ఞాననైర్మల్యముచే బరిశుద్ధమైన శక్తిగలవాఁడు కళలులేని యాత్మను ధానించుచు జూచుచున్నాఁడు.” అని శ్రుతులు. “యంవినిద్రా జితశ్వాసాః సంతుష్టాః సంయతేంద్రియాః, జ్యోతిః పశ్యంతి యుంజానాస్తస్మై యోగాత్మానే నమః” నిద్రలేని వారై ప్రాణాయామపరులై సంతుష్టులై జితేంద్రియులై ధ్యానించు యోగులు చూచినట్టి యాత్మజ్యోతికి నమస్కారము. “యోగినస్తం పశ్యంతి భగవంతం సనాతనం” యోగులు అసనాతనుఁడగు భగవంతుని జూచుచున్నారు. ఇత్యాది స్మృతులొను చెప్పుచున్నవని భావము.

25. మూ. ప్రకాశాదిఽచ్చాఽవై శేష్యం ప్రకాశశ్చ కర్మణ్యభ్యాసాత్

ప్రకాశాదివత్ చ = సూర్యప్రకాశాలకువలె, అవై శేష్యం = అభేదము, ప్రకాశశ్చ=ప్రకాశమును, కర్మణి=కర్మయందు, అభ్యాసాత్=అలవాటువలన.

సూ. వెలుగు ఆకాశము, సూర్యుడు మొదలగునవి వ్రేళ్లు. కమండలువు, నీళ్లు మొదలయిన యుగధుండు వ్రేళ్లు మొదలగువాని రూప విశేషములుగలవివలె బ్రకాశించినను స్వభావమున విశేషములేనట్లు ఆత్మజ్యోతికే శ్రుతులందు మాటిమాటికి జీవులలో నభేదము చెప్పటవలన జీవాత్మల భేదము ఉపాధులనుబట్టి వచ్చినదేగాని స్వభావమున భేదములేదు

26. మూ అతోఽనంతేన, తథా హి లింగం

అతః = కనుక, అనంతేన = అనంతుడగు పరమాత్మతో జీవుడు కలియును, తథా హి = అట్లే, లింగం = సూచకమున్నది.

సూ. భేదము ఉపాధులనుబట్టియే గాని స్వభావసిద్ధముగ లేక పోవుటవలన జీవుడు అనంతుడగు పరమాత్మతోనైక్యము పొందుచున్నాడు “ఎవడు పరబ్రహ్మమును దెలిసికొనుచున్నాడో వాడు బ్రహ్మయే యగుచున్నాడు” అని శ్రుతియు దీనికే సూచకమగుచున్నది.

వివ:- “సయోహవై తత్పరమం బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి” (ముం. ౩. ౨-౯) అని శ్రుతి.

27 మూ ఉభయవ్యపదేశాత్ త్సహికుండలవత్.

ఉభయవ్యపదేశాత్ తు = భిన్నముగ అభిన్నముగ రెండువిధముల వ్యపదేశించుటవలననే, అహికుండలవత్ = పాముచుట్టవలె నుండును.

సూ. శ్రుతులందు జీవాత్మ పరమాత్మల భిన్నముగను అభిన్నముగను పాము, పాము చుట్టుకొనుట పడగ పొడుగులవలె వ్యవహరింప బడుటవలన జీవాత్మ పరమాత్మలు భిన్నములు నభిన్నములని యనవలెను.

వివ:- ఇది పూర్వపక్షసూత్రము. “త తస్తుతం పశ్యతే సిష్క్లంధ్యాయ మానః” (ముం. ౩. ౧. ౮) కళలులేని పరమాత్మను ధానించువాడు ఆ పరమాత్మను జూచును “పరాత్పరం పురుష మువైతి దివ్యం” (ముం. ౩. ౨. ౮) పరాత్పరుడును దివ్యుడైన పురుషునిఁ బొందును” ఇత్యాదులందు పొందఁ దగినవాడు పరమాత్మయనియు పొందువాడు జీవుడనియు భేదవ్యపదేశము చేయఁబడినది. “తత్త్వమసి” (ఛాం. ౬. ౮. ౭) అవి నీవైయున్నావు “అహం బ్రహ్మాస్మి” (బృ. ౧. ౪. ౧౦) నేను బ్రహ్మమునై యున్నాను ఇద్దరులందు అభేదవ్యపదేశము చేయఁబడినది.

28. మూ. ప్రకాశాశ్రయవద్వా తేజస్త్యాత్

తేజస్త్యాత్ = తేజోరూపములగుటవలన, ప్రకాశాశ్రయవత్వా = ప్రకాశమున
కాధారమగు సూర్యుడువలె నుందురు.

సూ. లేక ప్రకాశమును బ్రకాశమునకాధారమైన సూర్యుడు తేజోరూప
ములగుటవలన అత్యంతము భిన్నములును గాక అభిన్నములును గాక
యున్నట్లే జీవాత్మపరమాత్మలును భిన్నములు నభిన్నములునగును.

వివ :- ఇదియుఁ బూర్వపక్షసూత్రము.

29. మూ. పూర్వవద్వా.

పూర్వవత్ వా = పూర్వమువలెనే.

సూ. పూర్వము చెప్పఁబడినట్లు వెలుగు అకాశము సూర్యుడు మొదలగు
నవి యుపాధులనుబట్టి భిన్నముగఁ దోచుచున్నట్లు పరమాత్మయు దేహాద్యుపాధు
లనుబట్టి భిన్నముగాఁ దోచుచున్నదేగాని వాస్తవికమునకు భిన్నముగాదు. భేద
వ్యవహారశ్రుతులన్నియుఁ బూర్వవ్యవహార ప్రసిద్ధభేదమునె యనువదించి
యభేదమునే చెప్పుచున్నవి గాన దోషములేదు.

వివ :- ఇవి సిద్ధాంతసూత్రము.

30. మూ. ప్రతిషేధాచ్చ.

ప్రతిషేధాత్ చ = చిషేధిండుటవలనను.

సూ. (1) “ఈ పరమాత్మకంటె వేఱొకఁడు చూచువాఁడు లేఁడు”
(2) “మఱి యిందువలన ఈ పరమాత్మకంటె భిన్నమైనది లేదని లేదని
యుపదేశింపఁబడినది” ఇత్యాదులందును బరమాత్మకంటె వేఱైనది లేదని
నిషేధించుటవలనను జీవాత్మపరమాత్మలు అభిన్నులెగాని భిన్నులుగాదు.

వివ :- “నాన్యతోఽస్తిద్రష్టా (బృ. 3. 2. 22) అథాహ ఆదేశోనేతినేతి
(బృ 3. 2. 23)

పరాధికరణము 3

31. మూ. పర మతస్యే, తున్మాన సంబంధ, భేదవ్యపదేశేభ్యః

సేతున్నాన, సంబంధ భేదవ్యపదేశభ్యః = సేతువుగ, పరిమాణము గలవాడుగ, శరీరసంబంధము గలవాడుగ, భేదస్థలముల నున్నవాడుగ వ్యవదేశించుటవలన. అతః=బ్రహ్మముకంటె, పరం=మరొకటి యున్నది.

సూ. (1) “ఆత్మ యనబడు నీతఁడు భూరాదిలోకములు నశింపకుండ ధరించు సేతువు” అని పరమాత్మను సేతువుగను, (2) “ఈ బ్రహ్మము నాలుగుపాదములు గలది, ఎనిమిది డెక్కలుగలది, పదునాఱు కళలుగలది” అని పరిమాణముగల వానిగను, (3) “శరీరములతో సంబంధించిన జీవుఁడు పరమాత్మతో నేకీభవించినవాడై బాహ్యవిషయములనుగాని అంతరికవిషయము లనుగాని యెఱుఁగఁడు” అని శరీరములతో సంబంధించిన వానినిగను, ఈశ్వరుఁడు సూర్యునిలోపలనుగంటి యందును ఉన్నాడని వేఱువేఱు స్థలము లందున్న వానినిగను వ్యవదేశించుటవలన నీ బ్రహ్మముకంటె మఱియొక తత్త్వ మున్నదనవలెను.

వివ :- ఇది పూర్వ పక్షసూత్రము. (1) “అథయ ఆత్మాససేతు ర్విదృఢిః రేషాం లోకానామసంభేదాయ” (ఛాం. ౮. ౪. ౧) (2) “తదే తద్బహ్మ చతుష్పాదష్టాశశఘంషోడశకలం” (3) “శరీర ఆత్మాప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరివృత్తః” (బృ. ౪. ౩. ౨౧) అని శ్రుతులు. బ్రహ్మమునకు దిక్కులు నాలుగును ప్రకాశవంతమను మొదటి పాదము, భూమి, అంతరిక్షము, దివము సముద్రములు అనునవి యనంతవంతమను రెండవ పాదము. అగ్ని చంద్రుఁడు సూర్యుఁడు విద్యుత్తు అనునవి జ్యోతిష్మంతమను మూడవ పాదము. కనులు చెవులు వాక్కు మనస్సు అనునవి యాయతనవంతమను నాలగవ పాదము. ప్రతి పాదమునకు రెండేసి డెక్కలు చొప్పున ఎనిమిది డెక్కలు. పాదమునకు నాలుగేసి కళలు చొప్పున పదునాఱు కళలు గలవు అని పాదాదివర్ణనము.

82. మూ. సామాన్యాత్తు.

సామాన్యాత్తు=సేతు సామాన్య ధర్మమునుబట్టియే

సూ. సేతువు జలములను నిలుపునట్లు పరమాత్మ లోకములను నిలుపుటచే పరమాత్మ సేతువువంటిదిగాన సేతు సామాన్య ధర్మమునుబట్టి సేతువుగా వ్యవహరింపబడినది గాన పరమాత్మకంటె నన్యమగు వస్తువులేదు.

33. మూ. బుద్ధ్యర్థః పాదపత్.

పాదపత్=పాపలాంఛనం, బుద్ధ్యర్థః=విషయనిమిత్తము.

సూ. వ్యవహారముకొఱకు భవమున పాపలాంఛనములు మొదలగు వానినిగఁ జెప్పినట్లు మందబుద్ధుల యుపాసనకై పరమాత్ముకు భాదాదిరూప కల్పనము చేయఁబడినది.

34. మూ. స్థాన విశేషాత్ప్రకాశాదపత.

ప్రకాశాదపత్=ప్రకాశాదులవలె, స్థానవిశేషాత్=స్థానవిశేషమునుబట్టి.

సూ. సూర్యప్రకాశము మొదలగునవి భిన్నములు గాకపోయినను ఆయా స్థానవిశేషములనుబట్టి ఆయా స్థానములకు సంబంధించినవిగను భిన్నములుగను దోచునట్లు శరీరాద్యుపాధులనుబట్టి పరమాత్మ ఆయా శరీరములకు సంబంధించినవిగను భిన్నముగను దోచుచున్నదేగాని వాస్తవమునకు ఆ పరమాత్మకంటె నన్యమేనియ లేదు.

35. మూ. ఉపపత్తేశ్చ.

ఉపపత్తేః చ=ఉపపన్నమగుటవలనను.

సూ. శరీరాద్యుపాధుల సంబంధమునుబట్టి భిన్నముగఁ దోచినను వాస్తవమునకుఁ బరమాత్మకంటె నన్యమేదియు లేదు గనుకనే (1) "పరమాత్మ తన్నఁ దానుబొందుచున్నాఁడు" అను శ్రుతి యపవన్నమగుచున్నది.

వివ :- (1) "స్వమపీతో భవతి" (ఛాం. ౬. ౮. ౧) అని శ్రుతి.

36. మూ. తథాన్యప్రతిషేధాత్.

తథా=అట్లే, అన్యప్రతిషేధాత్=ఇతరమైన దానిని నిషేధించుటవలన.

సూ. అట్లే శ్రుతులందుఁ బరమాత్మకంటె నితరమైనది లేదని ప్రతిషేధించుటవలనను సర్వము పరమాత్మయేగాని యన్యమేదియు లేదు.

వివ :- "బ్రహ్మైవేదం సర్వం" (ఛాం. ౩. ౨౫. ౨) ఇది యంతయు బ్రహ్మమే "ఆత్మైవేదం సర్వం" (ఛాం. ౬. ౨౫. ౨) ఇది యంతయు ఆత్మయే "నేహ నానాస్తికించన" (బృ. ౪. ౪. ౧౯) పరమాత్మ విషయమున భిన్నత్వ

ములేదు. ఇత్యాది శ్రుతులు సర్వము పరమాత్మయేగాని యన్యమేదియు లేదని చెప్పుచున్నవని భావము.

౩7. మూ. అనేన సర్వగతత్వమాయామ శబ్దాదిభ్యః

అనేన=ఈ నిషేధముచే, ఆయామశబ్దాదిభ్యః = వ్యాపియని తెలుపు శ్రుతులనుబట్టి, సర్వగతత్వం=పరమాత్మకు సర్వవ్యాపకత్వము.

సూ. పై సూత్రములందుఁ బరమాత్మకంటె నన్యమేదియు లేదని నిషేధించుటచేతను, పరమాత్మ వ్యాపియైనది యని తెలుపు శ్రుతులనుబట్టియు పరమాత్మ సర్వగతమైనది.

వివ :- “ఆకాశవత్సర్వగతశ్చ నిత్యః” (ఛా ౩. ౧౪. ౩) పరమాత్మ యాకాశమువలె నంతట వ్యాపించినది నిత్యము “జ్ఞాయాన్దివః” (ఛా. ౩ ౧౪. ౩) దివముకంటెఁ బెద్దది “జ్ఞాయానాకాశాత” (ఛాం. ౩. ౧౪ ?) ఆకాశము కంటెఁ బెద్దది. ఇత్యాదిశ్రుతులును “నిత్యః సర్వగతః స్థావిరచతోఽయం సనాతనః” (గీత. ౨. ౨౪) పరమాత్మ నిత్యమైనది, యంతట వ్యాపించినది, స్థిరమైనది, అచలము ప్రాచీనమైనది” ఇత్యాది స్మృతులును పరమాత్మ సర్వ వ్యాపియని తెలుపుచున్నవని భావము.

ఫలాధికరణము ౮

౩8. మూ. ఫలమత ఉపపత్తేః

ఉపపత్తేః=ఉపపన్నమగుటవల్ల, అతః=ఈ యీశ్వరునినుండె, ఫలం = ఫలము గలుగును.

సూ. ఈశ్వరుడె సర్వాధ్యక్షుఁడగుటవలనఁ గర్మలకు ఫలము ఈశ్వరుని నుండియే కలుగుట యపపన్నమగుచున్నది.

౩9. మూ. శ్రుతత్వాచ్చ.

శ్రుతత్వాత్ చ=శ్రుతియందుఁ జెప్పఁబడువలనను.

సూ. (1) “వ్యాపకుఁడు జన్మరహితుఁడునైన యీశ్వరుడే ప్రాణుల కాహారము నిచ్చువాఁడు ధనముల నిచ్చువాఁడు” అని శ్రుతియందు ఈశ్వరుఁడు కర్మఫలదాతయని చెప్పఁబడుటవలనను ఈశ్వరుడె కర్మఫలమిచ్చువాఁడు.

వివ:- “సవా ఏవ మహా నజ ఆత్మాన్నాదో వసుదానః” (బృ ౪. ౪. ౨౪) అని శ్రుతి.

40. మూ. ధర్మం జైమిని రతవవ,

అతః ఏవ = ఈ శ్రుతిని బట్టియె, ధర్మం=ధర్మమే ఫలమిచ్చును అని, జై మినిః=జైమిని అనెను.

సూ. “1 స్వర్గము కోరువాఁడు యాగము చేయవలయు”. అను శ్రుతిని బట్టి ధర్మమే ఫలము నిచ్చునది యని జైమిని యనియె.

వివ:- “స్వర్గకామోయజ్ఞేత” అని శ్రుతి.

41. మూ. పూర్వంతు బాదరాయణో హేతువ్యవదేశాత్

హేతు వ్యవదేశాత్=సర్వమునకు హేతువును చెప్పటవలన, పూర్వంతు=బ్రహ్మమే ఫలమిచ్చునని బాదరాయణః=బాదరాయణుఁడు.

సూ. కర్మఫలములకును, ధర్మాధర్మములకును ఈశ్వరుడె కారణమని శ్రుతులు చెప్పట వలన ఈశ్వరుని వల్లనే కర్మఫలములు గలుగునని బాదరాయణుఁడు.

వివ:- “ఎష హ్యేవ సాధు కర్మ కారయతి తం యశ్చేథోలోకేభ్య ఉన్నినీషతే, ఏష ఉ ఏవాసాధు కర్మ కారయతి తం యశ్చేథో నినీషతే” ఈశ్వరుఁడు ఎవనిని ఉత్తమలోకములను బొందింపఁ గోరునో వానిచే సత్కర్మలు చేయించుని, ఎవ్వనిని అధోలోకములఁ బొందింపఁ గోరునో వానిచే అసత్కర్మ చేయించును” అని శ్రుతి. ఈశ్వరుడె ధర్మాధర్మములకుఁ గారణమని చెప్పుచున్నదని భావము. “యో యో యాం యాం త నుం భక్తః శ్రద్ధయా ధృతి మిచ్ఛతి, తస్య తస్మాచలాం శ్రద్ధాం తామేవ విదధామ్యహం॥ సత యా శ్రద్ధయా య క్తస్తస్యారాధన మిహతే, లభతే, చతతః కామాన్మయైన విహితాన్ హి తాన్” ఏయే భక్తుఁడు శ్రద్ధతో, నే రూపుఁ గొల్వఁ గోరునో, వాని వానికి నందఁడే నిశ్చల భక్తి గూర్చెనన్” అతఁ డాభక్తితోఁ గూడి భజించు నెల్ల

దేవులన్, నేనె యిచ్చిన కోర్కెలా, దేవుఁనుండి పొందును " అని గీతయుఁ జెప్పుచున్నది. ఈశ్వరునిబట్టియే ప్రాణులకు విచిత్ర కార్యములు గలుగుచున్నవని భావము.

ఇది

శ్రీ వెంకమాంబా నాగాయణశాస్త్రి దంపతుల తనయుఁ డగు

చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే అనువదింపఁబడిన

ఉపనిషద్వాక్య సమన్వయమును

బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శనమందు

మూఁడవ యధ్యాయమున

తత్ త్వం అనుపదార్థముల వివేకమును

రెండవ పాదము

బ్రహ్మమీమాంసా దర్శనము

మూఁడవ యధ్యాయము

గుణోపసంహారమును మూఁడవ పాదము.

ఒకచోట చెప్పఁబడిన గుణములు మఱొకచోట సంక్రమించుట

సర్వవేదాంత ప్రత్యయాధికరణము. ౧.

1. మూ. సర్వవేదాంత ప్రత్యయం చోదనాద్య విశేషాత్.

చోదనాద్య విశేషాత్=విధ్యాది వాక్యములలో విశేషము లేకపోవుటవలన,
సర్వ వేదాంత ప్రత్యయం=సర్వ వేదాంతోపాసనలు ఒకటె

సూ. వేదశాఖ లన్నిటి యందును అగ్నిహోత్ర విధ్యాదివాక్యము లొక్కటిగనె యుండుటవలన వేదాంతము లన్నింటియందును జెప్పఁబడిన యుపాసన లొక్కటియెగాని భిన్నములు గావు.

వివ :- “అగ్నిహోత్రంజుహూయాత్” అగ్నిని హోమము చేయవలెను ఇత్యాది విధివాక్యము లొకటిగాన శాఖాదిభేదములనుబట్టి యుపాసనలు భేదింప వని భావము.

2 మూ. భేదాన్నేతిచేన్నైకస్యామపి.

భేదాత్తనైకతేత్=భేదమువల్ల ఒకటియనరాదు అన్నచో, న=అట్టనరాదు,
ఏకస్యామపి=ఒక శాఖయందునుగూడ నిట్లే గలదు.

సూ. ఆయా శాఖీయుల యుపాసనలలో గుణభేదము లనేకముగ నుండుటఁబట్టి యుపాసనలొక్కటి యనరాదన్నచో ఏక విద్యోపాసన యందుఁ

గూడ నిట్టి భేదముండుట య పపన్న మగుచున్నదిగాన శాఖాదిభేదమునుబట్టి యుపాసనలకు భేదమును జెప్పి పై దోషము గలుగదు.

వివ :- ఉపాసనలో అగ్నులయిదన్నను ఆ అగ్నును “ఆగ్నియందు హోమము చేయవలయును” అను విధిలో భేదము లేకపోవుట వలన దోషము లేదని భావము.

3. మూ. స్వాధ్యాయస్య తదాత్మేన హి సమాచారేఽధికారాచ్చ

సవపచ్చ తన్నియమః

స్వాధ్యాయస్య=వేదాధ్యయమునకే, తదాత్మేన=ఆ శిరోవ్రత నియమ ముండుటవల్ల, సమాచారే=వేదోవ్రతోపదేశ పదగ్రంథమున, అధికారాత్=అధికార విషయాధ్యయన శబ్దమువల్ల, సవపత్=సౌర్యాది యగములవలె, తన్నియమః=దానికి నియమము.

సూ. విద్యాగ్రహణ సమయమున ఆధర్వణశాఖీయులు అగ్నిహోత్ర పాత్రమును శిరస్సున ధరించుట యను శిరోవ్రతమును ధరింతురు అన్యశాఖీయులు శిరోవ్రతమును ధరింపకయే విద్యను గ్రహింతురుగాన వారు గ్రహించు విద్యలలో భేదముండునుగదా యన్నచో, వేదాధ్యయనమునకే యా శిరోవ్రత ధారణము అంగముగ వేదవ్రతముల సుపదేశించు గ్రంథమున “ఈ శిరోవ్రతము గూడ వేదవ్రతముగ వాఖ్యానింపఁబడినది” అని ఆధర్వణశాఖీయులు చెప్పుటచేతను “(2) శిరోవ్రతము నాచరింపని వాడు గ్రంథరూపమైన విద్యను గ్రహింపరాదు” అని వేదాధ్యయన రూపవిద్యనుగూర్చియే శిరోవ్రత నియమము చెప్పఁబడుటవలనన, సౌర్యాది యగములు ఆధర్వణ శాఖీయులకు మాత్రమే నియమింపఁబడినట్లు శిరోవ్రతము వేదాధ్యయనమునకు మాత్రమే అంగముగ నియమింపఁబడినదిగాని విద్యకంగముగఁ జెప్పఁబడలేదు గాన విద్యకు భేదము లేదు గనుక దోషము లేదు.

వివ :- (1) “ఇదవపి వేదవ్రతత్వేన వ్యాఖ్యాతం” అని యాధర్వణికు లందురు. (2) “నైతదచీర్ణవ్రతోఽధీతే” (ముం. 3. 1. 10) “తేషా వేవైతాం బ్రహ్మ విద్యాం వదేత శిరోవ్రతం పిధివద్యేస్తు చీర్ణ” (ముం 3. 1. 30) ఎవరిచే నీ శిరోవ్రతము ధరింపఁబడినదో వారికే ఈ బ్రహ్మవిద్యను

జెప్పవలెను అనుచోట “ఈ బ్రహ్మవిద్యను” అని ప్రకృతమగు వేదాధ్యయన రూపగ్రంథ విద్యను జూమర్పించుటచే నీ శిరోవ్రతము వేదాధ్యయన గ్రంథ విద్యకే నియమ మగునుగాని విద్యకుఁ గాదు గాన నీ శ్రుతియు విరోధింపదని తెలియునది

4. మూ దశ్యుతి చ

దశ్యుతి చ = శ్రుతి చూపుచున్నది గూడ.

సూ. (1) “శ్రుతులన్నియుఁ బొందఁదగినట్లు ఏ పదమున జెప్పచున్నవో యది యొంకార రూపమైన బ్రహ్మమే” అని శ్రుతియుఁ దెలిసికొనదగిన విద్య యొకటి యని చూపుచున్నది గూడఁ గనుక విద్యకు భేదము లేదు.

వివ :- “(1) సర్వేవేదాయత్పద మామనంతి” (కఠ. ౨. ౧౫) అని శ్రుతి. “తథై తమేవ బహ్యుచా మహాత్ముక్తే మీమాంసంత ఏవమగ్నా వధ్వర్యప ఏతం మహావ్రతే భందోగాః” అట్లే ఈ పురుషునినే ఋగ్వేదులు గొప్పదైన యుక్తమను శస్త్రమందును, అధ్వర్యులు ఈ పురుషునినే యగ్నియందును, సామ శాఖీయులు ఈ పురుషునినే మవ్రతమనుక్రతువు నందును ఉపాసించుచున్నారు. అను శ్రుతియు తెలిసికొనఁదగు పురుషుని విద్యను ఒకటిగఁ జెప్పచున్నది. సగుణ విద్యోపాసనను శ్రుతులు ఒకరీతిగనె చెప్పచున్నవి. బృహదారణ్యకమున వైశ్వానరుఁడు ప్రాదేశమాత్రమందున్నట్లు చెప్పఁబడెను. ఆ వైశ్వానరునినె సామశాఖీయులు సిద్ధవస్తువుగఁ జెప్పిరి. ఉక్థాదిమంత్రములు వేదాంతముకన్నిట నొక్కరీతిగనె యున్నవి. ఒకశాఖలో విహితము లయిన యుక్థాదిమంత్రములు మఱియొక శాఖలచే ఉపాసనకై స్వీకరింపఁబడినవి. కాన సగుణ విద్యకును భేదము లేదని తెలియునది.

ఉపసంహారాధికరణము ౨

5. మూ. ఉపసంహారోఽర్థాఽ భేద్విధిశేషవత్సమానే చ.

అర్థాభేదాత్ = వస్తువులో భేదము లేకపోవుటవలన, విధిశేషవత్ = విధిశేష మగు నంగములవలె, సమానే చ = సమానము కాఁగా, ఉపసంహారః = సంగ్రహ మగును.

సూ. అగ్నిహోత్రముతోఁ జేయు కర్మలన్నింటియందు ఉన్నది యా అగ్నిహోత్ర మొక్కటియెగాన ఆ యగ్నిహోత్రమునుబట్టి దాని యంగము లన్నియు దానితోపాటె సంగ్రహింపఁబడునట్లు అయా శాఖలు వేతైనను అందుఁ జేయఁబడెడి యపాసనము ఒక్కటి యగుటచేఁ బ్రయోజనములో భేదము లేకపోవుటవలన ఒక శాఖయందుఁ జెప్పఁబడిన గుణము వేతొక శాఖయందును సంగ్రహింపఁబడును.

అన్యధాత్వాధికణము ౩

6. మూ. అన్యధాత్వం శబ్దాదితి చేన్నాఽవిశేషాత్.

శబ్దాత్=శ్రుతినిబట్టి, అన్యధాత్వం=వేఱుగ నున్నది, ఇతిచేత్=అన్నచో, అవిశేషాత్=విశేషము లేకపోవుటవలన, న=వేరుగాదు.

సూ. (1) “ఓ ప్రాణమా : నీవు నాకొఱకు ఉద్ధానము చేయుము” అనుచోట వాజసనేయులు ప్రాణమునుగర్తగను, (2) “ఆ ప్రాణమును ఉద్గీఢముగా నుపాసించిరి” అనుచోట ఛందోగులు బ్రాణమును గర్మగరు ఉపక్రమించి వేఱువేఱుగఁ జెప్పటచేఁ బ్రాణోపాసన భిన్నమైనదన్నచో నిట రెండుచోట్ల బ్రాణప్రశంసయే ముఖ్యము గాన విశేషము లేకపోవుటవలనఁ జెప్పఁబడిన రీతిగాఁ బ్రాణోపాస మొక్కటియే యనవలయును.

వివ :- (1) “త్వం న ఉద్ధాయ” (బృ. ౧. ౩. ౨) అని ఛందోగులు. పూర్వమందువలె నిటను ఉపాసన యొక్కటె యని పూర్వపక్షము చేయఁబడినది.

7. మూ. నవా ప్రకరణ భేదాత్ పరోవరీయస్త్వాదివత్.

ప్రకరణభేదాత్ = ఉపక్రమ భేదమునుబట్టి, పరోవరీయస్త్వాదివత్ = ఓంకారము యొక్క యుత్తమోత్తమత్వాదిమువలె, న వా = అభిన్నమైనది యుగాదు.

సూ. (1) “ఆయా యుద్గీధావయవమైన యోంకారము ఉత్తమోత్తమమైనది యనంతమైనది కూడ” అని చెప్పఁబడిన యుత్తమోత్తమైన యనంతమైన యుద్గీఢమున, గంటియందు సూర్యుని యందునుండి హిరణ్యశ్మశ్రుత్వాది గుణములుగల యుద్గీఢమును ఒక శాఖలో నున్నదైనను భిన్నమైనట్లు వాజస

నేయు శాఖలో నుద్గీతమగు ప్రాణము ఉపాసింపఁదగినదనియు, ఛాందోగ్య శాఖలో ఉద్గీఢాంగమగు ఓంకారము ఉపాసింపఁ దగినదనియు ఉపక్రమభేదమునుబట్టి చెప్పుటవలసి ఉపాసనలో భేదము తెలియుచున్నది గాన పేరునకు రెండును ఉద్గీఢోపాసనలై నను వానికి అభేదము లేదు.

వివ :- (1) "సప్తపరోవరీయా నుద్గీతస్స ఏషోఽనంతః" (ఛాం. ౧. ౬. ౨) అని శ్రుతి. "త ముద్గీత ముపాసాం చక్రిరే" (ఛాం ౧ ౨. ౩) "ఆ ప్రాణమును ఉద్గీతమునుగా నుపాసించిరి" అను ఛా. దోగ్యములు కర్తయగు ఋత్విక్కును బ్రాణమునుగా నుపాసింపవలయునని చెప్పినచో ఓంకారోపాసనోపక్రమమునకు భంగము కలుగును. వాజసనేయమున ఋత్విక్కై ప్రాణముగఁ జెప్పఁబడుచున్నాడు గాన భేదము స్పష్టమని భావము.

8. మూ. సంజ్ఞాతశ్చేత్తదుక్త మస్తితు తదపి

సంజ్ఞాతం = ఒక పేరుతోనే చెప్పఁబడినది అన్నచో, తత్ = అది, ఉక్తం = పూర్వ సూత్రమునఁ జెప్పఁబడినది, తదపి = అది గూడ, అస్తితు = ఉన్నదిగదా.

సూ. "ఉద్గీత" మను పేరు రెండు శాఖలందును సమానముగానున్నది కాన ఉపాసనవిద్య కూడ నొక్కటే యగును గదా యన్నచో ఈ యాక్షేపము నకు పూర్వసూత్రము (౭ సూత్ర)న సమాధానము చెప్పఁబడినది మరియు స్పష్టముగ భేదముగల యుపాసనా విద్యయందు పేరు ఒక్కటిగ నున్నను — కతశాఖాగ్రంథమునఁ జెప్పఁబడిన యగ్నిహోత్ర దర్శ పూర్ణమాసాది కర్మలకుఁ గాతకమను పేరు సమానముగ నున్నను— ఉపాసనావిద్య యొక్క టియే గాదు గాన ఆ యుద్గీఢోపాసనలు భిన్నములేగాని యొక్కటిగావు.

వ్యాప్త్యధికరణము *

9. మూ. వ్యాప్తేస్తు సమంజసమ్.

వ్యాప్తేః తు=వ్యాపించియుండుటవలననే, సమంజసమ్=సమంజసమైనది.

సూ. (1) "ఓమ్" అనునట్టి యీ యక్షరమును ఉద్గీతమును ఉపాసింపవలయును" అనుచోట ఓంకారము అన్ని వేదములందు వ్యాపించి

యుండుటవలన 'ఉద్గీఢమును' అను దానిని "ఓమ్" అను నక్షరమునకే విశేషణము చేసి యుద్గీఢమునకు అవయవమగు ఓంకారమును ఉపాసింపవలయును అని చెప్పటయే సమంజసు కాని ఓంకారమును నక్షరమును ఉద్గీఢమునకు విశేషణముచేసి ఓంకారమును నక్షరముతో గూడిన యుద్గీఢమును ఉపాసింపవలయునని యర్థము చెప్పట సమంజసముగాదు.

వివ:- "ఓమిత్యే తదక్షర యుద్గీఢ ముపాసిత" (ఛాం. ౧ ౧ ౧) అని శ్రుతిలో అక్షరం, ఉద్గీఢం అని యొక్కటే విధమగు విభక్తులున్నవి. ఆ రెంటిలో ఒకటే విభక్తులుండుటవలన అటసామానాధికారిణ్యము = (ఆ రెండు విభక్తులచే జెప్పదగిన విషయ మొకటిగనె యగుట) ఉన్నది. సామానాధికరణమున్నచోట అధ్యాసము, అపవాదము ఏకత్వము, విశేషణము అను నాలుగును జెప్పవచ్చును. అధ్యాసమనగా, ఒక వస్తువునందు, ఇంకొక వస్తుధర్మములను ఆరోపించుట, త్రాడును జూచి పాము అనుకొనుట. అసత్యమగు జగమును సత్యమగు బ్రహ్మమనుకొనుట. దేహమును ఆత్మగను ఆత్మను దేహముగను ఆరోపించుకొనుట, అపవాదమనగా, అజ్ఞానాదులచే మొదట గలిగిన మిథ్యాబుద్ధిని దరువాత గలిగిన జ్ఞానాదులచే నివారించి యధార్థబుద్ధిని నిశ్చయించుట. మొదట ద్రాడును భామనుకొని పిదప దీపముచే తెలిసికొని పిదప ఇది పాము కాదు త్రాడు అని నిశ్చయించుకొనుట దేహమునే ఆత్మగా దలచి పిదప జ్ఞానముచే దేహముగనె ఆత్మకంటె భిన్నమై దానిగనె తెలిసికొనుట. ఏకత్వమనగా ఆభేదజ్ఞానము. బ్రాహ్మణు డన్నను ద్విజోత్తము డన్నను ఒకరే అని తెలిసికొనుట విశేషణమనగా. సమానాకార వస్తువులనుండి యొక వస్తువును భేదము చేయుటకు ఒక విశేషగుణమును జెప్పుట. నల్లగలువ అనుచోట కలువలందు భేదము చెప్పుటకు దెల్లగలువ నుండి వేణు చేయుటకు నల్లనిది. అని విశేషగుణమును జెప్పుట. పైశ్రుతి యందు ఉద్గీఢరూపమైన ఓంకారమును ఉపాసింపవలయును అని విశేషణమొని అధ్యాసముగాని అపవాదముగాని ఏకత్వముగాని చెప్పరాదని తెలుపుటకే యీ సూత్రము ప్రారంభింపబడినది. ఇట ఓంకారమునందు ఉద్గీఢబుద్ధిగాని ఉద్గీఢమందు ఓంకారబుద్ధిగాని అధ్యాసముచే జెప్పరాదు. ఓంకారబుద్ధిచే ఉద్గీఢబుద్ధిగాని ఉద్గీఢబుద్ధిచే ఓంకారబుద్ధిగాని నివారించబడునట్లు. అపవాదముగా చెప్పరాదు. ఓంకారము ఉద్గీఢమును రెండు ఒకటిగా ఆభేదబుద్ధియు తెప్పరాదని భావము.

10. మూ. సర్వాభేదాదన్యత్రేమే.

సర్వాభేదాత్ = అన్నిటికి భేదము లేకపోవుటవలన, అన్యత్ర = మరొక శాఖ యందు, ఇమే = ఈ గుణములు కలుగును.

సూ. ప్రాణోపాసనము అన్ని శాఖలయందును ఒక్కటి యగుటవల్ల ఒక శాఖయందుఁ బ్రాణోపాసనమునకుఁ జెప్పఁబడిన వసిష్ఠత్వాదిగుణములు మరొక శాఖయందుఁ జెప్పఁబడిన ప్రాణోపాసనమునకును సంక్రమించును.

వివ :- “యద్వాహం వసిష్ఠోఽస్మి త్వం తన్వసిష్ఠోఽసి” (బృ. ౬. ౧. ౧౪) ఏ శ్రేష్ఠగుణముచే నేను వసిష్ఠత్వగుణము కలదాననో దానిచే నీవును వసిష్ఠత్వగుణము గలదానవు” అని వాగింద్రియము ప్రాణమును బొగడెను. ఇట్లు వాజసనీయ శాఖయందును ఛందోగశాఖయందును ప్రాణమునకుఁ జెప్పఁబడిన వసిష్ఠత్వాది గుణములు కౌషీతక్యాదిశాఖలందుఁ జెప్పఁబడిన ప్రాణమునకుఁ గలుగును. శౌర్యాదిగుణములచే స్వదేశమునఁ బ్రసిద్ధులైన దేవదత్తాదులు పరదేశమునకుఁ బోయినను ఆ దేశస్థులచే వారి శౌర్యాదులు తెలియఁబడకపోయినను వారి శౌర్యాదిగుణములు పోకుండునట్లు ప్రాణమొక్కటి యగుటవల్ల ఒక శాఖయందుఁ జెప్పఁబడకున్నను ఇతర శాఖలందుఁ జెప్పఁబడిన గుణములు ఆ శాఖయందుఁ జెప్పఁబడిన ప్రాణమునకుండునని భావము.

ఆనందాద్యధికరణము ౬

11. మూ. ఆనందాదయః ప్రధానస్య

ప్రధానస్య = బ్రహ్మమునకు, ఆనందాదయః = ఆనందము మొదలైనవి యున్నవి.

సూ. అన్ని శ్రుతులందుఁ జెప్పఁబడిన బ్రహ్మము ఒక్కటి యగుట వలననే ఒక్కొక్కచోటఁ గొన్నిధర్మములు మాత్రమే చెప్పఁబడినప్పటికిని బ్రహ్మమునకు అన్నిచోట్లను ఆనందరూపత్వ సర్వగతత్వాది ధర్మములన్నియు నున్నవని తెలియఁవలయు.

12. మూ. ప్రీయశిరస్వాద్యప్రాప్తి రుపచయాపచయాహి భేదే.

ప్రీయ శిరస్వాద్యప్రాప్తిః=ప్రీయమే శిరస్సు మొదలైన గుణము లొక్కొక్క శాఖయందు ప్రాప్తింపవు, భేదే హి=భేదముగా నున్న సగుణబ్రహ్మమందే, ఉపచయాపచయో=వృద్ధి క్షయములు.

నూ. “అ బ్రహ్మమునకు ఇష్టవస్తు ప్రాప్తిరూపమగు ప్రీయమే శిరస్సు, పుత్రజన్మాది సంతోషమే దక్షిణవక్షము, విద్యాది సుఖములవల్లఁ గలుగు ప్రమోదమే యుత్తరపక్షము, ఈ యన్నిటికంటె సత్కృష్టమైన యానందమే యాత్మ, పుచ్చమును ఆధారమును బ్రహ్మమును అనుచోట ఉపాసనలో భేదము గల సగుణ బ్రహ్మమునందే గుణముల వృద్ధిక్షయము అపపన్నమగును గాని, నిర్గుణ బ్రహ్మమునందు లుపపన్నముగావు గాన “ఇష్టవస్తు ప్రాప్తిరూపమైన ప్రీయమే శిరస్సు” మొదలైన తెత్తిరీయ శాఖయందుఁ జెప్పఁబడిన గుణములు ఇతర శాఖలందును, ఇతర శాఖలందుఁ జెప్పఁబడిన సత్యకామత్వాదు లింకొక శాఖయందును బ్రాప్తింపవు.

వివ :- ఇద్దఱు స్త్రీలు ఒకతె గొడుగు పట్టుకొని ఒకతె చాచరము పట్టుకొని రాజును సేవించున్నారనుచోట సేవింపఁబడువాడు రాజుకడే యైనను ఆ సేవలో భేదము ధర్మవ్యవస్థలో భేదము ఉన్నట్లే యిందును ఉపాసనలో భేదముండునుగాన ఒక శాఖలోఁ జెప్పఁబడిన గుణములు ఇంకొక శాఖలోఁ బ్రాప్తింపవని భావము. నిర్గుణబ్రహ్మము విషయమున భేదములేదు గాన దాన్ని దావే లేదు. ఈ భేదములన్నియు సగుణబ్రహ్మమునకే యని తెలియునది. వాస్తవమునకు నిర్గుణబ్రహ్మముకంటె నితరమెద్దియు లేకున్నను ఇది మందబుద్ధులకుఁ జెప్పఁబడెనని తెలియునది.

13. మూ. ఇతరేత్వర్థ సామాన్యాత్.

అర్థసామాన్యాత్ = తెలిసికొను అర్థములో సామ్యముండుటచలన, ఇతరేతు=ఇతర గుణములును.

నూ. తెలిసికొనఁదగినది బ్రహ్మమొక్కటియే గాన సత్యకామత్వాదుల కంటె నితరమైన సర్వదానందాది ధర్మములును అన్నిచోట్లఁ దెలియుఁదగినవి.

ఆధ్యానాధికరణము ౩

14. మా. ఆధ్యానాయ ప్రయోజనాభావాత్.

ప్ర.యోజనాభావాత్ = పదసలో ప్రయోజనము లేకపోవుటవలన,
ఆధ్యానాయ=పురుషదర్శనమునకే.

సూ. (1) “ఇంద్రియములకంటె విషయములు గొప్పవి. విషయముల కంటె మనస్సు గొప్పది, మనస్సుకంటె బుద్ధిగొప్పది, బుద్ధికంటె వ్యాపియగు మహత్తు గొప్పది, మహత్తత్త్వముకంటె అవ్యక్తము గొప్పది, అవ్యక్తముకంటె పురుషుడు గొప్పవాడు పురుషునికంటె గొప్పదిలేదు. ఆ పురుషుడె చివరి హద్దు అతడె యుత్తమగతి.” అను శ్రుతియందు ఇంద్రియాదులకంటె విషయాదులు గొప్పవని క్రమముగాఁ జెప్పుటలోఁ బ్రయోజనమేమియు లేకపోవుట వలన ఒకదానికంటె నొకటి గొప్పదని వరుసగా చెప్పుట పురుషుడె యన్నిటి కంటె గొప్పవాడని చెప్పి మోక్షప్రయోజన మిచ్చెడి యా పురుషుని జూపుటకే గాని యొకదానికంటె నొకటి గొప్పదని క్రమము చెప్పుటకుఁ గాదు.

వివ:- (1) “ఇంద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా, హ్యర్థేభ్యశ్చ పరంవసుః, మనసశ్చపరాబుద్ధి ర్ముద్ధేరాత్మా మహాస్వరః, మహతః పరమవ్యక్త. మవ్యక్తై త్పురుషః పరః పురుషేన్న పరంకించి త్సాకాష్ఠా సాపరాగతిః (కఠ. ౩. ౧౦. ౫౦) అని శ్రుతి.

15. మా. ఆత్మశబ్దార్థ.

అభ్యశబ్దార్థః=ఆత్మ శబ్దమును బ్రయోగించుటవలనను.

సూ “ ఈ పురుషరూపమైన యాత్మ సర్వప్రాణులందు గూఢమై యున్నది వైకిఁ బ్రకాశింపదు సూక్ష్మదర్శులచే ఉత్తమమైన సూక్ష్మబుద్ధిచేఁ జూడఁబడుచున్నది” అని యీ శ్రుతియందు ఆ పురుషుడె చివరి హద్దు అతడె యుత్తమగతి” అను శ్రుతిని బ్రాహ్మర్షియందు పురుషుని యందు ఆత్మశబ్దమును బ్రయోగించుటవలనను ఇంద్రియాదులకంటె విషయాదులు గొప్పవని చెప్పుట పురుషుని గూర్చి తెలుపుటకేగాని యొకదానికంటె నొకటి గొప్పదని క్రమము తెలుపుటకుఁ గాదు.

వివ :- “ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢోఽఽత్మా నప్రకాశతే, దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యాసూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిణి” (కఠ. ౩. ౧౨) అని శ్రుతి. “యచ్చేద్వాన్మనససీప్రాజ్ఞః” (కఠ. ౩. ౧౩) బుద్ధిమంతుఁడు పురుషుఁ డెలియుటకొఱకే వాక్కును మనస్సును నియమించుకొనవలెను.” “సోఽధ్యసః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదం” (కఠ. ౩. ౯) అతఁడు విష్ణువు యొక్క పరమపదమైన, సంసార మార్గమునకు నవతలిగట్టులైన పరమాత్మను పొందును. ఇత్యాదులు ఆ పురుషునిఁ దెలియుటకు గూర్చియే తెలుపుచున్నవి.

ఆత్మగృహీత్యధికరణము ౮

16. మూ. ఆత్మగృహీతిరితర వదు త్రరాత్.

ఇతరవత్=ఇతర శ్రుతులందువలె, ఉత్తరాత్=ఉత్తర శ్రుతివాక్యమును బట్టి, ఆత్మగృహీతిః=ఆత్మయనగాఁ బరమాత్మ గ్రహింపబడును.

సూ (1) “ఈ జగము ఒక యాత్మముగనె యుండెను. మఱొకటి యేదియులేదు, ఆ యాత్మ లోకములను సృజింతునాయేమి యని సంకల్పించెను” (2) “సంకల్పించి యాత్మ స్వర్గమును, అంతరిక్షమును, భూమిని పాతాళమును అను నీ లోకములను సృజించెను” ఇత్యాది శ్రుతులతోఁ జెప్పబడిన యాత్మపదముచే, చివరిఁ జెప్పబడిన “లోకములను సృజింతునాయేమి యని సంకల్పించెను” “ఈ లోకములను సృజించెను” అను వాక్యములనుబట్టి (3) “ఆయా యాత్మనుగడియే యాకాశము పుట్టెను” ఇత్యాది శ్రుతులందు ఆత్మ అనగా పరమాత్మగా గ్రహింపవలయునుగాని పరమాత్మకంటె మఱియొక ప్రజాపతిని గ్రహింపరాదు.

వివ :- (1) “అత్మావా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆస్మిన్నస్కత్కించన మిషత్స ఈక్షత లోకాన్నుసృజాఇతి” (ఐ. ౧. ౧.) (2) సఇమాంల్లోకానసృజ తాంభోమరీచీర్మరమాపః” (ఐ. ౧. ౨.) (3) తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశః సంభూతః” (తై. ౨. ౧. ౧) ఇత్యాదులు శ్రుతులు. శ్రుతులందు మహా భూత సృష్టి చెప్పక లోకసృష్టిని చెప్పుటవలన ఈ సృష్టికర్త యెవరై యుండు నను సందేహమును వారిండుటకై యిది చెప్పబడెను.

17. మూ. అర్వయాదితి చేత్స్యాదవధారణాత్.

అన్వయాత్ = సమన్వయించుటవలన, ఇతిచేత్ = అన్నచో, అవధారణాత్ = నిశ్చయముగా చెప్పటవలన, స్యాత్ = పరమాత్మమే యగును.

సూ. “సంకల్పించి యాత్మ స్వర్గము అంతరిక్షము, భూమి పాతాళము అను నాలోకములను సృజించెను” అను శ్రుతివాక్యమునఁ జెప్పబడిన లోకసృష్టి పరమాత్మకంటె సన్మ్యఃడగు మణియొక ప్రజాపతి యందు సమన్వయించుట వలన ఆత్మయనఁగా బ్రజాపతి యనియెగాని పరమాత్మ యని చెప్పరాదన్నచో సృష్టికిపూర్వము ఆత్మయొక్కటె యున్నదని నిర్ధారణ చేయుటవలన ఆ పరమాత్మకంటె వేఱొక ప్రజాపతి లేడని తెలియుచున్నది గానఁ బైశ్రుతులందు ఆత్మయనఁగాఁ బరమాత్మ యనియెగాని వేఱొక ప్రజాపతి యని చెప్పరాదు.

వివ :- పరమాత్మ మహాభూతములను సృజించిన పిదప వేఱొక ప్రజాపతి స్వర్గాది లోకములను సృజించెనని చెప్పుకొనవచ్చునని యన్నచో పరమాత్మ స్వర్గాదిలోకములను లోకపాలురను అగ్న్యోదులను సృజించి ఇంద్రియములను ఇంద్రియములకు ఆధారమగు శరీరములను వాసికుపదేశించి “కిధంన్విదం మదృతేస్యాత్” (ఐ. 3. ౧౧) ఇదియంతయు నేను లేకుండ నెట్లుండును అని తలచి “స ఏతమేవ సీమానం విదార్యైతయా ద్వారాప్రాప ద్యత” (ఐ. 3. ౧౨) ఆ పరమాత్మ ఈ మూర్తమును జీల్చుకొని ఈ బ్రహ్మ రంద్రము ద్వారా ప్రవేశించెను. అట్లు ప్రవేశించిన. పిదప “స ఏతమేవ పురుషం బ్రహ్మతత మపశ్యత్” (ఐ. 3. ౧౩) ఆ పరమాత్మ ఆ శరీరమునఁ బ్రవేశించిన పురుషుడైన తన్ను అంతట వ్యాపించిన బ్రహ్మముగఁ జూచెను. అని ఇత్యాదు లందు బ్రహ్మాత్మత్వమును పొందినట్లు నిశ్చయించుటవలనను స్వర్గాదులను సృజించినట్లు చెప్పబడిన యాత్మ పరమాత్మయేగాని ప్రజాపతి గాడని భావము.

18 వ సూత్రమునకు ఆర్థాంతరమందు సూత్రము.

సూ. (1) “ఆత్మ యెవఁడు? ప్రాణములందు హృదయమున విజ్ఞాన మయుడై జోతిర్మయుడై యున్న పురుషుడె ఆత్మ” అని యుపక్రమించి (2) “ఆ ఈ యాత్మ పుట్టుక లేనివాడు ముసలితనము లేనివాడు చావులేని వాడు భయము లేనివాడునగు బ్రహ్మమే.” అని యుపసంహారమున వాజస నేయ శాఖ యందుఁ జెప్పబడిన యాత్మ పరమాత్మగ గ్రహింపబడినట్లు (3) “ఓ సౌమ్యుఁడా : ఇది మొదట సత్వద్భూతముగనె యున్నది ఇది యొకటె

యభిన్నమైనది" అని యుపక్రమించి "ఓ శ్వేతకేతూః ఆ యాత్మయే నీవై యున్నావు" అని యుపసంహారమున భందోగశాఖయందు ఆ యాత్మయే నీవై యున్నావని తాదాత్మ్యాదిదర్శములు చెప్పబడుటవలన ఆత్మ యనగా పరమాత్మయే గ్రహింపబడును.

వివ:- (1) "కతమ ఆత్మేతియోయం విజ్ఞానమయః ప్రాజ్ఞేషు హృద్యం తర్క్యతిః పురుషః" (బృ. ౪. ౩. ౭) అని యుపక్రమశ్రుతి. (2) "సవావిష మహానజ ఆత్మాఽజరోఽమృతోఽభయో బ్రహ్మ" (బృ. ౪. ౪. ౨౩) అని వాజసనేయ శాఖలోని యుపసంహార శ్రుతి. (3) "సదేవసోమ్యేద మగ్రాసీదేక మేవాద్వితీయం" (ఛా. ౬. ౨. ౧.) అని యుపక్రమశ్రుతి. (4) "సత్త్వ తత్త్వమపి" (ఛాం. ౬. ౮. ౭) అని ఛాందోగ్యశాఖలో నుపసంహార శ్రుతి.

17 వ సూత్రమున కర్థాంతమున సూత్రము.

సూ. ఛాందోగ్యశ్రుతియందు ఉపక్రమమందు ఆత్మశబ్దాన్వయము అనగా ఆత్మశబ్దము లేకపోవుటవలన, బరమాత్మ గ్రహింపబడదన్నచో (1) "దేవీచే వినబడనిది వినబడినదగునో మననము చేయబడనిది మననము చేయబడినదగునో తెలియబడనిది తెలియబడినదగునో అనియే పరమాత్మ" అనియొకవిజ్ఞానముచే సర్వవిజ్ఞానములు తెలియబడునని నిశ్చయించుటవలనను సృష్టికిపూర్వము సత్పదార్థమే యున్నదని నిర్ధరించుటవలనను ఆ సర్వవిజ్ఞానములను బొందఁగోరి "సత్పదార్థముగనె యున్నది" అని చెప్పబడినదానికి పరమాత్మయే గ్రహింపబడును.

వివ:- (1) "యే నాశ్రుతం శ్రుతం భవత్కమతం మత మవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతం" (ఛాం. ౬. ౧. ౧)

కార్యాఖ్యానాధికరణము

18. మూ. కార్యాఖ్యానాదపూర్వం.

కార్యాఖ్యానాత్ = జరమును వస్తుకార్యముగఁ జెప్పుటవలన, అపూర్వం = శాస్త్ర విధియేగాని ప్రాత విధి చేయబడుటలేదు.

నూ () “ప్రాణమునకు జలము వస్త్రమగుటవలననే భుజింపఁ బోవు శ్రోత్రియులు భోజనమునకు ముందువెనుకల జలమును వస్త్రముతోఁ బ్రాణమును గలుపుచున్నారు.” అను ఛాందోగ్యశాఖ శ్రుతి యందును, (2) “అందువలన ప్రాణమునకు జలము వస్త్రముగాన విద్వాంసులైన శ్రోత్రియులు భుజింపఁబోవు వారై ఆచమనము చేయుచున్నారు భుజించియును ఆచమనము చేయుచున్నారు అందులో ఈ ప్రాణమును ఆచమనముచే బ్రాణమును నగ్నముగానిదిగఁ జేయు చుంటిమని తలఁచుచున్నారు. అందువలన దీనిని దెలియువాడు భుజింపఁ బోవుచు ఆచమనము జేయవలయును భుజించియు నాచమనము చేయవలయును. ఈ ప్రాణమునే నగ్నము గానిదిగఁజేయుచున్నామని తలఁచుచున్నారు.” అను వాజసనేయ శాఖాశ్రుతి యందును, శుద్ధికై యాచమనము చేయఁదగినట్లు స్మృత్యాచారాది ప్రసిద్ధ విషయమును దిరిగి యనువాదముగఁ జెప్పటవల్లను, (3) “ఓ ప్రాణమా : నీకు జలమే వస్త్రము” అని ప్రాణమునకు జలము వస్త్ర తాత్యమగునని చెప్పటవల్లను, (4) “ఓ ప్రాణమా : కుక్కుల వఱకుఁ బక్షుల వఱకుఁ జిన్నపురుగులవఱకుఁ బురుగులు మిథలవఱకుఁ గల యిది యంతయు నీకు అన్నమే” అని చెప్పి దీనితోపాటు (5) “నీకు జలమే వస్త్రము” అని చెప్పుచు “ఈ ప్రాణమునె నగ్నముగానిదిగఁ జేయుచున్నారని తలఁచుచున్నారు” అని ప్రాణమునకు వస్త్రవిధి చెప్పటవల్లను నిదవరకుఁ జెప్పని “ప్రాణముయొక్క జలవస్త్రరూపధ్యానము మాత్రము” పై ఛాందోగ్య వాజసనేయశ్రుతులలో విధింపఁబడుచున్నదిగాని పూర్విప్రసిద్ధమయిన యాచమనము విధింపఁబడుట లేదు.

రివ :- 1. “తస్మాద్వా ఏతదశిష్యంతః పురస్తా చోపరిష్టాశ్చాద్భ్యః పరిదధతి” (ఛాం. ౫. ౨. ౨), 2. తద్విద్వాంసః శ్రోత్రియా అశిష్యంత ఆచామం త్యశిత్యా చామంతిత ఏతమేవ తదన్న మనగ్నం కుర్వంతో మన్యంతే తస్మాదేవం విదశిష్యన్నాచామే దశిత్యాచామే దేతమేవ తదన్న మనగ్నం కురుతే” (బృ. ౬. ౧. ౧౪), 3. “ఆపోవాసః”, 4. “యదిదం కించా శ్వభ్య ఆ శకునిభ్య ఆ కృమిభ్య ఆ కీటపతంగేభ్య సత్రైఽన్నం” (బృ. ౧. ౧౪.) 5. “ఆపోవాసః” 6. “ఏతమేవ తదన్న మనగ్నం కుర్వంతో మన్యంతే” (బృ. ౬. ౧. ౧౪) అని శ్రుతులు.

సమానాధికరణము ౧౦

19. మూ. సమాన ఏవం చాభేదాత్.

అభేదాత్ = బ్రహ్మోపాసన భేదము లేనిదగుటవలన, ఏవం చ = ఇట్టొక శాఖలోను, సమానః = సమానమే.

సూ. 1. “ఉపాసకుఁడు మనోమయము, ప్రాణశరీరములు గలది తేజో రూపముగలదియైన యాత్మను ఉపాసింపవలయు” అని వాజసనేయశాఖలో అగ్నిరహస్యమున శాండిల్యమును పేరుగల విద్యయందును - 2. “మనోమయః ధగు పురుషుఁడు తేజస్సత్యరూపములు గలవాడై ఆ హృదయము లోపలి పరి గింజవలెను యవగింజవలెను ఉన్నాఁడు ఆ యితఁడు అంతకు ఈశ్వరుడై అంతకు అధిపతియై ఈ సమస్త ప్రపంచమును శాసించుచున్నాఁడు” అని యా వాజసనేయశాఖలోనే బృహదారణ్యకమునందును జెప్పబడిన బ్రహ్మోపాసనము నకు భేదము లేకపోవుటవలన భిన్నశాఖలలో ఉపాసనకు భేదములేకపోవుటచే ఒక శాఖయందలి ఉపాసన గుణములు ఇంకొక శాఖయందలి యుపాసనను సంగ్రహింపబడినట్లు - ఒకే శాఖయందును సంగ్రహింపబడుట సమానమే యగునుగానఁ బైశ్రుతులలో ఉపాస్య బ్రహ్మమున కభేదమును, గుణములు సంగ్రహింపబడుటయు నగు.

వివ:- 1. “స ఆత్మానముపాసీత మనోమయం ప్రాణశరీరం భారూపం” 2. “మనోమయోఽయం పురుషోభాః సత్యస్తస్మిన్నంతర్బుధయే యథా వ్రీహి ర్వాయవోవా స ఏష సర్వస్యేశానః సర్వస్యాధిపతిః సర్వమిదం ప్రశాస్తీ యదిదం కిం చ” (బృ. ౩. ౬. ౧) అని శ్రుతులు.

సంబంధాధికరణము ౧౧

20. మూ. సంబంధాదేవమన్యత్రాపి.

సంబంధాత్ = బ్రహ్మముతో సంబంధమువలన, ఏవం = ఇట్లు, అన్యత్రాపి = తరోపాసనయందును.

సూ. 1. “సత్యమే బ్రహ్మము” అని యుపక్రమించి, 2. “సత్యస్వరూప మైన బ్రహ్మమే యీ సూర్యుఁడు, సూర్యమండల మందున్న పురుషుఁడే

సూర్యుడు కుడికంటియందున్న పురుషుడే యీ సత్యస్వరూపమైన బ్రహ్మము ఆ సూర్యుడు ఆ కంటి పురుషు డీయిద్దఱు ఒండొరులందున్న వారు" అను బృహదారణ్యక శ్రుతిలో సత్యబ్రహ్మమును అధిదైవతోపాసనమైన సూర్యుని గను అధ్యాత్మోపాసనమైన కంటిలోని పురుషునిగను గల్పించి 3. "ఆ సూర్యులోని పురుషునికి అహస్సు అనుగది రహస్య నామము" అని అధిదైవత మందును ఆ కంటి పురుషునికి అహము అనునది రహస్య నామము. అని అధ్యాత్మమందును గల్పింపఁబడిన పేరులుగల సత్యవిద్యోపాసనలు సత్య స్వరూపమైన బ్రహ్మముతో సంబంధము గలవగుటవలన, బూర్వోక్తమగు శాండిల్య విద్యోపాసన యందువలె సత్యవిద్యోపాసనల యందును ఒకదాని నామ గుణము లొకదానికి సంగ్రహింపవచ్చును.

వివ :- ఇది పూర్వపక్షసూత్రము. 1. "సత్యం బ్రహ్మ" (బృ. ౫. ౫. ౧). 2. "తద్యత్సత్య మసౌఆదిత్యో, య ఏష ఏ తస్మి న్మండలే పురుషోయశ్చాయం దక్షిణేక్షన్ పురుషఃతావేతా వన్యోఽయస్మిన్ ప్రతిష్ఠితా" (బృ. ౫. ౫. ౨). 3. "తస్యోపనిషదహః". 4 "తస్యోపనిషదహం". అని శ్రుతులు గురువు అరణ్యమున నున్నను గ్రామమున నున్నను శిష్యుడు శుశుభించుట మొదలగునవి సమానమైనట్లు ఒక్కటగు సత్యబ్రహ్మమునందు కేయఁబడు విభిన్నోపాసనల గుణములు రెండిటి యందును గలుగునని పూర్వ పక్షము.

21. మూ న వా విశేషాత్

విశేషాత్=స్థాన విశేషమువలన, నవా=కలుగవుకూడ

సూ. సూర్యమండల మందున్న పురుషుని అధిదైవిక పురుషునిగఁ జెప్పి, వానికి అహస్సు అని పేరనియు, కంటియందున్న పురుషుని అధ్యాత్మ పురుషునిగఁ జెప్పి వానికి అహము అని పేరనియు, స్థాన విశేషములు చెప్పట ల్ల ఆ రెండిటి యుపాసనలందు ఒకదాని గుణము లొకదానికిఁ గలుగవు.

వివ :- గురువు అరణ్యమందున్నను గ్రామమందున్నను సేవఒకటే గాన శుశుభించుట సమానమైనను గురువు కూర్చున్నప్పుడు చేయవలసిన సేవ మొకవిధముగను నిలుచున్నప్పుడు చేయవలసిన సేవ వేరువిధముగను నుండును గాన గురువు కూర్చున్నప్పుడు చేయు సేవ నిలుచున్నప్పుడు పనికొడు. నిలు

చున్నప్పుడు చేయు సేవ కూర్చున్నప్పుడు పనికిరాదు. ఇట్లు స్థానవిశేషమును బట్టి సేవ లొక్కటిగానట్లే సూర్యుడు కన్ను అను స్థానవిశేషముఁబట్టి చేయు న. పానకలాకటి గావు వానిగుణములు నొకదాని వొకదానికిని గలుగవనిభావము

22. మూ. దర్శయతి చ.

దర్శయతి చ=శ్రుతి చూపుచున్నది గూడ.

సూ. 1. “సూర్యునిలోని పురుషుని రూపమెట్టిదో యట్టిదే కంటిలోని పురుషుని రూపమును, ఈ సూర్యునిలోని పురుషుని కణుపులే కంటిలోని పురుషుని కణుపులును, ఈ సూర్యుడు పురుషునికి, ఉద్గీర్ణ మనియెడి ఏ పేరు గలదో అదియే కంటిలోని పురుషుని పేరును” అను ఛాందోగ్య శ్రుతిలో సూర్యు లోని పురుషుని గుణములు కంటిలోని పురుషునికి నతిదేశించి జెప్పబడిన శ్రుతి సూచననుబట్టి అట్లు అతిదేశించి చెప్పినచోట్లనే గాని మఱియొక చోట్ల అట్లు అతిదేశింపరా దనుష్యవస్థను శ్రుతి చూపుచున్నది గూడఁ గానఁ బై యుపాసన లలో అట్లు అతిదేశించి చెప్పనిచోట యొకదాని గుణము లొకదానికిఁ జెప్పరాదు.

వివ:- 1. “తస్యై తస్య తదేవరూపం యదముష్య రూపం యావ ముష్య గేష్టై తౌ గేష్టౌ యన్నామ తన్నామ” (ఛాం. ౧. ౭. ౩) అని శ్రుతి.

సంభృత్యధికరణము ౧౨

23. పూ. సంభృతి ద్యు వ్యాప్త్యపి చాతః

సంభృతి ద్యు వాప్తి అపి చ=సంపూర్ణ శక్తి, ద్యులోక వ్యాప్తి గూడ, అతః=ఈ కారణమునుబట్టియే.

సూ. 1. “బ్రహ్మమై శ్రేష్ఠకారణముగఁ గల యాకాశస్పృష్టి మొదలగు శక్తులు సంపూర్ణమైనవి. సర్వశ్రేష్ఠమగు బ్రహ్మముమొదట స్వర్గమును వ్యాపించి యుండెను” అను రాజాయనీయశాఖలోని శ్రుతిలోఁ జెప్పబడిన సంపూర్ణశక్తులును స్వర్గవ్యాప్తియును గూడ, 2. “ఈ గుణములుగల యాత్మ నా హృదయమున నున్నాడు” 3. “కంటి యందున్న యా పురుషుడె యీ యాత్మ” అని ఆ శాఖలోని యుపనిషత్తునందే హృదయాఙ్గాది స్థానవిశేషములుగల్గినట్లుచెప్పబడిన శాండిల్య విద్యోపానసలలో స్థానవిశేషమందుండుట యనునీకారణమునుబట్టియే సంగ్రహింపఁబడవు.

వివ :- 1 “బ్రహ్మ జ్యేష్ఠా వీర్యా సంభృతాని బ్రహ్మగ్ర జ్యేష్ఠం దివ మాతతాన” 2. “ఏష మ ఆత్మాంతర్వృదయే” (ఛాం. 3. 12. 3) 3. “యఏషోఽక్షిణి పురుషోదృశ్యతే” (ఛాం. 4. 12. 1) అని శ్రుతులు.

పురుష విద్యాధికరణము ౧౩

24. మూ. పురుష విద్యాయామివ చేతరేషానునామ్నానాత్.

పురుష విద్యాయాం ఇవ చ=పురుష యజ్ఞోపాసన యందువలెను, ఇత రేషాఁ=ఆ యితర గుణములకు, అనామ్నానాత్=చెప్పకపోవుటవల్ల.

సూ. 1. “పురుషః యజ్ఞము, అతని మొదటి యిరువదినాల్గేండ్లు ప్రాతస్సవనము, పిదపటి సలువదినాలుగేండ్లు మధ్యాహ్నసవనము, తరువాతి సలువదియేనిమిదేండ్లు మూడవ సవనము మరణమే యవబృథస్నానము ఈ యుపాసకుఁడు నూటపదియారేండ్లు జీవించును” 2. “ఆ పురుషఁడు ఏది తినఁ గోరునో ఏది త్రాగఁగోరునో దాని నిష్టపడఁడు అవి యతని దీక్షలు” ఇత్యాదిరూపముగ ఛాందోగ్యమునఁ జెప్పఁబడిన పురుష యజ్ఞోపాసనమందువలె 3. “ఆ విద్వాంసుని యజ్ఞమునకు ఆత్మ యజమానుడు, శ్రద్ధ భార్య, శరీరము సమిధ, తొమ్ము వేదిక, వెండ్రుకలు చర్బలు, శిఖ కుశముష్టి, హృదయము యూపము, కోర్కినేయి, కోపము యజ్ఞపశువు, తపస్సు అగ్ని, ఇంద్రియనిగ్రహము దక్షిణ, వాక్కుహోత, ప్రాణము ఉద్గాత, కన్ను అధ్వర్యువు, మనస్సు బ్రహ్మ, సాయంకాలము ప్రాతఃకాలము మధ్యాహ్నము అనునవి మూఁడు సవనములు, మరణము అవభృథము ఇది తెలిసినవాఁడు బ్రహ్మ యొక్క మహిమ పొందును” అని తైత్తిరీయమునఁ జెప్పఁబడిన యజ్ఞోపాసమున ఆ యా రూపములు సమానముగఁ జెప్పఁబడకపోవుటవల్ల రెండును విలక్షణములుగ నుండుటచే ఒకదాని గుణము లొకదానియందు సంగ్రహింపఁబడవు.

వివ :- 1. “పురుషోవాఽయజ్ఞస్తస్యయాని చతుర్వింశతి వర్షాణి తత్ప్రాతస్సవన, మథయాని చతుశ్చత్వారిం శద్వర్షాణి తన్మాధ్యం దినం సవనమథ యాన్యష్టా చత్వారింశ ద్వర్షాణి తత్తృతీయం సవనం మరణ మవభృథః ప్రహషోడశం వర్తశతం జీవతయ ఏవం వేద” 2. “సయదశిషతి, యత్పిపాసతి, యన్న రమతే తాన్యన్యదీక్షా” 3. “తస్యైవం విదుషో యజ్ఞస్యాత్మా

యజమాన, శ్కధా పత్నీ, శరీరమిద్మ, మురోవేది, ర్లోమానిబర్హి, శ్శిఖావేదో, హృదయం యూపః, కామ ఆజ్యం, మన్యుః పశు, స్తపోఽగ్ని, శ్శమయితాదమో దక్షిణా, వాగ్దోతా, ప్రాణ ఉద్గోతా, చక్షురభ్యర్చ్య, ర్మనోబ్రహ్మ, యత్సాయం ప్రాతర్మధ్యం దినం చ తానిసవనాని మరణమవబృధః, బ్రహ్మణామహిమాన మాప్నోతి”

వేదాద్యధికరణము ౧౪

25. మూ. వేదాద్యర్థ భేదాత్.

అర్థభేదాత్ = ఉపనిషద్ధములతో భేదముండుటవల్ల, వేదాది = చీల్చుట మొదలగునవి సంగ్రహింపబడవు.

సూ. 1. “ఓ దేవతా : నా శత్రువు యొక్క శరీరమెల్లఁ జీల్చుము, గుండె బ్రద్ధలు చేయుము, నాడలను త్రెంపుము, తల భేదింపుము, ఇట్లయినచో నా శత్రువు మూడు విధములుగ విశ్లేషము పొందును” ఇత్యాదులు ఉపనిషత్తుల దగ్గఱఁ జెప్పబడినను అవి యాభిచారిక విషయములుగాన ఉపనిషత్తులలోఁ జెప్పబడిన విద్యా విషయములలో నర్థభేదముండుట వలన ఈ విషయములు ఉపనిషద్విద్యలందు సంగ్రహింపబడవు. అరణ్యములలోఁ జదువబడుటవలన యవి యుపనిషత్తుల దగ్గఱ నూరక పఠింపబడినవి.

వివ :- “సర్వం ప్రవిద్య హృదయం, ప్రవిద్య ధమనీ ప్రవృజ్యశిరోభిః ప్రవృజ్య త్రిథావిపుక్రః”.

హాన్యధికరణము ౧౫

26. మూ. హాన్తాపాయన శబ్దశేషత్వాత్కాచ్చంద స్తుత్యపగాన వత్త దుక్తం.

కుళాచ్చంద స్తుత్యపగానవత్ = కుశలు, చందస్సులు, స్తుతులు, ఉపగాన ములందువలె, ఉపాయన శబ్దశేషత్వాత్ = స్వీకరించుట అనునవె విశేషమగుట వలన, హాన్తా = విడుచుట అని చెప్పినను అందు స్వీకరించుట అనియు గ్రహింపవలెను, తత్ = అది. ఉక్తం = పూర్వ మీమాంసయందును జెప్పబడినది.

సూ. 1. “ఓ కుశలరా: మీరు వనస్పతులవల్లఁ గలిగిన వారు అట్టి మీరు నను రక్షింపుఁడు” అని భాల్లవశాఖ వారు కుశలను సామాన్యముగ వనస్పతులవల్లఁ గలిగినవిగ చెప్పినను శాట్యాయనశాఖ వారు ఆ కుశలను, 2. “ఉదుంబర (మేడి) వృక్షములవల్లఁ గలిగినట్లు చెప్పుటచే శాట్యాయనశాఖ వారు చెప్పిన రీతిగ ఆ కుశలను ఉదుంబరవృక్షమువల్ల గలిగినవిగఁ జెప్పినట్లును, ౩. “చంధస్సులచే స్తోత్రము చేయుఁడు” అని సామాన్యముగఁ జెప్పినను షైంగ్యశాఖ వారి వచనమునుబట్టి, 4. “దేవచ్చందస్సులచే ముందును పిదప అసురచ్చందస్సులచే (తొమ్మిది యక్షరములు గలవి అసురచ్చందస్సులు తక్కువ గలవి దేవచ్చందస్సులు) పిదపను స్తోత్రము చేయవలయునని చెప్పకొన్నట్లును. షోడశిస్తోత్రము చేయునప్పుడు కొన్ని శాఖల వారు ఫలానాకాలమందాస్తోత్రము చేయవలయునని చెప్పకున్నను, 5. “సూర్యుఁడుదయింపఁగా స్తోత్రము చేయవలయును” అని ఆర్యభటే“బట్టి కాలవిశేషము గ్రహించినట్లును, 6. “ఋత్విక్కులు గానము చేయుచున్నారు” అని కొన్ని శాఖలవారు సామాన్యము చెప్పినను, 7. “అధ్వర్యునికంటె నితరుఁడు గానము చేయుచున్నాఁడు” అని భాల్లవశాఖవారి వాక్కునుబట్టి అధ్వర్యునకంటె నితరులు గానము చేయుచున్నారని చెప్పకొన్నట్లును, కొన్ని శాఖలలోఁ బుణ్యము స్వీకరింపవలెను, పాపమును విడువవలెను అని చెప్పక కేవలము పుణ్యపాపములను విడువవలయును నని చెప్పినను విడుచుట అనునది స్వీకరింపవలయుననుదానిని గూడ ఆపేక్షించును గాన ఇతర శాఖలనుబట్టి పుణ్యస్వీకారము గూడ గలుగునని గ్రహింపవలయును. ఇట్లే 8. “దీక్షితుఁడు హోమము చేయఁడు” అని చెప్పి మఱియొకచోట 9. “జీవించినంతవఱకు హోమము చేయవలయును” అని చెప్పినదానికి “ఏకవాక్యముగా దీక్షితుఁడుగాని వాఁడు జీవించినంతకాలము హోమము చేయవలయు”నని పూర్వ మీమాంస యందును జెప్పఁబడినది గూడ.

విష:— 1. “వాసస్పత్యాస్త్య కశాస్తా మాపాత” 2. “ఔదుంబరాః” 3. “చందోభిన్ననిత” 4. “దేవచ్చందాసిః పూర్వాణి” 5. “సమయాఘ్యషిఠే సూర్యే” 6. “ఋత్విజః ఉపగాయంతి” 7. “నాధ్వర్యురుపగాయతి” 8. “దీక్షితోనజుహోతి” 9. “యావజ్జీవమగ్నిహోత్రంజుహుయాత్”. “అశ్వ ఇహరోమాణి విధూయ పాపం చంద్ర ఇవ రాహోర్ముఖాత్ ప్రముచ్యధాత్వా శరీరమకృతం కృతాత్వాబ్రహ్మలోకమభినంభవామి” (ఛాం. ౮. ౧౩. ౧)

(రోమములు విదల్చి గుఱ్ఱమువలె పాపమును వీడి నేను స్థిరమనస్కుడనై, రాహు ముఖమునుండి విడి చంద్రుఁడువలె స్వస్థుఁడనై శరీరము వీడి వికారము లేని బ్రహ్మలోకమును బొందెను. అని తాండుల శ్రుతియును “తథా విద్వాన్ పుణ్యపాపేవిధూయ నిరజఃః పరమం సామ్యముపైతి” “అట్లే విద్వాంసుఁడు పుణ్యపాపములను వీడి శుద్ధుఁడై నిరతిశయమగు బ్రహ్మమును బొందును” అని యాధర్విక శ్రుతిలోను “తస్య పుత్రద్రావ్యముపయంతి సుహృదస్సాధు కృత్యాం ద్విషంతః పాపకృత్యాం” మృతుడైన వాని ధనమును కుమారులు పొందుదురు. వాని సుకృతమును మిత్రులుగు శత్రువులు పాపమును బొందుదురు. అని శాత్యాయన శాఖలోను “తత్సుకృత దుష్క్రుతే విధూనుతే తస్యప్రియా జ్ఞాతాను స్సుకృత ముపయం త్యప్రియాదుష్క్రుతం” విద్వాంసుఁడు విద్యచే పుణ్యపాపములను విడచుచున్నాఁడు వాని ప్రియబంధువులు పుణ్యమును పొందుదురు. అప్రియులు పాపమును బొందుదురు. అని కౌషీతకి శాఖలోను పతింపఁబడుచున్నది. ఇందు విడువవలయునని మాత్రమే చెప్పఁబడిన చోట పుణ్యమును స్వీకరింపవలెనని గ్రహింపవలయునని తెలియవలయునని భావము.

26 సూత్రమున కర్థాంతమున సూత్రము.

సూ. పైనూత్ర వివరణములోఁ జూపిన తాఁడాది శ్రుతులందలి “విడువవలయును” అనుచోట పుణ్యపాపములు రూపముగల పస్తువులు గావు గాన “విడువవలయును” అను దానికిఁ పుణ్య స్వీకారమును పాప హాని అనియొ కుకలు, చందస్సు, స్తుతి, ఉపగాయనములందుఁజెప్పినట్లు చెప్పకొనవలయును. ఇట్లే పూర్వమీమాంస యందును జెప్పఁబడినది.

వివ;- ధాతువులు అనేకార్థకములు గాన “ధూజ్” వదల్చి అను ధాతువు నకు హానియుఁ జెప్పవచ్చు నని భావము.

సాంపరాయాధికరణము ౧౬

27. మూ. సాంపరాయే తర్తవ్యా భావాత్తథా హ్యన్యే.

సాంపరాయే=దేవయాన మార్గమున, తర్తవ్యాభావాత్=దాటఁదగినది లేక బోవుటవలన, తథాహి=అట్లే, అన్యే=ఇతర శాఖీయులును.

సూ. 1. “పర్యంకమున నున్న బ్రహ్మము నుపాసించువాఁడు దేవయాన మార్గము పొంది పితృ నగ్నిలోకమును బొందును” అని మొదలుపెట్టి

2. “అతఁడు విరజా నదినీ జేరును ఆ నదినీ మనస్సంకల్పముచేతనే దాటును పిదప విద్యాబలముచేత పుణ్యములను విడల్పుచున్నాఁడు” అని కౌషీతక శాఖలో దేహమును వీడునపుడే విద్వాంసుఁడు విద్యాబలముచే పుణ్యపాపములను విడచుచున్నాఁడని చెప్పఁబడినది గాన విద్యాబలముచే పుణ్యపాపములను ఇది చరకే విడచుటచే నింక మధ్య దాటఁదగినవి లేకపోవుటవలన శ్రుతియందుఁ జెప్పఁబడిన రీతిగనే దేవయాన మార్గమధ్యముననే పుణ్యపాపములను విడచు చున్నాఁడని చెప్పవలయునట్లే రోషములను విడల్చి గుట్టమవలెఁ బాపమును వీడి” అని తాండ శాఖవారును “మృత్యుడైన వాని ధనమును కుమారులు బొందుదురు. వాని సుకృతమును మిత్రులును శత్రువులు పాపమును బొందుదురు” అని శాట్వాత్యులును చెప్పుచున్నారు.

వివ:- 1. “సవితం దేవయానం పఠాన మాపాద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి” (కౌషీ. ౧. ౩) 2. “స ఆ గచ్ఛతి విరజాం నదీం తాం మనసై వాత్సేతి తత్సకృతదుష్కృతే విధానుతే” (గౌషీ. ౧. ౪) అని కౌషీతక శాఖ శ్రుతులు.

28. మూ. భందరత ఉభయా విరోధాత్.

ఉభయాఽవిరోధాత్=తాండ్య శాట్వాత్య శ్రుతులు రెండిటికి విరోధము లేకపోవుటవలన, భందరతః=తనయిచ్చ వలననే.

సూ. దేహము వీడి దేవయానమార్గము ద్వారా బయలుదేఱునపుడు మార్గమధ్యమున సుకృతదుష్కృతములను విడుచు నన్నచోఁ బిదప శరీరము పడిపోగా యమనియమాది సాధనలద్వారా జీవుఁడు తనయిచ్చ ప్రకారము ప్రయత్నము చేయుటయు దానినిబట్టి సుకృతదుష్కృతములు విడచుటయు సుపవస్సముగాదు గాన శరీరము విడచుటకు ముందే జీవుఁడు చేయు యమనియ మాద్యనుష్ఠానములనుబట్టి సుకృతదుష్కృతములను విడచు ననవలయును. అట్లన్నపుడే కార్యకారణవిరోధము సంభవించదు. అపుడు తాండ్య శాట్వాత్యన శ్రుతులును సంగతములగును.

గత్యర్థవత్త్వాధికరణము ౧౭

29. మూ. గతేరథవత్త్వ ముభయథాఽన్యథాహి విరోధః.

గతేః = దేవయాన మార్గమునకు, ఉభయథా = రెండు విధములుగా, అర్థ వత్త్వం = సార్థక త్వము, అన్యథాహి = నిర్గుణమునను సార్థకమన్నచో, విరోధః = విరోధమగును.

సూ. సగుణోపాసనమందు దేవయాన మార్గము సార్థకమై నిర్గుణోపాసన మందు ఆ దేవయానమార్గము నిర్థకమై ఇట్లు రెండు విధములుగ నగును. కాని నిర్గుణోపాసనమందును సామాన్యముగ ఈ దేవయాన మార్గము గలుగుననరాదు అట్లన్నచో “పుణ్యపాపములను వీడి శుద్ధుడై నిరీతిశయమగు బ్రహ్మమును బొందును” అను శ్రుతి విరోధించును.

శి1 మూ ఉపపన్న స్తల్లక్షణార్థోపలభేర్లోకవత్.

లోకవత్ = లోకమందువలె, తల్లక్షణార్థోపలభేః = ఆ లక్షణములయొక్క యర్థము లుపలుబ్ధమగుటవలన, ఉపపన్నః = ఉపపన్నమగును.

సూ. లోకమందు ఆరోగ్యముకై గ్రాహంతరము పోవునపుడు ఆ ప్రదేశమును జేర్చు మార్గము ఆవశ్యకమగును. వెళ్లకయే ఆరోగ్యము సిద్ధించిన వానికి ఆ మార్గము ఆవశ్యకముగాదు అట్లే సగుణోపాసనమందును. పర్యంకము నెక్కుట, పర్యంకమందున్న బ్రహ్మముతో మాటాడుట, విశిష్ట గంధాదులను బొందుట మొదలగు ఫలములను బొందుటయును, నిర్గుణోపాసనమందు సమ్యగ్వివేకము గలుగఁగా ఆత్మైకత్వమును దర్శించి ఆ ప్రకాశములై సమస్త క్లేశబీజము లను షయింపఁజేసికొనయున్న వారికి అరంభించిన పుణ్యపాపహాప భోగ కర్మలకు నాశనము జేసికొనుటయెగాని యింక, గోరఁదగినదేదియు లేకపోవుటచే దేవయానమార్గము ఆవశ్యకము గాదు గాన ఏ ఫలములు లేకపోవుటయును — నుండును గాన సగుణోపాసనమందు దేవయాన గతిసార్థకమగుటయు, నిర్గుణోపాసనమందు దేవయాన మార్గము నిరర్థకమగుటయు నను నా రెండును పపన్నమై యగును.

వివ:- మరల ఈ విభాగము నాల్గవ యధ్యాయమున నిరూపింపఁబడును.

అనియమాధికరణము ౧౮

శి1. మూ. అనియమః సర్వాసామవిరోధః శబ్దానుమానాభ్యాం.

శబ్దానుమానాభ్యాం = శ్రుతి స్మృతులనుబట్టి, అనియమః = దేవయానమార్గములో నియమములేదు, సర్వాసాం = అన్ని శ్రుతులకు అవిరోధః = విరోధములేదు,

సూ. సగుణోపాసన శ్రుతులలో గూడఁ గొన్ని చోట్ల దేవయాన మార్గము సంగతి చెప్పకపోయినను 1. “ఎవరు అరణ్యమందుండిరో అట్టి యీ వాన ప్రస్థులు మొదలగు వారు శ్రద్ధ తపస్సు గలిగి బ్రహ్మము నుపాసించువారై దేవయాన మార్గము పొందుదురు. 2. “ఎందుండి కోరికలు మరలునో యట్టి బ్రహ్మలోకమును విద్యచే పొందుదురో అక్కడకు కేవల కర్మతులును పోఁజాలరు. తపస్సులునైనను బ్రహ్మము నుపాసించనివారు (అవిద్వాంసులు) పోఁజాలరు” ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టియు 3. “శుక్లపక్ష మనుదేవయాన (అర్చి రాది) మార్గము కృష్ణపక్ష మను ధూమమార్గము ఈ రెండును జత్తునకు శాశ్వత మైన మార్గములు శుక్లపక్షమార్గముచేత అనావృత్తిని కృష్ణపక్షమార్గముచేత తిరిగి తిరిగి పుట్టుఁ జావులను బొందును;” అను స్మృతినిబట్టియు అన్ని సగుణోపాసనశ్రుతులలో నియమములేక సామాన్యముగ దేవమార్గము గలుగును. కాన శ్రుతులకు విరోధములేదు.

వివ:- 1. “యేచేమేఽరణ్యేశ్రద్ధా తపఃకర్మపాసతే” (ఛాం. ౫.౧౦.౧) 2. “విద్యయా తదారోహంతి యత్రకామాః పూగతాః నతత్ర దక్షిణాయంతి నాఽ విద్వాంసం” ఇత్యాదులు శ్రుతులు 3. “శుక్లకృష్ణే గతీహ్యేతే జగతశ్శాశ్వతే మతే ఏకయాహ్యానావృత్తి మన్య యా పరతే పునః” (గీత. ౮. ౨౬)

వివ:- ఈ రెండు మార్గములనుండి పడిన వారికి “అథయ ఏతౌ పంథానౌ నవిదుస్తే కీటాః పతంగా యదిదం దంద శూకం” ఎవరీ రెండు మార్గములను నెఱుఁగరో వారు పురుగులై మిడతలై దోమలు ఈగలు (లేక పాములు)గ పుట్టుదురు అని ఈ శ్లోతి కీటాదిజన్మను దెలుపుచున్నది. కాన సగుణబ్రహ్మోపాసన చేయు వారెల్లరు దేవయాన మార్గములు పొందుదురని భావము.

యావదధికారాధికరణము ౧౯

32. మూ. యావదధికారమవస్థితిరాధికారికాణాం.

అధికారికాణాం=ఈశ్వరాధికారమందున్న వారికి, యావదధికారం=అధికారమున్నంతవఱకు, అవస్థితిః=ఉనికి యుండును.

సూ. బ్రహ్మసాక్షాత్కారము గలిగియున్నను ఈశ్వరునిచే లోకస్థితికై నియోగింపఁబడిన పసిష్ఠాదులు లోకస్థితిరూపమైన యధికారము వారికున్నంత

కాలము వారు జీవన్ముక్తులై యుండియు అవసరమైనచో ఆ యధికారమునకై దేహాంతరములఁ బొంది పిదప ముక్తి పొందుదురు.

వివ:- కనుకనే అపాంతరముఁడు వసిష్ఠుడు నారదుఁడు మొదలగు వారు జ్ఞానులయ్యును. లోకస్థితికై మరల నా యా జన్మఁదిరని యితిహాసాదులవల్ల దెలియుచున్నది. “అథ తతః ఊర్ధ్వ ఉదేత్య నైవోదేతా నాస్తమే తై కల ఏవ మధ్యే స్థాతా” (భా. ౩ ౧౧. ౧) పిదప అధికారము మిగిసిన పిదప సూర్యుఁడు బ్రహ్మస్వరూపుఁడై దేహము వీడి యుదయించుటయుఁగాని యస్తమించుటయుఁగాని లేక యద్వితీయుఁడై తటస్థుఁడై మధ్యను ఆత్మరూపము నొందును అని శ్రుతియుఁ దెలుపుచున్నది. అంతియేగాని జ్ఞానముచే కర్మలను క్షయము చేసికొన్న వారి కొకసారి మోక్షము పిదప ఒకసారి జన్మ అననవి యుండక మోక్షమొక్కటియే యగును.

అక్షరధృతికరణము ౨౦

౩౩. మూ. అక్షరధియాంత్యవరోధః సామాన్య తద్భావాభ్యామౌపసద వత్తదుక్తం.

జెప్పసదవత్=ఉపసద్యాగమందువలె, సామాన్య తద్భావాభ్యాం=సామాన్యము వల్లను దాని భావమువల్లను, అక్షరధియాంతు=అక్షర బ్రహ్మ బుద్ధులకైతే, అవరోధః=స్థూలాది నిషేధమే గ్రహింపవలెను, తత్=అది, ఉక్తం=పూర్వ మీమాంసలోఁ జెప్పఁబడినది.

సూ. అధ్వర్యువు యజుర్వేద మంత్రములచేతనె యాగము చేయు వాఁడయ్యు జ్ఞామదగ్నాఁడ హీనమును యాగమును జెయుచు, మఱి దానికంటె మైన యుపసద్యాగమున 1. “వేదమున హోత చేయు కార్యమును వేదమున అధ్వర్యువు చేయు కార్యమును అగ్నివగు నీ వలన నగును” తన వేదముకంటె నితరమైన సామవేద మంత్రము సంగ్రహించుకొని దానిచేత పురోడాశమును (హోమద్రవ్యమును) అగ్నిలో వ్రేల్చునట్లు 2. “ఓగార్గీ : నీ వడిగినది యీ యక్షరమే యని బ్రాహ్మణులు చెప్పుచున్నారు అది స్థూలము గాదు అణువు గాదు పొట్టిది గాదు పొడుగున గాదు” 3. “దేనివే ఆ యక్షర బ్రహ్మము తెలియఁబడునో ఆ విద్య పరవిద్య యందురు ఆ బ్రహ్మను నిర్దేశింపరానిది

గ్రహింపరాదీ" ఇత్యాదులందు చెప్పబడిన యక్షరబ్రహ్మము యొక్క "స్థూలముగానిది" మొదలగు స్థూలాది విశేషములను నిషేధించుట అన్ని శ్రుతులందు సమానమగుటవలనను అన్ని శ్రుతులలోను ఆ స్థూలాది విశేషములు లేని బ్రహ్మమే గుర్తింపబడుట వలనను అక్షరబ్రహ్మమునకుఁ జెప్పబడిన స్థూలాది విశేషముల నిషేధమొకచోట నున్నను ఒక్కచోట లేకున్నను అన్నిచోట్ల "స్థూలముగానిది" మొదలైన స్థూలాది విశేషముల నిషేధము సంగ్రహించుకొనవలెను. ఇట్లే పూర్వమీమాంస యందుఁ జెప్పబడినది.

వివ:- 1. "అగ్నేర్వేర్హోత్రం వేరధ్వరం". 2. "ఏతద్వై తదక్షరం గార్గీ బ్రాహ్మణా ఆభివదం త్యస్థూల మన ణ్విహస్య మదీర్ఘం" (బృ. 3. 1. 1.) 3. "అథపరామయా తదక్షర మధిగమ్యతే యత్త దద్రేశ్య మగ్రాహ్యం (ముం. 1. 1. 1) అని శ్రుతులు.

ఇయదామదనాధికరణము ౨౧

34. మూ. ఇయదామననాత్.

ఇయత్=ఇంతయని పరిమాణము, అమననాత్=చెప్పుటవలన.

సూ. 1. "కలిసిమెలసి స్నేహము గలిగిన జీవేశ్వరులను ఆ రెండు పక్షులు ఒక పృక్షమునె యాశ్రయించి యున్నవి. వానిలో జీవుఁ డనుపక్షి కర్మఫలము ననుభవించుచున్నది. ఈశ్వరుఁ డను ఆ రెండవ పక్షి కర్మఫలము ననుభవించక ప్రకాశించుచున్నది" అను శ్రుతిలోను 2. "సుకృత జన్యమగు శరీరమున కర్మఫలము ననుభవించుచు గొప్పదైన హృదయ గుహను జీవేశ్వరు లిద్దఱు బ్రవేశించినారు. వారు ఎండనీడఁ వంటి వారని..... చెప్పుచున్నారు" అని శ్రుతిలోను "జీవేశ్వరులు ఇద్దఱు" అని పరిమాణము సమానముగ చెప్పుట వలన ఆ రెండు శ్రుతులలోను జెప్పబడిన విద్యావిషయ మొక్కటియేగాని భిన్నము గాదు.

వివ:- 1. "ద్వాసుపహ్నా సయుజా సఖాయా సమాసం వృక్షం పరిష స్వజాతే తయోరన్యః పిప్లంస్వాద్వైత్య నశ్నన్నన్యోఽభిదాకళాతి" (ముం. 3. 1. 1.) 2. "ఋతం పిబంతౌ సుకృతస్య తోకే గుహం ప్రవిష్టౌ పరమేపరాఢ్యే ఛాయాతపౌ బ్రహ్మవిదో వదంతి" (కఠ. 3. 1)

అంతరత్వాధికరణము ౨౨

౩5. మూ. అంతరా భూతగ్రామవత్ స్వాత్మనః

భూతగ్రామవత్ = పంచభూతములవలె, అంతరా = అన్నింటిలోను,
స్వాత్మనః = పరమాత్మకే చెందును.

సూ. 1. “ఏ బ్రహ్మము సాక్షాత్తుగనున్నదో ప్రత్యక్షమైనదో ఏ యాత్మ యన్నింటిలోపల నున్నదో అది నాకుఁ జెప్పుము” అని యాజ్ఞావల్క్యుని కహోదుఁడు ఉషస్తి యడిగిన ప్రశ్నలలోను “సాక్షాత్తుగనున్నదో ప్రత్యక్షమైనదో” అని చెప్పిన యర్థమునే రెండుసారులు చెప్పినను వాటియందు ఆత్మకుఁ జెప్పఁబడిన “అన్నింటి లోపలనున్నదో” అను విషయము సమానముగుటవల్ల “పంచభూతాత్మకమైన శరీరమున భూమికఁబె నీరును నీటికంటె తేజస్సు గొంతకొంత తేడాగా నున్నది” అని యాపేక్షికమైన యంతరత్వమున్నదని చెప్పినను ముఖ్యమైన సూక్ష్మశరత్వము లేదని చెప్పినట్లు ఇచ్చటను “సాక్షాత్తుగనున్నదో ప్రత్యక్షమైనదో” అను రెండుసార్లు చెప్పఁబడిన విషయములలో ఒకటి పరమాత్మకు ఒక్కటి జీవాత్మకును జే దక అన్నింటిలోపలి పరమాత్మకే చెందును.

ఈ సూత్రమునకే అర్థాంతరమున సూత్రము.

సూ. 1. “ఏ బ్రహ్మము సాక్షాత్తుగనున్నదో ప్రత్యక్షమైనదో ఏ యాత్మ యన్నింటి లోపలనున్నదో అది నాకుఁ జెప్పుము” అని యాజ్ఞావల్క్యుని కహోదుఁడు ఉషస్తి యడిగిన ప్రశ్నలలో “సాక్షాత్తుగనున్నదో ప్రత్యక్షమైనదో” అని చెప్పిన యర్థమునే రెండుసారులు చెప్పినను వాటియందు ఆత్మకుఁ జెప్పఁబడిన “అన్నింటిలోపలనున్నదో” అను విషయము సమానముగుటవల్ల—
2. “దేవుఁ డొక్కఁడే సర్వభూతములందు గూడుఁడై శుద్ధవాపియై అన్ని ప్రాణుల లోపల ఆత్మయై యన్నాఁడు అని శ్రుతిలో బ్రహ్మము భూతసముదాయ ముండున్నాడని చెప్పినట్లు ఈవై శ్రుతులలో సమానము జెప్పటవల్ల—“సాక్షాత్తుగనున్నదో ప్రత్యక్షమైనదో” అను రెండుసార్లు చెప్పఁబడిన విషయములలో ఒకటి పరమాత్మకు ఒక్కటి జీవాత్మకుఁ జే దక అన్నింటిలోపలి పరమాత్మకే చెందును.

వివ:- జీవాత్మ పరమాత్మలు ఇద్దఱును ఒకే దేహమున నున్నట్లు చెప్పటయు యుక్తముగాదు కాన నట్లు చెప్పరాదని భావము. 1. “యత్సాక్షాద పరోక్షాద్రస్మా, య ఆత్మ సర్వాంతరః” (బృ. ౩. ౪. ౧) 2. “ఏకో దేవః సర్వభూతేషు గూఢస్సర్వవ్యాపి సర్వభూతాంతరాత్మా” (శ్వే. ౬. ౧౧) అని శ్రుతులు.

౩6. మూ. అన్యథా భేదానుపపత్తిరితి చేన్సోపదేశాంతరవత్.

అన్యథా=అట్లుగానిచో, భేదానుపపత్తిః ఇతిచేత్=భేదము ఉపపన్నము గాదు అన్నచో, ఉపదేశాంతరవత్=ఇతి శ్రుత్యుపదేశమువలె, న=అట్లనరాదు.

సూ. పై శ్రుతియందు పరమాత్మ జీవాత్మ లిద్దఱు విషయమై చెప్పఁబడినచో “సాక్షాత్తుగనున్నచో సత్యక్షమైనచో” అని రెండుసార్లు చెప్పినదే చెప్పట యుపపన్నము గాదన్నచో ఛాందోగ్య శ్రుతిరూపమైన మఱియొక యుపదేశములో 1. “అదె యాత్మ ఓ శ్వేతకేతూః ఆ యాత్మ నీవై యున్నావు” అను విషయము తొమ్మిదిసార్లు చెప్పఁబడిన ఉపాసన విషయమును భేదము లేనట్లు ఇటను భేదము లేదు గాన జీవాత్మ పరమాత్మల విషయముని యుపాసనాభేదము చెప్పకయుండుట యుపపన్నమగును.

వివ:- 1. “స ఆత్మా త త్ర్యమసి శ్వేతకేతోః” (ఛాం. ౬. ౮. ౭.) అని శ్రుతిఛాందోగ్య శ్రుతి మఱియు దార్ధ్యము కొఱకు మాటిమాటికి అడుగుట చెప్పటయు యుక్తమే యని భావము.

వ్యతిహారాధికరణము ౨౩

౩7. మూ. వ్యతిహారో విశిషంఠి హితరవత్.

ఇతరవత్=ఇతర గుణములవలె, వ్యతిహారో=విశేషణ విశేష్యభావముని, విశిషంఠి=విశేష యుక్తముగఁ జెప్పుచున్నాను.

సూ. 1. “నీవు నేనై యున్నాను నేను నీవై యున్నావు” అని జాబాలి శ్రుతిలో జీవేశ్వరులకుఁ బరస్పరము విశేషణ విశేష్యభావము దేలప బడినది గనుక “అన్నింటిలోను ఉండుట” మొదలైన గుణములు జీవేశ్వరు లిద్దఱు యందుఁ జెప్పఁబడినట్లు. 2. “కనుకనే నెవఁడనో వాఁడె యీ సూర్యునిలోని పురుషుఁడును ఈ సూర్యునిలోని పురుషుఁ డెవఁడో వాఁడే నేను” అను నైతరేయ

శ్రుతి యందును, 8. "ఓ పూజ్యదేవతా ! నీవే నేనై యున్నాను నేనే నీవై యున్నావు" ఇత్యాది శ్రుతులందును గూడ జీవేశ్వరులకుఁ జరపురము విశేషణ విశేష్యభావము ఉపాసనకై చెప్పఁబడినది.

వివ. 1. "త్వమహమన్యూహం చ త్వమసి." అని జాబాలి శ్రుతి
2. "తద్యోఽహం సోఽసౌ యోఽసౌ సోఽహం" 8. "త్వంవా అహమస్మి
భగవోదేవతేఽహం వై త్వమసి" ఇత్యాదులు శ్రుతులు.

సత్యాద్యధికరణము ౨౪

88. మూ. సైవహి సత్యాదయః

సా ఏవహి = ఆ సత్యవిద్యోపాసనయే, కాన, సత్యాదయః = సత్యాది
గుణములు సంగ్రహింపఁబడును.

సూ. 1. "గోప్పరై పూజ్యమై అన్నింటికి మొదలు జన్మించియున్న
బ్రా సత్యరూపమైన బ్రహ్మము నెవఁడుపాసిండునో వానికి లోకజయమును
అము గలుగును" అని సత్యవిద్యను మొదలుపెట్టి 2. "సత్యస్వరూపమైన
బ్రహ్మము సూర్యమండలమండన్న పురుషుడే, ఆ బ్రహ్మము కుడికంటి
సంచున్న పురుషుడే," అని చెప్పఁబడిన శ్రుతిలో "ఆ సత్యస్వరూపమైన
బ్రహ్మము" అని పూర్వోక్త బ్రహ్మమును ఆకర్షించి చెప్పుటవలన ఆ సత్య
విద్యోపాసనమే యిదియునగును గాన సత్యాదిగుణములును ఈ రెండవ శ్రుతి
యందు సంగ్రహింపవలయును.

వివ. 1. "సయోపైతశ్చహద్యక్షం ప్రథమజంవేద" (బృ. ౩. ౪.
౨) 2. "తద్యత్సత్యమసౌ స ఆదిత్యో య ఏష ఏతస్మిన్మండలే పురుషో
యశ్చాయం దక్షిణేక్ష స్పరుషః" (బృ. ౩. ౩. ౨) అని శ్రుతులు.

కామాద్యధికరణము ౨౫

89. మూ. కామాదీతరత్ర తత్రచాయతనాదిభ్యః

ఆయతనాదిభ్యః = స్థానము మొదలగు వానినిబట్టి. కామాది = కామాది
గుణములు, ఇతరత్ర = ఇతరమగుచోట్లను, తత్ర చ = అచ్చటను.

సూ. 1. "మఱి యీ బ్రహ్మపురమగు శరీరమందు సూక్ష్మమైన పద్మమువంటి గృహమున్నది. దీనియందు సూక్ష్మమైన యాకాశరూప బ్రహ్మము గలదు," అని ప్రస్తుతించి 2. "ఈ సూక్ష్మాకాశరూపమైన పరమాత్మ పాపములు లేనివాఁడు ముసలితనము లేనివాఁడు, మృత్యువు లేనివాఁడు, శోకము లేనివాఁడు, భోజనేచ్ఛ లేనివాఁడు, దప్పిక లేనివాఁడు, సత్యకాముఁడు సత్య సంకల్పుఁడు" అని ఛందోగ్యశ్రుతిలోను 3. "విజ్ఞానమయుఁడై ప్రాణములందు హృదయములోన నున్న జ్యోతియై లోని హృదయాకాశమందు శయనించి యున్న యీ యాత్మవ్యాపకుఁడు పుట్టుక లేనివాఁడు అన్నిటిని వశమందుంచు కొన్నవాఁడు" అని వాజసనేయ శ్రుతిలోను హృదయము స్థానముగను దెలిసి కొనఁదగిన వాఁడు పురుషుఁడుగను మొదలగు రీతుల సమానముగఁ జెప్పుట వలన ఛందోగ్యశ్రుతిలోఁ జెప్పఁబడిన సత్యకామత్వాది గుణములు వాజసనేయ శ్రుతియందును, వాజసనేయశ్రుతిలోఁ జెప్పఁబడిన అన్నింటిని వశమందుంచు కొనుట మొదలగు గుణములు ఛందోగ్యశ్రుతి యందును సంగ్రహింపవలయును.

వివ:- 1. "అథ యదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరం పుండరీకంవేశ్మ దహరోఽస్మిన్నంతరాకాశః" (ఛాం. ౮. ౧. ౧) 2. "ఏష ఆత్మాపహత పాపాః విజరో విమృత్యు ర్విశోకో విజఘతోఽపిపాసః సత్యకామః సత్య సంకల్పః" (ఛాం. ౮. ౧. ౫) 3. "సవాఏష మహానజ ఆత్మాయోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషు య ఏషోఽంతర్హృదయ ఆకాశ స్తస్మిన్ శేతే సర్వస్యః" (బృ. ౪. ౪. ౨౨) అని శ్రుతులు.

ఆదరాధికరణము ౨౬

40. మూ. ఆదరాదలోపః

ఆదరాత్=ఆదరమువలన, అలోపః=లోపింపరాదు.

సూ. 1. "అతిథులకంటె ముందుగఁ దాను భుజింపవలయును, అట్లు గాక తాను దీనక యతిథులకుఁ బెట్టుట తన యగ్నిహోత్రమును మానుకొని యితరుల యగ్నిహోత్రమును జేయుట వట్టిది." అని జాబాలశ్రుతిలో అతిథి భోజనముకంటె యజమానుని భోజనరూపమైన యగ్నిహోత్రమునకు ఆదరము చూపుటవలన. తాను ఏకాదశీవ్రతాదులందు ఉపవాసముండి భుజింపకపోయినను 2. "కాన మొదట చేతికి వచ్చిన యన్నమే హోమద్రవ్యమగును. అతఁడు ఏ

మొదట యాహుతిని ప్రాణమును నగ్నియందు హోమము చేయునో దానిని "ప్రాణమున కల్పింపఁబడుఁ గాక" అని ప్రాణాగ్నియందు హోమము చేయవలయును :... ఎవఁడెట్లు అగ్నివిద్యను దెలిసి అగ్నిహోత్రమును హోమము చేయునో వాడు స్వాత్మత్వమును బొందియన్నియు ననుభవించును" 3. "ఆకలిగల బాలురు తల్లిని సేవించునట్లు సర్వప్రాణులు అగ్నిని సేవించును" అను శ్రుతులతో విధింపఁబడిన ప్రాణాగ్ని హోత్రమును మానక చేయవలయును.

వివ :- ఇది పూర్వపక్షసూత్రము ప్రాణమును అగ్నిగాఁ జెప్పియందుఁ బ్రాణాహుతులని వలయునన్నప్పుడు భోజనద్రవ్యములు గ్రహింపక పోయినను అగ్నిహోత్రము లోపింపదు గాన జలముమగాని యపవాసప్రతమునకు భంగముగాని యితర ద్రవ్యములనుగాని యన్నమునకు బదులు గ్రహించి ప్రాణ మనునగ్నియందు హోమము చేయవలయునని పూర్వపక్షము...

1. "పూర్వోఽతిథిభ్యోఽశ్నీయాద్, యథాహవై స్యయమహుత్వా అగ్ని హోత్రం పరస్య జహూ యాదేవం తత్" (జాబాలశ్రుతి). 2. "తద్యద్భుక్తం ప్రథమ మాగచ్ఛేత్తద్దోషీయం స యాం ప్రథమామాహుతిం జహూయాత్తాం జహూయాత్ ప్రాణాయస్వాహ".... య ఏత దేవం విద్వానగ్ని హోత్రం జహోతి" (ఛాం. ౫. ౧౯. ౧) 3. "యథేహక్షుధితా బాలామాతరం పర్యుపాసతే ఏవం సర్వాణి భూతాన్యగ్నిహోత్ర ముపాసతే" (ఛాం. ౫. ౨౪ ౫) అని శ్రుతులు.

41. మూ. ఉపస్థితేఽత సద్య చనాత్.

తద్యచనాత్ = హోమద్రవ్యముగాఁ జెప్పటవలన, ఉపస్థితే = భోజనము ఉపస్థితమగునపుడు, అతః = భోజన ద్రవ్యమువలననే.

సూ. 1. "కాన మొదలుఁ జేతికివచ్చిన యన్నమే హోమద్రవ్యమగును" అని వండి సిద్ధముచేసిన యన్నమునే హోమద్రవ్యమునుగాఁ జెప్పటవలన భోజనము చేయునప్పుడె ఆ భోజన ద్రవ్యమువలననే హోమము చేయవలయును గాన ఉపవాసాదులందు భోజనము కేయనప్పుడు ప్రాణాగ్ని హోత్రమునకు హోమము చేయనక్కరలేదు.

వివ :- ఇది సిద్ధాంత సూత్రము. ఈ ప్రాణాగ్ని హోత్రమునందు హోమము చేయు ప్రాణాహుతులు నిత్యాగ్నిహోత్రమునందు హోమము చేయు

నా హాతులువంటివి గావు. కనుకనే ప్రాణ మనునగ్నిహోత్రమును గూర్చి చెప్పుచు ప్రాణ మనునగ్నికి అంగములుగా “ఉరవవేది, ర్లోమానిబద్ధి, ర్హృదయం గార్హపత్యో మనోఽస్వాహార్యపవనం ఆస్యమాహవసీయం” (ఛాం. ౫. ౧౮ ౨) వక్షస్థలమె యజ్ఞవేది, రోమములె దర్భలు, హృదయమె గార్హపత్యాగ్ని, మనస్సె దక్షిణాగ్ని, ముఖమె ఆహవసీయాగ్ని” అని కల్పించి చెప్పబడినది. ఈ ప్రాణ మనునగ్నియందు నాహాతులుంటుంటే భోజనకాలమందె నిమిమింపబడినది. నిత్యాగ్నిహోత్రము ప్రౌద్ధట సాయంకాలములందు నియమము, అతిథి భోజనముకంటె యజమానుని భోజనమును ముందుగా విధించు శుతి భోజన విషయమున నుండుగాఁ జేయవలయునని చెప్పుటకని తెలియుచున్నది. శ్రుతిస్మృతులందు అతిథికిముందుగా భోజనము పెట్టవలయునన్న పంగతి ప్రాణాగ్నిహోత్రికంటె నితర యజమానుల విషయముగా నెఱుంగునది.

తన్నిర్ధారణానియమాధికరణము ౨౭

42. మూ. తన్నిర్ధారణానియమస్తద్ధృష్టేః సృథ గ్న్యప్రతిబంధః ఫలం.

తద్ధృష్టేః=అట్లు గనిపించుటవలన, తన్నిర్ధారణానియమః=అవి తప్పక చేయవలయు నను నియమము లేదు., వృథా=వేలుగా, అప్రతిబంధః=ప్రతి బంధకములు లేకపోవుటయే, ఫలం హి=ఫలముగదా.

నూ. 1. “ఆ యోగికారముచే నెవడు ఈ యక్షరమును రసతమత్వాది రూపముగ నుపాసించునో ఎవడు కేవల కర్మవేత్తయై ఈ యోగికారము నుపాసింపఁడో వారిద్దఱు యాగాది కర్మల జేయుచునే యున్నారు” అని శ్రుతి యందు ఓ కారోపాసన చేయనివాఁడు గూడఁ గర్మచేయుచున్నట్లు గనిపించుట వలన యాగాదికర్మల కంగములు గూడ 2. “ఉద్గీఢమున కంగిమగు నోకార మనునక్షరము నుపాసింపవలయును” అని చెప్పబడిన యోగికారా ద్యుపాసనలను దప్పక చేసితిరవలయునను నియమము లేదు. ఆ యోగికారా ద్యుపాసనలు వేలుగాఁ జేయుటవలన యాగాది కర్మఫలము సిద్ధింపటలోఁగల ప్రతి బంధములు లేక యతిశయ ఫలము గలుగుటయే ఫలమగును.

వివ:- 1. “తేనోభాకురుతో యశ్చైత దేవం వేద యశ్చ న వేద (ఛాం. ౧. ౧. ౧౦) 2. “ఓ మిత్యేత దక్షరముద్గీఢ ముపాసిత” (ఛాం. ౧.

౧. ౧) అని శ్రుతులు, ఓంకారాద్యపాసనలు చేసిన వారికి అధికఫలమును ఆ యుపాసన చేయనివానికి సామాన్యఫలమును గలుగునని భావము.

ప్రధానాధికరణము ౨౮

43. మూ. ప్రధానవదేవ తదుక్తం.

ప్రధానవత్ = పురోజాశముల నిచ్చునట్లు, తదుక్తం = అది సంకర్షణ కాండమునఁ జెప్పబడినది.

సూ. 1. "నేను మాటాడఁగలదా నే యని వాక్కుప్రకము ధరించెను" ఇత్యాది వాజసనేయ శ్రుతులలోఁ జెప్పబడిన యధ్యాత్మమైన ప్రాణమునకును, 2. "వాయువే సంసర్గము (అచ్చాదించునది)" ఇత్యాది ఛాందోగ్యశ్రుతులలోఁ జెప్పబడిన యధిదైవమైన వాయువునకుఁ దత్త్వమున భేదము లేకున్న, 3. "పదునొకండు కపాలముల సంస్కరింపబడిన పురోదాశమును రాజగునింద్రునికి అధిరాజగునింద్రునికి స్వరాజగునింద్రునికి ఇవ్వలయును" అను శ్రుతిలో త్రిపురోదాశిని యను యాగమున నొక్కఁడే యైన యింద్రదేవతకు రాజు, అధిరాజు, స్వరాజు, అను గుణాదిభేదములను బట్టి వేఱు వేఱుగాఁ బురోదాశములను (హోమ ద్రవ్యములను) వేఱువేఱుగా నిచ్చుటకంగీకరించునట్లు ఉపాసనకై ప్రాణమును వాయువును వేఱుగ నంగీకరింపవలయును. 4. "రాజు, అధిరాజు మొదలైన వేర్వేఱు గుణజ్ఞానమున బట్టి దేవతలు గూడ నానావిధమైన వారే" అని సంకర్షణ కాండమున నట్లే చెప్పబడెను.

వివ:- 1. "వక్ష్యామ్యేవాహమితి వాగ్ద్రదే" (బృ. ౧. ౫. ౨౦) 2. వాయుర్వావ సంసర్గః" (ఛాం. ౪. ౩. ౨), 3. ఇంద్రాయరాజ్ఞే పురోదాశమే కాదశకపాలమింద్రా యాధిరాజాయేంద్రాయ స్వరాజ్ఞే", 4. "నానా వై దేవతా పృథగ్గానాత్" అని శ్రుతులు.

లింగభూయస్త్వాధికరణము ౨౯

44. మూ. లింగభూయస్త్వాత్తద్ధి బలీయస్తదపి.

లింగభూయస్త్వాత్ = సూచనలే బలమైనవగుటవలన, తత్పి = ఆ సూచనయే, బలీయః = ఎక్కువ బలమైనది, తదపి = అదియు పూర్వమీమాంస యందు చెప్పబడెను.

సూ. 1. "ఆ మనస్సు తన దీర్ఘాయువైన నూతేంద్రలోఁ గల ముప్పది యాఱువేల దినము అనునిటుకలు గలిగి, మనస్సుచేఁ గల్గింపఁబడి, పూజ్యమై మనోమయమై యొద్దవచ్చుచున్న యగ్నులను దనవారినిగఁ జూచెను" ఇక మన శ్చయనములు" అనియు 2. "వాక్చయనములను, ప్రాణచయనములను చక్షుశ్చయనములను, శ్రోత్రచయనములను, కర్మచయనములను, అగ్నిచయనములను దనవారినిగఁ జూచెను" అనుచోటఁ మనశ్చయనములను బ్రస్తుత బ్రకరణమును బట్టి యజ్ఞాంగములుగ దలపరాడు. 3. ఎల్లప్రాణులచే ఆ యగ్నులెప్పుడు ఉపాసింపఁబడుచున్నట్లు శక్తి గలుగఁగా ఈ ప్రాణులన్నియు మనస్సుచే దేనిని సంకల్పించుచున్నవో యది యా యగ్నులకె సాధనము" "నిదించుచున్నను ఈ యువాసకులకొకకు ఎల్లప్రాణులును ఈ యగ్నులను నిర్వర్తించుచున్నవి" అను నీ శ్రుతులందుఁ సర్వభూతములు ఉపాసనకుని యగ్నులనే నిర్వర్తించుచున్నవని తెలపుట మూలముగ మనశ్చయనాదులు యజ్ఞాంగములుగావనియుఁ కేవల స్వతంత్రోపాసనములనియుఁ జెప్పు సూచనలు ఎక్కువగ నుండుటవలన మనశ్చయనాదులు కేవల స్వతంత్రోపాసనములెగాని యజ్ఞాంగములు గావు. ప్రకరణముకంటె సూచనలే ఎక్కువ బలముగలవిగదా ప్రకరణముకంటె సూచనయే బలీయమని పూర్వపీఠాంస యందుఁగూడఁ జెప్పఁబడెను.

వివ:- 1. "తత్ వ ద్ద్రింశతం సహస్రాణ్యపశ్యదాత్మనోఽగ్ని నర్కాన్ మనోమయాన్ మనశ్చితః" 2. "వాక్చితః ప్రాణచితః శ్చక్షుశ్చిత శ్రోత్రచితః కర్మచితోఽగ్నిచితః" 3. "తద్యత్కించేమాని భూతాని మనసా సంకల్పయంతి తేషామేవ సా కృతిః" 4. "తాన్తై తానేపం విదే నర్వదా సర్వాణి భూతాని దిన్సంత్యపి స్వపతే" అని శ్రుతులు.

45. మూ. పూర్వనికల్పః బ్రకరణాత్మాత్ క్రియా మానసవత్.

ప్రకరణాత్ = ప్రకరణమునుబట్టి, పూర్వవికల్పః స్యాత్ = పూర్వోక్త వికల్పమై, స్యాత్ = అగును. క్రియా = కర్మ, మానసవత్ = మానస కర్మలవలె.

సూ. ద్వాదశాహ మనుయజ్ఞమున ధ్యానమునకై మౌనవ్రత నియమముల యవి వాక్యమును పేరుగల పదవరోజున, సముద్ర మనుసోమరసమును గ్రహించుట దానినొకచోట నుంచుట దానిని హోమముచేయుట హుతశేషమును గ్రహించుట ఆశేషమును ఋత్విజుల యనుజ్ఞచేఁ ద్రాగుట అను మానస కర్మ

మలు యాగక్రియ కంగములై నట్లు మనశ్చయనాదులును యాగ బ్రకరణమును బట్టి యదివరకుఁ జెప్పఁబడి యాగక్రియ యొక, మారురూపమైన ముగములే యగుఁగాని స్వతంత్రములు గావు.

వివ:- ఇది పూర్వపక్షసూత్రము.

46. మూ. అతిదేశాచ్చ-

అతిదేశాత్ చ=పోల్చి చెప్పుటవలనను-

సూ. మనశ్చయనాద్గులను యాగగ్నంతోఁ జోల్చి చెప్పుటవలనను మనశ్చయనాదులు యాగక్రియ కంగములగునే గాని స్వతంత్రములు గానేరవు.

వివ:- ఇదియుఁ బూర్వపక్షసూత్రము.

47. మూ. విద్యైవతు నిర్ధారణాత్-

నిర్ధారణాత్=విద్యలుగానే నిర్ధారణ చేయుటవల్ల, విద్యైవతు=విద్యయే-

సూ. 1. "ఈమనశ్చయనాదులు కేవల విద్యాత్మకములెగాని యాగ క్రియాశేషములు గావు" ఈ మానసికాగ్నులు ఇట్లుపదేశించు వానికి విద్యచేతనే చమనము చేయఁబడుచున్నవగు చున్నవిగదా" అని శ్రుతియందు మనశ్చయనాదులు కేవల విద్యలుగనే నిర్ధారణ చేయఁబడుటచే స్వతంత్రములు గాని యాగక్రియాంగములు గావు.

వివ:- ఇది నిర్ధారణసూత్రము 1. "లేమైతే విద్యాచిత ఏవ" 2. "విద్య యా ప్రాచైత ఏవం పదశ్చితా భవంతి" అని శ్రుతులు.

48. మూ. శ్రుత్వాది బలీయస్త్రావృత్త న బాధః

శ్రుత్వాది బలీయస్త్రావృత్త=శ్రుతి మొదలైనవి బలీయములగుట వలనను, న బాధః=బాధ కలుగదు.

సూ. "ఈ మనశ్చయనాదులు కేవల విద్యాత్మకములెగాని యాగక్రియా శేషములు గావు" ఇత్వాది శ్రుతి మొదలైనవే ప్రకరణముకంటె బలీయము లగుటవలన మనశ్చయనాదులు స్వతంత్రము లనుపక్షమునకు బాధ కలుగదు.

50. మూ. అనుబంధాదిభ్యః ప్రజ్ఞాంతర సృత క్త్వైవ ద్విష్టశ్చ తదుక్తం

అను బ. ధాదిభ్యః=యజ్ఞాంగములుగఁ గల్పించుట మొదలగు కారణములఁ బట్టి ప్రజ్ఞాంతర పృథ క్తవత్=ఇతరోపాసనలు వేరై స్వతంత్రముగ నున్నట్లు, రాజసూయ యాగ ప్రకరణముఁ జూడఁబడినది. ఇట్లే పూర్వమీమాంసయందును జెప్పఁబడినది.

సూ. 1. "అగ్నులను మనస్సుచేతనే వేదికయందుంచవలెను. మనస్సు చేతనే యిటుకలను గూర్చవలెను, మనస్సుచేతనే సోమరసమును గ్రహింపవలెను, మనస్సుచేతనే యద్ధాతల స్తోత్రము చేయవలెను, మనస్సుచేతనే ఆశాసి ప వలెను, యజ్ఞాంగమిగఁ జేయు కర్మలెల్లను యజ్ఞీయముగఁ జేయు కర్మలెల్లను, మనస్సుచేతనే మనోరూపములగు మనశ్చయరములందుఁ జేయఁబడవలెను" అను శ్రుతి అగ్నులను వేదికయందుంచుట మొదలగు యజ్ఞాంగ కర్మలను మనశ్చయనాదులందు మనోమయములుగ కల్పించుచున్నది. మనశ్చయనాదులు యజ్ఞాంగములే యని వాదించినచో ఈ మనశ్చయనాదులందు యజ్ఞాంగ కల్పనము చేయు నీ శ్రుతి వ్యర్థము గావలెనని వచ్చును గాన మనశ్చయనాదులను యజ్ఞాంగ ములుగఁ గల్పించుట మొదలగు కారణములనుబట్టి, శాండిల్య విద్యోపాసనలు ఇతరోపాసనలకంటె వేత్రై స్వతంత్రములైనట్లు మనశ్చయనాదులను స్వతంత్ర ములేగాని యజ్ఞాంగములు గావు. రాజులచేతనే చేయఁదగు రాజసూయ యాగము యొక్క ప్రకరణము నుండి మూడువర్ణములచేతఁ జేయఁదగిన యవేష్టి యను యాగమును విడఁదీసి స్వతంత్రముగఁ జెప్పఁటయుఁ జూడఁబడినది. ఈ విషయము పూర్వమీమాంసయందుఁ జెప్పఁబడినదిగాద.

పా. 1 "తే మనసైవాధీయంత మనసాచీయంత మనసైవ గ్రహ ఆగ్నేహ్యంత మనసాస్తుచన్ మనసాశంసన్, యత్కించ యజ్ఞే కర్మక్రియేత, యత్కించ యజ్ఞీయం, కర్మ మనసైవ తేష తన్మనోమయేషునుశ్చిత్సు మనోమయమేవ క్రియతే" అని శ్రుతి. "తేషామేకైక ఏకతావాన్ యావానసౌ పూర్వః" ఇదివరకుఁ జెప్పఁబడిన యాగాన్ని యెంత మహిమగలదో ఈ మనశ్చయనాద్యగ్నులును అంత మహిమ గలిగినవే" అని మనశ్చయనాదులన్నిటి యందు యాగాన్ని త్యాగిదేశము చేయఁబడినది. ఈ "యతి దేశాదులు మొదలగు కారణములనుబట్టి" అను చోట నున్న "మొదలగు" అను పదమునుబట్టి గ్రహింప వలయును.

51. మూ. న సామాన్యాదప్యవలభ్యైర్మృత్యువ న్న హి లోకాపత్తి.

సామాన్యాత్ అపి సామ్యమునుబట్టియు, న యజ్ఞాంగములు గావు. మృత్యువత్ మృత్యువునకు వలె, ఉపలభ్యే సామ్యము లేనట్లు ఉపలబ్ధమగుట వలన, లోకాపత్తి లోకమునను సామాన్యాపత్తి, నహి లేదుగదా.

సూ. మనశ్చయనాదులును పూర్వోక్తములగు మానస కర్మలును (చూ. 3 అధ్య. 3 పాద. 43 సూ.) మనస్సంబంధుడైనవను సామ్యమున్నను పూర్వోక్త శ్రుతి వ్యర్థమగుట (చూ. 3 అధ్య. 3 పాద. 40 సూ.) మొదలగు గారణములనుబట్టి మనశ్చయనాదులు స్వతంత్రములై గాని యాగాంగములు గావు. 1. "ఈ సూర్యమండలమందున్న పురుషుడె మృత్యువు" 2 అగ్నియే మృత్యువు" అని శ్రుతులలో సూర్యుని అగ్నిని మృత్యువుగ నొక్క మృత్యు పదముచే జేపినను సూర్యునికి అగ్నికి మృత్యువునకు అత్యంత సామ్యము లేనట్లు మనశ్చయనాదు కు మానసకర్మలకు అత్యంత సామ్యము లేదు. 3. "ఓ గౌతమా : యీ లోకమె అగ్ని సూర్యుడె దీనికి నమిధ." అని చెప్పినను లోకమునకు అగ్నిత్వ సామ్యము లేదుగదా.

వివ:- 1. "నవా ఏష ఏష మృత్యుర్య ఏష ఏతస్మిన్ మండలే పురుషః" 2. "అగ్నిరైవ మృత్యుః" (బృ. 3. 9. 10) 3. "అసౌవావ లోకో గౌత మాగ్నిస్తస్మాదిత్య ఏష నమిత్" (ఛాం. 8. 4. 1) అని శ్రుతులు.

52. మూ. పరేణ చ శబ్దస్య తాద్విధ్యం భూయస్త్రాత్త్వనుబధః.

పరేణ=తరువాత శ్రుతివాక్యముచేతను, శబ్దస్య=మనశ్చయవాది శబ్దమునకు, తాద్విధ్యం=కేవల విద్యావిధిత్యమే, భూయస్త్రాత్=ఎక్కువగా గల్పించుట వల్లనైతే, అనుబంధః=అనుబంధించి చెప్పబడినది.

సూ. తరువాత జెప్పబడిన 1. "ఈ లోకమనెడి యగ్నియే చయనము చేయబడినది" అను శ్రుతినిబట్టియు మనశ్చయనాదిశబ్దములకు, కేవల విద్యా విధిత్యమే ప్రయోజనముగ, గన్పట్టుచున్నది గాని యాగాంగముగ గన్పట్టుట లేదు. ఆ శ్రుతియే యింకను 2. "ఎందు గోరికలు మరలునో అట్టిదానిని విద్యచే నారోహింతురు" అని కేవల కర్మను నిందించుచు విద్యనై ప్రశంసించుచు నీ భావమునె సూచింప జేయుచున్నది. మనశ్చయవాదులందు అగ్నియొక్క

జేది, దర్బలు మొదలగు నవయవముల నెక్కువగ గల్పింపవలయు; గాన నన్ని ప్రకరణమున నా విద్య ఆనుబంధించి చెప్పబడినది గాని యాగమున కంగ మగుటచే మాత్రముగాదని తెలియవలయును.

వివ:- 1. “అయంవావ లోక ఏషోఽగ్నిశ్చితః” 2. “విద్యయా తదా రోహంతి యత్రకామాః పరాగతాః” అని శ్రుతులు. పూర్వోత్తర శ్రుతులనుబట్టి మనశ్చయనాదులు స్వతంత్రములైగాని యాగాంగములు గావని భావము.

శరీర భావాధికరణము ౩౦

53. మూ. ఏక ఆత్మనః శరీరే భావాత్.

శరీరే=శరీరమున్నపుడె, భావాత్=ఆత్మయుండుటవలన, ఆత్మనః=ఆత్మయొక్క (అభావమును) ఏకే=కొందఱు చెప్పుదురు.

సూ. శరీరమున్నపుడు మాత్రమే చైతన్యాది ధర్మములు గనిపించుచున్నవి శరీరము లేనప్పు డా చైతన్యాదులు గనిపించుట లేదుగాన శరీరము కంటె వేఱుగ ఆత్మ యనునది లేదని కొందఱుండురు.

వివ:- ఇది పూర్వపక్షసూత్రము. పురుషార్థ సిద్ధికై మనశ్చయనాదులు చేయవలయునని చప్పుచు; బ్రహ్మగవశమున మ శ్చయనాదులు చేయునట్టి పురుషునితోని యాత్మ స్తిత్వమును గూర్చి విచారము చేయఁబడు చున్నది.

54. మూ. వ్యతిరేక స్తద్భావాభిత్వాన్నముపలబ్ధవత్.

తద్భావాభిత్వాత్ = శరీరము (మరణ సమయమున) ఉన్నను చైతన్యాదులు లేకపోవుటవలన, వ్యతిరేకః=ఆత్మ వేఱు, నతు=దేహము మాత్రము గాదు, ఉపలబ్ధవత్=దేహముకంటె ననుభవ జ్ఞానము వేఱు నుపలబ్ధమైనట్లు.

సూ. జీవుడు మరణించినపుడు దేహమున్నను దేహధర్మములగు రూపాదులన్నను ఆత్మధర్మములగు చైతన్యమును జేష్ఠ్యము స్మృతిమొదలగునవి లేకపోవుటవలన ఆత్మ యనునది దేహముకంటె విలక్షణమైనదె గాని దేహము మాత్రము గాదు. పంచభూత సముదాయరూపమగు దేహముకంటె ఆ దేహమును గూర్చి తెలిసికొను ననుభవ జ్ఞానము వేఱుగ నుపలబ్ధమైనట్లే ఆత్మయును వేఱైనదియె.

వివ:- ఇది సిద్ధాంత సూత్రము.

అంగావబద్ధాధికరణము ౩౧

55. మూ. అంగావబద్ధాస్తు న శాఖాసు హ ప్రతివేదం.

అంగావ బద్ధాః తు=కర్మాంగోపాసనలై తే, శాఖాసు న=శాఖల యందు మాత్రమే గాదు, ప్రతివేదం=ప్రతి వేద శాఖలందు వర్తించును.

సూ. 1. “ఉద్గీథమున కంగమైన ఓం అను నక్షరమును ప్రాణమవి యుపాసింపవలయును” 2. “లోకములందు అయిదు విధములైన సామముల నుపాసింపవలెను” ఇత్యాదులైన కర్మాంగోపాసనలు ఉద్గీతాది సామాన్యముగఁ జెప్పఁబడవలసిన ప్రతి వేదమందున్న తమ తమ శాఖల యందు మాత్రమే గాక యన్ని శాఖల యందును గల యుద్గీతాద్యుపాసనలందుఁ బ్రవర్తించును.

వివ:- 1. “ఓ మి త్యేతదక్షర ముద్గీథముపాసీత” (ఛాం. ౧. ౧. ౧)
2. “లోకేషు సంభవిధం సామోపాసీత” (ఛాం. ౨. ౨. ౧)

56. మూ. మంత్రాదివద్వాఽవిరోధ.

మంత్రాదివత్=మంత్రాదులువలెగాని, అవిరోధః=విరోధము లేదు.

సూ. ఒక శాఖయందుఁ జెప్పఁబడిన మంత్రములను, కర్మలను గుణము లను ఇంకొక శాఖ యందు సంగ్రహింపఁజేసినట్లే ఒక శాఖయందుఁ జెప్పఁబడిన యుద్గీతాద్యుపాసనలనుగూడ నింకొక శాఖయందు సంగ్రహింపఁ జేయుటలో విరోధ మేదియు లేదు.

వివ:- బియ్యమును పి డి చేయుటకు “కుటరురసి” అను మంత్రము ఒక శాఖయందుఁ జెప్పఁబడుచున్నది. యజుశ్శాఖలో ఈ మంత్రము చెప్పఁ బడకపోయినను “కుక్కుటోఽసి” అను మంత్రముచే గాని “కుటరురసి” అను మంత్రముచే గాని రాతిని గ్రహించుచున్నాడు” “కుక్కుటోఽసీత్య శ్మాసమాచత్రే కుటరు రోసీతివ” అను మంత్రము యజుశ్శాఖ యందు వినియో గింపఁబడుచున్నది ఇట్లే యితరములఁ దెలియునది.

భూమజ్ఞాయస్త్యాధికరణము ౩౨ (వైశ్వానర విద్యాధికరణము)

౪7. మూ. భూమ్నః క్రతువ జ్ఞాయస్త్యం తథా హి దర్శయతి.

భూమ్నః=సమస్తోపాసనకు, క్రతువత్=క్రతువులకువలె, జ్ఞాయస్త్యం= సమస్తత్వమే, తథాహి=అట్లే, దర్శయతి=శ్రుతి చూపుచున్నది.

సూ. 1. “ఓ యుపమన్యుని పుత్రుఁడా : నీవు దేనిని వైశ్వానరునిగా నుపాసించుచున్నావు” అను ప్రశ్నకు 2. “ఓ పూజ్యుఁడా : ఓ రాజా : ద్యులోకమునే వైశ్వానరునిగా నుపాసించుచున్నా నని చెప్పెను. నీవే వైశ్వానరుని నుపాసించుచున్నావో యికఁడే మంచి తేజస్సుగల వైశ్వానరుఁడు” అను సమాధాన శ్రుతితో, జెప్పఁబడిన వైశ్వానరోపాసనము దర్శపూర్వముసాది క్రతువులవలె సమస్తోపాసనమే గాని వ్యస్తోపాసనము గాదు. 3. “ఆత్మరూపుఁడగు వైశ్వానరుని తల ద్యులోకము కన్నులు సూర్యుఁడు” అని చెప్పిన సమస్తోపాసన శ్రుతితో, బై శ్రుతికి ఏక వాక్యత యుండుటవలనను, 4 “ఈ ద్యులోకమే వైశ్వానరాత్మ యొక్క శిరస్సుగాని సమస్త వైశ్వారుఁడు గాదు అని చెప్పెను”. 5. “నీవు నన్ను జేరి సరిగ వైశ్వానరుని సమస్తోపాసనము తెలిసికొని యుండకపోతివేని సరిగా తెలిసికొనని నీ తల బ్రద్ధలయి పోయియుండెడి” అను శ్రుతులతో వైశ్వానరుని వ్యస్తోపాసనను నిందించుచు సమస్తోపాసనమునే ప్రధానముగఁ జెప్పటవలనను వైశ్వానరోపాసనము లన్ని యవయవములతోఁగూడిన సమస్తమేగాని ఏ యవయవమున కాయవయవమును విడిగాఁ జెప్పు వ్యస్తోపాసనము గాదు. 6. “ద్యులోకము తల కన్నులు సూర్యుఁడు గారి ప్రాణము అన్ని యవయవములతోఁగూడిన వైశ్వానరుని నుపాసించువాఁడు అన్ని లోకములందు అన్ని ప్రాణులందు అన్ని ఆత్మలందు అన్నము ననుభవించుచున్నాఁడు” అని శ్రుతి సమస్తోపాసనమునకే ఫలమును జూపుచున్నది కావునను వైశ్వానరోపాసనము సమస్తమేగాని వ్యస్తము గాదు.

వివః- 1. “ఔపమన్యవ కంత్వమాత్మానముపాసే” (ఛాం. ౫. ౧౨.

౧) 2. “దివమేవ భగవో రాజన్నితిహోవాచ ఏష వైసతేజా ఆత్మావైశ్వానరోయంత్వ మాత్మానముపాసే” 3. “తస్యహవా ఏతస్యాత్మనో వైశ్వానరస్య మూర్ధైవ సుతేజాశ్చక్షుర్విశ్వరూపః” (ఛాం. ౫. ౧౮. ౨) 4. “మూర్ధాత్వేష ఆత్మన ఇతిహోవాచ” (ఛాం. ౫. ౧౨. ౨) 5 “మూర్ధాతే వ్యపతివ్య ద్యున్నా

గమిష్యః" (ఛాం. ౫. ౧౨. ౨) 6. "స సర్వేషు తోకేషు సర్వేషు భూతేషు సర్వేష్యాత్మ స్వన్నమత్తి" (ఛాం. ౫. ౧౮. ౦) అని శ్రుతులు.

శబ్దాదిభేదాధికరణము ౩౩

58. సూ. నానా శబ్దాదిభేదాత్.

శబ్దాదిభేదాత్=భిన్న శబ్దాదులతో వేరుగఁ జెప్పటవలన, నానా=ఉపాసనలు అనేకమే.

సూ. 1. "పరమాత్మ మనోమయుఁడు ప్రాణశరీర రూపుడు" 2. "అహారమే బ్రహ్మము, ఆకాశమే బ్రహ్మము" 3. "అత్మ సత్యకామము గలది సత్యసంకల్పము గలది", 4. "ప్రాణమే మొదటిది శ్రేష్ఠమైనది ఇత్యాదులందుఁ దెలిసికొనఁదగిన బ్రహ్మ మొక్కచేయైనను ఉపాసనకై వేరువేరుగాఁ జెప్పి తెలిసికొనుము, ఉపాసింపవలయును, యజ్ఞమును చేయవలయును" అని యిట్లు వేరువేరు శబ్దములచే వేర్వేరు ఉపాసనలఁ జెప్పటవలన మనోమయత్వాద్యుపాసనలు భిన్నములైనవే గాని యొక్కటి గావు.

వివ:- 1. "మనోమయః ప్రాణశరీరః" (ఛం. ౩. ౧౪. ౧) 2. కం బ్రహ్మ, ఖంబ్రహ్మ, (ఛా. ౪. ౧౦. ౫) 3. "సత్యకామస్సత్య సంకల్పః" (ఛాం. ౮. ౧. ౫), 4. ప్రాణోవావ జ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ (ఛాం. ౫. ౦. ౧)

వికల్పాధికరణము ౩౪

59. సూ. వికల్పోఽవిశిష్టఫలత్వాత్.

అవిశిష్ట ఫలత్వాత్=విశేషించిన ఫలము లేకపోవుటవలన, వికల్పః= ఏ యుపాసననైన నుపాసింపవచ్చును అను వికల్పము కలుగునని తెలియుచది.

సూ. తెలిసికొనఁదగిన వాడు భగవంతుఁ డొక్కఁడే గాన, ఏసగుణ బ్రహ్మోపాసనచేతనైనను ఆ భగవంతుని బొందవచ్చును గనుక, ఆ సగుణ బ్రహ్మోపాసనలందుఁ గల ముఖ్యఫలముతో విశేషము లేకపోవుటవలన ఆ యుపాసనలలో నేయుపాసననైనను ఉపాసింపవచ్చును. కాని యిన్ని యుపాసనలును ఉపాసింపవచ్చుననుట అట్టేయుపాసనలు ఉపాసింపఁదలచు మనస్సునకు ఒకదానియందును నిఁకదలేక ఆ యుపాసననందే బొందఁదగు నీశ్వరుని బొందలేకపోవుట తటస్థించును.

యథాకామాధికరణము ౩౫

౧౦. మూ. కామ్యాస్తుయథాకామం సముచ్చాయేర న్న వా పూర్వపేత్వ
భావాత్.

యథాకామం=కోరిక ననుసరించి, పూర్వపేత్వభావాత్ = పూర్వపేతు
విటులేకపోవుటవలన, కామ్యాస్తు=కామ్యాపాసనలు స్వేచ్ఛగా, సముచ్చాయేరన్ =
అన్ని యుపాసింపవచ్చును.

సూ. 1. “పుత్రజీవితమును గోరుచు ఇట్లు ఈ వాయువును దిక్కు
లనెడు గోవులకు దూడగా నుపాసించువాడు పుత్రమరణ శోకమున
శోకింపఁడు” ఇత్యాది కామ్యాపాసనములందు సిద్ధించు ఫలము సమానముగ
నుండుట అను పూర్వపేతు విందులేకపోవుటవలన ఆ యా యుపాసకుల
కోరికలనుబట్టి అన్ని కోరికలను సిద్ధింపజేయు నన్ని యుపాసనలను గలిసి
గాని లేక ఆయా కోరికలు సిద్ధించుటకై ఆయా యుపాసనలను విడిగా గాని
యుపాసింపవచ్చును.

వివ :- 1. “సయఏతమేవం వాయుందిశాం వత్సం వేద న పుత్రకోదం
రోదితి” (ఛాం. ౩. ౧౫. ౨) అని శ్రుతి.

యథాశ్రయభావాధికరణము ౩౬

౧1. మూ. అంగేషు యథాశ్రయ భావః.

అంగేషు = కర్మాంగములందు, యథాశ్రయభావః = వానికాశ్రయమగు
స్తుతులనుబట్టి చేయవలయును.

సూ. ఉద్గీథాది కర్మాంగములను ఆశ్రయించి వేదత్రయమందు
విధింపఁబడిన యుపాసనలు ఆ యుపాసనల కాశ్రయమైన స్తోత్రాదులనుబట్టి
యా స్తోత్రములవలె గలిసియే యష్టింపఁదగినవి.

వివ :- ఈ సూత్రమును ౬౨, ౬౩, ౬౪, సూత్రములును బూర్వపక్ష
సూత్రములు.

౧2. మూ. శిష్టేశ్చ.

శిష్టేశ్చ=వేదత్రయమందు శాసింపఁబడుటవలనను.

సూ. ఉపాసనలకాశ్రయములగు స్తోత్రాదులు వేదత్రయమందు
కాసింపఁబడుటవలనను ఆస్తోత్రముల నాశ్రయించిన యుపాసనలు నట్లే
అనుష్ఠింపఁదగినవి.

63. మూ. సమాహారాత్.

సమాహారాత్=కలిపి రెండింటిని ఏకముగా చెప్పుటవలన.

సూ. 1. "ఉద్ధృత స్వరాదిప్రమాదముచే జెడిన తన యుద్గీతమును
సుస్వరయు క్రమముగఁ బలికిన హోతయొక్క కర్మనుండి తన ప్రమాదమును
దిద్దుకొనుచున్నాఁడు" అను శ్రుతిలో తప్పుదిద్దుకొనుటనుబట్టి ఋగ్వేదులలో
జెప్పఁబడిన ప్రణవమును, సామవేదులలో జెప్పఁబడిన యుద్గీతమును రెండును
గలిపి ఏకముగ ధ్యానించుట యను విషయము దెలియుటవలనను ఉద్గీతాది
కర్మాంగముల నాశ్రయించిన యుపాసనలు కలిపి యనుష్ఠింపఁదగినవి.

వివ : 1. "హోత్వవ ద నాద్వైవాపి దురుద్గీత మనుసమాహరతి"
(భాం. ౧. ౫. ౫). అనిశ్రుతి.

64. మూ. గుణసాధారణ్య శ్రుతేశ్చ.

గుణసాధారణ్య శ్రుతేఃచ=గుణముల సామ్యమును జెప్పు శ్రుతినిబట్టియు.

సూ. 1. "ఓంకారముచేతనే మూఁడు వేదములు ప్రవర్తించుచున్నవి.
ఓం అని పలికి యజుర్వేది ప్రేషనిచ్చుచున్నాఁడు, ఓం అని పలికి ఋగ్వేది
కిర్తించుచున్నాఁడు, ఓం అని పలికి సామవేది గానము చేయుచున్నాఁడు" అని
శ్రుతులనుబట్టి యుపాసనల కాశ్రయమైన యోంకారము అన్ని వేదములందు
సమానముగ నుండుటవలనను ఆశ్రయములైన స్తోత్రములను ఆశ్రయించిన
యుపాసనలు కలిపియే యనుష్ఠింపఁదగినవి.

ఈ సూత్రమున కర్థాంతరమున సూత్రము.

మూ. గుణసాధారణ్య శ్రుతేశ్చ.

గుణ సాధారణ్య శ్రుతేఃచ=కర్మగుణములగు నుద్గీతాదులు సమానమను
శ్రుతినిబట్టియు.

సూ. కర్మగుణములైన యుద్గీతాదులు సర్వవేద ప్రయోగములందు
సమానములు గానిచో వానినాశ్రయించిన యుపాసనలు గలిపి యన్నియు

నుండుట సంభవింపదు. కాని యద్గీభాదులు అన్ని వేదములందుఁ బ్రయోగింపఁ బడుచున్నవి యను గుఱితి శ్రుతినిబట్టి తెలియుచున్నది గాన ఆశ్రయముల సాహచర్యమునుబట్టి ఆశ్రయించిన యుపాసనలకును సాహచర్యము సిద్ధించుచున్నది

89. చూ. నవాతత్పహ భావాఽశ్రుతేః.

తత్పహభావాఽశ్రుతేఃకలిసి చేయవలయునని, వినఁబడకపోవుటవలన, నవాకలిసి గాక విడిగా చేయవచ్చును.

సూ. మూడు వేదములందు విధింపఁబడిన యంగములనువలె ఉపాసనలను గలిపిచేయవలయునని శ్రుతి తెలుపకపోవుటవలన గలిపి యన్నియుఁ జేయక యిష్టమువచ్చినట్లు ఆయా కోరికలనుబట్టి విడివిడిగా నాయా యుపాసనలను జేయవచ్చును.

వివ :- 1. “గ్రహం చా గృహీత్వా, చమసంవోన్నీయ, స్తోత్రముపాకరోతి, స్తుతమనుశంసతి ప్రస్తోతస్సామగాయ, హోతరేతద్యజ” ‘సోమ పాత్రమును గ్రహించిగాని చమసము నెత్తిగాని స్తోత్రము నారంభింపవలయు, స్తుతతంత్రము ననుసరించి శస్త్రమును బరింపవలయు’ ఓప్రస్తోతా నీవు సామమును గానము చేయుము. ఓ హోతా! దానిని యజింపుము, అని శ్రుతికర్మాంగములకు సాహచర్యము చెప్పినట్లు ఉపాసనలకు సాహచర్యమును జెప్పటలేదు గాన విడివిడిగా కోరికలను ఉపాసనఁ జేయవచ్చునని భావము.

90. చూ. దర్శనాచ్చ.

దర్శనాత్ చశ్రుతిలోఁ గనిపించుటవలనను.

సూ. 1. “కర్మలకు లోపమువచ్చినప్పుడు ప్రాయశ్చిత్తము దెలిసిన ఋత్విజుఁడే యజ్ఞమును యజమానుని ఋత్విజులందఱును వారి ప్రమాదములఁ జోగొట్టి రక్షించుచున్నాఁడు” అని శ్రుతి యుపాసనలకు సాహచర్యము లేదని శ్రుతిలోఁ గనిపించుచున్నది. ఎల్ల యుపాసనలకు సాహచర్యము తప్పక యున్నచో ఋత్విజులకెల్లరకు అన్ని యుపాసనములు దెలిసియుండును గాన

వారు పౌరపాటుచేయుటయు వారిని సర్వము దెలిసిన ఋత్విజుఁడు రక్షించుటయుఁ గుదురదు గాన ఉపాసనలను గోరికలనుబట్టి విడిగాఁ గాని అన్ని కోరికలనుబట్టి యన్ని యుపాసనలను గాని చేయవచ్చును.

వివః- 1. "ఏవంవి ధృ వై బ్రహ్మీయజ్ఞం యజమానం సర్వాంశ్చోఽభీరక్షతి" (ఛాం. ౪. ౧౭. ౧౦) అని శ్రుతి.

ఇది

శ్రీవైంకటాంబా నారాయణశాస్త్రి దంపతుల తనయుఁ డగు

చర్లగణపతిశాస్త్రి చే అనువదించఁబడిన

ఉపాసనలకు భేదమును తత్సంగ్రహమునుదెలుపు

బ్రహ్మసీమాంసా దర్శనమున మూడవ యధ్యాయము.

బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శనము

ఆంధ్రరంగ బహిరంగ సాధన విభాగమును

నాల్గవ పాదము

పురుషార్థాధికరణము ౧

1. మూ. పురుషార్థోఽతః శబ్దాదితి బాదరాయణః

శబ్దాత్ = శ్రుతివాక్యమునుబట్టి, అతః = ఈ యాత్మజ్ఞానమువలననే పురుషార్థః=పురుషార్థమగు మోక్షము (కలుగును), ఇతి=అని, బాదరాయణః= బాదరాయణుడనియే.

సూ. 1. “ఆత్మను దెలిసినవాడు శోకమును దాటును” ఇత్యాది శ్రుతి వాక్యములనుబట్టి వేదాంతమందు విహితమైన కేవలాత్మజ్ఞానము వలననే పురుషార్థమైన మోక్షము సిద్ధించునని బాదరాయణుడనియే. ఇది సిద్ధాంత సూత్రము.

వివ:- “తరతి శోకమాత్మచిత్” (ఛాం. ౭. ౧ ౩)

2. మూ. శేషత్వాత్పురుషార్థవాదు యథా వ్యేష్టితి జైమినిః

ఆన్యేషు యథా=ఇతర శ్రుతులందువలె, శేషత్వాత్ = కర్మశేషమగుట వలన, పురుషార్థవాదః=ఆత్మనుగూర్చి చెప్పిన శ్రుతి పురుష గూఢమైన యాత్మ యొక్క అర్థవాదమే, ఇతి=అని, జైమినిః=జైమిని అనెను.

సూ. ఆత్మయే యన్ని కర్మలకుఁ గర్తయగుచున్నది గాన నా యాత్మ యన్ని కర్మలకంటె వేఱైనది. ఆత్మజ్ఞానముకూడ ఆత్మకంటె వేఱైనదే యగుటవలన ఆ జ్ఞానముకూడఁ గర్మలతో సంబంధించినదే యగుటవలన “ఆత్మను దెలిసిన వాడు శోకమును దాటును” అని ఫలమును జెప్పు శ్రుతి పురుషరూపమైన యాత్మస్తుతిపరమైన యర్థవాదమే. 1. “ఎవని యొక్క ‘జుహువు’ అను పేరుగల గరిచెవంటి యజ్ఞపాత్రము మోదుగు గజ్జతో, జేయఁ

బడినదగునో వాడు అపకీర్తిని బొందడు" ఇత్యాది ద్రవ్యాది సంబంధ : శ్రుతులవలె నిదియు నర్థవాదము గానఁ గర్మలతో నున్నపుడే గాని స్వతంత్రముగఁ గేవలాత్మజ్ఞానము వలనఁ బురుషార్థము సిద్ధింపవని జైమిని యనియె.

వివ:- 1. "యస్య పర్వమయీజుహూర్భవతి నసపాపం శ్లోకం శృణోతి" అని శ్రుతి.

3. మూ. ఆచార దర్శనాత్.

ఆచారదర్శనాత్=జురకాదుల ఆచారము కనిపించుటవలన.

సూ. బ్రహ్మవేత్తలగు జనకాదులు యజ్ఞావికర్మల నాచరించినట్లు పించుటవలనఁ గేవలాత్మజ్ఞానము మోక్షమునకుఁ గారణము గాదు కాన యజ్ఞకర్మలతోపాటు ఆత్మజ్ఞానము గలిగియుండుటవల్లఁ గేవలాత్మజ్ఞానము స్వతంత్రముగ మోక్షమునకుఁ గారణమనరాదు.

వివ:- "జనకోహ వై దేహో బహుదక్షిణేన యజ్ఞేనేజే" (బృ. 3. 1. విదేహరాజైన జనకుడు అనేక దక్షిణలు గల యజ్ఞముచే యజ్ఞము చేసె అని శ్రుతి. ఇట్లే యుద్ధాలకాదులు పుత్రులను, ఆజ్ఞాపించుటవల్ల గృహ సంబంధము తెలియుచున్నది. కాన కేవలాత్మజ్ఞానమువల్ల మోక్షము సిద్ధింపఁ జావము. కేవలాత్మజ్ఞానముచేతనే మోక్షము సిద్ధించుచో నిక కర్మలుచే ప్రయాసమేల యని భావము. 3 వ సూత్రము నుండి 7 వ సూత్రమువఱకు ఆక్షేప సూత్రములు.

4. మూ. తత్రుత్తేః

తత్రుత్తేః=కర్మసంబంధము విరబడుటవలన.

సూ. "పురుషుడు జ్ఞానముతోడను శ్రద్ధతోడను రహస్య విజ్ఞానతోడ నేకీకృతు జేయునో యది మిక్కిలి శక్తిగలదగును" అని శ్రుతిఁ గర్మసంబంధము వినబడుటవలనను గేవలాత్మజ్ఞానము మోక్షమునకుఁ గారణమనరాదు.

వివ:- 1. యదేవ విద్యయా కరోతి శ్రద్ధయోపనిషదా తదేవ వీర్యత్ర ఫవతి" (ఛాం. 1. 1. 10) అని శ్రుతి.

5. మూ. సమన్వారంభణాత్.

సమన్వారణభావో = విద్యాకర్మలు కలిసియుండునట్లు చెప్పటవలన.

సూ. “పరలోకమునకుఁ బోవు వానిని విద్యాకర్మలు రెండు వెంట
డించును” అని విద్యాకర్మలు వలసిద్ధిలోఁ గలిసియుండునట్లు చెప్పటవలనను
ఆత్మజ్ఞానమొక్కటై స్వతంత్రముగ మోక్షమునకుఁ గారణము గాదు గాన
కేవలాత్మజ్ఞానము మోక్షకారణమని చెప్పు శ్రుతి స్తుతిపరమైన యర్థవాదము.

వివ:- “తం విద్యాకర్మణీ సమన్వారణేతే” (బృ. ౪. ౪. ౨) అని
శ్రుతి.

6. మూ. తద్వతోవిధానాత్.

తద్వతః = వేదార్థము గలవానికి, విధానాత్ = విధించుటవలన.

సూ. “గురువునకు సేవచేసి మిగిలిన కాలమున యథావిధానముగా
వేదము అర్థనహితముగఁ జదివి యాచార్య కులమునుండి మరలివచ్చి కుటుంబ
మన శుభియగు దేశమునఁ గూర్చుండి వేదమును జదువువాఁడై యుండవలెను.
అని శ్రుతి సమస్తవేదార్థమును దెలిసినవానికిఁ గర్మలు విధించుటవలన కేవలాత్మ
జ్ఞానము మోక్షమునకుఁ గారణమనుట స్తుతిమాత్రమే.

వి:- “అచార్య కులాద్యేదమధీత్య యథావిధానం గురోః కర్మాతిశేషే
జాభినమావృత్య కుటుంబే శుబోదేశేస్వాధ్యాయ మధీయానః” (ఛాం ౮. ౧౫.
౧) అని శ్రుతి.

7. మూ. నియమాచ్చ.

నియమాత్ చ = నియమించుటవలనను.

సూ. “ఇందు కర్మలను జేయుచునే నూతేండ్లు జీవింపఁగోరవలయునను
నియమము విధించుటవలనను కేవలాత్మజ్ఞానము మోక్షమునకుఁ గారణ
మనరాదు.

వివ:- “కుర్వన్నే వేహ కర్మాణి జీజీవిషే చృతం సమాః” (ఈశ. ౨)
అని శ్రుతి.

8. మూ. అధికోపదేశాత్తు బాదరాయస్యైవం తద్దర్శనాత్.

అధికోపదేశాత్తు = అధికునిగా నుపదేశించుటవలననైతే, ఏవః = ఇట్లును
తద్దర్శనాత్ = దానిని చూపించుటవలనను, బాదరాయణస్య = బాదరాయణు
మతమే అధర్మమనదగినది.

సూ. శరీరమందున్న జీవాత్మకంటె బరమాత్మను అధికునిగా వేరు
ములందు ఉపదేశించుట వలనను ఇట్లే 1. “ఎవఁడు సర్వజ్ఞుఁడో సర్వవేత్త
యతఁడె పరమాత్మ” 2. “ఇతని నుండి భయమువల్ల గాలిపీచుచున్న
ఇత్యాదిశ్రుతులును శరీరమందలి జీవాత్మనికంటె నధికునిగా బరమా
జ్ఞాపుటవల్లను కర్తృత్వాది సంసారిధర్మములులేక అపహతపాపృత్వాది
ములుగల పరమాత్మయే దెలియఁదగినవాఁడుగా వేదాంతములందు ఉపదేశి
బడుటచే అట్టి పరమాత్మ జ్ఞానము కర్మలను బ్రవర్తింపక చేయఁబోవు
గాక కర్మలను నశింపఁజేయును గాన స్వతంత్రముగఁ గేవలాత్మజ్ఞానమే వే
మునకుఁ గారణమును బాదరాయణుని మతమే యాదరింపఁదగినది.

వివ:- “యః సర్వజ్ఞః సర్వవిత్”, “భీషాఽస్మాద్వాత పః
ఇత్యాదులు శ్రుతులు. “ఆత్మ న స్తుకామాయ సర్వంప్రియం భవతి” (బృ.
జీవాత్మయొక్క కోరికకొఱకే సర్వము ప్రియమగును. “ఆత్మావా
ద్రష్టవ్యః” (బృ. ౨. ౪. ౫) ఓసీ జీవాత్మయే చూడఁదగినవాఁడు. “యః
సప్రాణితి స త ఆత్మా సర్వాంతరః” (బృ. ౩. ౪. ౧) ఎవఁడు
వాయువుచే బ్రదుకుచున్నాఁడో అతఁడె నీకు సర్వము లో నున్న యాత్మ.
దులు జీవాత్మను దెలుపు శ్రుతులు. జీవాత్మను దెలిసికొనుట ద్వారా పరమ
జీవాత్మలకు అభేదమును దెలుపుటకే వాటికి తాత్పర్యము గాన విరోధము
తెలియవలయును.

౨ మూ. తుల్యంతు దర్శనం.

దర్శనం=కనిపించుట, తుల్యంతు=సమానమే.

సూ. బ్రహ్మవేత్తలగు జనకాదులకు ఆత్మజ్ఞానముతోపాటు కర్మా
జ్ఞము శ్రుతులందుఁ గనిపించుచున్నట్లే కర్మాచరణములను విడుచుటయు
లందుఁ గనిపించుచున్నది.

వివ:- ఇది ౩వ సూత్రమునకు ఖండనము “ఏతద్ధస్మ నై తద్విద
ఆహు ర్మషయః కావషేయాః కిమర్థావయమధ్యేష్ఠామహే కిమర్థా వ
యజ్ఞామహే ఏతద్ధస్మ నై తత్పూర్వే విద్వాంసోఽగ్నిహోత్రా న జువ
చక్రే” అగ్నిహోత్రములు నిష్ప్రయోజనములని ప్రాచీనులగు బ్రహ్మవి
వాదీని ద్యుజింఁరి. కాన యాగాధ్యయవాదే కర్మలన్నిటినీ విడిచి మన

బ్రహ్మనిష్ఠులమై యుండవలెనని కావశ్యములనిరి. "ఏతంహై తమాత్మాంఽం విదిత్వా బ్రాహ్మణాః పుత్రైషణాయాశ్చ విత్రైషణాయాశ్చ లోకైషణాయాశ్చ వ్యుత్థాయాశ్చ భిక్షాచర్యం చరంతి" (బృ. ౩. ౫. ౧) సంసారి ధర్మరహితము నపహతపాపృత్వాది ధర్మసహితమునగు నీ యాత్మను దెలిసికొని బ్రాహ్మణులు పుత్రప్రాంతమండి ధనవాంఛ నుండి విడివడి యజ్ఞోపవీతాదుల వీడి సన్న్యసా శ్రమము స్వీకరించి బ్రహ్మమును బొందుటకై భిక్షాచర్యము చేయుచుండిరి. "ఏతావధరే ఖల్వమృతత్వ మిత్యుక్త్యాజ్ఞానలగ్నః ప్రవవ్రాజ" (బృ. ౪. ౫. ౧౫) ఓ మైత్రేయీ! ఆత్మజ్ఞానమే సన్న్యాసమే మోక్షమునకు సాధనమని చెప్పి యాజ్ఞావల్క్యుఁడ సన్న్యాసించెను. ఇత్యాది శ్రుతులు కర్మాచరణ త్యాగమున చప్పుచున్నవి కాన స్వతంత్రముగఁ గేవలాత్మజ్ఞానము మోక్షసాధన మని భావము. "యక్ష్యమాణోహ వై భగవంతోఽహమస్మి" (ఛాం. ౫. ౧౧. ౫) ఓ పూజ్యులారా! నేను యజ్ఞము చేయఁబోవుచున్నాను. ఇక్కడ నుండుఁడు మీకుఁ గావలసినంత ధనమిచ్చెదను. ఇత్యాది కర్మాచరణ శ్రుతులు వైశ్వానరో పాసనా విషయమని తెలియునది. బ్రహ్మవిదులు లోకసంగ్రహార్థము కర్మలు చేయుచున్నను వారికా కర్మలందభిమానము ఆసక్తి లేకపోవుటవలన వారు చేయు కర్మలు కర్మలు కాక యుక్తికర్మలగునని తెలియునది.

10. మూ. అసార్వత్రికి.

అసార్వ త్రికి=సర్వవిద్యలకు సంబంధించినది గానిది

సూ. "పురుషుఁడు జ్ఞానముతోడను, శ్రద్ధతోడను రహస్య విజ్ఞానము తోడను ఏ కర్మ చేయునో యది మిక్కిలి శక్తి గలదగును." (ఛాం. ౧. ౧. ౧౦) అను శ్రుతి ప్రకృతమైన ఉద్గీఘోపాసనకు సంబంధించినదిగాని సర్వవిద్య లకు సంబంధించినది గాదు గాన విరోధింపదు.

వివ:- ఇది ౪ వ సూత్రమునకు ఖండనము.

11. మూ. విభాగః శతవత్,

శతవత్=నూటిని వలె, విభాగః=విభజన చేయవలయును.

సూ. ఈ పురుషు లిద్దఱకు నూఱురూపాయలిమ్ము అని చెప్పఁగా నొక్కొక్కనికి ఏబదిని చొప్పున విభజించి యివ్వవలెనని యర్థమైనట్లు "పరలోకిమునకుఁ బోవువానిని విద్యాకర్మలు కెందును వెంబడించును" అను

తోటను విద్యాసక్తుడైన వానిని విద్యయుఁ గర్మాసక్తుడైన వానిని కర్మ వెంబడించును అని యర్థము గాన ఆ శ్రుతి విరోధింపదు.

వివ:- ఇది ౫ వ సూత్రమునకు ఖండనము.

12. మూ. అధ్యయన మాత్రవతః

అధ్యయన మాత్రవతః=వేదాధ్యయనము చేసిన వారికి మాత్రమే.

సూ. "గురువునకు సేవచేసి మిగిలిన కాలమున యథావిధానవేదము అర్థసహితముగఁ జదివి యాచార్య కులమునుండి మరలివచ్చి కుటుమున నుండి శుభియగు దేశమునఁ గూర్చుండి వేదము చదువువాడై యువలెను" అను శ్రుతి వేదాధ్యయనము చేసినవారికి మాత్రమే కర్మలను విధించున్నది గాని యుపనిషత్తులందుఁ జెప్పఁబడిన స్వతంత్రముగా మోక్షప్రయనము గూర్చు నాత్మజ్ఞానముగల వారికిఁ గర్మలను విధించుటలేదు గాన దోషలేదు.

వివ:- ఇది ౬ వ సూత్రమునకు ఖండనము.

13. మూ. నావిశేషాత్.

నావిశేషాత్=సామాన్యముగఁ జెప్పుటవలన, న=ఇట్లుగాదు.

సూ. "ఇందు కర్మలను జేయుచునే నూతేంద్రు జీవింపఁగోరవలయు" (ఈశ. ౨) అను శ్రుతి సామాన్యముగఁ జెప్ప బడినది అది ఆత్మజ్ఞానము వారిని గూర్చి చెప్పినదేగాని ఆత్మజ్ఞానముగల వారిని గూర్చి చెప్పినది గాదు వివ:- ఇది ౭ వ సూత్రమునకు ఖండనము.

14. మూ. స్తుతయే అనుమతిర్వా.

స్తుతయే=విద్యాస్తుతికొఱకు, అనుమతిః వా=కర్మల కనుజ్ఞగాని.

సూ. ఒక వేళ ఆ శ్రుతిలో జ్ఞానము గలవాఁడు ఇందు కర్మలను జేచునే నూతేంద్రు జీవింపఁగోరవలయును. అని విశేషము చెప్పినప్పటికిని శ్రుతిలోనే "ఇట్లు చేసినచో యనుమతి గర్మంబువు" (ఈశ. ౨) ఁ చెప్పుటచే జీవించినంత కాలము కర్మలు చేయుచున్నను జ్ఞానసామర్థ్యముచే జ్ఞానముగల వానిని గర్మంబువు" అను విషయమును స్తుతించి చెప్పుటకై ఆ శ్రుతి కర్మల కనుమతి చెప్పుచున్నదనిగాని గ్రహింపవలయును.

వివ:- ఇది ౭ వ సూత్రమునకు ఖండనము.

16. మూ. కామకారేణచైకే.

ఏకే=కొందఱు కాఖిలవారు, కామకారేణ=ఇచ్చా పూర్వకముగనే.

సూ. 1. "ఈ బ్రహ్మమే మనకుఁ బ్రకృత్యమై గనిపించు లోకము. సంతానముచే ఏ పనిని సాధింతుము అని తలచి ప్రాచీనులగు బ్రహ్మవేత్తలు సంతానమును కర్మలను ఉపాసనలను గోరరు" అని వాజసనేయ కాఖిల వారగు కొందఱు బ్రహ్మవేత్తలు ఇచ్చాపూర్వకముగనే కర్మసాధనములగు సంతానాదులను విడచుటవలన కర్మాచరణము మోక్షజ్ఞానమునకు సాధనము అనియును స్వతంత్రముగఁ గేవలాత్మజ్ఞానము మోక్షమునకుఁ గారణమును శ్రుతి స్తుతికొఱతైన యర్థవాదమనియుఁ జెప్పరాదు.

వివ:- 1. "ఏతద్దస్మై వైతత్సూర్యే విద్వాంసః ప్రశాం నకామయంతే కిం ప్రజయాకరిష్యామో యేషాం. నోఽయమాత్మాఽయం లోకః." (బృ. ౪. ౪. ౨౨) అని శ్రుతి.

16. మూ. ఉపమర్దం చ.

ఉపమర్దంచ=ఆవిద్యా ప్రపంచనాశమును.

సూ. 1. "ఎప్పుడు ఈ పురుషునికి సర్వపప చము బ్రహ్మమే యగునో ఆప్పుడు దేనిచేత దేనిని జూచును. దేనిచేత దేనిని వాసన చూచును" ఇత్యాది శ్రుతులచే నమస్తప్రపంచము విద్యాసాక్షర్ద్యమువలన నశించునని తెలుప బడుటచేతఁ గర్మాచరణతోపాటుగాక స్వతంత్రముగ కేవలాత్మజ్ఞానము చేతనే మోక్షము గలుగునని తెలియవలయు.

వివ:- 1. "యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్ తత్కేన కం పశ్యేత్, తత్కేన కంజిమేత్" (బృ. ౨. ౪. ౧౪) అని శ్రుతి.

17. మూ. ఊర్ధ్వరేతస్సు చ శబ్దే హి.

ఊర్ధ్వరేతస్సుచ = ఊర్ధ్వరేతస్కులందును (కేవలాత్మజ్ఞానము గలిగినట్లు), శబ్దే హి=శ్రుతులందుఁ గనిపించుచున్నది గదా.

సూ అగ్నిహోత్రాది కర్మాచరణవీధి యార్ధ్వరేతస్కులైన సంన్యాసు లందును స్వతంత్రముగ నాత్మజ్ఞానము గలిగినట్లు శ్రుతులందు విన్నబడు చున్నదిగదా కావునఁ గేవలాత్మజ్ఞానము మోక్షమునకుఁ గారణమే యగును.

వివ:- "తయోధర్మస్కంధా, యజ్ఞోఽభ్యయనం దానమితి ప్రథమ ఏవ ద్వితీయో, బ్రహ్మచార్యచార్యకులవాసీ తృతీయోఽత్యంత మాత మాచార్యకు లేఽపసాదయన్ సర్వవతే పుణ్యలోకాభవంతి బ్రహ్మసంస్థోఽ తత్త్వమేతి (ఛాం. ౨ ౨ ౩, ౧). ధర్మప్రధానములగు మూడు ఆశ్రమమ గలవు యజ్ఞము, వేదాధ్యయనము, దానము అనునవిగల గృహస్థాశ్రమ మొదటిది. కృచ్ఛచాంద్రాయణాది తపస్సుగల వాన పర్ణము రెండవది అచ కుమారుండి దేహమును నియమములచే క్షీణింపజేయు బ్రహ్మచర్యాశ్రమ మూడవది ఈ యాశ్రమముల వారందఱు పుణ్యలోకము గలవారగుదు ఁక మిగిలినవాడైన పరివ్రాజకుడు పుణ్యలోకములకంటె విలక్షణ మోక్షమును బొందును. "ఏతమేవ ప్రవ్రాజినో లోకమిచ్ఛంతః ప్రవ్రాజం (బృ. ౪. ౪. ౨౨). సన్యాసులు ఈ యాత్మలోకమును గోరుచున్నవారై కర్మల సంన్యసింపుచున్నారు. "బ్రహ్మచర్యా దేవ ప్రవ్రజేత్" (జా. 1. బ్రహ్మచర్యమునుండియే సంన్యసింపవలెను. ఇత్యాది శ్రుతులందుఁ గర్మాచ ప్తీడి సంన్యాసులగుచున్నట్లు వినఁబడుచున్నది ఇట్లు శ్రుతులలో సన్యాసా మ్ములు గనిపించుచున్నవి. ఇట్లే గార్హస్థ్యాశ్రమము పొందిన వారుగాని గార్హస్థ్యా పొందనివారుగాని దేవపితృ ఋషిఋణములను యజ్ఞసంతాన బ్రహ్మచర్య లచేఁ దీర్చిగాని తీర్చకగాని యూర్ధ్వరేతసులగుట శ్రుతి స్మృతిప్రసిద్ధము. తేవయాత్మజ్ఞానము మోక్షమునకుఁ గారణమని నావము.

పరామర్శాధికరణము ౨

18. మూ పరామర్శం జైమినిరచోదనా చాపవదతి హి.

పరామర్శం=ఆశ్రమ పరామర్శయు విధికి గాదు, అచోదనా చ=విధిబో ప్రత్యయానులు లేవుగూడ, అపవదతి హి=సిద్ధిచేయవచ్చునది గూడ. జైమిని అని జైమిని

సూ. "ధర్మప్రధానములగు మూడు ఆశ్రమములు గలవు" ఇత శ్రుతులలో కర్మల వీడవలయును అని బోధించు విధివాక్యములు గాని విధివాక్యములను దెల్పు విధివాక్యప్రత్యయములు గాని లేకపోవుటవలన విధివాక్యములు గావు అందు ఆశ్రమముల సిద్ధవస్తుస్థితిమాత్రమే పరామర్శి ఁదినది ఆ పరామర్శయు ఆశ్రమస్తుతికే గాని విధించుటకుఁ గాదు మఱి 1. "ఎవఁడు అగ్నిహోత్రాది కర్మల విడుచునో వాడు దేవతావీరులఁ జం

వాఁడగును" 2 "గురువున కిష్టమగు ధనమునిచ్చి యనుజ్ఞపొంది పిదప సంతానమగు తీగెను ద్రైఃపకుండఁ బుత్రులను గనుము" 3. "పుత్రులు లేని వానికిఁ బుణ్యలోకము లేదని యందఱు మూర్ఖులునుగూడ నెఱుంగుదురు" అని శ్రుతులు కర్మల వీడరాదని నిషేధించుచున్నవిగూడఁ గనుకఁ గర్మల వీడరాదు కానఁ గేవలత్వజ్ఞానము వలన మోక్షము గలుగునని చెప్పరాదని జైమిని తలచుచున్నాఁడు.

వివ:- 1. "వీరహా వా ఏష దేహవాం యోఽగ్నిముద్వాసయతే" 2. "అథార్యాయ ప్రియం ధరమాహృత్య ప్రజాతంతం మావ్యవచ్చేత్సీః" (తై. ౧. ౧౧. ౧) 3. "నా పుత్రస్యలోకోఽస్తీతి తత్సర్వేవశవో విదుః" అని శ్రుతులు. "బ్రహ్మచర్యముకుండి సన్యసింపవలెను" అను శ్రుతిని అపేక్షింపక యీ విచారము చేయఁబడినదని తెలియవలయు.

19. మూ. అనుష్ఠేయం బాదరాయణః సామ్యక్షతేః

సామ్యక్షతేః=సమానముగ విగ్రహదుటవలన, అనుష్ఠేయం = అనుష్ఠింపఁ దగినది అని, బాదరాయణః=బాదరాయణుఁ డనెను.

సూ. "ధర్మప్రధానములగు మూఁడు ఆశ్రమములు గలవు" అను పై శ్రుతియందు గృహస్థాశ్రమమువలె సంన్యాసాశ్రమముగూడ సమానముగ విగ్రహదుటవలన సంన్యాసాశ్రమముగూడ గృహస్థాశ్రమతోపాటు అనుష్ఠింపఁ దగినదని బాదరాయణుని మతము.

వివ:- "సన్న్యాసులు ఈ యాత్మలోకమును గోరుచున్నవారై సర్వ కర్మల సన్న్యసింపచున్నారు" అను శ్రుతి "ధర్మం చర" ధర్మము చేయుము ఇత్యాది వేదానువచనములతోపాటు కలిపినెప్పుటవలన అదియు విధివాక్యమనియే తెలియునది. కాన ఈ శ్రుతిఃస్తుస్థిరూపమైన యనువాద శ్రుతిగాదనియు విధిశ్రుతియే యని భావము.

20. మూ. విధిర్యాధారణవత్.

ధారణవత్=అక్కడ ఉంచుట అరుచోటవలె, విధిః బా=విధిగాని.

సూ. 1. "స్రుక్కులను యజ్ఞపాత్ర క్రింద సమిధ నుంచుచు హవిస్సును దీసికొని పోవలెను. దేవతలకొఱకు స్రుక్కు అను యజ్ఞపాత్రవైని సమిధ నుంచుచున్నాఁడు" అను శ్రుతియందు సమిధ నుంచుచున్నాఁడు అనునది

కొత్తగాఁ జెప్పఁబడుటవలన దానికి 'సమిధ నుంచవలయు' నని యర్థము నట్లు ఈ శ్రుతియందును గార్వస్త్యాశ్రమమును బరామర్శించుచోట విధివాక్యమైన యర్థమును గాని చెప్పకొనవచ్చును గాన అట సంన్యాసాశ్రమమగురించి యనువాద రూపముగాఁ జెప్పక విధిరూపముగాఁ జెప్పఁబడెనని తెలివలెను.

వివ:- 1. "అధస్తాత్సమిథం ధారయన్నుపద్రవే దుపరి హి దేవేః ధారయతి" అని శ్రుతి. "బ్రహ్మచర్యాదేవప్రవజేత్". బ్రహ్మచర్యముండియె సన్న్యసింపవలయును. "బ్రహ్మచర్యం సమాప్య గృహీభవే, ధ్నుభూత్వా వసీ భవే, ద్యనీ భూత్వాప్రవజేత్ యదివేతరథా బ్రహ్మచర్యాప్రవజేద్గృహాద్వా వనాద్వా" (జాబా. ౪). యదహరేవ విరజే తదహప్రవజేత్" బ్రహ్మచర్యవ్రతము పూర్తిచేసి గృహస్థుఁడు కావలెను. గృహస్థుఁడు పిదప వానప్రస్థుఁడు గావలెను. వానప్రస్థుఁడై సన్న్యసింపవలయును. పి అట్లుగానిచో బ్రహ్మచర్యము నుండియె గాని సన్న్యసింపవలెను ఈ గృహస్థాశ్రమము నుండి గాని వానప్రస్థాశ్రమము నుండి సన్న్యసింపవలయును గృహస్థాశ్రమాద్యధికారులకు ఈ శ్రుతి సన్యాసాశ్రమమును విధించుచున్న అథ పునరేవ వతీనా ఒవ్రతీ వా స్సౌతకోఒస్సౌతకోవా ఉత్సన్నాగ్ని రన్గకోవా" (జాబా. ౪) మఱి గోదానారి వ్రతములు చేసిగాని చేయకగాని ఉపవాదిజాస్నానము చేసిగాని చేయకగాని అగ్నిహోత్రమును విడిచిగాని అగ్నిహోత్రము చేయకగాని సన్న్యసింపవలయును" ఇత్యాది శ్రుతులు బ్రహ్మజ్ఞాపరిపాకము గలవారు సన్న్యసింపవచ్చునని తెలుపుచున్నవి. "శరీరం మే చర్షణం" (నా శరీరము విదక్షణమైనది) అను శ్రుతినిబట్టి బధిఃపంక్వదా వికలాంగులకు సన్న్యాసము నందధికారము లేదని తెలియుచున్నది. మఱియ "అథ పరివ్రాడ్వివర్ణ వాసాః ముండోఒపరిగ్రహాః శుభిరద్రోహీ భైషాజోబ్రహ్మభూయాయ భవతి" (జాబా. ౫) మఱి సన్న్యాసి కాషాయవస్త్రములు ధరింపి శిఖను వీడి, ఎవని నుండి యేమియు గ్రహింపక ఏ ప్రాణిని హింసించక భిక్షవృత్తిచే జీవించుచు బ్రహ్మ సాక్షాత్కారము పొందును. అను శ్రుతినిబట్టియ బ్రహ్మజ్ఞానమువల్లనే సంన్యాసము సిద్ధించునని తెలియుచున్నది. కాన శ్రుతిలందు సంన్యాసాశ్రమములు వినఁబడుచున్నవి ఇట్లు ఉద్ధర్మరేతస్కులకు గోసత్యాత్మజ్ఞానము వలననే స్మృతంత్రముగ మోక్షము సిద్ధించు నని భావము.

స్తుతిమాత్రాధికరణము ౩

21. మూ. స్తుతిమాత్ర ముపాదానాదితి చేన్నాఽపూర్వత్వాత్.

ఉపాదానాత్ = స్వీకరించుటవలన, ఇతిచేత్ = అర్థవాదము లన్నచో, అపూర్వత్వాత్ = క్రొత్తవగుటవలన, స్తుతిమాత్రం = స్తుతిమాత్రములు, నకావు.

సూ. 1. "పృథివ్యాది రసములలో నెనిమిదవ దగు నుద్గీతావయవ మయిన యోంకారము అన్ని రసములలోను మిగుల సారవంతమైనది. శ్రేష్ఠమైనది పరమాత్మవంటిది" 2. "ఈ పృథివియే ఋక్కు, అగ్నియే సామము", 3. "ఈ యిష్టకా చితాగ్ని ఈ భూలోకమే" 4. "ఈ యుక్తమగు శస్త్రము ఈ భూమియే" ఇత్యాదులందుఁ గర్మాంగములైన యుద్గీతాదులను స్వీకరించుట వల్ల ఉద్గీతాది స్తుతి కొఱకే గాన నర్థవారములన్నచో. నీ యుద్గీతాద్యుపాసనలు రసతమత్వాది గుణములును ఇతర శ్రుతులవలన సిద్ధించినవి గాక క్రొత్తవగుట వల్ల నుపాసనా విధాయకమై గాని స్తుతిపరములుగావు.

వివ:- 1. "న ఏష రసానాం రసతమః పరమః పరార్థోఽష్టమో యదుద్గీతః" (ఛాం. ౧. ౧. ౩) 2. "ఇయమేషర్గ్నిస్సామ" (ఛాం. ౧. ౧. ౧) 3. "అయం ఛావలోక ఏషోఽగ్నిశ్చితః" 4. "తదిద మేవోక్తమియమేవ పృథివీ".

22. మూ. భావశబ్దాద్య.

భావశబ్దాత్ చ = విధి శబ్దమువలనను.

సూ. 1. "ఉద్గీతావయవమైన యోంకారము నుపాసింపవలయు" 2. "సామము నుపాసింపవలయు" 3. "నేను ఉక్తమగుదునని యుపాసింపవలెను" ఇత్యాది శ్రుతులందలి విధివాక్యములనుబట్టియు, 4. "ఉపాసకుడు యజమానుని గోరికలు పొందించువాడగును", 5. "ఇట్లు సామగానము లేదు ఛాని కొఱకు గమనా గమమంతోఁ గూడిన లోకములు తోగ్గములై యగుచున్నవి" అని ప్రతి ప్రకరణమున పలుములు వినఁబడుటవలనను ఉద్గీతాది శ్రుతులు ఉపాసనా విధాయకమై గాని స్తుతిపరములుగావు.

వివ:- 1. "ఉద్గీత మపాసిత" (ఛాం. ౧. ౧. ౧) 2. "సామపా సిత" (ఛా. ౧. ౧. ౧) 3. "అహమేతే విస్మృతి విద్యత" 4. "అహమే

హవై కామానాం భవతి" (భా. ౧. ౧. ౭) క "కల్పంతే హ
 ఊర్వ్యా శ్చావృత్యా" (భా. ౨. ౨. ౩) అని శ్రుతులు.

పారిష్టవాధికరణము ౪

28. మూ. పారిష్టవాధా ఇతిచేన్న విశేషితత్వాత్.

పారిష్టవాధా=కథాపరములు, ఇతిచేత్=అన్నచో, విశేషి
 విశేషించి చెప్పటవలన, న=అట్లనరాదు.

సూ. 1. "అనేక కథలను జెప్పుడు" అని ప్రస్తావించి. "వై
 స్వతమను వను రాజు గలడు" 2. "వైవస్వతుండగు యము
 గలడు" 3. "అదిత్యుడైన వరుణుడు గలడు" అని ప్రత్యేకముగా
 విశేషించి చెప్పటవలన, 4. "మఱి యజ్ఞవల్క్యునికి మైత్రేయి కాత్య
 భార్యలు ఉండిరి" 5. "దివోదాసుని కుమారు డగు ప్రతర్దను
 ప్రియమగు గృహమునకుఁ బోయెను" 6. "పౌత్రాయణు డగు
 శ్రద్ధగా నిచ్చువాడై బహుదారయై, అన్నదాతయునై యుండెను"
 ఉపాసనా స్తుతిపరములేగాని కథాపరములు మాత్రము గావు.

వివ. 1. "పారిష్టవమా చక్షిత" 2. "మనురైవస్వతో
 3. "యమో వైవస్వతః" 4. "వరుణ అదిత్యః" 5. "అథహ య
 స్యోద్వేభార్యే బహువతు రైతేయాచ కాత్యాయనీ చ" (బృ. ౧
 6. "ప్రతర్దనో హ దైవోదాసి రింద్రస్య ప్రియందామోపజగామ" (క
 7. "జానశ్రతిర్న పౌత్రాయణ శ్రద్ధాదేయో బహుదాతా బహు
 (రాం. ౪. ౧. ౧) అని శ్రుతులు.

29. మూ. తథా దైక్షవాక్యైశ్చోపబంధాత్.
 తథా=అట్లును, ఉపబంధాత్=అట్లునవలన, నేక
 విధమున చెప్పబడినది.

సూ. అట్లును వానికి నన్నివిధములును నచ్చానవలెనే నేక
 విధమునఁ బడుటవలన 1. "మఱి యజ్ఞవల్క్యునికి మైత్రేయి
 అనువాక్యైర్విధానంబి" ఇత్యాదుఁ బాసనా స్తుతిపరములే గాని కథా
 గావు.

కో

స్వ

వై

రా

కథ

ని

అని

ఇ

దగు

వి

శ్చ

అ

గా

వ

౧

౨. ౧)

. ౩. ౧)

అ

స్వ

అ

న

న

క

క

ము

వివ:- "అత్నా వా అరేద్రష్టవ్యః" (బృ. ౪. ౩. ౬) ఓ మైత్రేయీ : ఈ యాత్మయే చూడఁదగినది "అను నపానసతో" మఱి యాక్షిపల్కునట్టి మైత్రేయీ కాత్యాయని యను శార్వ లిద్దఱుండిరి" అను దాని కైకవాక్యత గలదు. ప్రతర్థననకి సంబంధించిన శ్రుతి "ప్రాణోస్మి ప్రజ్ఞాత్మా" ప్రజ్ఞాత్మ యగు ప్రాణుని యుండిని. అను దానితో నేకవాక్యత గలదు. "వాయుద్వాప సంసర్గః" (ఛా. ౪. ౩. ౧) "వాయువు సంసర్గము" అను శ్రుతితో జానశ్రుతికి సంబంధించిన శ్రుతి కేకవాక్యత గలదు. వీనినిబట్టి యవి యుపాసనా విధి పరములని భావము.

అగ్నింధనాద్యధికరణము ౫

25. మూ. అత ఏవ చాగ్నింధనాద్యనపేజా.

అత ఏవచ = కనుకనె, అగ్నింధనాద్యనపేజా = అగ్నింధకాదుల యపేక్ష లేదు.

సూ. కేలాత్మజ్ఞానము పురుషార్థమునకు హేతువగుటవలననే అగ్ని యందు సేవిధలు వ్రేల్చుట మొదలగు నాశ్రమ కర్మలు మోక్ష సిద్ధియందు అపేక్షించదగినవి గావు.

సర్వాపేజాధికరణము ౬

26. మూ. సర్వాపేజా చ యజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవత్.

యజ్ఞాదిశ్రుతే = యజ్ఞాది శ్రుతివలన, అశ్వవత్ = అశ్వమునకు వలె, సర్వాపేజా = సర్వముల యపేక్ష యుండును.

సూ. 1. "బ్రాహ్మణ్యనిత్యము వేదము శ్రదువుటచేతను యజ్ఞము చేతను, దానముచేతను, హితము మితమనగు నాహారము దినుట రూపమైన తపస్సుచేతను, ఈ పరమాత్మను దెలియఁగోరుచున్నారు", 2. "మఱి యజ్ఞ మన దేనినందురో యది బ్రహ్మచర్యమే", 3. "వేదములన్నియు ఏ బ్రహ్మ మును జెప్పుచున్నవో, తపస్సులన్నియు దేనిని జెప్పుచున్నవో దేనిని గోరు చున్నవారై బ్రహ్మచర్య ప్రతీమను జేయుచున్నారో ఆ బ్రహ్మపదమును నీకు సంఘాతముగాఁ జెప్పుచున్నాను. ఇది ఓం అనునదియే" ఇత్యాది శ్రుతులు ఆ శ్రమకర్మలను అర్చ్యజ్ఞానమునకు స్థావరములుగాఁ జెప్పుటవలన, అర్ధతనబట్టి

గుణమును నాగిలిచే చున్నట్లు కుపయోగింపక రథాదులను లాగుట కపేక్షించు చున్నట్లు ఆశ్రమకర్మన్నియు మోక్షిఫల సిద్ధియందుఁ గక ఆత్మ జ్ఞానోత్పత్తి యందు సాధనములను పేక్షింపఁబడును.

బ్రహ్మచర్యపేవతత్ (బృ. 4. 4. 2) 2. "అథ యద్యజ్ఞ ఇత్యాశ్చ తే బ్రహ్మచర్యపేవతత్" (ఛాం. 8. 3. 1) 3. "శర్యే వేదాయత్పదమామవంతి, తపాఁసి సర్వాణి చ యద్యదంతి, యదీచ్ఛంత్యే బ్రహ్మచర్యం చరంతి, తతః పదం సంగ్రహేణ బ్రవి మ్యోమిత్యేతత్" (తిత్. 2. 13) ఇత్యాదులు శ్రుతులు. "కషాయపక్తిః కర్మాణో జ్ఞానంతు పరమాగతిః క్షత్రపాయే కర్మభిః పక్ష్యేతతోజ్ఞానం ప్రవర్తతే" యజ్ఞాదికర్మలు కల్మషనాశ హేతువులు. జ్ఞానమో మోక్షమునకు సాధనము. కర్మలచే పాపము జీర్ణమైపోగా పిదప జ్ఞాన ముదయించుచున్నది" అను స్మృతియు ఆశ్రమకర్మలు జ్ఞానహేతువులని యీ భావమునె సూచించుచున్నదని భావము. "ఈ పరమాత్మను దెలియఁగోరు చున్నారు" ఇత్యాదులు పూర్వోక్తములు గావు గాన వానిని విధివాక్యములుగనె గ్రహింపవలెను. ఇవి స్తుతిపరములు గావసి భావము.

27. మూ. శమదమాద్యుపేతః స్యాత్తదాపితు తద్విధేన దంగతయా తేషామవశ్యానుష్ఠేయత్వాత్.

తదాపి = అయిన, తదంగయా = ఆత్మజ్ఞానమునకు అంగములుగా, తద్విధేః = ఆశ్రమములను విధించుటవలన నిష్కామ యజ్ఞాదులు, తేషాం = ఆశ్రమాదులు, అవశ్యానుష్ఠేయత్వాత్ = తప్పక యనుష్ఠింపవలసినవి గాన, శమాదమాద్యుపేతః స్యాత్ = శమాదులతోఁ గూడినవాడై యుండవలెను.

సూ. 1. "ఆత్మఁ దెలిసిన వాడు పాపముచే నంటఁబడఁడు గాన ఆత్మగర్మలచే నంటఁబడదని తెలిసిన వాడు బహిరింద్రియములను అంతరింద్రి యములను నిగ్రహించినవాడై ధనాద్యేషణలను వీడి, సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వ ముల సహించి ధ్యానమున నుండి ఆత్మయందే ఆత్మను జూచును" అని శ్రుతి ఆత్మజ్ఞానమునకు శమదమాదులను సాధనములుగ విధించుటవలన సాధకుడు యజ్ఞాదులను అపేక్షింపకపోయినను శమదమాదులు తప్పక యనుష్ఠింపఁదగిన వగుట వలన శమదమాదులతోఁ గూడిన వాడై యుండవలయును.

వివ:- చూడవలెను అని చెప్పకపోయినను "అత్మను జూచును" అనునది పూర్వోక్తము గాదు కాన ఇదియు విధివాక్యమని తెలియవలయును. మార్గ్యందిన పాఠమున "పశ్యేత్" చూడవలెను అను పాఠమునగు 1. "తస్మా దేవం విద్వాంతోదాత ఉపరత స్తితిః సమాహితో భూత్వాత్మస్యే వాత్మానం పశ్యేత్" (ఋ. ౪. ౪. ౨౩) అని శ్రుతి. ఇందు యజ్ఞాదులు ఆత్మాజ్ఞానమునకు బహిరంగ సాధములని యు. శమదమాదులు అంతరంగ సాధనములనియుఁ దెలియుచుంది.

సర్వాన్నానుమత్యధికరణము

28. మూ. సర్వాన్నానుమతిశ్చ ప్రాణాత్మయే తద్ధర్మనతం.

సర్వాన్నానుమతిశ్చ = భజ్యో భక్త్యరూప సర్వాన్నములను దినుట యను అనుజ్ఞయు, ప్రాణాత్మయే = ప్రాణాపాయసమయమందె, తద్ధర్మవాత్ = అట్లు శ్రుతులలోఁ గనిపించుటవలన.

నూ. ప్రాణాపాయ సమయమందె యుపస్తేయను బ్రాహ్మణుడు పుగ్గిలివి, పర్యుషితములు మొదలైన యభక్త్య పదార్థములను దిన్నట్లు శ్రుతియ్యందుఁగనపించుటవలన ప్రాణాపాయమందె యన్నిశినవచ్చును. కాన "ప్రాణమే నేను అసి ద్భ్యానించు వానికి భక్షింపరానిది అన్నదేని లేదు" ఇత్యాది శ్రుతులు స్తుతిరూపము సిద్ధార్థ కథనరూపమునగు వర్ణ వాదములె కాన విధాయకములు గావు గాన భజ్యో భక్త్య విధాయకశాస్త్రము వ్యర్థమగుదు.

వివ:- 1. 1. "సహవా ఏవం విదీ కిం వ నానన్తం భవతి" (ఛాం. ౫. ౨. ౧) అని శ్రుతి కురుదేశములందు మీదుకలు పాడుచేయుగాఁగలవు పట్టినది. అప్పుడు ఉపస్తేయను బ్రాహ్మణుడు భార్యతోఁ గూడ దేశాంతరము పోవుచు మావటివాడు దినుచున్న యెంగిలి గుగ్గిళ్లను యాచించి పుచ్చుకొని భక్షించి కొన్ని దాచియుంచెను. ఆ మావటిడు మచినీరు గూడఁ జుచ్చుకొమ్మని యాయ బోగా అవి యెంగిలి నిశ్చని నిషేధించెను. అప్పుడు మావటిడు "గుగ్గిళ్ల ఎంగిలివి కావా? అవి యేం తిండివి" అనగా "ఈ గుగ్గిళ్ల తినక పోయినదో నేను జనిపోయియుండును. నవా అతనివల్లమిమానభాదన, కామెమే ఉదపావం" (ఛాం. ౧. ౧౦ ౪) నీరు ఎక్కడనైన దొరకును" అని చెప్పెను. ఇది ఛా. దోగ్యముతో (౧. ౧౦. ౪) సున్న కథ.

వివ:- "అత్నా వా అరేద్రష్టవ్యః" (బృ. ౪. ౩. ౬) ఓ మైత్రేయీః ఈ యాత్మయే చూడదగినది "అను నపాసనతో" మఱి యాజ్ఞవల్క్యునికి మైత్రేయీ కాత్యాయని యను కార్య లిద్దఱుండిరి" అను దాని కేకవాక్యత గలదు. ప్రతర్థనునికి సంబంధించిన శ్రుతి "ప్రాణోస్మి ప్రజ్ఞాత్మా" ప్రజ్ఞాత్మ యగు ప్రాణునై యుండిని. అను దానితో నేకవాక్యత గలదు. "వాఘ్నద్యావ సంసర్గః" (ఛా. ౪. ౩. ౧) "వాఘ్నపు సంసర్గము" అను శ్రుతితో జ్ఞానశ్రుతికి సంబంధించిన శ్రుతి కేకవాక్యత గలదు. వీనినిబట్టి యవి యపాసనా విధి తత్ములని భావము.

అగ్నింధనాద్యధికరణము ౩

23. మూ. అత ఏవ చాగ్నింధనాద్యనపేక్షా.

అత ఏవచ = అనుకనె, అగ్నింధనాద్యనపేక్షా = అగ్నింధకాదుల యపేక్ష లేదు.

సూ. కేలాత్మజ్ఞానము పురుషార్థమునకు హేతువగుటవలననే అగ్ని యందు సమిధలు వ్రేల్చుట మొదలగు నాశ్రమ కర్మలు మోక్ష సిద్ధియందు అపేక్షింపదగినవి గావు.

సర్వాపేక్షాధికరణము ౪

24. మూ. సర్వాపేక్షా చ యజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్యవత్.

యజ్ఞాదిశ్రుతే = యజ్ఞాది శ్రుతివలన, అశ్యవత్ = అశ్యమునకు కట్టె సర్వాపేక్షా = సర్వముల యపేక్ష యుండును.

సూ. 1. "బ్రాహ్మణ్యము నిత్యము వేదము తదువుటచేతను యజ్ఞము చేతను, దానముచేతను, హితము మితమనగు నాహారము తినుట రూపమైన లపస్సుచేతను, ఈ పరమాత్మను దెలియఁగోరుచున్నార" 2. "మఱి యజ్ఞ మున దేనినరదురో యది బ్రహ్మచర్యమే" 3. "వేదములన్నియు ఏ బ్రహ్మ మును జెప్పుచున్నవో, తపస్సులన్నియు దేనిని జెప్పుచున్నవో దేనిని గోరు చున్నవారై బ్రహ్మచర్య వ్రతమును జేయించున్నారో అ బ్రహ్మవేదమును నీకు గుంగహముగా జెప్పుచున్నాను. ఇది ఓం అనునదియే" ఇత్యాది శ్రుతులు ఆ శ్రమకర్మలు అత్యంతమునకు సాధనములుగా జెప్పుటవలన, అర్హతనుబట్టి

విహితత్వాత్ చ = విధి పఠింపబడుటవలనను, ఆశ్రమ కర్మాపి = ఆశ్రమ కర్మయును.

సూ. 1. "జీవించినంతకాలము అగ్ని హోత్రమును హోమము చేయవలెను" అని మోక్షమందిచ్చు గలవారికే గాక మోక్షమందిచ్చు లేనివారికిఁ గూడ సామాన్యముగ విధింపబడుటవల్ల బ్రహ్మచర్యాధ్యాశ్రమ మాత్రమందున్నవారికి ఆశ్రమ ధర్మ విహితములగు కర్మలు అనుష్ఠింపదగినవి.

వివ:- 1. "యాజ్ఞీవ మగ్ని హోత్రం జహోతి" అని శ్రుతి.

శిశి. మూ సహకారిత్యేన.

సహకారిత్యేన = సహకారముచేత.

సూ. యజ్ఞాది కర్మలు విహితములు గాన అవి చిత్తమునకు శుద్ధి కలిగింపట మూలమున మోక్షమునకు సహకారులుగను ఉపయోగపడును.

శిశి. సర్వథాపి త ఏవోభయ లింగత్.

ఉభయ లింగత్ = శ్రుతి స్మృతి లింగములబట్టి, త ఏవ = ఆ కర్మలె సర్వథాపి = అన్ని విధముల.

సూ. 1. "వేదము చదువుటచేత బ్రాహ్మణులు ఈ యాత్మను దెలిసికొని గోరుచున్నారు" అని శ్రుతినిబట్టియు, ఎవఁడు కర్మల యొక్క ఫలమును గోరక చేయఁదగిన కర్మలు చేయునో వాఁడె సంన్యాసి, యోగియునగు" అని స్మృతినిబట్టియు. గోరికితో నాశ్రమ విహితముగను, గోరికలేక నిత్యముగ మోక్షమునకు సాధనముగను అన్ని విధముల ఆ యాగాది కర్మలె యనుష్ఠింపదగినవి.

వివ:- 1. "తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషంతి" (బృ. ౪. ౪. ౨౨) అని శ్రుతి. 2. "అనాశ్రితః కర్మఫలం శార్థం కర్మకరోతియః" (గీత ౬. ౧) అని స్మృతి.

శిశి. మూ. అనుభవం చ దర్శయతి.

అనుభవం = రాగాదులచే దిలస్కరింపబడుటయును, దర్శయతి = శ్రుతి చూపుచున్నది.

సూ. 1. "బ్రహ్మ చర్యముచే బొందఁబడిన పరమాత్మ ఆ బ్రహ్మచర్యమును సాధించు వానినుండి నశింపదు" అను శ్రుతి బ్రహ్మచర్యాది సా సంపన్నుడు రాగద్వేషాది క్లేశములచే చిరస్మరింపబడఁడని చూపుచున్నది. యాగాది కర్మలు బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమ కర్మలుగను మోక్షసాధనములు గూడ నుండును.

వివ. 1. "ఏష హ్యత్మా న నశ్యతీయం బ్రహ్మచర్యేణాను వింద (ధాం. ౮. ౫. ౩) అని శ్రుతి.

అంతరాధికరణము ౩

36. సూ. అంతరాధాపి తు తద్దృష్టేః

తద్దృష్టేః=అది కనిపించుటవలన, అంతరా చ అపి తు=అనాశ్రమియై యున్నను.

సూ. ఏ యాశ్రమ దర్శముల నాచరింపని రైక్యుడు, వాచక్య మొకలైనవారు బ్రహ్మవేత్తలుగా నున్నట్లు శ్రుతియందుఁ గనిపించుటవల (ఏడురుసికి) భార్య చనిపోయిన వానికిని ఏ యాశ్రమమును స్వీకరింపని వారికి ద్రవ్యాది సంపద లేనివారికిని బధిరపంగ్వంధాదులకును బ్రహ్మవిద్య యంద భారము గలదు.

37. సూ. అపి చ స్మర్యతే.

అపి చ=మఱియు, స్మర్యతే=స్మృతులందుఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

సూ. సంపన్నుడు మొదలైన వారు దిగంబరులై యాశ్రమ కర్మలారంపకున్నను వారు మహావైవాగ్రులుగా నుండిరని ఇతిహాసముందుఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

38. సూ. విశేషానుగ్రహశ్చ.

విశేషానుగ్రహశ్చ=విశేషములచే విద్యలయనుగ్రహమును.

సూ. మృతపత్నీకుడు, అశ్రమ భూన్యుడు మొదలగు వానికి మరువ మాత్రులు చేయఁదగిన జపములు, ఉపవాసములు దేవతారాధనములు మొదలగు వానిచేతను జ్ఞాంతధర్మములైన జేయఁబడిన యాశ్రమ కర్మలదేతను మోక్షాన గ్రహము కలగను.

వివ :- "జప్యేనైవతు సంసిద్ధ్యేద్బాహ్మణోనాత్రసంశయః, కుర్యాదన్య
న్నవా కుర్యాన్మైత్రో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే" బ్రాహ్మణుడు యాగాదికర్మలు
చేసినను చేయకపోయినను ప్రణవాది జపముచేత మోక్షసిద్ధిని పొందును ఇందు
సందేహము లేదు. అట్టివాడు సర్వపాపములకు మిత్రుడైన బ్రాహ్మణుడన
బడును. "అనేక జన్మసంసిద్ధస్తతో యాతి పరాంగతిం" (గీత. ౬. ౪౫)
అనేక జన్మములందుఁ జేయఁబడిన కర్మలచే సిద్ధినిబొందిన వాడై మోక్షమును
బొందును. ఇత్యాది స్మృతులు పై విషయమును ద్రువపఱచుచున్నవని తెలియ
వలయును.

39. మూ. అతస్త్వితరజ్ఞాయో లింగాచ్చ.

అతః=కనుక, లింగాత్ చ =త్రుత్వాది లింగమునుబట్టి, ఇతరత్ =
ఏ ఆశ్రమమును స్వీకరింపకుండుటకంటె ఏదోయొక ఆశ్రమ స్వీకారము.
జ్ఞాయః = శ్రేష్ఠము.

సూ. 1. "పుణ్య కర్మలుచేసిన వాడును తేజోరూపమైన యాత్మను
గన్నవాడై బ్రహ్మను దెలిసినవాడై అజ్ఞానముచేతనే బ్రహ్మమును బొందును"
అని శ్రుతినిబట్టియు, 1. ద్విజుఁడు ఏ యాశ్రమమును స్వీకరింపక యొక్క
రోజైనను ఉండరాదు." అని స్మృతినిబట్టియు ఏ యాశ్రమమును స్వీకరింపక
యుండుటకంటె ఏదేని యొక్క యాశ్రమమును గ్రహించుట యుత్తమమైన
మోక్షసాధనమగును.

వివ :- 1. "తేనైతి బ్రహ్మ చిత్తుణ్యక్పితైజసశృ" (బృ. ౪. ౪. ౯)
అని శ్రుతి. "అనాశ్రమీనతిష్ఠేత్ దినమేక మపిద్విజః" అని స్మృతి.

తద్యుతాధికరణము ౧౦

40. మూ. తద్యుతస్య నా తద్భావో జైమినేరపి నియమాతద్రూపా
భావేభ్యః.

నియమ = నియమంకు, అతద్రూప = ప్రత్యతిరూపము యొక్క,
అభావేభ్యః = లేకపోవుటలవల్ల, తద్యుతస్య=హిర్వరేతస్థితి పొందిన వానికి,
అతద్భావః=మోక్షస్థితినుండి శారకపోవుట, జైమినేరపి=జైమినికిని సమ్మతమే.

సూ. 1. "ఆచార్యుని యింటఁ దనశరీరమును మిగులఁ గృశింపఁ జేయు బ్రహ్మచర్యాశ్రమము మూడవది" 2. "సంన్యాసియై అరణ్యమును బొందవలయునని శాస్త్రము" 3. "ఆ వానప్రస్థాశ్రమము నుండి తిరిగి మరలి రాదని వేద రహస్యము" 4. "ఆచార్యుని యనుజ్ఞ పొంది యా నాలుగు ఆశ్రమములలోను ఏదో యొక యాశ్రమమును శరీరము వధలు వఱచు యథావిధిగా ఆశ్రయింపవలెను" అను నియమములు మోక్ష చ్యుతి లేక పోవుటను దెలుపుటవల్లను, 5. "బ్రహ్మచర్యము పూర్తిచేసి గృహస్థుఁడు గావలయు, గృహస్థాశ్రమము నుండి వానప్రస్థుఁడై ప్రవ్రజింపవలయును లేనిచో బ్రహ్మచర్యమునుండియే సన్యసింపవలయును" అను ప్రమాణములు క్రింది నుండి పైకి ఆరోహణమునే గాని పైనుండి గ్రిందికి అవరోహణమును దెలుపక పోవుటవల్లను, 6. "లెస్సగా ననుష్ఠింపఁబడిన ఏ దర్మముకంటె గుణహీనమైనను స్వధర్మమే శ్రేష్ఠము" అని శాస్త్రము దెలుపుటవల్లను, ఉత్తమమైన యార్హ్య రేతస్స్థితిని బొందిన వారికి ఆ స్థితినుండి జాలుట గలుగదనుట జైమినికిని సమ్మతమే.

వివ:- 1. "అత్యంత మాత్మానమాచార్యకులేక సాదయం స్పృతీయః" (ఛాం. ౨. ౨౩. ౧), 2. "అరణ్యమియాదితి ఫదం", 3. "తతోపపునరే యాదిత్యుపనిషత్", 4. "ఆచార్యేణాభ్యనుజ్ఞాత శ్చతుర్థామేక మాశ్రమం, అవి మోక్షాశ్చరీరస్య సోనుతిష్ఠేద్యథా విధి", 5. "బ్రహ్మచర్యం సమాప్యగృహీ థవేత్ (జా. ౪) గృహద్యనీ భూత్వాప్రవ్రజేత్ యదివేతరథా బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్రజేత్" (జా. ౪), 6. "స్వధర్మేనిధనం శ్రేయః, పరధర్మోభయావహః" (గీత. ౩. ౩౫) అని శ్రుతి స్మృతులు.

ఆధికారికాధికరణము ౧౧

41. మా. నచాధికారిక మపి పతనానుమానా తదయోగాత్.

పతనానుమానాత్=పతనము గలుగునని స్మరించుటవలన, తదయోగాత్=ప్రాయశ్చిత్తము సందర్శించదుగాన, ఆధికారికమపి=ప్రాయశ్చిత్తాధికారమందలి ప్రాయశ్చిత్తముకూడ, సదః=తేడ.

సూ. 1. "జీవింశ్చింత కాలము బ్రహ్మచర్యము మోక్షపు నైవేదికధర్మ మున్ను ఆర్పించినవాఁడు తన ధర్మము నుండి పడిపోయినచో అర్మహత్య

జేసికొన్న యాతనిని పరిశుద్ధి చేయు ప్రాయశ్చిత్తమేమియుఁ గనిపింపదు” అను నత్రిస్మితినిబట్టి తలతెగిన వానికి నింకఁజికిత్స లేనట్లు ఆ పతితునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తమిద్దయు లేకపోవుటవలన బ్రహ్మచారియై పిదప గృహస్థాశ్రమము స్వీకరింపు నుపకుర్వాణ బ్రహ్మచారికివలె నైష్ఠిక బ్రహ్మచారికిఁ బ్రాయశ్చిత్తాధికార మందుఁ జెప్పఁబడిన ప్రాయశ్చిత్తమును లేదు.

వివ :- 1. “అ రూఢోనైష్ఠికం దర్మం యస్తుప్రవచ్యవతే పునః, ప్రాయశ్చిత్తం నపశ్యామియేన శుద్ధ్యేత్స ఆత్మహా” అని యత్రిస్మితి. ఇది పూర్వపక్ష సూత్రము. జీవించినంతకాలము బ్రహ్మచర్యము చేయువాడు నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి. దీక్ష ముగిసిన పిదప గృహస్థాశ్రమము పొందువాఁడు ఉపకుర్వాణ బ్రహ్మచారి.

42. మూ. ఉపపూర్వమపిత్వేకే భావమశనవత్ర దుక్తం.

ఉపపూర్వ మపితు = ఉపపాతకపు ప్రాయశ్చిత్తమైతే, ఏకే కొందఱు భావం=ఉండుటను, జెప్పుదురు. అశనవత్=మధుమాంసాది భక్షణమువలె, తత్=అది, ఉక్తం=పూర్వమీమాంస యందుఁ జెప్పఁబడినది.

సూ. బ్రహ్మచారి యగుటలో భేదము లేకపోవుటవలనను, వ్రతము నుండి పడినవాడగుటలోను భేదము లేకపోవుటవలనను, మధు మాంసాది భక్షణమునఁ బ్రాయశ్చిత్తమున్నట్లే నైష్ఠికునకును ఉపపాతక ప్రాయశ్చిత్తముగలదని కొందఱు తలచుచున్నారు. ఇట్లు పూర్వమీమాంస యందును జెప్పఁబడినది.

వివ :- అత్రిస్మితిలో బ్రహ్మచర్య రక్షణముకై బహుయత్నము చేయవలయునని చెప్పుటకై ప్రాయశ్చిత్తములేదని చెప్పఁబడినదని తెలియవలయును. “వానప్రస్థాదీక్షాభేదే కృద్రుం ద్వాదశరాత్రం చరిత్యామహాకక్షం వర్ణయేత్, భిక్షుర్వానప్రస్థవత్ సోమవృద్ధి వర్ణం స్వశాస్త్ర సంస్కారశ్చ” ప్రమాదము వ్రతలోపము కలుగు వానప్రస్థుఁడు మూఁడు పగళ్లు ఒకసారి చొప్పున మూఁడు దినములును, మూఁడు రాత్రులు ఒకసారి చొప్పున మూఁడు దినములును, మూఁడు దినములు యాభింపక లభించిన దానిని దినుట యను పరిధెండు రాత్రులు ఉపసంహించుట యను కృత్రువ్రతమును జేసి తృణశాస్త్ర సమృద్ధమగు దేశమును నీరు పోసి పెంచవలయును, సంన్యాసియును వ్రతభ్రష్టులైనవో సోమంతను బెంచుట మాని వానప్రస్థునివలె బైప్రాయశ్చిత్తమును జేయవలయును మఱియుఁ దనకు విహితమగు శాస్త్రమందుఁ జెప్పఁబడిన ప్రాజ్ఞాయా

మాదులును జేయవలయును" అని చెప్పబడుటవలన వానప్రస్థ సన్న్యాసులకును ప్రాయశ్చిత్తముగలదని తెలియవలయును. ఇది సిద్ధాంత సూత్రము.

బహిస్తాభయధాధికరణము, స్మృత్యాచారాధికరణము ౧౨

43. సూ. బహిస్తాభయథాపి స్మృతేరాచారాచ్ఛ.

ఉభయథాపి = ఉపపాతక మహాపాతకములు రెండింటియందును, స్మృతేః=స్మృతినిబట్టియు, ఆచారాత్ =ఆచారమువలనను, బహిః=బహిష్కరింపఁదగిన వారే.

సూ. ఊర్ధ్వరేతసులును వ్రతభ్రష్టలైనచో స్మృతులనుబట్టియు శిష్టాచారమునుబట్టియు వారి వ్రతభ్రంశము అది యుపపాతకమైనను మహాపాతకమైనను వారు బహిష్కరింపఁదగినవారే యగుదురు.

స్వామ్యధికరణము ౧౩

44. సూ. స్వామినః ఫలశ్రుతేరిత్యాత్రేయః.

ఫలశ్రుతేః=ఫలశ్రుతినిబట్టి, స్వామినః=యజమానునికే ఫలమగును, ఇతి=అని, ఆత్రేయః=ఆత్రేయుఁడు.

సూ. 1. "హింకారము, ప్రస్తావము, ఉద్గీఢము, ప్రతిహారము, నిధనము అను నైదు విధములైన సామములను ఇట్లు దెలిసి వర్షదృష్టితో నుపాసించువానికి గోరినప్పుడు వర్షసమృద్ధి యగు" ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి వర్షాది ఫలములు యజమానునికే చెప్పబడుటవలన యాగాంగోపాసనలు యజమానునివేగాని ఋత్విజులవి గావని యాత్రేయుఁ డనెను.

వివ:- 1. "వర్షతిహస్తై వర్షయతి హయవితదేవం విద్వాన్ వృష్టే పంచ విధం సామోపాస్తే" (ఛాం ౨. ౩. ౨) అని శ్రుతి.

45. సూ. ఆర్త్విజ్యమిత్యేదులోమి స్తస్మై హి పరిక్రియతే.

తస్మై=ఆ ప్రయోగము కొఱకు, పరిక్రియతే=కొనఁబడుచున్నాఁడుగాన, ఆర్త్విజ్యం=ఋత్విక్కర్మయే, ఇతి=అని, ఔదులోమిః=ఔదులోమి యనెను.

సూ. సాంగయజ్ఞ ప్రయోగము కొఱకు ఋత్విజుఁడు యజమానిచే గౌనఁబడుచున్నాఁడు గాన క్రతువునఁ జేయఁబడెడి యంగోపాసనములు ఋత్వి క్కర్మలేగాని యజమాన కర్మలుగావని యొడులోమి యనెను.

46. మూ. శ్రుతేశ్య.

శ్రుతేః చ = శ్రుతినిబట్టియు.

సూ. 1. "యజ్ఞమున ఋత్విజులు దేనింగొరుచున్నారో దాని నంతను యజమానుని కొఱకే కోరుచున్నారు అని చెప్పెను" 2. "యజమానుఁడు ఫల చోక్తగాన ఇట్లు ఉపాసనలు తెలిసిన యుగ్గీత 'నీకు ఏ కోర్కెను గానము చేయుదును' అని యజమానుని నడగవలయును" ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి ఉపాస నల ఫలము యజమానునిఁ బొందినను కర్మ మాత్రము ఋత్విజులదే గాని యజమానునిది గాదు.

వివ :- 1. "యాం వైకాం చ యజ్ఞఋత్విజ అశిషమాశాసతే ఇతి యజమానాయైవ తామాశాసతే ఇతి హోవాచ" 2. "తస్మాదు ప్రావంవి దుగ్ధీతా భూయాత్కంతేకామ మాగాయాని" (ఛాం. ౧. ౨౦౮. ౯) అని శ్రుతులు.

సహకార్యంతర విధ్యధికరణము ౧౩

47. మూ. సహకార్యంతర విధిపక్షేణ తృతీయం తద్వతో విధ్యాదీవత్

తద్వతః = బ్రహ్మ విద్యాజ్ఞానముగల వానికి, విధ్యాదీవత్ విధ్యాదులవలె, పక్షేణ = పక్షమున, తృతీయం = మూడవ మౌనము, సహకార్యంతర విధిః = మఱియొక సహకారి యగును.

సూ. 1. "కనుక బ్రాహ్మణుఁడు పాండిత్యమును నిశ్చయముగా సంపాదించుకొని బాల్యముతో = (బాలురకు సహజమగు చిత్తశుద్ధితో) నుండ వలెను, శాస్త్రజ్ఞానమును మౌనమును (మననమును) సంపాదించి మునియై (మననము చేయు వాడై) యుండవలెను. శ్రవణాదులను మౌనమును (ద్యానమును) పొంది వీడప బ్రహ్మమును బొందిన వాఁడగును" అను శ్రుతిలో చాల సహజమైన చిత్తశుద్ధియు పాండిత్యమును లభింపని పక్షమునఁ జిత్తశుద్ధి పాండిత్యములలో మూడవదగు మౌనము గూడ బ్రహ్మ విద్యాజ్ఞానముగల సంన్యాసికి చాల సహజ చిత్తశుద్ధి పాండిత్యములవలె సహకారి యగునని విధింపఁబడుచున్నది. 1. "స్వర్గము గోరువాఁడు దర్శపూర్ణమానములచే యజ్ఞము

చేయవలయు" మొదలగు వానియందు ఆగ్న్యధానము మొదలగునవి సహకారులుగ విధింపబడినట్లు క్రొత్తగాఁ జెప్పటవలన సహకారిగ మౌనము విధింపబడుచున్నదేగాని యనువాదము గాదు.

నివ :- 1. "తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాండిత్యం నిర్విద్యబాల్యేన తిష్ఠాసేత్ బాల్యం చ పాండిత్యం చ నిర్విద్యాథ ముని రమౌనం చ మౌనం చ నిర్విద్యాథ బ్రాహ్మణః" (బృ. 3. 2. 9) అని శ్రుతి. మననము చేయువాఁడు ముని యనువ్యుత్పత్తినిబట్టి ముని యనఁగా మననము చేయువాఁడు, ముని గుణము మౌనము. "మౌనీ నా ప్యహం వ్యాసః" మునులలోఁ గూడ నేను వ్యాసుఁడను" అను ప్రయోగమునుబట్టి ముని యనఁగా మననము చేయు జ్ఞానాతిశయము గల వాఁడని యర్థము గాన సామాన్య జ్ఞానవాచకమగు పాండిత్య పదముచే మనన రూప విశేషార్థకమగు మౌనము గతార్థము గాదు. "వాల్మీకి ర్మునిపుంగవః" (వాల్మీకి ముని శ్రేష్ఠుఁడు) అను ప్రయోగమునుబట్టి వాల్మీకి వాసప్రస్తుఁడు గాని సంన్యాసిగాఁడు గాన ముని యనఁగా సంన్యాసియను నర్థము చెప్పరాదు. ఈ శ్రుతితో చిత్తశుద్ధి పాండిత్యములకంటె మూడవదగు మౌనము విధింపబడుచున్నదని భావము "

48. మూ. కృత్స్న భావాత్ గృహిణోప సంహారః.

కృత్స్నభావాత్ తు = సమస్తకర్మలు గృహస్థునికె చెప్పుటవలన, గృహిణా = గృహస్థునితో, ఉపసంహారః = ఉపసంహారము చేయఁబడెను.

సూ. మిగుల కష్టసాధ్యములగు యజ్ఞాదులును ఇతరాశ్రమ ధర్మములగు నహింసా జపేంద్రియ నిగ్రహాదులును గృహస్థునికి విహితములగుటవలన "బ్రహ్మచర్య సమాప్తికిఁ బిదప గురునింట నుండి మరలివచ్చి గృహమందుండి శుద్ధమగుచోట స్వాధ్యాయము చేయుచు బ్రహ్మలోకమును బొందును మరలరాఁడు." అని శ్రుతిలో గృహస్థుని గూర్చి మాత్రమె చెప్పి సమాప్తి చేయఁబడెను గాని సంన్యాసాశ్రమము అనుష్ఠింపఁదగినది గాదని చెప్పుటకు మాత్రము గాదని తెలియవలయు.

వివ :- "అభిసమావృత్య కుటుంబే, శుచోదేశే స్వాధ్యాయమధీయానః... బ్రహ్మలోకమవిసంపద్యతే న చ పునరావర్తతే" అని శ్రుతి. (చాందోగ్య. ౮. ౧౫. ౧).

49. మూ. మౌనవదితరేషా మప్యపదేశాత్.

మౌనవత్=మౌనమువలె, ఇతరేషానుపి = ఇతరమైన వారిని గూడ, ఉపదేశాత్=ఉపదేశించుటవలన.

సూ. 1. "కృత్రు చాంద్రాయణాది తపముగల వానప్రస్థాశ్రమము తెండవది, ఆచార్య కులమందు నివసించి, వేదము చదువు బ్రహ్మచర్యాశ్రమము మూడవది" అని శ్రుతియందు వానప్రస్థబ్రహ్మ చార్యాశ్రమములు ఉపదేశింపబడుటచేత సంన్యాస మౌనమువలె గృహస్థాశ్రమమువలె అవి శ్రుతిసమ్మతములై యని తెలియునది.

వివ:- "తప ఏవ ద్వితీయో బ్రహ్మచార్యాచార్య కులవాసీ తృతీయః" (చాం. ౨. ౨. ౩ ౧) అని శ్రుతి.

అనావిష్కారాధికరణము ౧౫

50. మూ. అనావిష్కార్యన్నన్యయాత్.

అన్యయాత్=అన్యాయించుటవలన, అనావిష్కార్యన్=ప్రకటింపని వాడై యుండవలయును.

సూ. 1. "కనుక బ్రాహ్మణుడు పాండిత్యమును నిశ్చయముగా సంపాదించుకొని బాల్యముతో నుండవలయును" అను శ్రుతిలో బాల్యముతో నుండవలయును అనుదానికి చాలసహజమగు చిత్రశుద్ధితో నుండవలయునని యర్థము చెప్పినపుడే ఆ బాల్యము బ్రహ్మజ్ఞానమునకు ఉపకారకముగ నన్వయించుటవలన బాలుడు ప్రౌఢమైన యింద్రియములు గలవాడు గాకపోవుటచే చిత్రరూపుఁ దనయాత్మను బ్రకటించుటకుఁ గోరనట్లు బ్రాహ్మణుడును జ్ఞానార్థ్యుని ధార్మికత్వాదులచే దన్నుఁ బ్రకటింపక దంభదర్పాదులు లేకయుండవలయును అని యా శ్రుతికర్తము గ్రహింపవలయును.

వివ:- 1. "తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాండిత్యం నిర్విద్య బాల్యేనతిష్ఠాసేత్" (బృ. ౩. ౩. ౧) అని శ్రుతి. "యం నన్తంతం నచానంతం నాశుతం నబహు శ్రుతం నసువృత్తం నదుర్వృత్తం వేద కశ్చిత్సబ్రాహ్మణః" (లోకములో జనులు ఎవ్వనిని సత్పురుషుడని గాని దుష్టుడని గాని, మూఢుడని గాని బహుజ్ఞానియనిగాని గుర్తింపరో సాధుశిలుడనిగాని దుశ్శిలుడనిగాని ఎఱుంగరో

అతఁడె బ్రాహ్మణుఁడు.) “గూఢ ధర్మాశ్రితోవిద్వా నజ్ఞాత చరితం చరేత్. అంధవజ్జడవచ్చాసి మూకవచ్చ మహిం చరేత్” గూఢముగఁ దన ధర్మము నాశ్రయించి విద్వాంసుఁ డితరులకుఁ దన నడత తెలియనట్లు చరింపవలయును. గ్రుడ్డివానివలెను మూర్ఖుని వలెను, మూఁగివాని వలెను, భూమిని జరింపవలయును. “అవ్యక్త లింగోఽన్యక్తాచారః” ముముక్షువు తన చిహ్నములు ప్రకటింపనివాడై పరులకుఁ దెలియని నడతగలవాడై చరింపవలయును. ఇత్యాది స్మృతులును బ్రహ్మవేత్త బాలునివలె నెఱరిఁగి దెలియనివాడై యుండవలయునని చెప్పుచున్నవి.

ఐహికాధికరణము ౧౬

51. మూ. ఐహికమప్యప్రస్తుత ప్రతిబంధే తద్దర్శనాత్.

తద్దర్శనాత్ = అట్లు కనిపించుటవలన, అప్రస్తుత ప్రతిబంధే = ప్రస్తుతము ప్రతిబంధములు లేనియెడల, ఐహికమపి = ఇహలోక కర్మయు వలసిద్ధికే గారణమగును.

సూ. 1. “చాలమందిచే నెయ్యది వినుటకును లభింపచో వినుచున్న వారైనను జాలమంది దేనిని ఎఱుఁగరో దానిని జెప్పవాఁడు అద్భుతమైనవాఁడు దానిని బొందినవాఁడు నేర్పరి. నేర్పరియైన గురువుచే బోధింపఁబడి తెలిసికొన్న వాఁడు ఆశ్చర్యకరమైన వాఁడు. అని శ్రుతిలో ఆత్మ తెలియరానిదని గనిపించునట్లును వామదేవుఁడు గర్భమునందు ఉండియే బ్రహ్మ భావమును బొంది యట్లు శ్రుతిలోఁ గనిపించుటవల్లను” 2. “నాయనా కళ్యాణమును జేసిన వాడై యిందను దుర్గతిని బొందఁడు” యోగభ్రష్టుడు సాధు కులమునఁ బుట్టి యందు శూర్యజన్మమందలి బుద్ధితోఁ గలియును. “అనేక జన్మలనుండి సిద్ధిని పొందిన వాడై పిదప నుత్తమ గతిని బొందును” అని స్మృతులందును గనిపించుటవల్లను ప్రస్తుతమునఁ బ్రతిబంధములు లేకపోయినచో పరలోక కర్మయే గాక ఇహలోకమందలి కర్మ గూడ వలసిద్ధికే గారణమగును. పాపాతి ప్రతిబంధము లన్నిచో ఏ లోకకర్మలైనను వలింపవు.

వివ :- 1. “శ్రవణాయాపి బహుభిర్యోనర లోకే శ్చుద్ధ్యై తోఽపి జహవోయం న విద్యుః, ఆశ్చర్యో వక్తాకుశలోస్యలబ్ధా, అశ్చ ర్యోజ్ఞానాకుః

తానుశిష్టః" (కఠ. ౨ ౭) అని శ్రుతి. 2 "న హి కళ్యాణకృత్కృత్సిద్ధ్యర్థం తాతగచ్ఛతి" (గీ. ౬. ౪౦), 3. "తత్రతం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వ దైహికం" (గీ. ౬. ౪౩), 4. "అనేక జన్మసంసిద్ధ స్తతో యాతిపరాంగతిం" (గీ. ౬. ౪౫) అని స్మృతులు.

ముక్తి ఫలాధికరణము ౧౭

52. మూ. ఏవం ముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతే స్తదవస్థాధృతే

తదవస్థాధృతే = మోక్షావస్థ యొకవిధమైనదే అని నిశ్చయించుటవలన,

తదవస్థావధృతే = మోక్షావస్థ యొకవిధమైనదే అని నిశ్చయించుటవలన
 వివర:- ఇట్లు, ముక్తిఫలానియమః = ముక్తిఫలములో భేద నియమము లేదు.

సూ. నిర్గుణమైన మోక్షావస్థ యొక్కదే రూపమైనదని శ్రుతులందు నిశ్చయించబడుటవలన నిట్లు నిర్గుణోపాసనాఫలమగు మోక్షములో పాచ్చుఁ దగ్గుల భేదముండునని శంకింపరాదు శంకింపరాదు.

వివర:- "అస్థూలమనః" అత్మ స్థూలమైనది గాదు సూక్ష్మమైనది యును గాదు. బ్రహ్మైవేదమమృతంపురతః" ముందుగానున్న యిదంతయు ఆమృతమే బ్రహ్మమే" ఇత్యాది నిర్గుణబ్రహ్మ విషయములు అన్ని శ్రుతులందు సమానముగనే యువ్వువని భావము. సగుణోపాసనలో మాత్రము పాచ్చుఁ దగ్గులుండును. "తం యథాయథోపాసతే తదేవ భవతి" ఆ పరమాత్మను ఎట్లు ఏ యే రూపగుణములతో ఉపాసించునో ఆ యా రూపగుణములే కలుగును అని శ్రుతి. నిర్గుణోపాసనలో గుణములు లేకపోవుటచే భేదము లేదని భావము.

ఇది

శ్రీ వెంకమాంబా నారాయణశాస్త్రి ధంపతుల తనయుఁడు

చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే ఆనువదించబడిన

బ్రహ్మమీమాంసాధర్మనమందుఁ మూడవ యధ్యాయమున

ఆంతరంగ విహరంగసాధన విచారము

అను

నాల్గవ పాదము

బ్రహ్మమీమాంసా దర్శనము

ఫలాశ్రయవిచారము అను నాల్గవయధ్యాయమును
జీవన్ముక్తి నిరూపణము అను మొదటి పాదము.

ఆవృత్త్యధికరణము. ౧.

1. మూ. ఆవృత్తి రసకృదుపదేశాత్.

అసకృత్ = మాటిమాటికి, ఉపదేశాత్ = ఉపదేశించుటవలన, ఆవృత్తి =
దర్శన శ్రవణాదుల ఆవృత్తి చేయవలయును,

సూ. 1. "ఓ మైత్రేయీ : అత్మయే చూడదగినది, వినదగినది,
మననము చేయదగినది, ధ్యానింపదగినది" అత్మయే యన్వేషింపదగినది,
అదియే తెలిసికొనదగినది" అని శ్రుతులందు మాటిమాటి కుపదేశింపబడుట
వలన అత్మదర్శన శ్రవణాదులు మాటిమాటికి జేయదగినవి.

వివ :- 1. "ఆత్మా వా అరేద్రష్టవ్యః శ్రోతప్రశ్నోమంతప్రశ్నోనిదిధ్యా
సితవ్యః" (బృ. ౪. ౫. ౬), 2. "సోఽస్తేష్టవ్యః సవిటిష్ఠాసితవ్యః" (ఛాం.
౮. ౭. ౧) అని శ్రుతులు.

2. మూ. లింగాచ్చ.

లింగాత్ చ = సూచనబట్టియు.

సూ. 1. "ఈ సూర్యుడె యుద్గీభము" అని యుపక్రమించి సూర్యుని
సూర్యునికిరణములను అభేదదృష్టిచే జూచుటచే నాకు నీవొక్క పుత్రుడవే
కలిగితివి" గాన 2. "నీవు సూర్యుని కిరణములను వేఱు వేఱుగా నుపాసిం
పుము. నీకు అనేక పుత్రులు కలుగుదురని కౌషీతకి యను ఋషి తన పుత్రునికి
జెప్పిన శ్రుతి యొక్క సూచననుబట్టియు ఆ సూర్యుని కిరణములనుపరే నాత్మ
దర్శన శ్రవణాదులు మాటిమాటికి జేయదగినవని తెలియునది.

వివ :- 1. "ఆనిత్య ఉద్గీభః" (ఛాం. ౧. ౫. ౧), 2. "రస్మిన్స్తం
భిర్యావర్తయాత్" (ఛాం. ౧. ౫. ౨) అని శ్రుతి సూచన.

ఆత్మత్వోపాసనాధికరణము ౨

౩. యో. ఆత్మేతి తూప గచ్ఛంతి గ్రాహయంతి చ.

ఆత్మా ఇతి తు = ఆత్మ అనియె, ఉపగచ్ఛంతి = అంగీకరించుచున్నారు, గ్రాహయంతి చ = గ్రహింపజేయుచున్నారు గూడ

సూ. 1. "పూజ్యమైన యో దేవతాః నీవే నేనై యున్నాను. పూజ్యమైన దేవతాః నేనే నీవై యున్నావు నేనే బ్రహ్మమను" ఇత్యాదులందుఁ బరమేశ్వరునిగా నంగీకరించుటవలనను, ౩. "అమృత స్వరూపమయిన యో నీయాత్మయై యంతర్యామి", 4. "ఈ యాత్మయే యెల్లవాని లోపల నున్నది" ౫ "అసద్రూపమయిన యాత్మయే సత్యము అదియై జగత్తునకాత్మ, అదే నీవై యున్నావు" ఇత్యాదులందుఁ బరమేశ్వరుని నాత్మగా బోధించుటవలనను బరమేశ్వరుఁడను నేనే యని ధ్యానింపవలయునుగాని బరమేశ్వరుఁడు నాకంటె భిన్నుఁడు అనియు నాకుఁ బ్రభువనియుఁ గాని ధ్యానింపరాదు.

వివ:- 1. "త్వం వా అహమస్మి భగవో దేవతే, అహం వైత్త్వమసి భగవో దేవతే", 2. "అహం బ్రహ్మస్మి", ౩. "ఏష త ఆత్మాఽంతర్యామ్యమృతః" (బృ. ౩. ౭ ౩), 4 "ఏష త ఆత్మా సర్వాంతరః" (బృ. ౩. ౪. ౧), 5. "తత్సత్త్వం స ఆత్మాతత్త్వమసి" (ఛాం. ౬. ౮. ౭) ఇత్యాదులు శ్రుతులు. "అదయోఽన్యం దేవతా ముపాస్తేఽన్యోఽసావన్యోఽహ మస్మితి స స వేద" (బృ. ౧ ౪. ౧౦) మఱి యెవఁడు ఆత్మకంటె నితరమగు దేవతను ఇది వేఱు నేను వేఱు అని యుపాసించునో వాఁడు తెలియని వాఁడు. "మృత్యోస్సమృత్య మాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి" (బృ. ౪. ౪. ౧౯) ఎవఁడు ఆత్మను ఇట్ల భిన్నముగఁ జూచునో వాఁడు చావునుండి చావును బొందును. "సర్వంతం పరాదాద్యోఽన్యత్రాత్మన సర్వం వేద" (బృ. ౪. ౩. ౭). ఎవఁడు సర్వపదార్థమును ఆత్మకంటె వేఱుగఁ జూచునో వానిని సర్వపదార్థములు శ్రేయస్సు నుండి పడఁద్రోయును" ఇత్యాదులు శ్రుతులు భిన్నత్వమును నిరసించుచున్నవని తెలియునది. "యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్ తత్కేన కంపశ్శేత్" (బృ. ౨. ౪. ౧౪) ఎప్పుడిట్లు చూచునో వానికి సర్వము ఆత్మయై యయ్యెనో అప్పుడు దేనిచే దేనిని జూచును. అనుశ్రుతినిబట్టి ఆత్మ ప్రబోధము గలిగినపుడింత నెదియు తనకంటె భిన్నము గాదని భావము.

ప్రతీకాధికరణము ౩

4. మూ. న ప్రతీకే న హి సః.

ప్రతీకే=సగుణరూపమందు, న=అత్మ దృష్టిలో ఆభేదోపాసన చేయువాడు,
సః=అసగుణోపాసకుడు, నహి=సగుణరూపములను అత్మగాఁ జూడరాదు.

సూ. 1. “మనస్సు బ్రహ్మము అని యుపాసించుటను ఇది యధ్యాత్మోపాసనము. మఱియింక అధిదైవతోపాసనము చెప్పబడును ఆకాశము బ్రహ్మ మని యుపాసించవలయు” 2. “సూర్యుడు బ్రహ్మము ఇది యాదేశము” మొదలైన యుపాసనలందు మనస్సే నేకు అని అభేదముగ నుపాసించరాదు. అభేదజ్ఞానము గలవానికి సగుణోపాసనతో నిమిత్తము లేదు భేదజ్ఞానముగల మధ్యమాధికారి నిర్గుణోపాసనము చేయఁజాలడు. సగుణోపాసన చేయువాడు ఆ యుపాసనలో నేకము గాఁడు గాన ఆ సగుణోపాసనలను అవే నేకు అని ధ్యానము చేయరాదు.

వివ:- 1. “మనోబ్రహ్మేత్యుపాసితేత్యధ్యాత్మ, మదాధి దైవతమాతాశో బ్రహ్మేతి” (ఛాం. ౩. ౧౮. ౧) 2. “ఆదిత్యోబ్రహ్మేత్యాదేశః” (ఛాం. ౩. ౧౯. ౧) అని శ్రుతులు.

బ్రహ్మదృష్టిధికరణము ౪

5. మూ. బ్రహ్మదృష్టి రుత్కర్ణాత్.

ఉత్కర్ణాత్=ఉత్కర్ణమగుటవలన, బ్రహ్మదృష్టిః=బ్రహ్మదృష్టియే చేయవలయును.

సూ. 1. “సూర్యుడు బ్రహ్మము” ప్రాణము బ్రహ్మము, మెఱుపులు బ్రహ్మము” ఇత్యాదులందు బ్రహ్మమే యుత్కర్ణమైనది ఫలప్రదాతయును గ్రాభిణి బ్రహ్మమునుబట్టి సూర్యాదుల కుత్కర్ణ సిద్ధించును గాన సూర్యుడు ప్రాణము మెఱుపు మొదలగు వానియందు బ్రహ్మ దృష్టియుంచి యుపాసించవలయునని యర్థము చెప్పవలయును గాని బ్రహ్మమందు సూర్యాదుల దృష్టియుంచి యుపాసించవలెనని చెప్పరాదు.

వివ:- 1. ఆదిత్యో బ్రహ్మ, 2. ప్రాణోబ్రహ్మ విద్యుద్బ్రహ్మ” అని శ్రుతులు. “నయ ఏతదేవం విద్యానాదిత్యం బ్రహ్మేత్యుపాస్తే” (ఛాం. ౩. ౧౯.

౪) ఇట్లు తెలిసిన వాడై సూర్యుని బ్రహ్మముగా నుపాసించునో. “యోవాచం బ్రహ్మేశ్యపాస్తే” (ఛాం. ౭. ౨. ౨) ఎవడు వాక్కును బ్రహ్మగా నుపాసించునో. ఇత్యాదులందును స్పష్టముగ సూర్యాదులందు బ్రహ్మదృష్టి వైష్ణవబడినదని తెలియవలయును. లోకమున నికృష్టులగు వారియందు ఉత్కృష్టవృద్ధి యుంచబడును అట్లయినచో ఫలము అధికముగ సిద్ధించును గాన బ్రహ్మదృష్టి చేయవలయునని భావము.

ఆదిత్యాది మత్యధికరణము ౫

౧. మూ. ఆదిత్యాది మతయశ్చాంగ ఉపపత్తేః.

ఉపపత్తేః = ఉపపన్నమగుటవలన, అంగే = అ. గోపాసనలో, ఆదిత్యాది మతయః చ = సూర్యాది బుద్ధులే యుంచవలయును.

సూ. 1. “తపించుచున్న సూర్యుని ఉద్గీఢముగ నుపాసింపవలయును”
2. “హంకారము, ప్రస్తావము, ప్రతిహారము, ఉద్గీఢము, నిధనము అను నైదు విధములుగల సామమును పృథివ్యాదిలోకములుగ నుపాసింపవలయును” మొదలగు కర్మాంగములైన యుద్గీఢాద్యుపాసనలను సూర్యాది బుద్ధితో నుపాసింపగా ఆ యుపాసనలు సూర్యాదులపై సంస్కరింపబడి, ౩. జ్ఞానములోను శ్రద్ధతోను వేద రహస్యముతోను చేయు నుపాసన మిగుల శక్తిగలిగినదగును.” అని శ్రుతిలో చెప్పిన ప్రకారము కర్మసమృద్ధిని కూర్చుటలో నుపపన్నము లగుటవలన ఉద్గీఢాదులను సూర్యాదుల బుద్ధితోనే యుపాసింపవలయును గాని సూర్యాదులను ఉద్గీఢాది బుద్ధితో నుపాసింపరాదు.

వివః 1. “య ఏవాసౌతపతి-తమద్గీఢ ముపాసీత” (ఛా. ౨. ౨. ౧)
2లో కేషుపంచవిధం సామోపాసీత (ఛాం. ౨. ౨. ౧.) ౩. “యదేవ విద్యయా కరోతి శ్రద్ధయోపనిషదా తదేవ వీర్యపత్రరం భవతి.” (ఛాం. ౧. ౧. ౧౦)
అని శ్రుతులు.

అసీనాధికరణము ౬

7. మూ. అసీనః సంభవాత్.

సంభవాత్ = ఏకాగ్రత సంభవించుటవలన, అసీనః = కూర్చున్నవాడై ఉపాసింపవలయును.

నూ. ఉపాసకుడు ఉపాసన చేయుటలోఁ గూర్చుండి యున్న మనస్సునకేకాగ్రత యేర్పడుట సంభవమగుటవలనఁ గూర్చుండియే యుపాసింపవలయునుగాని నడచుచుఁగాని పరుండిగాని యుపాసింపరాదు.

8. మూ. ధ్యానాచ్చ.

ధ్యానాత్ చ=ధ్యానరూపమైనదగుటవలనను.

నూ. ఉపాసనము ఒకటే విషయమును నెడతెగకుండఁ దలచు ధ్యానరూపమైనదగుటవలనఁ గూర్చుండియే యుపాసింపవలయును.

9. మూ. అచలత్వం చాపేక్ష్య.

అచలత్వం=శ్చలత్వమును, అపేక్ష్యచ=అపేక్షించి కూడ.

నూ. “భూమి ధ్యానించుచున్నదిసలె నున్నది” అని శ్రుతిలో ఉపాసన నిశ్చలత్వమును బురస్కరించుకొనియే చెప్పుటవలనను గూర్చుండి యుపాసింపవలయును.

వివ:- “ధ్యాయతీవ పృథివీ” (ఛాం. ౩. ౬. ౧)

10 మూ. స్మరంతి చ

స్మరంతి చ=శిష్టులు స్మరించుచున్నారు గూడ.

నూ. “పరిశుద్ధమైనచోట తనకు స్థిరమైన యాసనము నిల్పి ధ్యానింపవలయు” అని శిష్టులు ఉపాసనాంగములుగ పద్మాసనము మొదలగు వాని జెప్పుచున్నారు గూడ.

వివ:- “శుబోదేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిరమాసన మాత్మనః” అని (గీత. ౬. ౧౧).

ఏకాగ్రతాధికరణము ౨

11. యత్రైకాగ్రతా తత్రావిశేషాత్.

అవిశేషాత్=విశేషించి చెప్పకపోవుటవలన, యత్ర=ఎక్కడ, ఏకాగ్రతా. ఏకాగ్రత కలుగునో, తత్ర=అక్కడ ఉపాసింపవలయును.

సూ. ఉపాసన దిగ్దేశకాల విశేషములందు జేయవలయునని నియమింపఁ బడక పోవుటవలన ఎప్పుడెక్కడ మనస్సున కేకాగ్రత కలుగునో ఆప్పుడక్కడ ఉపాసింపవలయును.

అప్రాప్తాధికరణము ౮

12. మూ. అప్రాప్తాత్తత్రాపి హి దృష్టం.

అప్రాప్తాత్ = శరీరము విడచువఱకు (ఉపాసింపవలెను), తత్రాపి = ఆ విషయమునఁ గూడ, దృష్టం = శ్రుతులలోఁ జూడఁబడినది.

సూ. శరీరము విడచువఱకు ఉపాసన సేయవలయును. 1. "జీవుఁడు శరీరము విడచునపుడు జ్ఞానము కలవాఁడగుచున్నాఁడు", 2. "అట్టి విజ్ఞానము తోనే గమ్యస్థానము పొందును", 3. "మరణసమయమున ఎట్టి మనస్సుగల వాఁడగునో ఆ మనస్సుతోడనే ప్రాణమును పొందును. ఆ ప్రాణము తేజస్సు గలదై ఆత్మతోఁ గూడఁ దానుసంకల్పించుకొన్న లోకమునకు ఆత్మను జేర్చును. 4. "ఉపాసకుఁడు ఈ లోకమును విడుచునంతవఱకు ఉపాసన చేయవలయును" ఇత్యాది శ్రుతులలో జీవుఁడు శరీరము విడచునంతవఱకు ఉపాసన చేయవలయుననియు శరీరమును విడచు కాలమున నెట్టి మనస్సుతో నుండునో అట్టి వాఁడై లోకంతరములు పొందుననియుఁ జూడఁబడుచున్నది.

వివ:- 1. "విజ్ఞానో భవతి", 2. "సవిజ్ఞానమే వాన్మాత్రమతి", 3. "యచ్చిత్తస్తే నైవప్రాణమాయాతి ప్రాణస్తేజసా యుక్తస్య హాత్మనా యధాసంకల్పితం లోకం నయతి" సయావత్క్రతురయమస్మాల్లోకాత్ప్రేతి" అని శ్రుతులు. గడ్డిమీద ప్రాకు పురుగు తరువాతి పోచను బట్టుకొని ముందటి పోచను విడచునట్లును జీవుఁడు నుండును. "యం యం వాపిస్మరన్ భావం త్యజత్యంతే కశేబరం తంశమేవైతి కౌంతీయ సదాతద్భావ భావితః" (గీత. ౮. ౬) చివర సమయమున మనుష్యుడేయే భావమును స్మరించుచు శరీరమును విడచునో ఆ యా భావములచే భావింపఁబడినవాఁడై యా యా రూపులు పొందును" అని గీత...

తదధిగమాధికరణము ౯

13. మూ. తదధిగమ ఉత్తరపూర్వాభయో రశ్లేషవిశాశో తద్యద్యప దేశాత్.

తదధిగమే=బ్రహ్మము దెలియఁగా, తద్వ్యవదేశాత్=అట్లు చెప్పటమున
ఉత్తర పూర్వాశుయోః=ముందటి, రాబోవు పాపములయొక్క, అశ్లేష విని
అంటుకొనకపోవుటయు నాశమును గలుగును.

సూ. 1. "తామరపాకును నీరు అంటుకొననట్లు బ్రహ్మము నీ, వానిని పాపము అంటుకొనదు", 2. "చుట్టుగడ్డి కొన అగ్నిలో వేరి వెంటనే కాలిపోవునట్లు ప్రాణాగ్న్యూపాసకని పాపము లన్నియును లిపోవును", 3. "ఆ పర బ్రహ్మమును జూచినంతనే హృదయబంధనములు గిపోవును; సంశయములన్నియు పోవును, సర్వకర్మలు క్షయము పొంద " ఇత్యాది శ్రుతులందు బ్రహ్మజ్ఞానముగల వానికి ఆదివరకు చేసిన పాపాన్మలన్నియు నశించుననియు, తరువాతి కర్మలంటుకొనక పోవుననియు వ్యంఃం చుటచలన బ్రహ్మజ్ఞానము కలిగినంతనే పూర్వ పాపముల్ని నశింు రాబోవు పాపములంటుకొనవు.

వివ:- 1. "యథా ఘస్కరపరాశ ఆపో నశ్లిష్యతి ఏవ మేవ ది పాపం కర్మ నశ్లిష్యతే" (ఛాం. ౪. ౧౪. ౩), 2. "తద్యథేషీకాతూలమ న్న ప్రోతం ప్రదూయే తైవం హస్య సర్వేపాప్మానః ప్రదూయంతే" (ఛాం. ౧. ౩), 3. "భిద్యతే హృదయ గ్రంథిశ్చిద్యంతే సర్వసంశయాః క్షిం తేవాన్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే" (ముం ౨. ౨. ౮) అని శ్రుతి . 'స కర్మక్షయతే' అనుభవించినఁ గాని కర్మక్షయము పొందదు" అన ని సామాన్య వచనము. కాన "సర్వం పాప్మానంతరతి, తరతిబ్రహ్మ హాం యోఽశ్వమేధేన యజతే య ఉచైనమేవం వేద" ఎవఁడు ఆశ్వమేధ యాం చేయుచు దాని తత్త్వము నెఱుంగునో వాఁడు బ్రహ్మహత్యను సర్వపాపముఁ దాటును. "జ్ఞానినః సర్వపాపాః శీర్యంతేవాత్రసంశయః" జ్ఞానియొక్క పాప లన్నియు నశించును సందేయము లేదు. అని శ్రుతిస్మృతులు విశేషి పాయశ్చిత్రాదులవల్ల పాపముల్నియు క్షయము పొందునని చెప్పటచే "అం విచిన్త గాని కర్మక్షయంపదు" అను దానిని పై శ్రుతిస్మృతులు బాధించు తెలియునది.

ఇతరాశ్లేషాధికరణము ౧౦

14. పూ. ఇతరస్యాప్యేవ మసంశ్లేషః పాతేతు.

3 అధ్యాశపా. కర్మలున్నంతవఱకు శరీరము పని చేయుచుండును. 257

సూ. బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగఁగా బాపము అంటుకొననట్లే పుణ్యము కూడ అంటుకొనదు. అప్పుడు దేహము పడిపోఁగా మోక్షము తప్పక కలుగును.

వివ:- “ఉభే ఉపై వైష ఏతేతరతి” (బృ. 4. 4. 22) ఈ బ్రహ్మ వేత్త పుణ్యపాపములు రెండిని దాటును. అను శ్రుతినిబట్టి పాపములకై బుణ్యమును నశించునని తెలియుచున్నది కాన ‘పాపములన్నియు నశించు’నని సామాన్యముగా పాపశబ్దమును మాత్రమే ప్రయోగించి చెప్పినదేటఁ బుణ్య శబ్దము గూడ చెప్పఁబడినదని తెలియవలయును. కాన జ్ఞానము కలుగఁగా పుణ్యపాపములు నశించునని సూత్రమునఁ జెప్పఁబడినది.

అనారబ్ధాధికరణము 30

15. మూ. అనారబ్ధకార్యే ఏవతు పూర్వే తదవధేః

పూర్వే=ఆ పాపపుణ్యములు, అనారబ్ధకార్యే ఏవతు=ప్రారంభింపఁబడని కార్యములు గలిగినప్పుడే తదవధేః=ఆ శరీరము పోవుటయే అవధి అగుటవలన.

సూ. “బ్రహ్మవేత్తకుఁ బూర్వకర్మలచేఁ బ్రారంభింపఁబడి వచ్చిన దేహమున్నంతవఱకే మోక్షము గలుగుటలో నాలస్యమగును గాని పిదప వెంటనే మోక్షము పొందును” అని శ్రుతి శరీరము విడచిన పిదపనే మోక్షము కలుగునని చెప్పుటవలనఁ బూర్వకర్మలచే శరీరాది కార్యములను ప్రారంభింపక మునుపె జ్ఞానముచేఁ బాపపుణ్యములు నశించునుగాని శరీరాదికార్యములు ప్రారంభింపఁబడిన పిదప మాత్రము ఆ శరీరములు పోనంతవఱకు సగమయనుభవింపఁబడిన యా పాపపుణ్యములు నశింపవు.

వివ:- “తస్య తావదేవచిరం యావ న్న విమోక్ష్యేఽథ సంపల్వ్యే” (ఛాం. 2. 12. 2) అని శ్రుతి కుమ్మరివాని సారె మొదటఁ ద్రిప్పఁబడఁగా నా వేగమున్నంతవఱకు, ఆ వేగమును ఆపు అడ్డులేనంతవఱకు ఆ చక్రము తిరుగుచునే యున్నట్లు పూర్వకర్మలచే నారంభింపఁబడిన శరీరము ఆ కర్మలున్నంతవఱకు శరీరము నడచుచునే యుండునని బాపము.

అగ్నిహోత్రాద్యధికరణము ౧౨

16 మూ. అగ్నిహోత్రాది తు తత్సాక్షాత్కార్యైర తద్దర్శనాత్.

తద్దర్శనాత్=అట్లు కనిపించుటవలన, అగ్నిహోత్రాది తు=అగ్నిహోత్రాది కర్మలైతే, తత్కార్యాయ ఏవ=ఆ జ్ఞానకార్యమగు మోక్షము కొఱకె

సూ. “వేదములు చదువుటచేతను, యజ్ఞముచేతను, దానము ఉపవాసాది తపస్సుచేతను బ్రాహ్మణులు ఆయా పరమాత్మను దెలిసి గోరుచున్నారు” అని శ్రుతియందుఁ గనిపించుటవలన జ్ఞానమువలె అగ్నిహోత్రాది నిత్యకర్మలును జ్ఞానకార్యమగు మోక్షమునకె సాధనములగును.

వివ:- “తపేతం వేదానుభవనేన బ్రాహ్మణా వివిధివంతి దానేన తపశాఽనాశకేన” (బృ. ౪. ౪. ౨౨) అని శ్రుతి. అగ్నిహోత్రాది కర్మలు జ్ఞానముద్వారా మోక్షమునకు సాధనమని భావము. సుసోపాసమాత్రము బ్రహ్మతో నుపాసకుని కైక్యము లేదుగాన ఆ యుపాసకఁ గర్తృత్వము పోదు. కనుక అగ్నిహోత్రాదులు తదుపాతను గూడజేసంభవిండును. ఆ యుపాసకుఁడు ఫలాపేక్ష లేక యా అగ్నిహోత్రాజ్ఞానవో వాఁడు పొందవలసిన ఫలము వేతొకటి లేదుగాన కర్మలకు జ్ఞానసంబంధము ఉపపన్నమగునని తెలియునది.

17. మూ. ఆతోఽన్యాపి హ్యేకేషా ముఖయోః

అతః=అగ్నిహోత్రాదులకంటె, అన్యాపి=మఱియొక సాధుకృత్వ గలదు అది, ఏకేషాం హి=ఇతర శాఖలవారి విషయముకదా, ఉభయోః=జైమిని బాదరాయణుల కిద్దఱకు సమ్మతమే.

సూ. అగ్నిహోత్రాది నిత్య కర్మలకంటె నితరములగు కామ్యకర్మ “వాని పుత్రులు పితృధర్మమును, స్నేహితులు సుకృతమును, శత్రువులు మున్ను తొందుదురు” అను శ్రుతి లాంఛికాట్యా యన శాఖల వారికిఁ శ్రుతికి విషయములని తెలియునది. ఆ కామ్యకర్మలు జ్ఞానమునకు ఉపాములు గావను విషయము జై మిని బాదరాయణులకు సమ్మతమే.

వివ:- “తస్య పుత్రా ధాయముప్యర్థంతి సుహృదస్సాధుకృ ద్వివంతః పాపకృత్యాం” అని శ్రుతి. బ్రహ్మవేత్త యొక్క పుణ్యము, మిత్రులందుఁ దానుజేసిన పుణ్యకర్మలవంటి కర్మలను, శత్రువులందుఁ దన

కర్మలవలన కర్మమును గలిగించి జ్ఞానముచే ఆ బ్రహ్మవేత్త యొక్క పుణ్య పాపములు నశించునని భావము.

విద్యావీర్యవత్తరాధికరణము

18. నూ. యదేవ విద్యయేతి హే.

యదేవ=ఏదై తే, విద్యయా=జ్ఞానముతో, జేయబడునో అది వీర్యవత్తరమైనది, ఇతి హే=అని చెప్పుచున్నది గదా.

నూ. 1. "ఏది జ్ఞానముతోడను శ్రద్ధతోడను వేదరహస్యముతోను, జేయుచున్నాడో యా కర్మయే మిగుల శక్తి గలదగును" అని శ్రుతిలో జ్ఞానాదులతో, జేసిన కర్మ మిగుల శక్తిగలదగునని చెప్పుటవలనను, 2. "ఆ యా యాత్మను యజ్ఞముచే దెలిసికొనఁ గోరుచున్నారు" అని జ్ఞానములేకుండఁ జేసినను కేవల కర్మచే ఆత్మజ్ఞానము గలుగునని చెప్పుటవలనను, జ్ఞానముచేఁ జేసినచో మిగుల శక్తియును జ్ఞానము లేకుండఁ జేసినచో సామాన్యశక్తియును గలుగునని తెలియుచున్నది గాన జ్ఞానసహిత కర్మయును జ్ఞానరహిత కర్మయును మోక్షమునకుఁ దమ తమ శక్తి ననుసరించి క్రమముగ సహకారులగు నని తెలిసికొనవలయునే గాని జ్ఞానరహిత కర్మములు మోక్షమునకు సహకారులుగానేగావని తలఁపరాదు.

వివ:- 1. "యదేవ విద్యయా కరోతి శ్రద్ధయోపనిషదా తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి" (ఛాం. ౧. ౧. ౧౦), 2. "తమేత మాత్మానం యజ్ఞేన వివిదిషంతి" (బృ. ౪. ౪. ౨౨) అని శుక్రులు.

ఇతరక్షపవాధికరణము

19. నూ. తోగే న త్వితరే క్షపయిత్వా సంపద్యతే.

తోగే న తు=అనుభవించుట చేతనైతే, ఇతరే=పాపపుణ్యములను, క్షపయిత్వా=నశింపఁ జేసికొని, సంపద్యతే=బ్రహ్మమగును.

సూ. పూర్వ పూణ్యకర్మలనుబట్టి యారంభింపఁగడి వచ్చిన శ
కార్యముల ననుభవించుటచే వానిని నశింపఁజేసికొని జీవుఁడు బ్రహ్మసరూ
పమను.

ఇది

శ్రీవేంకమాంబా నారాయణ శాస్త్రి దంపతుల తనయుఁ డగు

చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే అనువదింపఁబడిన

ఉపాసనలకు భేదమును తత్సంగహమును దెలుపు

బ్రహ్మమీమాంసయందు నాల్గవ యధ్యాయమున

జీవన్ముక్తి నిరూపణ మనుమొదటి పాదము.

బ్రహ్మమీమాంసా దర్శనము

ఫలాశ్రయ విచారము

నాల్గవ అధ్యాయమున ఉక్తాంతాంతికము మను రెండవ పాదము

వాగధికరణము ౧

1. మూ. వాఙ్మనసి దర్శనాచ్చట్టాచ్చ.

దర్శనాత్ = కనిపించుటవలనను, శబ్దాత్ చ = శబ్దమువలనను, వాక్ = వాక్కు, మనసి = మనస్సున లీనమగును.

సూ. “ఓ సోమ్యుః డా : చనిపోవు పురుషుని వాక్కు మనస్సునందును, మనస్సు ప్రాణమందును, ప్రాణము తేజస్సునందును, తేజస్సు పరదేశతయందును లయచుచున్నది.” అను శ్రుతిలో వాక్కు అనుదానికి వాగ్వాహరమని యర్థము చెప్పవలయును. మనస్సు యొక్క వ్యాపారమున్నపుడే వాగ్వాహరము లీనమగుట లోకమున మనుజుఁడు చనిపోవునపుడు గనిపి చుట వలనను, వృత్తివృత్తివంతముల కభేదము గాన వాక్కు అను పదమునకు వాగ్వాహరము అని అర్థము చెప్పట యుక్తమగుటవలనను మనస్సుయొక్క వ్యాపారమందు వాక్కుయొక్క వ్యాపారము లీనమొందుచున్నదని యర్థము చెప్పకొనవలెను.

వివ:- “అన్య పురుషస్య సోమ్యప్రయతో వాఙ్మనసి సంపర్యతే మనః ప్రాజే ప్రాణస్తేజసి తేజః పరస్యాం దేవతాయాం” (ఛాం. ౬. ౮. ౬) అని శ్రుతి.

2. మూ. అత ఏవ చ నర్వాణ్యను.

అత ఏవ = కనుకనే, నర్వాణి = సర్వేంద్రియములు, అను = మనస్సుననుసరించును.

సూ. చనిపోయిన పురుషునిలోని తేజస్సు చల్లార గా వికష మనస్సున లీనమైన యింద్రియములలో బుద్ధి న్మమును బొందును” ఇత్యాది శ్లోకములందు పూర్వసూత్రమందు జెప్పబడినట్లు ఇంద్రియములతో అను దానికి ఇంద్రియ

వ్యాపారముతో అని చెప్పి కన్ను మొదలగు నిందియములన్నింటి వ్యాపారములను మనస్సునందు తీనమగుచున్నవని యర్థము చెప్పకొనవలయును.

వివ :- “తస్మాద్విషయాంత తేజాః పునర్భవ మింద్రియై ర్మ సంపద్య మానైః” (ప్రశ్న. ౩. ౯) అని శ్రుతి.

శి. మూ. తన్మనః ప్రాణ ఉత్తరాత్.

ఉత్తరాత్=ఉత్తర వాక్యమునుబట్టి, తన్మనః=ఆ మనస్సు, ప్రాణ ప్రాణమందులయించును.

సూ. “ఓ సోమ్యుఃరా : జనిపోవు పురుషుని వాక్కు మనస్సునందు మనస్సు ప్రాణమందును, ప్రాణము తేజస్సునందును, తేజస్సు పరదేవతయలయమగుచున్నది.” అని తరువాతి శ్రుతిలో మనస్సు ప్రాణమందు లయించునని చెప్పబడెను. వృత్తి వృత్తిమంతముల కభేదము గాన ఇట్లమనస్సన మనస్సు యొక్క వృత్తి యని చెప్పకొని ఆ చిత్తవృత్తి ప్రాణమందు లయించునని చెప్పకొనవలయును.

వివ :- “అస్య పురుషస్య సోమ్య ప్రయతో వాఙ్మనసి సం పద్యతే వ ప్రాణే ప్రాణ స్తేజసి తేజః పరస్యాం దేవతాయాం” (ఛాం. ౬. ౮. ౬) శ్రుతి. నిద్రించిన వానియందు మూర్ఛపడిన వానియందును మనోవ్యాపార ప్రాణమందు లయించుట గానిపించుచున్నది. కాన మనోవ్యాపారమనియే మనస్సె ప్రాణమందు లయించునని చెప్పకొనరాదు. మఱియు నీటి ను య్ము ప్రాణము ఉద్భవించును. అన్నము నుండి మనస్సు ఉద్భవించునని యుత్పత్తి క్రమములో మనస్సు అన్నమందె లయించును గాని ప్రాణమందు లయించుట న్యాయము గాదు గాన మనస్సు ప్రాణమందు లయించునని చెప్పరాదు. కాన వై శ్రుతిలో మనస్సు యొక్క వ్యాపారమే ప్రాణమందు లయించునని చెప్పకొనవలయును గాని మనస్సే స్వహృదముతో ప్రాణమందు లయించునని చెప్పరాదని భావము.

అథ్యక్షాధికరణము ౩

శి. మూ. సోఽధ్యక్షే తదుపగమాదిభ్యః.

౪ అధ్యాయం. మనోవ్యాపారము ప్రాణమందు లయించును.

283

సః = ఆ ప్రాణము, ఆద్యతే = ఇంద్రియాధిపతి యగు జీవునియందు లయించును, తదుపగమాదిభ్యః = ఆ జీవు ననుసరించుట మొదలగు వానినిబట్టి.

సూ. 1. "ప్రయాణము చేయు రాజును సేవకు లనుసరించునట్లే జీవుడు ఎగ యూపిరి తీయుచున్న చివరికాలమున నీ జీవుని ప్రాణములన్నియు ననుసరించిపోవుచున్నది", 2. "పరలోకమునకుఁ బోవుచున్న జీవుని ఆ ప్రాణము వెంబడించి పోవుచున్నది. ఆ పోవుచున్న ప్రాణము ననుసరించి యుండియుము లన్నియుఁ బోవుచున్నవి." 3. "చివరి కాలమున జీవుడు ఫల ప్రాప్తికి విశేషజ్ఞానము గలవాడగును. అని శ్రుతులలో ప్రాణము జీవునితోపాటు పోవుచున్నదనియు ఫలముపొందు జ్ఞానము గలవాడనియు చెప్పటవల్ల ఆ ప్రాణము ప్రాణములకుఁ ప్రభువైన జీవునియందు లయించుచున్నదని తెలియునది.

వివః 1. "ఏవ మేవేమ మాత్మాన మంతకాలే సర్వే ప్రాణా అభి సమాయంతి యత్యైత దూర్ఘోచ్ఛ్వాసీ భవతి" 2. "తముక్తామంతం ప్రాణోఽనుక్తామతి" (బృ ౪. ౪. ౨), 3. "సవిజ్ఞానో భవతి" అని శ్రుతులు. ప్రాణము లేజన్మనందును లేజన్మ పరదేవతయందు లయమగు చున్నది" అని శ్రుతిలో ప్రాణము లేజన్మనందు లయమొందుచున్నదని చెప్పబడినను ప్రాణములకు జీవుడు ప్రభువగుటవలనను, శరీరమునుండి ప్రాణములు విడిపోవుట జీవునినిబట్టి ముఖ్యముగఁ గలిగినవగుటవల్లను ఇతర శ్రుతులందుఁ జెప్పబడిన విశేషము లిక్కడ ఆపేక్షించుకొని ప్రాణము జీవునియందు లయించుచున్నదని చెప్పకొనవలెనని భావము.

5. మా. భూలేషు తత్రుతే.

తత్రుతే = అట్టి శ్రుతినిబట్టి, భూలేషు = సూక్ష్మయాతములందు లయించును.

సూ. ప్రాణములతోఁ గూడిన జీవుడు లేజన్మతోపాటు చరించు సూక్ష్మ భూతములందు లయించును ప్రాణము లేజన్మనందు లయించు"నను శ్రుతినిబట్టి తెలియునది.

వివః :- స్మృష్టు దేశమునుండి మధురకుఁ బోయి మధురనుండి పాటలి పుత్రమునకుఁ బోవుచున్నాడని చెప్పనప్పుడు మధ్యనున్న మధురను జెప్పక

పోయినను మధురకు వెళ్ళియే పాటలిపుత్రమునకుఁ బోవుచున్నాఁడని యర్థము తోచునట్లు ఇందు ప్రాణము జీవునియందును జీవుడు తేజస్సు మొదలగు సూక్ష్మ భూతములందును లయించుచున్నాఁడని చెప్పటకు బదులుగా మధ్యనన్న జీవుని, జెప్పక ప్రాణమే తేజస్సు మొదలగు వానియందు లయించునని చెప్పఁబడినను ప్రాణము జీవునియందును జీవుడు సూక్ష్మభూతములందును లయించునని తోచును గాన మధ్యగా జీవునిని గూర్చి చెప్పలేదని భావము.

6. మూ. నై కస్మిన్ దర్శయతో హి.

ఏకస్మిన్ = తేజస్సునందె, న = లయింపదు, దర్శయతః హి = శ్రుతి స్మృతులు చూపుచున్నవిగదా.

సూ. 1. “జీవుడు పృథివీమయుడై, జలమయుడై. వాయు మయుడై, తేజోమయుడై చరించును” అని ఇత్యాది శ్రుతులును. 2. “ఆ సూక్ష్మములును, పరిచ్ఛిన్నములును, నశింపనివియు, నగు పంచభూత భాగము లతోఁ గూడ నీ ప్రపంచమంతయుఁ గ్రమముగ సంభవించుచున్నది” అని స్మృతియుఁ జూపుచున్నవి గాన తేజస్సు పదము మిగిలిన భూతములకుఁ గూడ సూచకము గనుకఁ దేజస్సునందు మాత్రమే గాకఁ బంచభూతములందుఁ గూడ జీవుడు లయమగునని తెలియవలయు.

వివః- 1. “పృథివీమయ ఆపోమయో వాయుమయ ఆకాశమ యస్తే జోమయః” అని శ్రుతి. “అజ్యోమాత్రా వినాశిన్యో దశార్థానాంతుయాః స్మృతాః, తాభిః సార్థ మిదం సర్వం, సంభవ త్యనుపూర్వకః” అని స్మృతి.

ఆస్మ త్యుపక్రమాధికరణము

7. మూ. సమానా చాస్మ త్యుపక్రమా ధమృతత్వం చానుపోష్య.

ఆస్మత్యుపక్రమాత్ = పాణాదులు విడిచిపోవునని యుపక్రమించుటవలన, సమానాచ = విద్వాంసునకు ఆవిద్వాంసునకు భూతలయము సమానమే, అనుపోష్య = ఆవిద్యాదుల నశింపఁజేయక, అమృతత్వం చ = ఆపేక్షితమైన యమృతత్వమును బొందును.

సూ. “ప్రాణము తేజస్సునందును, తేజస్సు పరదేవత యందును లయమగుచున్నది” అని శ్రుతియందు విద్వాంసునకును ఆవిద్వాంసునకును

మనముగనే ప్రాణములు జీవుని విడిచిపోవునని చెప్పుటవలన అవిద్వాంసుని చలెను విద్వాంసుడు భూతములు, అయిదుగుట సమానమే. అధ్యాయం ౨ దేహమునకు బీజములైన భూతసూక్ష్మముల నాశ్రయించి కర్మలచే దేహంతరమును బొందజేయును. విద్వాంసుడు మాత్రము అవిద్యాదిక్లేశములను నశింపఁ జేయకయే మోక్షరాధివ్యా యపరవిద్యా (వేదవిద్యా) శక్తినిబట్టి మోక్షమువలె శాశ్వతము గాకపోయినను స్వర్గాదులనుబట్టి శాశ్వతమగు బ్రహ్మలోక పదమును పొందును అని తెలియవలయు.

వివ:- 1. "ప్రాణస్తేజసి, తేజః పరస్యాం దేవతాయాం" (ఛాం. ౬. ౮. ౬) అని శ్రుతి.

తదాపిత్యధికరణము - సంసారవ్యపదేశాధికరణము ౩

8. మూ. తదాపితేః సంసార వ్యపదేశాత్.

తత్=తేజస్సు మొదలగునది, ఆపితేః=సంసార మోక్షము కలుగువఱకుండుటవల్లను, సంసార వ్యపదేశాత్=దానికి సంసారము గలుగునని చెప్పుటవలన.

సూ. "కొందఱు దేహములు వారి కర్మలనుబట్టియు వారి జ్ఞానమును బట్టియు, శరీరము గ్రహింతురు. మనుష్యాది జన్మలను బొందుదురు. కొందఱు అధములు స్థావరరూపమును బొందుదురు" అని శ్రుతి యందుఁ జెప్పబడిన ప్రకారము తేజస్సు మొదలగు భూతములు, జ్ఞానముచేత మోక్షము పొందువఱకు సంసారము పొందుచుండునని "తేజస్సు పరదేవత యందు లయమగును" అను దానికి అర్థము గ్రహింపవలయును.

వివ:- "యోనిమన్యేప్రపద్యంతే శరీరత్వాయ దేహినః స్థాణు మన్యేఽను సంయంతి యథాకర్మ యథా శ్రుతం" (కఠ. ౩. ౭) తేజ. "పరస్యాం దేవతాయాం" (ఛాం. ౬. ౮. ౬) అని శ్రుతులు.

9. మూ. సూక్ష్మం ప్రమాణత శ్చ తదోపలభే.

తదా=అట్లు, ఉప-భేః=ఉపలబ్ధమగుటవలన, ప్రమాణతః=ప్రమాణమును బట్టియు, సూక్ష్మం=సూక్ష్మమైనదే.

సూ. ఇతర భూతములతోఁగూడిన తేజస్సు శరీరమును విడచునష్ట నాదులద్వారా పోవునని వినఁబడుట మొకలగు కారణములనుబట్టి పరిణామ లోను స్వరూపములోను సూక్ష్మమైయున్నట్లు ఉపలబ్ధమగుటవల్ల సూక్ష్మ దగ్గరవారికిఁగూడఁ గనిపింపకపోవుచున్నదని తెలియవలయును.

10 మూ. నోపమర్దేనాతః.

అతః=అందువలన, ఉపమర్దేన=దాహాది నిమిత్త నాశముచేత, న సూక్ష్మ శరీరము నశింపదు.

సూ. సూక్ష్మమైయుండుటవల్లనే స్థూలదేహములను దగులపెట్టుట మె లగు పనులను చేసినను ఆ తేజస్సు బాధింపఁబడదు.

మూ. అస్మైవచోపపత్తే రేష ఊష్మా.

ఉపపత్తే = ఉపపన్నమగుటవలన, ఏషః = ఈ ఊష్మా చ =వేడియ అస్మై=ఈ సూక్ష్మ శరీరముదే.

సూ. జీవింబియున్నపుడు శరీరమున వేడియుండి చనిపోయినపుడు వేడి కనిపింపకపోవుటవలన ఈ వేడి ప్రసిద్ధమగు శరీరముకంటె నితరమ సూక్ష్మమైన భూతములదే యని తెలియవలయును.

వివః- "ఉష్ణవై ష జీవిష్యన్, శీతోమరిష్యన్" ఈ శరీరము జీవిం బోవుచు వెచ్చనిదై, మరణింపఁబోవుచు జల్లనిదై యుండు నని శ్రుతి తెలు చున్నదని భావము.

ప్రతిషేధాధికరణము - శారీరాధికరణము

12. మూ. ప్రతిషేధాదితే న్న శారీరాత్.

ప్రతిషేధాత్ = ప్రతిషేధించుట వలన, ఇతిచేత్ = అన్నచో, శారీరాత్ = శరీరముల లోని జీవుని నుండి, న=వెడలవు.

సూ. 1. "మతే యదాదు కోరనివాఁడై, కోరికలు లేనివాఁడై, కోరిక గుండి విడిచడిరవాఁడై, కోరికలన్నియుఁ దీరినవాఁడై, ఆత్మమును మాత్రమే కొనుగో వాని ప్రాణములు వెడలవు. వాడు బ్రహ్మమేయగుచు, బ్రహ్మమున లయించుచున్నాడు" అని ప్రతి బ్రహ్మవేత్తఁ డేహమునుండి ప్రాణములు వెడల

వని నిషేధించుటచేత బ్రహ్మవేత్త ప్రాణములు వెడలవన్నచో ఈ నిషేధము జీవుని నుండి ప్రాణములు వెడలవని చెప్పుటకేగాని శరీరము నుండి వెడలవని చెప్పుటకు గాదు కనుకనే", 2. "ఆ జీవుని నుండి ప్రాణములు వెడలవు" అని శ్రుతి జీవుని నుండి మాత్రమే ప్రాణములు వెడలవని స్పష్టము చేయుచున్నది గాన శరీరము నుండి ప్రాణములు వెడలునని చెప్పవచ్చును".

వివ:- ఇది పూర్వపక్షసూత్రము. 1. "అథాఽకామయ మానోయోఽకామో నిష్కామ ఆస్తకామ ఆత్మకామో భవతి, న తస్యప్రాణా ఉత్క్రామంతి" ప్రైవసన్ బ్రహ్మప్యేతి (బృ. ౪. ౪. ౩.) నత్స్య ప్రాణాఉత్క్ర) మంతి అని శ్రుతులు.

18. మూ. స్పష్ట హ్యేకేషాం.

ఏకేషాం=కొందఱు శాఖల వారి శ్రుతులలో, స్పష్టో హి =స్పష్టముగా నున్నది గదా.

సూ 1. "ఎప్పుడు ఈ విద్వాంసుఁడు చనిపోవునో అప్పుడు ప్రాణములు వాని నుండి వెడలునా వెడలవా" అని యార్థభాగం దడుగఁగా" 2. అవి వెడలవు". 3. "ఈ బ్రహ్మవేత్త యందే యేకిభవించుచున్నవి" 4. "అప్పుడు దోహము ఉబ్బును, బాహ్య వాయువుచే నిండింపఁబడును అట్లు నిండింపఁబడినదై చనిపోయిపడుచున్నది అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను" 5. "వాని నుండి ప్రాణములు వెడలవు అతనియందే లయించుచున్నవి" 6. "ఇందే బ్రహ్మమును బొందును" అని కాణ్వాది శాఖలవారి శ్రుతులు స్పష్టముగా బ్రహ్మవేత్త యొక్క ప్రాణములు వానినుండి వెడలవనియు ఆ బ్రహ్మవేత్తయందే లయించుచున్నవని చెప్పుటవలన బ్రహ్మవేత్త యొక్క శరీరమునుండి ప్రాణములు వెడలినను ఆ బ్రహ్మవేత్త జీవుని నుండి వెడలక ఆ జీవునియందే లయించును.

వివ:- 1 "యత్రాయం పురుషోమియతే ఉవస్మాత్ప్రాణాః క్రామంత్యాహోవేలి" (బృ. ౩. ౨. ౧౧), 2. "నేతిహోవా చ యాజ్ఞవల్క్యః" (బృ. ౩. ౨. ౧౧), 3. "అత్రైవసమవతీయంతే", 4. "న ఉచ్ఛ్వియత్కాద్యాయ త్యార్థాతో మృతశ్శేతే" (బృ. ౩. ౨. ౧౧), 5. "న తస్మాత్ప్రాణా ఉత్క్రామం త్యత్రైవ సమవతీయంతే" (బృ. ౩), 6. "అత్ర బ్రహ్మ సమవృత్తే" అని శ్రుతులు. బ్రహ్మవేత్త నిష్కాముఁడు గాన అతఁడు కోరికలు

డిచ్చుట కేశరీరమును గాని ఏ లోకమును గాని పొందిన సింహ యశసరము లేని గాన బ్రహ్మమందె లయించునని భావము. ప్రాణములు వెడలకున్నచో వెడ యింకొక లోకముతో శరీరమునకొక వెడలునని చెప్పవలసి వచ్చును గాన అ నిషేధింపబడుచున్నదని రహస్యము.

14. మూ. స్మర్యతే చ.

స్మర్యతే చ = స్మరింపబడుచున్నది గూడ.

సూ. 1. "సర్వభూతముల యాత్మ స్వరూపమై సరగా జూసచు పొందవలసిన స్థానము లేకయుండు బ్రహ్మవేత్త యొక్క పదవిని గోరుచు దేశతలు గూడ ఆ బ్రహ్మవేత్త యొక్క మార్గమేచో తెలియక మోహము చెందుచున్నారు", 2. "శుకయోగి ఆకాశమునఁ జేరి గాలికంచెను వడిగల గతితో తన మహిమను చూపించి సర్వభూతములను బొందినవాఁడయ్యెను." అని (మహాభారతమున) చెప్పబడుచున్నది గాన బ్రహ్మవేత్త ప్రాణములు అతని నుండి వెడలుట గాని గత గాని లేదని తెలియవలయును.

వివ:- 1. "సర్వభూతాత్మ భూతస్య సమ్యక్సృజానీ పశ్యతః దేవాఅపి మార్గే ముహ్యంతి హ్యపదస్య పదైషిణః" శుకస్త్రుమారుతాచ్చి హం గతిం కృత్వాంతఃక్షగః దర్శం త్యా ప్రభావం స్తం సర్వభూత గతోఽభవత్" అని మహాభారతము. గతిని గూర్చి చెప్పు శ్రుతులకేది విషయమో యా సుగతి ఈ యధ్యాయమున మూడవ పాదమున నైదవ యధికరణమునఁ జెప్పబడును.

పరసంపత్త్యధికరణము - వాగ్దావిలయాధికరణము ౭

15. మూ. తానిపరే తథా హ్యహ.

తాని = ఆ యింద్రియములు, పరే = పరబ్రహ్మమున లయించును, తథా = అట్లు శ్రుతియు, అహా హి = చెప్పెనుగదా.

సూ. 1. "అంతటను బ్రహ్మముఁ జూచు వివ్రాంతుని యొక్క ప్రాణ శ్రద్ధాదులగు పదునాఱు కళలును ఘరఘనినె పొందునవియైనదులు సముద్రమున లయించునట్లు ఘరఘనినె పొంది యస్తంభించును" అని శ్రుతి వాగ్దావి ప్రాణములు ఘరఘనినె పొంది లయించుచున్నట్లు చెప్పుచుండెను గాన బ్రహ్మవేత్త యొక్క ఇంద్రియములు భూతములను బ్రహ్మయందె లయించుచున్నవి.

4 అధ్యాయం. అష్టానులు స్వకర్మలద్వారా ఆయాలోకములోపొందుదురు 204

వివ:- 1. "ఏవ మేవాస్య పరిద్రష్టురిమాః షోడశ కళాః పురుషాయతాః పురుషం ప్రాప్యోస్తం గచ్ఛంతి" (ప్రశ్న. ౬. ౫) అని శ్రుతి. "గతాః కళాః పంచదశ ప్రతిష్ఠాః" (మం. ౩. ౨ ౭) ప్రాణాదులగు పదునైదు కళలు తమ ప్రకృతులగు పృథివ్యాదులను పొంది బ్రహ్మమందు లయించుచున్నవి. అను శ్రుతి వ్యవహారము ననుసరించి చెప్పబడినదని తెలియవలయును. "అంతటను బ్రహ్మముఁ జూచు" అను శ్రుతి బ్రహ్మవేత్త యొక్క కళలన్నియు బ్రహ్మమే యగుచున్నవని చెప్పుచున్నది కావు ఈ రెండు శ్రుతులకు విరోధము లేదని భావము.

అవిభాగాధికరణము ౮

16. మూ. అవిభాగో వచనాత్.

వచనాత్ = శ్రుతి చెప్పటవలన, అవిభాగః = విభాగములేక లయించును.

సూ. 1. "ఈ కళల నామరూపములు భేదించుచున్నవి, సముద్రమున నదులువలె పురుషుని యందుఁ గళలు లయమొందిన పిదప పురుషుడనియే చెప్పబడును. ఇది తెలిసిన వాడు కళారహితుడై యమృతుడగును" అని శ్రుతి కళలన్నియు మిగులక లయించునని చెప్పటచే బ్రహ్మవేత్త యొక్క ప్రాణాది కళలన్నియు విభాగము లేక మిగులక బ్రహ్మయందే లయమొందును.

వివ:- భిద్యేతే తాసాం నామరూపే, పురుష ఇత్యేవం ప్రోచ్యతే స ఏషోఽకలోఽమృతో భవతి" (ప్ర. ౬. ౫) అని శ్రుతి.

తదోఽకోధికరణము - విద్యాసామర్థ్యాధికరణము ౯

17. మూ. తదోకోఽగ్రజ్వలనం తత్ప్రకాశితద్వారో విద్యా సామర్థ్యా త్తచ్ఛేషగ త్యను స్మృతియోగాచ్చ హార్దానుగృహీతః శతాధికయా.

తదోకసః = ఆ జీవుని హృదయమునకు, అగ్రజ్వలనం = భావి సంగతి స్ఫురించుట గలుగును, తత్ప్రకాశితద్వారః = దానిచే బ్రకాశింపఁ జేయబడిన ద్వారము గలవాడై, విద్యాసామర్థ్యాత్ = జ్ఞాన సామర్థ్యమువలన, తచ్ఛేషగత్యను స్మృతియోగత్ చ = దానికి శేషమగు గతిని స్మరించుయోగము పలనను, శతాధికయా = నూలుకంటె నెక్కువగు నాడిచే, హార్దానుగృహీతః = హృదయ మందలి బ్రహ్మముచే ననుగ్రహింపబడినవాడై వెతలును.

సూ. జీవుడు శరీరమునుండి వెడలునపుడు వాక్కు ప్రాణము వె
లగు నిందియములను అయమొనర్చుకొనును అపుడు వానికి స్థానమైన హృద
మునకు భావి విషయములు స్ఫురించును. ఆ స్ఫురణముచే దాను బోవవల
మార్గము ప్రకాశింపఁగాఁ దన జ్ఞానసామర్థ్యమువల్లను, ఆ జ్ఞానమునకు శేషవ
తలయందలి నాడులద్వారా చేయు ప్రయాణమార్గమును బరిశీలించి స్మరించ
వల్లను, దన హృదయమందున్న బ్రహ్మముచే ననుగ్రహింపఁబడినవా
హృదయమందున్న నూలు నాడులకంటె వేతైన నూటయొకటవ నాడిచే వెడలు

వివ:- స ఏతా సైజోమాత్రాః సమఖ్యాదదానో హృదయ మేవాన్వా
మతి" ఆ జీవుడు ఈ చక్షురాదీందియములను నిశ్శేషముగా స్వీకరిం
హృదయమునే ప్రవేశించును. అనుశ్రుతినిబట్టి జీవునికి హృదయము స్థానము ఆ
తెలియునది. "తస్య హైతస్య హృదయ స్యాగ్రంప్రద్యోతతే తేన ప్రద్యోతేనై
ఆత్మా నిష్క్రామతి చక్షుషో వా మూర్ధ్నో వా అన్యేభ్యో వా శరీరదేశేభ్యః
(బృ. ౪. ౪. ౨) ఆ యీ హృదయముయొక్క చిత్రముయొక్క నిర్గమ ద్వారా
మగు నాడి ముఖము భావి స్ఫురణతో ప్రకాశించుచున్నది. దానిచే నీ జీవుడు
కంటినుండి గాని తలనుండి గాని మిగిలిన శరీర దేశములనుండి గాని వెడలున
అను శ్రుతి విద్వాంసునకు అవిద్వాంసునకు సమానముగనే చెప్పుచుండఁ
విద్వాంసుడు భావి విషయస్ఫురణచే జ్ఞానసామర్థ్యముచేత తలనుండి వెడల
చున్నాడనియు అవిద్వాంసుడు మిగిలిన స్థానములనుండి వెడలుచున్నాడనియ
ఈ సూత్రముచే జెప్పఁబడుచున్నది. "శతందై కా వ హృదయస్య నాడ్యస్తాసా
మూర్ధాన వధి నిఃస్సతై కా, తయోర్ధ్వ మాయన్నమృతత్వమేతి విష్వజ్జిరా
డితక్రమచే తవంతి" (ఛాం. ౪. ౬. ౬.) హృదయమున ముఖ్యమగు
నాడులు నూటయొకటి యున్నవి. వాటిలో సుషుమ్న అనునొక నాడి బ్రహ్మ
రంద్రమును జొచ్చియున్నది. ఆ నాడిచే ప్రైకిఁ బోవువాడు అమృతత్వమున
బొందును. మిగిలిన నాడులు జీవుడు శరీరమునుండి వెడలుటకే యగును కా
యమృతత్వమునకుఁ గావు. అని శ్రుతిలోఁ జెప్పఁబడినట్లు జ్ఞానసామర్థ్యముచేత
సుషుమ్న నాడిద్వారా విద్వాంసుడు మాత్రము వెడలి అమృతత్వమును బొందు
నని అవిద్వాంసులు ఇతర నాడులద్వారా వెడలి కర్మానుసారముగా ఆయా
లోకములఁ బొందుదురని భావము.

రశ్మ్యనుసార్యధికరణము ౧౦

18. మూ. రశ్మ్యనుసారీ.

రశ్మ్యనుసారీ=సూర్యరశ్మిల ననుసరించినవాడై వెడలును.

సూ. 1. “పిదప నెప్పుడు జీవుడు ఈ శరీరమునుండి వెడలునో అప్పుడు ఈ నాడులందు వ్యాపించిన కిరణములద్వారా వైకిఁబోవుచున్నాడు”

2. “ఆ నాడిచే వైకిఁబోవువాఁ డమృతత్వము పొందును” అని శ్రుతిలో రాత్రి యందని గాని పగటియందని గాని విశేషించి చెప్పకపోవుటవల్ల మరణించి అన్ని కాలములందును సూర్యకిరణముల ననుసరించి వైకిఁ బోవుచున్నాఁ డని తెలియవలయు.

వివ: 1. “అథ యత్రైత దస్మాచ్ఛరీరా దుత్క్రామ త్యధైతై రేవ రశ్మిభి ర్దూర్ధ్వ మాక్రమతే” (ఛాం. ౮. ౬. ౫), “తయోర్ధ్వ మాయన్నమృ తత్వమేతి” (ఛాం. ౮. ౬. ౬) అని శ్రుతులు.

19. మూ. నిశినేతిచేన్న సంబంధస్య యావద్దేహభావిత్వా ద్దర్శయతి చ.

నిశి=రాత్రి, యందు న ఇతిచేత్=కిరణములు లేవన్నచో, న=అట్లనరాదు, సంబంధస్య=సంబంధము, యావద్దేహ భావిత్వాత్=దేహమున్నంత వఱకుండుట వలన, దర్శయతి చ=ఉన్నట్లు శ్రుతి చూపుచున్నది కూడ.

సూ. 1. “రశ్మిలు ఈ సూర్యుని నుండి ప్రసరించుచున్నవి. అవి యీ నాడులందు ప్రసరించును. ఆ రశ్మిలు ఈ నాడుల నుండి ప్రాకుచున్నవి. ఆ రశ్మిలు ఈ సూర్యుని యందు వ్యాపించును” 2. “సూర్యుడు రాత్రి యందును ఈ పగటినే చేయుచున్నాడు” అని శ్రుతులు సూర్యుని కిరణములు రాత్రి యందుఁ గూడ ఉండునట్లు చెప్పటచేతను. 3. “శరీరమునుండి వెడలెడి యీ విద్యాంసుడు మనోవేగముతో సూర్యునిఁ బొందును” అని చెప్పటచేతను నాడులకు సూర్యకిరణములకును దేహమున్నంతవఱకు సంబంధము ఉండునని శ్రుతులు చూపుచున్నవిగాన రాత్రి యందు నాడులకు సూర్యరశ్మిలకు సంబంధము లేదని చెప్పరాదు. కనుక పగలు గాని రాత్రిగాని నాడిరశ్మిల సంబంధముతో జీవుడు వైకిఁబోవునని తెలియవలెను.

వివ:- 1. "అనుష్ఠానాదాదిత్యాత్మతాయంతే తేషామష్టి న్నా
స్యప్రాః" (భా. ర. ౬. ౨) 2. "అహరేవై తద్రాత్రా విదధాతి" 3.
యావత్ కిష్కే న్మన స్రావదాదిత్యం గచ్ఛతి" (భా. ర. ౬. ౫)
శ్రుతులు.

దక్షిణాయనాధికరణము ౧౧

20. మూ. అత శ్చాయనేఽపి దక్షిణే.

అతః=కనుకనె, దక్షిణేఽపి అయనే=దక్షిణాయనమందును విద్యావల
పోందును.

నూ. కనుకనే దక్షిణాయనమందుఁ గుండ మృతుడైన జీవుఁడు వి
వలమును బొందును.

వివ:- "ఆ పూర్వమాణ పక్షాద్ధ్యాన్వడుడజ్ఞోతి మాసాంస్తాన్" (భా
ళ. ౧౫. ౫) పక్షపక్షమునుండి సూర్యుఁడు ఉత్తరముగా పోవు నాఱుమాసః
లలో పోవును. అనుశ్రుతిచే ఉత్తరాయణమే కోరఁదగినదను శంకను వారించు
కీసూత్రము చెప్పబడెను. "ఉత్తరాయణము శ్రేష్ఠము" అను లోకాచారము
మన్నించుటకును తండ్రి యిచ్చిన స్వచ్ఛంద మరణమును జూపుటకును భీష్ముఁ
డు ఉత్తరాయణ ప్రవేశమువఱకు శరీరము విడక యుండెను గాని యుత్తరాయ
ణమన శరీరము విడచినఁగాని యుత్తమలోకములు రావని గాదని తెలియవలయు
కాన ఏ కాలమునఁ జనిపోయినను జ్ఞానసామర్థ్యముచే విద్యావలము గలుగున
భావము.

21. మూ. యోగినః ప్రతి చ స్మార్తే చైతే.

యోగినః ప్రతి = యోగులను గూర్చి, స్మర్యతే చ = స్మృతియంద
స్మరింపఁబడుచున్నదకూడా ఏతే=ఈ సాంఖ్యులు యోగులు, స్మార్తే చ=స్మృతి
యందుఁ జెప్పబడినవాడే.

నూ. "ఓ రద్ధునా : యేకాలమందు యోగులు చనిపోయినవారై
పుట్టుక చావులను, మోక్షమును బొందుదురో యా కాలమును నీకుఁ జెప్పెదను"
అని స్మృతి యోగులను గూర్చియే చెప్పుచున్నది గాన స్మృతియందుఁ జెప్ప
బడిన సాంఖ్యులను గూర్చియు యోగులను గూర్చియు ఉత్తరాయణము శ్రేష్ఠ

అ అధ్యా ౨పా. విద్యాసామర్థ్యముచే ఉత్తమగతిని పొందుదురు

౭౭

మరియు అందు పోవువారు మోక్షమును బొందుదురని చెప్పబడిన స్మృతి
కాధారమగు శ్రుతియందుఁ జెప్పబడిన యుపాసకు య కానియమము లేక యే
రాత్రిగాని పగలుగాని యుత్తరా శుభమునఁ గాని దక్షిణాయనమునఁ గాని విద్యా
సామర్థ్యముచే ఉత్తమగతిని బొందెదరని తెలియవలయును.

వివః- యత్రకాలే త్యూహృత్తి మా వృత్తిఃచైవ యోగినః, ప్రయా
తా యాంతి తం కాలం వక్ష్యామి భరతర్షభ" అని (గీత. ౮. ౨౩)

ఇది

శ్రీవేంకమాంబా నారాయణశాస్త్రి దంపతుల తనయుఁ డగు

చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే అనువదించబడిన

బ్రహ్మమీమాంసాదర్శనమునకు ఫలాశ్రయ విచారమును

నాల్గవ యధ్యాయమున ఉత్తరాంతి క్రమ మనురెండవ పాదము.

బ్రహ్మమీమాంసా దర్శనము

పలాశయ విచారమను నాల్గవ యధ్యాయములో
గంతఃకర్మగు సర్పిరాది మార్గ నిర్ణయ మనుమూఢవపాదము.

అర్చిరావ్యధికరణము ౧

1. మూ. అర్చిరాదినా తత్ప్రతితేః

తత్ = ఆయర్చిరాది మార్గము. ప్రతితేః = ప్రసిద్ధమై యుండుటవలన.
అర్చిరాదినా = అర్చిరాది మార్గము గాబోడదు.

మూ. "పంచాగ్ని విద్యోపాసకులే గాక యరణ్యమున శద్ధగా సత్త్వ
బ్రహ్మము నుపాసించు వారు గూడ అర్చిరాదిమార్గమున బోవుదురు" అని
విద్వాంసులకు అర్చిరాదిమార్గము ప్రసిద్ధమై యుండుటవలన బ్రహ్మముబొందు
వారండఱు ఆయర్చిరాది మార్గముగు డనే పోదురు

వివ :- "అధైతైరేవ రశ్మిభిరుద్ధృతం అక్రవతే" (ఛాం. ౮ ౬ ౫)
మఱి యీ సూర్యకిరణముల ద్వారానే పైకి బోదురు. "తేఽర్చిషః చి స-భవం
త్యర్చిషోహః" (బృ ౬. ౨. ౧౫) పంచాగ్నిపాసకులగు గృహస్థులు
అర్చితమగు ఆయర్చిర్దేవతనండి అహరణిమాన దేవతన బొందుదురు "స
ఏతం దేవయానం హతాన మాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి" (శ్లో. ౧ ౩) ఆ
యపాసకుడు ఈ దేవయాన మార్గమునుపొంది అగ్నిలోకమును జేరుచున్నాడు.
"యదావై పురుషోఽస్మాల్లోకాత్క్రైతి స వాయు మాగచ్ఛతి" (బృ ౫ ౧౦ ౧)
విద్వాంసుడి లోకమునుండి పోవు పురుషుడు వాయులోకమున బోదును. "సూర్య
వ్యారేణతే విజాఃప్రయాంతి" (మండ. ౧ ౨. ౧౧) సర్వకరణ జేయుచు
పారణ్య గర్భోపాసన చేయువారు పుణ్యపాపముల వీడి సూర్యమార్గమున

బోవుచున్నారు. ఇట్లు శ్రుతులలో నిన్నభిన్న మార్గములు చెప్పబడుటచే నందేహ వారణకై యీ సూత్రము చెప్పబడినది. ఈ మార్గములు విభిన్నములుగా, గనబడినను మార్గము ఒకటే. కాని యీ మార్గముందు గల మజిలీ నబిట్టి యీ యా బోట్ల అనేకములకనేకముగా గనిపి చుటవల్ల ఆ మార్గమున నేక విశేషములు చెప్పబడెను. బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోవు మార్గముకదె యని భావము. "తే తేషు బ్రహ్మలోకేషు పూజరావతో వసుః" (బృ. ౬. ౨. ౧౫) బ్రహ్మ వేత్తలు బ్రహ్మలోకములందుత్తులై హారణ్య గర్భుని దగ్గరఁ జాలకారి ముందురు. "తస్మిన్ సనతి శాశ్వతీస్సమాః" (బృ. ౫. ౧౦. ౧) బ్రహ్మ లోకముందు శాశ్వత సంవత్సరము లుండును. ఇత్యాదిశ్రుతులలో వెల్లదగినది బ్రహ్మలోకమని కూడఁ జెప్పబడినది. పై శ్రుతులలో "ఎతే యీ సూర్య కిన్ముల ద్వారానే పైకి పోవుదురు" అని నిర్ధారణగాఁ జెప్పబడె రాత్రి సూర్యు లశ్చి సూర్యులము లేదుగదా అను సంవేషమును వారించుటకై రాత్రి గూడ సూర్యులశ్చి సంబంధము గలదని యీ ఆ సూర్యులశ్చుల ద్వారానే పోవుదు అని చెప్పబడె గాని అర్చిరాది మార్గముగూడఁ బోవరని నిషేధించుటకుఁ జెప్పబడె లేదని తెలియవలయును. "స యా ష్టిష్యే న్మన స్తావదాదిత్యం గచ్ఛతి" (ఛాం. ౮. ౬. ౫) విద్వాంసుఁడు మనోవేగముతో సూర్యుని బొందును. ఇట్టి ఇతర మార్గములకంటె అర్చిరాది మార్గమున మనోవేగముతోఁ బోవునని యర్థము గాదు మార్గమొకటే యయ్యును "ఇందికిఁ ద్వరగావత్తు" అని లోకమునఁ జెప్పబట్టి మనోవేగముతోఁ బోవునని చెప్పబడెను గాని మార్గము లనేకము లుండి ఈ మార్గమున ద్వరగాఁ బోవునవోఁ బోవునని చెప్పబడు మాత్రము గాదని తెలియునది. "అథేకయాః పథో నైకతరేణవన" (ఛాం. ౫. ౧౦. ౮) మొదల జుతువులు ఈ అర్చిరాది ధూమామార్గములు రేచిలో నేమార్గము ద్వారా గాని పోవవు. అను శ్రుతి దేవయానము పితృయాణము అను రెండు మార్గములనుండి భ్రష్టులగు వారికి మూడవ మార్గమును జెప్పచున్నది. పితృ యాణమార్గముకంటె అర్చిరాదులైన చాల మజిలీలుగల దేవయానమును మార్గ మొకటి యున్నదని యీ శ్రుతి ప్రకటించుచున్నది. అర్చిరాది మార్గమునఁ జాల మజిలీలును, ఇతర మార్గముల గొంచెము మజిలీలును గలవని తెలియవలయు. అర్చిరాది శ్రుతియందు అనేకమైన మజిలీలు చెప్పబడెను. అన్యశ్రుతులందు ఆ మార్గములు తక్కువగాఁ జెప్పబడెను. చాల మజిలీలు చెప్ప శ్రుతికనుగుణ

స్తాన్మా సేభ్య స్సంవత్సరం సంవత్సరా దాదత్య మాదిత్యా చ్చంద్రవ సం చంద్ర మనో విద్యుతం తత్తురుషోఽమానవః స ఎసన్ బ్రహ్మ గమయతి (భం. ౫. ౧౦ ౧. ౨), ౩. "యదావై పురుషోఽస్మాల్లోకాత్ ప్రేతి స వాయు మానచ్చతి తస్మై స తత్ర విజిహేతే యథా రథచక్రస్మఖ తే న స ఊర్ధ్వం ఆక్రవతే స ఆదిత్య మాగచ్ఛతి" (బృ. ౫. ౧౦. ౧) అని శ్రుతులు. మాసిభ్యో దేవలోకం దేవలోకాదాదిత్యం" (బృ. ౬. ౨. ౧౫) మాసమునుండి దేవలోకమును దేవ లోకమునుండి సూర్యుని అని వాజసనేయ శాఖలో పాఠము వేటుగానున్నది. కాన ఈ సూత్రము ఛాందోగ్యశాఖ శ్రుతి పాఠమున బట్టి చెప్పబడెనని తెలియు నది. ఛాందోగ్య వాజసనేయ శ్రుతులలో మాత్రము ఒకచోట దేవలోకము అనునది లేదు ఇంకొకచోట సంవత్సరము అనునది లేదు. అందు రెండు శ్రుతులనుబట్టి దేవలోకము సంవత్సరము అను రెండును రెండుచోట్ల జేర్చ వలయును. అందునగూడ మాసములతో సంబంధమున బట్టి సంవత్సరము మొదటను తరువాత దేవలోకమును జేర్చవలయునని తెలియవలయును.

తడిదధికరణము ౩

౩. మూ. తడితోఽది వరుణః సంబంధాత్.

సంబంధాత్=సంబంధముండుటవలన, తడిత్=మెఱపునకు, అది=పైని, వరుణః=వరుణ లోకము, గ్రహింపవలయును.

మూ. మెఱపునకు జలాధిపతి యగు వరుణునికి సంబంధముండుటవలన "సూర్యుని నుండి చంద్రుని చంద్రు నుండి మెఱపును బొందుదురు" అనుచోట మెఱపునకు దరువాత వరుణ లోకమును బొందును అనునది సంబంధించును.

వివర:- ఉలుములు ఉటిమిసప్పుడు మెఱపులు ఎక్కువగా మేఘముల పైని నటించునపుడు వానకురియును. "మెఱయుచున్నది యులుయుచున్నది వర్షము కురియును" అని బ్రాహ్మణమును జెప్పుచున్నది గాన మెఱపులకు జలాధిపతి యగు వరుణునికి సంబంధమున్నది గాన మెఱపు అను పదమునకు బిదప వరుణలోకము అనునది చేర్చవలయును. వరుణ లోకము బిదప ఇంద్ర పజాపతి లోకములు పరిప బడుటవలనను వానికి వజ్రియుక స్థానము లేక పోవుటవలన అని వరుణలోకమునకు బిదప నుండనని తెలియవలయును. వజ్రియు అగ్నిరాదిమార్గమున మెఱపు చివరిదని తెలియవలయును.

ఆతివాహికాధికరణము ౪

4 మా. ఆతివాహికాస్తల్లింగత్.

తల్లింగత్ = ౨ సూచననుబట్టి, ఆతివాహికాః = ఆతివాహకులు = ఆతివాహికులను పుంశులు షచ్చి తీసి నిబోదురు.

సూ. "చంద్రుని నుండి మెఱపును బొందుదురు పిదప నొక యమానుష పురుషుడు వచ్చి వారిని బ్రహ్మమును బొందుచును" అని శ్రుతిలో అమానుష పురుషుడు బొందించును అని సూచననుబట్టి అర్చియలు అప్పటి ఉపాసకులను దీసికొనిపోవు దేవతలే గాని మార్గదర్శిములు గాని భోగిభూములు గాని గవు.

వివ:- "చంద్రమసో విద్యుతః, తత్పురుషోఽ మానవః స ఏవాన్ బ్రహ్మ గమయతి" (ఛాం. ౪ ౧౫ ౫) అని శ్రుతి.

5. మా. ఉభయ వ్యామోహోత్తత్సద్దేశః.

ఉభయ వ్యామోహాత్ = జీవులు అర్చిరాది దేవులు వ్యామోహితులగుటవల్ల అస్వతంత్రులగుటవలన, తత్సద్దేశః = అర్చిరాది దేవతలచే దాసికానిపోబడుట సిద్ధింపటవలన

సూ. శరీరము విడిచి అర్చిరాదుల వెంటబోవు జీవులును పీడిని దీసికొనిపోవుటకు నియోగింపబడిన అర్చిరాది దేవతలను స్వతంత్రులుగాదుగావున లోకమున పిచ్చివారును మూర్ఖవడినవారును ఇతరులచేత, దీసికొనిపోబడునట్లు జీవులును అర్చిరాది దేవతలచే, దీసికొనిపోబడుట సిద్ధింపటవలన పై శ్రుతిలో జూపబడిన "అమానుష పురుషుడు బ్రహ్మమును బొందించును" అను సూచనయుక్తమైనదే

వివ:- పై శ్రుతిలో అర్చిరాది దేవతల నుండి వారివారి జీవులు పోవుదురని యర్థము తెలియవలయు. లోకవ్యవహారములో "నిపు ఇక్ష్వాక నుండి బలవర్మను బలవర్మ నుండి జయసింహుని వానినుండి కృష్ణగుప్తు సమీపించుము" అని యున్నట్లు అర్చిరాదుల విషయములో గూడ ఉపాసకలయను. ఇదే అగ్నిలో ము పోయి అగ్నిచేత తీసికొనిపోబడును వాయు లోకమును బొందును వాయువుచే ముందు లోకమునకు, దీసికొనిపోవబడును. ఇట్లు అంతః, దెలియునది యని భావము

6. మూ. వైద్యుతేనైవ తతస్త్రచ్చుతే.

త్రచ్చుతే = అట్టి శ్రుతినిబట్టి తతః = తరువాత, వైద్యుతేన ఏవ = మొఱివైనకు సంబంధించిన యమానుషనివేతనే తీసికొనిపోబడును.

సూ. “మొఱివును పొందిన యా జీవులను ఒక యమానుష పురుషుడు వచ్చి బ్రహ్మలోకమును బొందించును” అను శ్రుతినిబట్టి మొఱివు దగ్గఱనుండి యమానుష పురుషుడు వచ్చి వారిని వరుణాది లోకముల నుండి బ్రహ్మలోకమును జేర్చునని తెలియసది.

వివః - “తాన్ వైద్యుతాన్ పురుషోఽమానః స ఏత్య బ్రహ్మలోకం గమయతి” అని శ్రుతి. వరుణాదులు ఆ యమానుష పురుషునికి అడ్డుగలిగి. పర బ్రహ్మలోకము చేరుకొను సాయపడుమరని యాహించునది.

కార్యాధికరణము ౫

7 మూ. కార్యంబాదరి రస్యగత్కుపపత్తే.

అస్య = ఈ సగుణబ్రహ్మమును, గత్కు ప పత్తే = పొందుటకు ఉపపన్న మగుటవలన, కార్యం = సగుణబ్రహ్మను ఆ పురుషుడు పొందించును అని, బాదరి = బాదరి అనను.

సూ. సగుణ బ్రహ్మము పరిచ్ఛిన్నప్రదేశము గలవాడు గాన ఆ బ్రహ్మ దగ్గఱకు పోవుట యుపపన్నమగును గాన సగుణోపాసకులను ఆ యమానుష పురుషుడు ఆ సగుణబ్రహ్మమును బొందించుచున్నాడని బాదరి యనియె.

వివః - సిద్ధబ్రహ్మము సర్వదేశములందుండను గాన అతని దగ్గరకు వెళ్లుటగాని వెళ్లువాడుగాని తీసికొని వెళ్లువాడుగాని యననది యుండిదు గాన సిద్ధబ్రహ్మోపాసకుడు తన హృదయమందున్న యా బ్రహ్మమంధే రయమగునని రహస్యము.

8. మూ. విశేషితతత్వాచ్చ.

విశేషితతత్వాత్ = విశేషించి చెప్పుటవలనను.

సూ. 1. “బ్రహ్మలోకమును బొందించును ఆ బ్రహ్మవేత్తలు బ్రహ్మ లోకములందుత్తమలై హరణ్య గర్భుని దగ్గఱ జాలకాలముందురు” అని

శ్రుతిలో విశేషించి నిర్గుణ బ్రహ్మముకంటె వేరుగా “బ్రహ్మలోకములందు” అని లోకభిన్న ప్రయోగ బహువచనముచే అవస్థా విశేషములనుబట్టి భిన్నములగు సగుణబ్రహ్మలోకములను గూర్చి చెప్పుటచే అర్చిరాది గమనము సగుణబ్రహ్మ విషయకి మ్రోదే.

వివ:- 1. “బ్రహ్మలోకాన్ గమయతి తే శేష బ్రహ్మ లోకేషు పరాః పరావతో వసంతి” (బృ. ౬. ౨. ౧౫) అని శ్రుతి.

9. సామీప్యాత్తతద్య్యపదేశః.

సామీప్యాత్ తు=సామీప్యమునుబట్టియేతే, తద్య్యపదేశః=ఆ పర బ్రహ్మ మునకు వ్యవహరింపఁజడినది.

సూ. పరబ్రహ్మమునకు దగ్గరగా నుండుటవలన సగుణమైన యా పరబ్రహ్మము గూడ బ్రహ్మపదముచేతఁ బై శ్రుతులలో వ్యవహరింపఁబడియెను గాన బ్రహ్మ పదమునకు సగుణబ్రహ్మ మని యర్థము చెప్పుటలో విరోధము లేదు.

వివ:- పర బ్రహ్మమే ఉపాసనకొఱకు మనోమయత్వాది వికారధర్మము లచే వ్యవహరింపఁబడి సగుణబ్రహ్మము కార్యబ్రహ్మము యపరబ్రహ్మమును పేర్లతో నున్నవని తెలియవలయును.

10. మూ. కార్యాత్మయే తదద్య్యక్షేణ సహృతః పరమభివానాత్.

అభివానాత్=శ్రుతి చెప్పుటవలన, కార్యాత్మయే=కార్య బ్రహ్మలోకమునకు బ్రత్యక్షము గలుగఁగా, తదద్య్యక్షేణ సహ=ఆ లోకమునకు బ్రభుత్వ వాంతో గూడ, అతః=దిశ్యకంటె గొప్పదగు పరమపదమును బొందును.

సూ. 1. “ఈ యర్చిరాది మార్గముద్వారా బ్రహ్మమును బొందిన వారీ మను సృష్టియందుఁ దిరిగి జన్మింపను”, 2. “ఆ యర్చిరాది మార్గమునఁ బైకిఁ బోవువారికిఁ దిరిగి జన్మ లేదు”, 3. “అనుష్ఠానాదిచే బైకివోయి యమృత్యుమును బొందును” ఇత్యాది శ్రుతులందు జన్మరాహిత్యమాపనుగు మోక్షము చెప్పఁబడుటవలన, సగుణబ్రహ్మ లోకమునకుఁ బోయిన పిరప మరల అందు బ్రహ్మజ్ఞానము గలవారై జీవులు నా సగుణబ్రహ్మ లోకమునకుఁ బ్రభుత్వమున పారణ్య గర్భునితోఁ గూడ ఆ బ్రహ్మలోకమునకుఁ బ్రత్యయము

ఆ ఆధ్యా ౩పా. సగుణోపాసకులు క్రమముగా బ్రహ్మమును బొందుదురు 281

సంభవించిన తరువాత క్రమముగా పరిశుద్ధమైన పరబ్రహ్మము యొక్క పరమ పదమును బొందుదురు.

వివ:- దీనినిబట్టి క్రమముగనే యుపాసకులకు పరమపదముగు ముక్తి సంభవించును గాని వెంటనే లభింపదని భావము. 1. "ఏతేన ప్రతిపద్యమానా మానవ మావర్తం నావగ్తంతే" (ఛాం. ౪. ౧౫. ౬), 2. "తేషామిహ న పునరా పృత్తిరస్తి", 3. "తయోర్ధ్వమాయ న్నమృతత్వమేతి" (ఛాం. ౮. ౬. ౬) అని శ్రుతులు.

11. మూ. స్మృతేశ్చ-

స్మృతేశ్చ=స్మృతినిబట్టియు.

సూ. సగుణబ్రహ్మతోఁ గూడ నా యుపాసకులందఱు జ్ఞానము పొందిన పిదప ఆ సగుణబ్రహ్మ యొక్క యవసాన కాలమున ధన్యులై పరమపదమును బొందుదురు" అని స్మృతివాక్యమునుబట్టియు ఆ సగుణబ్రహ్మతోఁ గూడ నుపాసకులు క్రమముగాఁ పరమపదమును బొందుదురని తెలియఁదగు.

వివ:- కావున ఆర్పిరాది గమన శ్రుతులన్నియు సగుణబ్రహ్మ విషయక ములని భావము

12. మూ. పరంజై మిని ర్ముఖ్యత్వాత్.

ముఖ్యత్వాత్—ముఖ్యమగుటవలన పరం=పరబ్రహ్మమే అని, జైమినిః జైమిని అనెను.

సూ. 1. "ఆ యమానుష పురుషుడు బ్రహ్మను బొందించును" అను చోట బ్రహ్మపదమునకు ముఖ్యాత్థమగు పరబ్రహ్మమని యర్థము చెప్పటయే న్యాయము గాన ఈ శ్రుతిలోఁ బరబ్రహ్మమే చెప్పఁబడుచున్నదని జైమిని యనియె.

వివ:- 1. "స ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయతి" అని శ్రుతి.

13. మూ. దర్శనాచ్చ.

దర్శనాత్=చూపుటవలనను.

సూ. 1. "ఆసుషుమ్నా నాడిచేఁ బైకిఁబోవుచు అమృతత్వమును బొందును" అని శ్రుతి గమన పూర్వకముగా అమృతత్వమును జూపుచున్నది

గాన అమృతత్వము పరబ్రహ్మ విషయకమే "తయోర్ధ్వమాయ న్నచ్యుతత్వ మేతి" (ఛాం. ౮. ౬. ౬) అని శ్రుతి.

14: మూ. సచకార్యే ప్రతిపత్త్యభిసంధిః.

కార్యే=సగుణబ్రహ్మ విషయమందు, ప్రతిపత్తి = గ్రహణము యొక్క అభిసంధిః=అభిసంధి. స చకాదు.

సూ. 1. "నామరూపముల నిర్వహించునదియు, వానిచే సృజింపఁ జేసినదియును పరబ్రహ్మమే" ఇత్యాదులచే వెప్పఁబడిన పరబ్రహ్మమే ప్రస్తుతము గాన, 2. "ప్రజాపతి సభాభవనమును బ్రవేశించును" అను సుహస్సుని మరణ కాల సంకల్పమును సగుణబ్రహ్మ విషయమగు సంకల్పము గాదు నిర్గుణమగు పరబ్రహ్మ విషయకమే

వివ:- 1. "నామరూప యోగ్విర్జహితా యదంతరాతద్బ్రహ్మ" (ఛాం. ౮. ౧౪. ౧), 2. "ప్రజాపతేస్సృగాం ప్రవేశ్యప్రపద్యే" (ఛాం. ౮. ౧౪. ౧) అని శ్రుతులు, ఈ ౧౨, ౧౩, ౧౪ సూత్రములు జైమిని మతమును జెప్పుచున్నవి గాన ఇవి పూర్వపక్షసూత్రములే ౭, ౮, ౯, ౧౦, ౧౧, సూత్రములలో జెప్పఁబడిన వావరి మతమే సిద్ధాంతము. "ఆత్మైవేదం సర్వం" (ఛాం. ౭. ౨౫. ౨) ఇదియంతయు ఆత్మయే "నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనం" (శ్లో. ౮. ౬. ౧౯) ఆత్మ అవయవములు క్రియలులేనిది శాంత మైనది నిర్దోషము అజ్ఞానము లేది. "అస్థూలమన జ్ఞానాస్య మదీర్ఘం" ఆత్మ స్థూలమైందిగాని సూక్ష్మమైనదిగాని పొట్టిదిగాని పొడుగుచదిగాని కాదు. "సబాహ్య భ్యంతరోహ్యజ్ఞః" (ముం. ౨. ౧. ౨) ఆత్మ లోపల వెనుపల నిండియున్నది ఘట్టుకలేనది. "స ఏష నేతి నేత్యాత్మా" (బృ. ౩. ౯. ౨౬) ఆ యాత్మ ఇది కాదు ఇది కాదు అనునట్టిది. ఇత్యాదిశ్రుతులచే దేశకాలాది విశేష భూయమైనది గాన అంతటనున్న దానికి అర్చిరాదిమార్గముచే వెళ్లి చేరుట యనునది యుండుట సంభవింపదు గాన అర్చిరాది గమన శ్రుతులన్నియు సగుణబ్రహ్మ విషయకములే గాని నిర్గుణబ్రహ్మ విషయకములు గావని తెలియునది.

అప్రతీకాలంబనాధికరణములు ౬

15. మూ. అప్రతీకాలంబనా న్నయతీతి బాదరాయణ ఉభయథా దోషా త్తత్కరుశ్చ.

ఈ అధ్యాయము. సుగంధద్రవ్యములు క్రమముగా బ్రహ్మమును పొందుదురు 253

ఉభయభాగములు విధములుగాను, అదోషాత్ = దోషము లేకపోవుట వలన, అప్రతీకారంబునాన్ = నామాది ప్రతీకోపాసకుల కంటె నితరులగు వికారోపాకులను, నయతి = తీసికొని వెళ్లును, ఇతి = అని, బాదరాయణః = బాదరాయణుఁడనియె, తత్క్రతుః చ = తత్క్రతు న్యాయముగూడ దీనినే సమర్థించుచున్నది.

సూ. 1. "ఆ జీవులను ఒక యమానుష పురుషుఁడు వచ్చి బ్రహ్మ లోకమును పొందించును" అనుచోట నామాదిప్రతీకోపాసకులను బ్రహ్మలోకమును అమానుష పురుషుఁడు జేర్చుఁడు, నామాదిప్రతీకోపాసకులను గాక మిగిలిన వికారోపాసకులను బ్రహ్మలోకమును జేర్చునని రెండు విధములుగా జెప్పినను దోషము లేకపోవుటవలన నామాదిప్రతీకోపాసకులను విడిచి తక్కిన వికారోపాసకులను మాత్రము బ్రహ్మలోకమును అమానుష పురుషుఁడు పొందించునని బాదరాయణుఁడు తలచుచున్నాఁడు, 2. "ఎవఁ డెట్లెట్లు దేని నుపాసించునో వాఁడు దానినే పొందును" అను శ్రుతి ఈ విషయమునే సమర్థించుచున్నది.

వివ:- "పురుషోఽమానవః స ఏత్య్ బ్రహ్మ గమయతి", 2. "తం యథా యథోపాసతే తదేవ భవతి" పంచాగ్ని విద్యయందు "స ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయతి" (ఛాం. 4. 13. 3) అతఁడు వారిని బ్రహ్మము పొందించును" అని ఇత్యాదికముగ విశేషించి చెప్పినచోట్ల మాత్రము ఈ నిషేధము ప్రవర్తింపదని తెలియుచున్నది. "యథాక్రతు రస్మిన్ లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతి" ఈ లోకమున పురుషుఁ డెట్టి క్రతువు చేయునో వాఁడు ఇటనుండి పోయి అట్టి క్రతుఫలమును పొందినవాడగును. ఈ యర్థముగలది క్రతున్యాయము.

16. మూ. విశేషంచ దర్శయతి.

విశేషం చ = విశేషమును, దర్శయతి = శ్రుతి చూపుచున్నది.

సూ. 1. "నామము బ్రహ్మమని యుపాసించువానికి ఆ నామము వ్యాపించునంతచోటను అతనికి స్వేచ్ఛాగమనము గలుగును", 2. "వాక్కుకంటె నామము గొప్పది", 3. "వాక్కును బ్రహ్మముగా నుపాసించువానికి వాగ్విషయమునఁ గామగమనము సిద్ధించును", 4. "వాక్కుకంటె మనస్సు గొప్పది" ఇత్యాదులలో నామాదిప్రతీకోపాసనము లందొక దానికింటె నొకటి గొప్పదని శ్రుతి చూపుచున్నది గాన నామాదిప్రతీకోపాసములందు ఫలవిశేషములుండుట వలనను, ఏక బ్రహ్మము నుపాసించు వారికి ఫలవిశేషములు లేకపోవుటవలనను

నామాదిప్రతీకోపాసకులకంటె భిన్నమైన వారినే అమానుష పురుషుడు బ్రహ్మను బొందించునని గ్రహింపవలయును.

వివ:- 1. "యావన్నామోగతం తత్రాస్య యథా కామచారో భవతి" (ఛాం. 2. 1. 1), 2. "వాక్యావనామో భూయసీ" (ఛాం. 2. 1. 1), 3. "యావద్వాచో గతం తత్రాస్య కామచారో భవతి" (ఛాం. 2. 1. 1), 4. "మనోవాచ వాచోభూయః" (ఛాం. 2. 3. 1) అని శ్రుతులు. కావున నామాదిప్రతీకోపాసనములు ఇతరోపాసనములతో సమములు గావని భావము.

ఇది

శ్రీవేంకమాంబా నారాయణశాస్త్రి దంపతుల తనయుఁ డగు

చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే అనువదింపఁబడిన

బ్రహ్మ మీమాంసాదర్శనమందు ఫలాశ్రయ విచారమును

నాల్గవ యధ్యాయమున గంతవ్యమగు

నర్హిరాది మార్గనిర్ణయ మనుమూఁడవ పాదము.

బ్రహ్మమీమాంసా దర్శనము

ఫలాశ్రయ విచార మనునాల్గవ యధ్యాయమున జ్ఞానమునకు ఉపాసనకు

ఫల నిర్ణయ మను నాల్గవ పాదము.

సంపద్యావిర్భావాధికరణము ౧

1. మూ. సంపద్యావిర్భావః స్వేన స్వశబ్దాత్.

శబ్దాత్=శ్రుతిలో స్వశబ్దము ప్రయోగించుటవలన, స్వేన=ఆత్మరూపముతోడ, సంపద్య = బ్రహ్మమును పొంది, ఆవిర్భావః = బ్రహ్మ సాక్షాత్కారము పొందును.

సూ. 1. “వాయువు మొదలగునవి యాకాశరూపమును బొందినట్లు ఈ జీవుఁడు ఈ శరీరమునుండి లేచి ఆ పరమజ్యోతిని పొంది తన యాత్మరూపమును బొందుచున్నాఁడు” అని శ్రుతిలో జీవుఁడు తన ఆత్మరూపమును బొందునని చెప్పుటవలన ముక్తిని బొందు జీవుఁడు పరింజ్యోతియగు బ్రహ్మమును బొంది, దేవలోకాదులందువలె నితర రూపాదులతోఁ గాక, యాత్మరూపముతోనే బ్రహ్మ సాక్షాత్కారమును బొందును.

వివ:-1. “ఏవమే వైష సంప్రసాదోఽస్మా చ్చరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతి రుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే” అని శ్రుతి.

2. మూ. ముక్తః ప్రతిజ్ఞానాత్.

ప్రతిజ్ఞానాత్=ముక్తిని గూర్చి ప్రతిజ్ఞ చేయుటవలన, ముక్తః=ముక్తుఁడై ఆత్మరూపము పొందును.

సూ. 1. “శరీరము నాత్మగాఁ జూడని వానిని ప్రియముగాని యప్రియముగాని తాకవు” అని మొదలు పెట్టి, 2. “తన యాత్మస్వరూపముఁ బొందుచున్నాఁడు అతఁడె యుత్తమ పురుషుఁడు”, 3. “పాపరహితము జరామరణ వర్జితమునగు నాత్మను దెలియవలెను అట్లు తెలిసిన వాఁడెల్ల కోర్కెలను బొందును” అని శ్రుతిలో ముక్తునిగూర్చి ప్రతిజ్ఞ చేయఁబడుటవల్ల అదివరకు

శరీరమున రాగద్వేషాది సర్వబంధములచే బంధింపఁబడి యిప్పుడు వానినుండి ముక్తుడై మొదటి రూపమగు పరిశుద్ధమైన యాత్మరూపముతో నుండును,

వివ:- 1. ఆశరీరం వాన సంతం న ప్రియాప్రియే స్పృశతః" (ఛాం. (ఛాం. ౮. ౧౨. ౧), 2. "స్వేన రూపేణాభిసంపద్యతే స ఉత్తమ పురుషః" (ఛాం. ౮. ౧౨. ౩), 3. య ఆత్మాపహతపాప్మా విజరో విమృత్యుః" (ఛాం. ౮. ౩. ౧) అని శ్రుతులు. మోక్షఫలకథనము బంధములనుండి విడివడుట రూప మైనదే గాని కొత్త ఫలము గలుగునని చెప్పుటకు మాత్రము గాదు. రోగ పీడితుఁడు రోగములనుండి ముక్తుఁడయ్యెనని చెప్పినట్లు బంధములనుండి ముక్తుఁడయ్యె ననువ్యవహారముగూడ నట్లే తెలియునది.

3. సూ. ఆత్మాప్రకరణాత్.

ప్రకరణాత్ = ప్రకరణమునుబట్టి, ఆత్మా = ఆత్మయే ఆర్థము.

సూ. 1. "పాపరహితము జరామరణ వర్జితమునగు నాత్మను దెలియ నలయు" అను ప్రకరణమునుబట్టి 3. "ఆ పరమజ్యోతిని పొంది తన యాత్మ రూపమును బొందుచున్నాఁడు" అనుచోట, పరమజ్యోతి యనగా ఆత్మయే గాని భౌతికమగు జ్యోతియని యర్థము గాదు.

వివ:- 1. "య ఆపహతపాప్మా విజరో విమృత్యుః" (ఛాం. ౮. ౩. ౧) 2. "పరమజ్యోతి రుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభి నివృద్యతే" (ఛాం. ౮. ౧౨. ౩) అని శ్రుతులు, (చూ. బృ. ౪. ౩. ౧౬) "తదేవ జ్యోతిషాం జోతిః" అనుచో జ్యోతిశ్శబ్దము ఆత్మపరముగాఁగూడఁ గనిపించుచున్నది. (చూ. ౧౭. ౩. ౪౦ సూ.)

అవిభాగాధికరణము ౨

4. సూ. అవిభాగేన దృష్టత్వాత్.

దృష్టత్వాత్ = చూడఁబడుట వలన, అవిభాగేన = అవిభాగముగనే యుండును.

సూ. 1. "ఆ యాత్మ నీవై యున్నావు" 2. "నేను బ్రహ్మమునై యున్నాను" 3. "ఆ ద్రష్టకంటె వేఱుగా విడియుండి చూడఁబడు రెండవ వస్తువేదియు లేదు" ఇత్యాదులందు పరజ్యోతిని పొంది ఆత్మ స్వరూపము పొందువాఁడు బ్రహ్మముకంటె అభేదముగా నున్నట్లు చూడఁబడుటవలన ముక్తుఁడు బ్రహ్మముతో నేకమైయుండునుగాని విడిగా నుండఁడు.

వివ:- 1. “తత్త్వమసి” (ఛాం. ౬. ౮. ౭) 2. “అహం బ్రహ్మాస్మి” (బృ. ౧. ౪. ౧౦) 3. “నతుద్వితీయమస్తి తతోఽన్యః ద్విభక్తం యత్ప్రశ్నేత్” (బృ. ౪. ౩. ౨౩) అని శ్రుతులు ఇట్లే “యదోదకం శుద్ధే శుద్ధమాసిక్తం తాదృగేవ భవతి, ఏవం మునేర్విజ్ఞానత ఆత్మాభవతి గౌతమ” (క. ౪, ౧౫) ఓ నచికేతుఁడా, నిర్మలజలమందుఁ బోయఁబడిన నిర్మలజలము నిర్మలముగానే యున్నట్లు జీవేశ్వరులను అభేదముగాఁ దెలిసికొన్న మననశీలుని యాత్మ అట్టిదే యగును. ఇత్యాది శ్రుతులును నదీ సముద్రాద్భుదాహరణములును జీవేశ్వరుల కై క్యమునే బోధించుచున్నవని భావము.

బ్రాహ్మధికరణము ౩

5. మూ. బ్రాహ్మణ జైమిని రుషన్యాసాదిభ్యః

ఉపన్యాసాదిభ్యః=బోధనలబ్ధి, బ్రాహ్మణ=బ్రాహ్మము తోనై క్యమగు నని, జైమినిః=జైమిని యనియె,

సూ. 1 “వాపరహితము జరామరణ వర్జితమునగు నాత్మను దెలిసి కొనవలయును” అనునది మొదలుకొని 2 “ఆత్మ సత్యసంకల్పుడు సత్య కాముఁడు అనునంతవఱకుఁ జెప్పఁబడిన శ్రుతినిబట్టియు ఇంకను ఆత్మ సర్వజ్ఞమై నదిసర్వమునకుఁ బ్రభువై నది” ఇత్యాది ప్రకుల బోధనఁ బట్టియు 2. “తన యాత్మ రూపమును బొందుచున్నాఁడు” అనుచోట అపహతపాప్మ శ్వాదిగుణములుగల బ్రహ్మముతో నేకమగుచున్నాడని యర్థముగ్రహింపవలయునని జై మినియనియె.

వివ:- 1. “ను అపహతపాప్మా” (ఛాం ౮. ౭. ౧) 2. “సత్యకామః సత్యసంకల్పః” (ఛా. ౮. ౭. ౧) 3. “స్వేన హపేజాభి సంపద్యతే” అని శ్రుతులు.

6. మూ. చితితన్మాత్రేః తదాత్మకత్వాద్విత్యాదులోమిః.

తదాత్మకత్వాత్ = చైతన్య స్వరూపుఁడగుటవలన, చితితన్మాత్రేః = చైతన్యముతో మాత్రమె యుండును అని, బొడులోమియనియె.

సూ. ముక్తుఁడు చైతన్యమందుఁ గేవల చైతన్యముతో జైతన్య స్వరూపుఁడై యుండుటవలన సర్వజ్ఞత్వాది ధర్మములతోఁ గాక చైతన్యముతోనే యుండునని యొడులోమి యనియె.

వివ:-వాస్తవమునకు సర్వజ్ఞత్వాపహతపాపృత్వాది గుణములు ఇతరవై లక్షణ్యమును జెప్పటకేగాని సవికల్ప సగుణ స్వరూపమును జెప్పటకు గాదు. ఇవి కేవలము శబ్దవికల్పమువల్ల గలిగినవని తెలియునది.

7. మూ. ఏవమప్యపన్యాసా త్పూర్వభావాదవిరోధం బాదరాయణః.

ఏవమపి=చైతన్య స్వరూపమును అంగీకరించినను, ఉపన్యాసాత్=పూర్వ శ్రుతులును జెప్పటవలన, అవిరోధం=విరోధము లేనట్లు, పూర్వభావాత్=ఇవి వరకు ఉండుటవలనను, బాదరాయణః=బాదరాయణుడు తలచియు.

నూ. ముక్తుడు కేవలము పారమార్థికమైన చైతన్య స్వరూపము గలవాడుగ నంగీకరించినను వ్యవహారము నపేక్షించి పూర్వ శ్రుతివాక్యముల వల్ల దెలియబడిన సకలైశ్వర్యరూప బ్రహ్మమును నిరాకరింపకపోవుటవలన పై మతములతో విరోధము లేదని బాదరాయణుడు తలచుచున్నాడు.

సంకల్పాధికరణము *

8. మూ. సంకల్పా దేవ తు తచ్చుతేః.

తచ్చుతేః = అట్లు శ్రుతి వినబడుటవలన, సంకల్పాదేవతు = సంకల్పము వలననే.

నూ. 1. "సత్యకామాది గుణములను సాక్షాత్కరింపఁ జేసికొన్న ముక్తుడు పితృలోకములను గోరువాడై యున్నచో వానికి సంకల్పమువలననే పితృదేవతలు వత్తురు" అని శ్రుతిలో జెప్పబడుటవలన ముక్తునకు సర్వ ప్రయోజనములు నిమిత్తాంత రాపేక్ష లేకయే సంకల్పముచేతనే సిద్ధించును.

వివ:- 1. "స యది పితృలోక కామో భవతి సంకల్పాదేవాస్య పితరో సముత్థిష్ఠంతి" (ఛాం. ౮. ౨. ౧) అని శ్రుతి.

9. మూ. అత ఏవ చానన్యాధి పతిః.

అత ఏవ చ=కనుకనే, అనన్యాధిపతిః=ఇతర ప్రభువు లేనివాడు.

నూ. ముక్తుని సంకల్పము లేన్నట్టికి వ్యర్థము గావు కనుకనే ముక్తునికి దనకంటె సింకొక ప్రభువు లేడు. అతనికెల్ల యైశ్వర్యములు స్వాధీనమందె యుండును.

వివ:- “అథ య ఇహోత్మాన మనువిద్యో వ్రజంత్యేతాంశ్చ సత్యాన్కామాన్ తేషాం సర్వేషులోకేషు కామ చారో భవతి” (ఛాం. ౮. ౧. ౬) పిదప నెవరు ఆత్మను సత్యసంకల్పాదులన, జక్కగాఁ దెలిసికొని పోవుచున్నారో వారికి సర్వ లోకములందు స్వేచ్ఛా విహారము కలుగును. అను శ్రుతియు నీ సంగతినే బోధించుచున్నది.

అభావాధికరణము :

10. మూ. అభావం బాదరి రాహుష్యేవం.

ఏవం హి=ఇట్లే. అహ=శ్రుతి చెప్పెను కాన, అభావం = మోక్షావస్థలో శరీరాదులు లేకుండుటను, బాదరి=బాదరి యనియె.

సూ. 1. “ముక్తుఁడు బ్రహ్మలోకమందున్న యీ కోరికలన్నిటిని మనస్సుచేతనే చూచుచు నానందించును” అని శ్రుతినిబట్టి ముక్తుఁడు శరీరేంద్రియములు లేకుండనే సంకల్పముచేతనే సర్వము పొందుచున్నాడని తెలియుచున్నది గాన ముక్తునికీ మోక్షావస్థయందు శరీరేంద్రియము లుండవని బాదరి యనియె.

వివ:- 1. “మనసైతాన్ కామాన్ పశ్యన్ రమతే” (ఛాం. ౮. ౧౨ ౫) “య ఏతే బ్రహ్మలోకే” (ఛాం. ౧౩. ౧) అని శ్రుతి.

11. మూ. భావం జైమిని ద్వికల్పామననాత్.

వికల్పామననాత్=వికల్పముగఁ జెప్పుటవలన, భావం=శరీరాదులుండుటను, జైమిని=జైమిని యనియె.

సూ. 1. “విద్వాంసుఁడు ఒక విధముగ నుండును, మూఁడు విధములుగ నుండును” అని శ్రుతి ముక్తుడు అనేక విధములుగాఁ గూడ నుండునని వికల్పము చెప్పుటవలన ముక్తునికీ మనస్సు ఉన్నట్లుగనే యంద్రియముతోఁ గూడిన శరీరము గూడ నుండునని జైమిని తలచుచున్నాడు.

వివ:- 1. “స ఏకథా భవతి త్రిధాభవతి” (ఛాం. ౩. ౨౬. ౨) అని శ్రుతి.

12. మూ. ద్వాదశాహవ దుభయ విధం బాదరాయణోఽతః.

అతః=ఇందువలన, ద్వాదశాహవత్=ద్వాదశాహమువలె, ఉభయవిధం=రెండు విధములుగ నుండునని, బాదరాయణః=బాదరాయణుఁడు.

నూ. ద్వాదశాహము సత్రముగను అహీనముగను గూడ రెండు విధముల నైనట్లు, పైని జెప్పబడిన శ్రుతులలో ముక్తునికి సశరీరత్వా శరీరత్వముల చెప్పబడుటనుబట్టి ముక్తుడు శరీరము సంకల్పించుకొన్నచో శరీరము గలవాడుగను, శరీరాభావమును సంకల్పించుకొన్నచో శరీరము లేనివాడుగను రెండు విధములుగ నుండునని బాదరాయణుఁ డనియె.

వివ:- “య ఏవం విద్వాంసః సత్రముపయంతి” ద్వాదశాహమును ఇట్లే విద్వాంసులు సత్రమును చేయదురు. ద్వాదశాహమును అనేక కర్తలు చేయుచున్నట్లు చెప్పబడుటవలన అది సత్రమనియుఁ జెప్పబడును. ఆ సత్ ఉపయంతి అను విధులున్నది సత్రమనఁబడును. “ద్వాదశాహం ప్రజాకామం యాజయేత్” సంతాన కామములిచ్చు ద్వాదశాహమును యజింపఁ జేయవలయును. అనుచో యాజయేత్ అనునది యున్నది అహీనము అనఁబడును. ఇట్లు ద్వాదశాహము రెండువిధముల సాధువైనట్లే ముక్తుని సశరీరత్వా శరీరత్వములు రెండు సాధువులే యని భావము.

12. మూ. తన్వభావే సంధ్యవ దుపపత్తే.

తన్వభావే=శరీరము లేకున్నను, సంధ్యవత్=కలలోపల, ఉపపత్తే = ఉపపన్నమగుటవలన.

నూ. కలలో ఏ యింద్రియములు పనిచేయకున్నను గేవల మనస్సుచేతనే సర్వ కార్యములు చేయుట యుపపన్నమైనట్లు శరీరేంద్రియములు లేకపోయినను ముక్తుడు మోక్షమున సర్వకామములు పొందుట యుపపన్నమగును.

14. మూ. భావే జాగ్రద్వత్.

భావే=శరీరమున్నపుడు, జాగ్రద్వత్=జాగ్రదవస్థయందుపలె.

నూ. మెలఁకువగా నున్నపుడు శరీరేంద్రియములతోఁ బనిచేయునట్లే మోక్షావస్థయందు సంకల్ప మాత్రముచేతనే - లభించిన శరీరేంద్రియములతో ముక్తుడు సర్వకామముల పొందునని తెలియునది.

ప్రదీపాధికరణము ౬

15. మూ. ప్రదీపవ దాదేశస్త దాహి దర్శయతి.

ప్రదీపవత్ = ప్రదీపమువలె, ఆదేశః = అట్లు ఆదేశింపఁబడినది, తథా హి = అట్లే శ్రుతి, దర్శయతి = చూపుచున్నది.

సూ. అతఁడు ఒకవిధముగను, మూఁడు విధములుగను, అయిదు విధములుగను ఏడు విధములుగను, తొమ్మిది విధములుగను నుండును" అని శ్రుతి ముత్తఁడు అనేక విధములుగ శరీరములతో నుండుట చూపుచున్నది గాన దీపమొక్కటియైనను పత్తులనుబట్టి అనేకముగ నైనట్లు ముత్తఁడు సత్య సంకల్పఁడు గాన అనేకరూపములను బొందును.

వివ : - "నిర్మాణచిత్రా న్యస్మితామాత్రాత్ ప్రవృత్తిభేదే ప్రయోజకం చిత్రమేక మనేకేషా మస్మితామాత్రాత్" (పాతంజల. ౪. ౪. ౧) యోగియొక్క సంకల్పమాత్రమువలన నిర్మింపఁబడిన దేహములందు మనస్సులు పుట్టును, ఈ అనేక చిత్రములు ప్రవృత్తిభేదమును మొదటి మనస్సొక్కటే నియమించునది యగును అని యోగశాస్త్రమందుఁ గూడ నీవిషయమే చెప్పఁబడినది.

16. మూ. స్వాప్యయ సంపత్క్యో రన్యతరాపేక్ష మావిష్కృతం హి.

స్వాప్యయ సంపత్క్యోః = సుషుప్తి, మోక్షములతో, అన్యతరాపేక్షం = ఏదోయొక విశేషవిజ్ఞానము, ఆవిష్కృతం హి = ప్రకటింపఁబడినది గదా.

సూ. 1. "ఎప్పుడు వానికి సర్వము నాత్మయే యయినపుడు ఎవఁడు దేనిని దేనిచే దెలిసికొనును." 2. "ద్రష్టకంటె వేఱుగా విధి నట్లు దెలిసికొనునట్టి రెండవ వస్తువు లేనేలేదు" ఇత్యాది శ్రుతులతో ముక్తునికివేఱే తెలిసికొను విశేష విజ్ఞానము లేదని చెప్పుట నిద్రావస్థ మోక్షావస్థలలో నొకదానిఁబట్టి యొకటి విశేషవిజ్ఞానము లేనిదని చెప్పుటకెగాని సగుణ విద్యోపాసనా ఫలసిద్ధి లేదని చెప్పుటకుఁ గాదు. కావున ముక్తున కనేక శరీర ప్రవేశాదిరూపమైన యైశ్వర్యము లంగీకఁంచుట విరోధింపదు", 3. "ఎందు నిద్రించినవాఁడు ఏ కోరికను గోర తోచి స్వప్నమును జూడఁడో" అను శ్రుతి స్వప్నావస్థయందు విశేష విజ్ఞానము లేనట్లు ఆవిష్కరించుచున్నది, 4. "ఈ భూతములనుండి లేచి వాని ననుసరించియే నశించును చనిపోయిన పిదప వానికి పేర్లు లేవు", 5. "ఇతనికి సర్వము నాత్మయే యయినపుడు దేనిచే దేనిని జూచును" ఇత్యాది శ్రుతులు మోక్షమున విశేషవిజ్ఞానము లేనట్లు ఆవిష్కరించుచున్నవి గాన విశేషవిజ్ఞానము లేదని

చెప్పుట నిద్రావస్థనబట్టి మోక్షమునకును మోక్షావస్థనబట్టి నిద్రావస్థకును విశేష విజ్ఞానము లేదని చెప్పబడినది తెలియవలయును.

వివ:- 1. “యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్ తత్కే న కం విజ్ఞానయాత్” (బృ. ౨. ౪. ౧౪) 2. “న తు తద్విత్తీయమస్తి తతోన్య ద్విభక్తయద్విజ్ఞానీయాత్” (బృ. ౪. ౩. ౩౦) 3. “యత్ర సుప్తో న కం చనకామకామయతే న కం చన స్వప్నం పశ్యతి” (బృ. ౪. ౩. ౧౯) 4. “ఏతేభో భూతే భ్యస్సముత్థాయ తాన్యేనాను వినశ్యతి నప్రేత్య సంజ్ఞానాన్తి” (బృ. ౨. ౪. ౧౪) 5. “యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మై వా భూత్ తత్కే నకం జానీయాత్” (బృ. ౨. ౪. ౧౪) అని శ్రుతులు. అనేక శరీర ప్రవేశాచిహుపమైన యైశ్వర్యములుండనని చెప్పినపుడు స్వర్గాదులవలె మఱియొక రూపమైన సగువిద్యోపాసగా ఫలసిద్ధి గలుగునని భావము.

17. మూ. జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణా దసన్నిహితత్వాచ్చ.

ప్రకరణాత్ = ప్రకరణమునబట్టియు, అసన్నిహితత్వాత్ చ = సన్నిహితత్వై యుండకపోవుటవలనను, జగద్వ్యాపారవర్జం = జగద్వ్యాపారము తక్కి మిగిలినపుండును.

నూ. పరమాత్మయే జగద్వ్యాపారమందు అధికారి గాన ఆ పరమేశ్వరుని గూర్చియే శ్రుతులు సృష్ట్యాదికార్యములను ఉపదేశించుటవలనను, పరమేశ్వరుని కంటె నితరులగు ముత్తులు ఆణిమాద్యైశ్వర్యవంతులై జగద్వ్యాపారమందు సన్నిహితత్వై యుండకపోవుటవలనను, సగుజబ్రహ్మోపాసనచేసి మనస్సుతోగూడ ఈశ్వర సాయుజ్యముపొందిన వారికి జగద్వ్యాపారము తక్కి మిగిలిన యణిమాద్యైశ్వర్యములు గలుగును.

వివ:- 1. “అప్నోతి స్వారాజ్యం” (తై. ౧. ౬. ౨) సగుజబ్రహ్మోపాసకుడు స్వర్గరాజ్యాధిపత్యముఁ బొందును. “సర్వేఽస్మై బలిమావహంతి” (తై. ౧. ౩. ౭) సగుజబ్రహ్మోపాసకుని అగ్నివిదేవతలు పూజించుచున్నారు. “తేషాం సర్వేషు లోకేషు కామచారో భవతి” (ఛా. ౭. ౨౩. ౨) సగుజబ్రహ్మోపాసకులకు సర్వలోకములందు స్వేచ్ఛాసంధారము గలుగును. ఇత్యాది శ్రుతులు ఈ సంగతినే బోధించుచున్నవని భావము. స సగుజోపాసనచే ముత్తులయినవారు మనస్సుతోగూడినవారు గాన ఆ ముత్తులందఱకు ఒకేదాని

౪ అధ్యాయం. ముత్తునికి జగద్వ్యాపారముతక్కమిగిలిన సిద్ధులు గలుగును 298

యందె యైకమత్యము గలుగదు. ఒకరికి సృష్టిచేయుట యందు ఒకరికి సంహారము చేయుటయందు ఇచ్చ కలుగవచ్చును అట్లు పరస్పర విరోధమగు నిష్పలచే జగత్తు వ్యాకులమగును. కాన నిత్యశుద్ధుడగు నీశ్వరునికె యట్టి జగత్కర్తృత్వము గలదు గాని యితర ముత్తుల కట్టిదిలేదు. కాన సగుణోపాసన ముత్తులు నిత్యముశుద్ధుడగు నీశ్వర సంకల్పము ననుసరించి వారు ఐశ్వర్యాదుల ననుభవించుటయందె గాని సృష్టికార్యాదులందుఁ బ్రవర్తింపరని భావము.

18. మూ. ప్రత్యక్షోప దేశాదితి చేన్నాధికారిక మండలస్థోక్తేః.

ప్రత్యక్షోపదేశాత్ = ప్రత్యక్షముగా నుపదేశించుటవలన, ఇతిచేత్ = అని అన్నచో, అధికారిమండలస్థోక్తేః = అధికారమందున్న సూర్యాదిమండల ముందున్న పురుషునిబట్టి చెప్పుటవలన, న=అట్లనరాదు.

సూ. 1. "సగుణబ్రహ్మోపాసకుఁడు స్వర్గ రాజ్యాధిపత్యమును బొందు చున్నాఁడు" ఇత్యాది శ్రుతులు ఉపాసకునకు ప్రత్యక్షముగా నిరంకుశమయిన యైశ్వర్యము నుపదేశించుచున్నవి గాన సగుణ ముత్తులు ఈశ్వరాధీనులై జగద్వ్యాపారమందుగాక మిగిలిన యైశ్వర్యములందె ప్రవర్తింతురని చెప్పుట యెట్లన్నచో సూర్యాదిమండలము లందున్న పురుషునిబట్టియే సగుణోపాసకులకు స్వర్గరాజ్య ప్రాప్తి గలుగునని చెప్పుటవలనను, పదప 1. "మనస్సులకుఁ బ్రభువైన సర్వేశ్వరుని సగుణోపాసకుడు పొందును" అని శ్రుతి చెప్పుటవలనను తి. "ఈశ్వరుని ననుసరించియే సగుణోపాసకుఁడు వాక్యతియై చక్షుష్పతియై యగును" అని వాక్యతిత్వాదులు ఈశ్వరునిబట్టి కలిగినవిగాఁ జెప్పుటవలనను సగుణోపాసనచే ముత్తులయిన వారికి ఈశ్వరుని బట్టియే యైశ్వర్యము గలుగును గాన వైని జెప్పిన దోషము పట్టదు.

వివ:- 1. "ఆప్నోతి స్వారాజ్యం" (తై. ౧. ౬. ౨) 2. "ఆప్నోతి మనస్సతిం" (తై. ౧. ౬. ౨) 3. "వాక్యతి శ్చక్షుష్పతిః" (తై. ౧. ౬. ౨) అని శ్రుతులు.

19. మూ. వికారావర్తి చ తథా హి స్థితిమాహ.

వికారావర్తి చ = వికారములతో అవర్తించుదూపమును గూడ నన్నది. తథా హి=అట్లే, స్థితిం=ఉండుటను శ్రుతి. అహ=చెప్పుచున్నది.

సూ. 1. "ఈశ్వరుని మహిమ యంతటిది ఈ సర్వప్రపంచముకంటె గూడఁ బురుషుఁడు గొప్పవాఁడు. సర్వభూతములును ఇతని పాదము ఇతని మూఁడవ పాదము దివమందున్నది" అని శ్రుతి పరమేశ్వరుని కేవల వికార గోచరమగు సూర్యాదిమండలమందున్న సగుణరూపమే గాన నిత్యము క్తమై నిర్గుణమైయున్న రూపముగాఁ గూడ సున్నట్లు చెప్పుటవలన ఈశ్వరాధీనులైన సగుణోపాసకులు నిర్గుణరూపమును బొందక సగుణరూపమున నున్నట్లే నిరంకుశ మగు నైశ్వర్యము పొందజాలక ఈశ్వరాయ త్తమైన యైశ్వర్యమునే పొందుదురు.

వివ:-1. "తావానస్యమహిమా తతోజ్ఞాయాంశ్చ పూరుషః, పాదోఽస్య సర్వాభూతాని, త్రిపాదస్యామృతం చిచ్ఛి" (చాం. ౩. ౧౨. ౬) అని శ్రుతి ఈశ్వరుని సగుణముగాను నిర్గుణముగాను జెప్పుచున్నది.

20. మూ. దర్శయత శ్చైవ ప్రత్యక్షానుమానే.

ప్రత్యక్షానుమానే = ప్రత్యక్షమైన శ్రుతి, అనుమానమైన స్మృతియు, ఏవం-ఇట్లు, దర్శయతః చ=చూపుచున్నవి గూ.

సూ. 1. "అక్కడ సూర్యుఁడు ప్రకాశింపఁడు, చంద్రుఁడు నక్షత్రములు ప్రకాశింపవు ఈ మెఱపులు మెఱయవు, ఆ ప్రకాశము ముందు ఈ యగ్ని ఏ పాటిది. దానిని సూర్యుఁడు గాని చంద్రుఁడు గాని అగ్ని గాని ప్రకాశింపఁ జేయలేదు" ఇట్లాది శ్రుతి స్మృతులు ఆ పరమేశ్వరునికి వికారములేని నిర్గుణ రూపమును గూడఁ జూపుచున్నవి గాన పరమేశ్వరునికి నిర్గుణరూపమును గలదు.

వివ:- 1. "నతప్ర సూర్యోభాతి, న చంద్ర తారకం, నేమావిద్యుతో భాంతి, కుతోఽయఘగ్నిః" (కఠ. ౫. ౧౫) 2. "న తద్భాసయత్రే సూర్యో న శశాంకో న పావకః" (గీత. ౧౫. ౬) అని శ్రుతిస్మృతులు.

21. మూ. భోగమాత్రసామ్య లింగాచ్చ.

భోగమాత్రసామ్య లింగాత్ చ=సగుణోపాసకుడై ముక్తుడైన వానికి ఈ ఈశ్వరునితో భోగమందె సామ్యమును దెలిపు లింగమునుబట్టియు.

సూ 1. "అదియెట్లనగా నెల్లజంతువులు ఈ దేవతనెట్లు సేవింతు చున్నవో యట్లే ఎల్లజంతువులు ఈ దేవత నెట్లు ఉపాసించు వానిని సేవింతును" ప్రాణవ్రతధారణదేతను ఈ దేవత యొక్క సాయుజ్యమును సమారలోకత్వమును పొందును" ఇత్యాది శ్రుతులు సగుణోపాసకునకును బరమేశ్వరునకును భేదమును దెలుపుటవలన సగుణోపాసక ముక్తునకు సీశ్వరునితో భోగమందే సామ్యముగాని నిరంకుశైశ్వర్యమునందు సామ్యము లేదని తెలుపుటచుబట్టియు సగుణోపాసకుడైన ముక్తునకు జగద్వ్యాపార సామర్థ్యము ప్రాప్తిపడు.

వివ:- 1. "స యథైతాం దేవతాం సర్వాణి భూతాన్యవంతి ఏవం హైవం విదం సర్వాణి భూతాన్యవంతి" (బృ. ౧. ౫. ౨౩) "తేన ఏతస్యై దేవతాయై సాయుజ్యం సర్లోకతాం జయతి" (బృ. ౧. ౫. ౨౩) అని శ్రుతులు.

22. మూ. అనావృత్తిః శబ్దా దనావృత్తిః శబ్దాత్.

శబ్దాత్ = శ్రుతివ్యాక ప్రమాణమునుబట్టి, అనావృత్తిః = తిరిగి పుట్టుకలేదు, శబ్దాత్ = శ్రుతివాక్యమునుబట్టి, అనావృత్తిః = తిరిగి పుట్టుక లేదు.

సూ. 1. "అనుషున్నా నాడిద్వారా వైకిబోవు వాడు అమృతత్వమును బొందును" 2. "బ్రహ్మలోకమ్ము పొందునవారు తిరిగి భూలోకమునకు రాదు" 3. "అర్చిరాదిమార్గమున బ్రహ్మలోకము పొందినవారు తిరిగి ఈ మానవలోకమునకు రాదు" 4. "బ్రహ్మలోకమును బొందును దిరిగి రాదు" ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములనుబట్టి యర్చిరాదిమార్గమున బ్రహ్మలోకముపొందినవారు భూలోకమునకు దిరిగిరారు తిరిగిరారు.

వివ:- 1. "తయోర్ధ్వ మాయన్నమృతత్వమేతి" 2. తేషామిహన పునరావృత్తిః 3. "ఏతేన ప్రతిపద్యమానా ఇదం మానవమాపర్తం నా వర్తంతే" 4. "బ్రహ్మలోకమఖి సంపద్యతే న చ పునరాపర్తతే" ఇత్యాదులు శ్రుతులు.

యస్మిన్నరశ్చ హవై ణ్యశ్చ"ర్థవౌ బ్రహ్మలోకే తృతీయస్థామితో దివి, యస్మిన్నైరం మదీయంసరః, యస్మిన్నశ్వత్థః సోమస్వనః, యస్మిన్నపహజితా పూర్వహ్మణః, యస్మింశ్చ ప్రభువిమితం హరణ్మయం వేక్మ" ఈ భూలోకము నుండి మూడవదియైన బ్రహ్మలోకమున 'అరము' 'ణ్యము' అను సముద్రతుల్యములగు రెండు సుధాహరములు గలవు, మరియు అన్నమయమును, హర్షక

రమునునగు సరస్సు గలదు. అందె అమృతవర్షియగు రావివెట్టు గలదు. అందె కర్మజ్ఞానశూన్యులు పొందరాని హిరణ్యగర్భుని పట్టణము గలదు. ఆ పట్టణమున హిరణ్యగర్భునిచే నిర్మింపఁబడిన బంగారపు మండపము గలదు" అని యనేక మంత్రములందు అర్థవాదాదులందు బ్రహ్మలోకము వర్ణింపఁబడినది. అట్టి బ్రహ్మ లోకమును బొందిన వారికి జన్మమరణములతోఁ గూడిన రాకపోకలు లేవని భావము.

ఇది

శ్రీవేంకమాంబా నారాయణశాస్త్రి దంపతుల తనయుఁ డగు

చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే అనువదింపఁబడిన

బ్రహ్మమీమాంసాదర్శనమందు ఫలాశ్రయ విచారిమను

నాల్గవ యధ్యాయమున జ్ఞానోపాసనల ఫల నిర్ణయమను

నాల్గవ పాదము

సర్వము సంపూర్ణము

ఓమ్

కాంతి క్కాంతి క్కాంతి :

ఆర్విజ్ఞాన పరిషత్తు ప్రచురణలు

1. సాహిత్య సాంఘిక చరిత్రము

మేలు ప్రతి రూ. 95-0

సాదా .. 25-0

2. నారాయణీయార్చన వ్యాకరణము

మేలు ,, 10-0

సాదా ,, 10-0

3. ఉపనిషత్ వివాహ విధి

మేలు ,, 10-0

సాదా ,, 3-0

4. అమృత గీతాంజలి

మేలు ,, 7-0

సాదా ,, 5-0

5. మాతృశ్రీ - ప్రార్థనలు

మేలు ,, 10-0

సాదా ,, 3-0

6. సోక్రటీసు జీవితము - సంఘటనలు

మేలు ,, 3-0

సాదా ,, 5-0

7. ఉపనిషత్తు

4-0

8. నారాయణీయ వాఙ్మౌల్యము

మేలు ,, 5-0

సాదా ,, 4-0

9. చీకటిలో జ్యోతి

మేలు ,, 5-0

సాదా ,, 4-0

మొదలగునవి.

ఫోన్ 6-2-97711, చైరవాదాదు,
హైదరాబాదు - 500004.

రచయిత-ప్రకాశకర్త,
చర్ల గణపతిశాస్త్రి.